

Honvédségi Szemle

151. ÉVFOLYAM
2023/5. SZÁM

**A Magyar Honvédség szakmai,
tudományos folyóirata
Kiadja a Honvéd Vezérkar**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre dandártábornok (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)
(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes (PhD)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)
(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)
(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)
(Bournemouth-i Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)

(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében
közreműködik a HM Zrínyi Geoinformációs
és Toborzástámogató Közhasznú Nonprofit Kft.
– Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadót vezető igazgató:

Dr. Hajdú Ferenc (PhD)

Szerkesztőség:

Felelős szerkesztő: Havasi Máté

E-mail: havasi.mate@hmzrinyi.hu

Telefon: +36 70-199-8648

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Pusztay Sándor

Könyvszerkesztőség-vezető: Eisrichné Schubert Andrea

Tördelés: Petrezselyem Kitti

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

E-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

Cím: 1024 Budapest, Szilágyi Erzsébet fasor 7–9.

Nyomdai kivitelezés:

HM Zrínyi Geoinformációs és Toborzástámogató

Közhasznú Nonprofit Kft.,

Kreatív Tervező és Sokszorosító Osztály

A Kreatív Tervező és Sokszorosító Osztályt vezető igazgató:
Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható
a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft.
webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu oldalon.

ISSN 2060-1506 (nyomtatott); ISSN 2732-3226 (online)

A Honvédségi Szemlélt az MTA Hadtudományi Bizottság
„A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.
A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny,
Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd,
Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtósövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrás-azonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült:

a *Felhasználói irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után
– amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemle*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

Emellett ORCID-azonosítót is igényeljenek, és tüntessék fel minden cikkük elején, a nevük után.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

151. ÉVFOLYAM,
2023/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Fehér András Tibor alezredes – Négyesi Imre ezredes:

A digitális visszaélések katonai vonatkozásai és az orosz modell 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Gémesi Géza alezredes:

Az önkéntesség szerepe a dezinformációs műveletekkel szembeni ellenállásban
a Balti Elfek csoport példáján keresztül 16

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Szenes Eszter Zsófia:

Az orosz–ukrán konfliktus eszkalációjával kapcsolatos
orosz külpolitikai döntéshozatalt befolyásoló tényezők 28

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Gilles Clément:

Az űrhajósok kiválogatásának pszichológiai és szociológiai kérdései (2.) 46

Kun Tamás:

Katonai tevékenységek megjelenése a közösségi médiában
és egyéb kommunikációs alkalmazásokban 58

LOGISZTIKA

Hegedűs Ferenc főhadnagy:

Az osztott műveletek logisztikai biztosítása
és az ebből következő hadiipari fejlesztési lehetőségek 67

HADTÖRTÉNELEM

Mujzer Péter ny. ezredes – Ujházy László ezredes:

A küldetésorientált vezetés a magyar királyi 11. honvéd harckocsizászlóalj
1941. július 27-ei bevetése során 81

<i>Varga A. József ny. ezredes:</i> A Protestáns Tábori Püspökség története a megalakulásától az 1951-es megszűnéséig (3.)	93
--	----

FÓRUM

<i>Répas Zoltán főhadnagy – Bakos Csaba Attila ezredes – Hajdú Ferenc ezredes – Buzás-Bereczki Orsolya – Győri Zoltán:</i> A Magyar Honvédség élelmészellátásának modernizációs lehetőségei	103
<i>Tarjáni Attila Imre alezredes:</i> A 21. század dilemmája: a humanizmus bukása vagy az erőszak kora?	115

SZEMLE

<i>Harai Dénes ny. ezredes:</i> Nagyívű tabló a 175 éves útról. Születésnap i kötet a Magyar Honvédségről	131
<i>Szűts Zoltán Oszkár:</i> Rések a pajzson? Három felkelés, amely hosszú távon aláásta a kommunizmust. Beszámoló egy nemzetközi konferenciáról	134
<i>Végh Ferenc ny. vezérezredes:</i> Nemzetközi szakirodalmi szemle	139
<i>Gál Csaba ny. ezredes:</i> Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból	160

ABSTRACT	167
--------------------	-----

Tisztelt Szerzőink!

Tudományos cikkeink a lap megjelenése után elérhetővé válnak nemcsak a Honvédségi Szemle honlapján, hanem az MTMT-ben (Magyar Tudományos Művek Tára) és a REAL repozitóriumban is. A feltöltést a szerkesztőség és az MTA munkatársai intézik, ám ennek során elengedhetetlen a szerző személyének azonosítása.

Kérünk ezért mindenkit, hogy először is hozzon létre ORCID-azonosítót (Open Research and Contributor Identifier). Ez egy nemzetközileg elfogadott szerzőazonosító számkód, amely biztosítja a kutató egyértelmű azonosítását. Ezzel elkerülhető az azonos, gyakori nevű szerzők munkásságának keveredése, a különböző névalakok használatából adódó vagy névváltozásból eredő problémák, illetve megkönnyíti az automatikus adatfeldolgozást. Használatát egyébként egyre több kiadó teszi kötelezővé.

Másik kérésünk, hogy minden szerző regisztráljon az MTMT-be is, ahol munkahelyét és szakterületét is meg kell adnia. (Ha az intézmény szerepel a legördülő listában, érdemes a minél mélyebb szervezeti egységet bejelölni.) A regisztráció kétlépcsős, egy űrlap kitöltése után az illetékes MTMT-adminisztrátor e-mailben küldi meg a belépéshez szükséges információkat. Az elkészült MTMT-s profilban később rögzíthetők a különböző szerzői azonosítók is, így kérjük, rögzítsék ORCID-kódjukat is.

Az ORCID igénylése ingyenes, és csak pár percet vesz igénybe ezen a címen:

<https://orcid.org/register>

Az MTMT-s regisztráció itt intézhető:

<https://m2.mtmt.hu/frontend/#>

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy mindez elengedhetetlen a cikkek feltöltéséhez, ezért kérünk mindenkit, hogy a lehető legsürgősebben lépjen ez ügyben.

Köszönjük!

HM Zrínyi NKft. – Zrínyi Kiadó
Tudományos Kiadványok Szerkesztősége

Fehér András Tibor alezredes – Négyesi Imre ezredes:

A DIGITÁLIS VISSZAÉLÉSEK KATONAI VONATKOZÁSAI ÉS AZ OROSZ MODELL

DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.1

ÖSSZEFOGLALÓ: *A tanulmány a digitális visszaélések vizsgálatára vázol fel egy, az eddigieknél komplexebb rendszert, mely a polgárok, az állam és a társadalom védelmi szempontjait egyszerre veszi figyelembe. Ennek során röviden bemutatja a nyomásgyakorlás paradigma-váltását, lehetővé téve, hogy egyaránt tekinthessünk katonai és nem katonai puha műveletekként ezekre a digitális visszasságokra. A dolgozat második felében, példaként, az orosz állam digitális védelmi modelljét ismerhetjük meg, annak túlzásaival és indokaival együtt, mely önmagában is hasznos és aktuális információkkal szolgálhat.*

KULCSSZAVAK: *mesterséges intelligencia, puha műveletek, digitális szuverenitás, digitális ökoszisztéma, Oroszország*

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Fehér András Tibor alezredes, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Informatika Tanszékének tanársegéde (ORCID: 0000-0002-8060-9056)
- ▶ Dr. habil Négyesi Imre ezredes (PhD), a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar egyetemi docense, az Informatika Tanszék vezetője (ORCID: 0000-0003-1144-1912)

BEVEZETÉS

A modern technológiákkal kapcsolatos elsődleges etikai kérdés, hogy élünk-e azokkal, avagy visszaélünk velük. Különösen kiélezett ez a helyzet katonai szempontból, mivel a technológiai újítások apokaliptikus méretű áldozathoz is vezethetnek. Az atomkorszak fenyegetése sem múlt el, de napjainkban az emberek inkább a mesterséges intelligencia (továbbiakban MI) által vezérelt autonóm fegyverektől, a „gyilkos robotoktól” félnek.

Ezzel szemben a valóság az, hogy a haladás által nyújtott lehetőségekkel egyelőre nem a katonai területen lehet leghatékonyabban visszaélni. A kívánt eredmények jóval optimálisabban elérhetők a mesterséges intelligenciához kapcsolódó technológiák¹ (továbbiakban MIKT) egyéb bevetési módjaival. Ezért a fejlődés jelen fázisában a rombolásra és az emberéletek kioltására irányuló klasszikus katonai módszerek alkalmazása mellett az erőérvényesítés más módjai kerülnek jobban előtérbe. Ezeknél a politikai vagy gazdasági hatalom birtokosai nem csupán a technológiai újításokat, hanem a társadalomtudományok eredményeit is bevetik. A legkorszerűbb szervezési, kommunikációs, pszichológiai, szociológiai, gazdasági módszerek legalább olyan fontosak, mint a *high-tech* eszközök. Ebben az összefonódási folyamatban

¹ Elsősorban az IoT (Internet of Things), a BigData, a számítógépek és hálózatok gyorsulása és tudásnövekedése.

a technológia és a több ezer éve ismert erőérvényesítő módszerek egymást segítik,² így teljesen új perspektívák nyílnak meg.

Alább olyan erőérvényesítési formákra koncentrálnak, melyeket a számítógépes hálózat és az MIKT tesznek lehetővé. Elsődleges célunk, hogy a digitális térben kibontakozó visszaélési lehetőségek elterjedt megközelítését komplexebbé tágítsuk. Így a témát a jogvédelmi nézőponttól állambiztonsági és katonai szempontból is kezelhetőbbé tesszük. Ehhez a szakirodalom áttekintéséből és fogalmi keretéből³ kiindul dedukciót használunk. Eredményünk illusztrálására – aktualitása miatt – az orosz modellt választottuk; ennek bemutatása másodlagos célunk.

PARADIGMAVÁLTÁS A NYOMÁSGYAKORLÁSBAN ÉS A VIRTUÁLIS ERŐKÖZPONTOK MODELLJE

A technológia fejlődése és a hadtudomány mindig szorosan összefüggött. A digitalizáció kínálta lehetőségek azonban a korábbiaknál sokkal összetettebb paradigmaváltást hoztak az erőérvényesítésben. E változás összetevői közül szempontunkból most két dolog emelkedik ki. Az egyik, hogy az országhatárok jelentősége lecsökkent a különféle gazdasági és politikai célok egymásnak feszülése miatt, mivel az újdonságok alkalmazása egy erősen globalizált korszakot hozott. A másik, hogy a fizikai agresszió elkerülése a nyomásgyakorlásban a digitális tér segítségével a korábbinál sokkal hatékonyabban kivitelezhető.

Az utóbbihoz kapcsolódik a puha műveletek fogalma: ezek segítségével elérhetőek az adott célok jóval kevésbé feltűnően, és nulla vagy a hagyományoshoz képest kicsi erőszak (pl. információs, gazdasági, pszichológiai, jogi vagy egyéb módszerek) által.⁴ Ezeket a hadtudományban együtt szokás értelmezni a kemény (fegyveres) katonai műveletekkel vagy azok lehetőségével. Eszerint az úgynevezett hibrid műveletekben⁵ a kemény módszerek támogatására összehangoltan vetnek be puha műveleteket.

A puha módszereket azonban nem csupán egy katonai jellegű művelet részeként lehet használni, tehát ezeket katonai alkalmazásuktól különválasztva is érdemes vizsgálni. Ezt indokolja a hátszágok eltűnésének folyamata is a mai információs, kiber- és gazdasági térben. Hiszen ezekben a terekben a civilek védelmi jelentősége is jócskán felértékelődik. Mindenki, aki ezekben a terekben dolgozik, a védelem humán erőforrásává válik. Ehhez járul továbbá az MI, amely az intelligencia mellett ma már az érzelmeket is jól képes azonosítani és utánozni.⁶ Ezért a segítségével végrehajtott befolyásolás által bizonyos célok hosszú távon eredményesebben elérhetőek lehetnek, mint katonai műveletekkel. Az így fejlődő digitális

² Porkoláb Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős? *Hadtudomány*, 2015/3–4., 36–48. http://real.mtak.hu/29824/1/2015_3_4_5.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 05. 01.)

³ Az ismert fogalmak rövid összefoglalása logikailag nem maradhatott ki, de terjedelmi okok miatt elhagytuk a szakirodalom alaposabb ismertetését, melynek kritikája eredetileg harmadlagos célunk is volt.

⁴ Megemlítendő, hogy az itt tárgyaltak a „közepes művelet” kategóriába tartoznak egy pontosabb, de nemzetközileg nem közismert, háromszintű felosztás szerint. Lásd Resperger István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. *Dialóg Campus Kiadó, Budapest*, 2018, 23–24. https://nbi.uni-nke.hu/document/nbi-uni-nke-hu/Resperger%20Istv%C3%A1n_A%20v%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9s%20%C3%A9s%20a%20hibrid%20hadvisel%C3%A9s.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 05. 01.)

⁵ Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. *Honvédségi Szemle*, 2019/4., 18., 25. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58be696dc30542944535.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 01.)

⁶ Fehér András Tibor – Négyesi Imre: A gépi érzelmeik a fegyveres erőknél és az autonóm rendszerekben. *Hadtudományi Szemle*, 2021/3., 163–176. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/17457/12-feher-negyese-163-176-hsz-2021-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 01.)

tér segítségével fokozatosan egyre könnyebb befolyásolni, saját érdekek felé terelni a saját állam vagy más államok polgárait, vállalatait, hivatalait. Az erőérvényesítésnek ebben az új korszakában a hagyományos katonai módszerekkel csupán a védelem egy szűkebb, fizikai szegmensét lehet biztosítani. Ez persze az állampolgárok megvédésének továbbra is alapvetően szükséges, ám már messze nem elégséges feltétele. Ezért fontos tájékozódni az erre alkalmas módszerekről, és tájékoztatni róla minden érintettet, azaz mindenkit.

A paradigmaváltás szempontunkból legfontosabb aspektusa, hogy virtuális erőközpontokban szükséges gondolkodnunk. Virtuális erőközpont lehet egy valódi, területtel rendelkező állam digitális lenyomata, de lehet területtől független tényező is. Ide sorolható egy óriásvállalat digitális ereje, ami összemérhető az állammal, vagy egy független csoport, egy kis cég, mely aszimmetrikus puha műveletekkel⁷ gyakorol nyomást. Úgy véljük, hogy a hatalmi struktúra illetően megváltozása még nem eléggé ment át a köztudatba, pedig logikusan következik a hatalom természetéből. A digitális korszak lehetőségeinek hatalmi potenciálja ugyanis éppolyan csábító, mint a történelem sok fájó emlékét okozó hatalmi mámor. A hatalomélmény örvénye a közösségi média egyszerű véleményvezéreit éppúgy húzza magába, mint a gazdasági vagy az információs hatalom birtokosait, csak az utóbbiak az amúgy is nagy hatalmukat akarják még tovább növelni. Kérdéses, hogy a virtuális tér száguldó fejlődésében képes lesz-e ezt az emberiség megfelelően kezelni és etikai szinten kompromisszumokra jutni.

Hiszen egyelőre az erőérvényesítés etikai határait még egyszerű esetekben, egyazon kultúrán belül sem vagyunk képesek egységesen kezelni, mint például a koronavírus-járvány intézkedései kapcsán. Amikor egyes cégek nem voltak hajlandók az egészségügyi szervezetek számára átadni a járvány jobb kezeléséhez szükséges adatokat, akkor voltak, akik ezeket a vállalatokat vádolták a digitális erejükkel való visszaéléssel: „*a vállalatoknak van egy magánkormányuk, amely döntéseket hoz a társadalom felett, ahelyett, hogy a demokratikus kormányok hoznák meg ezeket a döntéseket.*”⁸ Más szerző viszont pont az állam (a regnáló kormány) túlkapaszkodásait és a polgárok jogának megsértéseiként értékeli az állam igényét az egészségügyi adatokra.⁹ A konszenzus ilyen hiánya arra utal, hogy a nyugati felfogás még nem képes megfelelően lereagálni egyszerűbb információs szélsőhelyzeteket sem, a tekintélyelvű kezelés sajnos hatékonyabb.

ÉLNI ÉS VISSZAÉLNI A DIGITÁLIS TÉRBEN

Az előzőekben leírtakra alapozva tehetjük komplexebbé a digitális visszaélések elterjedt vizsgálatát. A téma több oldalról megközelíthető: egyrészt a jogérvényesítés felől (I.), e téren inkább a gazdasági szereplők és az államok érdekei és igényei érdekesekek. Másrészt a jogszérelmek felől (II.), ahol emberi jogi szempontok alapján történik a vizsgálódás. Alább először vázoljuk, hogy a szakirodalom fogalmai csupán e vizsgálati módok egyikéhez kapcsolódnak, majd a két aspektust együtt tekintjük át.

⁷ Például egy néhány fős csoport is végezhet információs műveleteket, egy apró cég digitális ereje is lehet súlyához képest óriási, egyetlen hacker is jelenthet nagy veszélyt a kibertérben.

⁸ Reed Albergotti – Drew Harwell: Apple and Google are building a virus-tracking system. Health officials say it will be practically useless. The Washington Post, 15. 05. 2020. <https://www.washingtonpost.com/technology/2020/05/15/app-apple-google-virus/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 28.)

⁹ Federico Mantellassi: Digital Authoritarianism: How Digital Technologies Can Empower Authoritarianism and Weaken Democracy. Geneva Centre for Security Policy, 16. 02. 2023. <https://www.gcsp.ch/publications/digital-authoritarianism-how-digital-technologies-can-empower-authoritarianism-and> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 02.)

Szuverenitás, ökoszisztéma, tekintélyelvűség a digitális térben

A jogérvényesítés (I.) oldaláról a digitális szuverenitás (*digital sovereignty*) fogalmát használják. Egyszerűen fogalmazva: a digitális térben való cselekvési és döntési képességet értik alatta. Egy 2018-as németországi IT-csúcstalálkozó meghatározása szerint: „Egy állam vagy szervezet digitális szuverenitása abban áll, hogy a tárolt és feldolgozott adatai felett teljes körű ellenőrzése van, illetve önállóan dönt arról, hogy ki férhet hozzá.”¹⁰ Tehát ez a digitális szuverenitás sérül, amikor valamely tényező (ebben a térben) a saját érdekeit a többi szuverenitási igény fölé sorolja, és ezt a többiekkel szemben valósítja meg.

Az ilyen szuverenitás egy megfelelő digitális ökoszisztéma (*digital ecosystem*) kialakítása által valósítható meg. A kifejezés jelentése, hogy aki valós gazdasági tényező, annak szükséges a digitális világban történő megjelenését is úgy szerveznie, hogy az egy elosztott, alkalmazkodó, önszerveződő, mérhető és fenntartható társadalmi-technikai rendszerként működjön.¹¹ Az ilyen rendszerek versenyben vannak, vagyis a többiekkel szemben előnybe jutottak azok a vállalatok – a piac „farkastörvényei” szerint –, amelyek idejében felismerték, hogy digitális potenciáljukat rendszerként szervezzék meg. Az állami rendszerek e tekintetben csupán követni tudják a piaci erőket, így evidens, hogy átveszik az ott kialakított módszereket. Sajnos Európának el kell ismernie lemaradását más államokhoz képest a digitális ökoszisztémájának tekintetében,¹² és hazánk sem élenjáró ebben, habár a probléma felszámolása folyamatban van.¹³

Rátérve a jogsérülés (II.) oldalára: ezt a kérdést a digitális tekintélyelvűség (*digital authoritarianism*) kifejezéssel közelítik – elsősorban amerikai jogvédők. Van, aki ez alatt kifejezetten a „tekintélyelvű kormányzás fokozására vagy lehetővé tételére szolgáló technológiákat”¹⁴ érti, de inkább arra alkalmazzák, hogy egyes országok különféle antidemokratikus gyakorlatokat építenek ki digitális technológiák segítségével. Ez a megközelítés az állam biztonsága szempontjából abban a felismerésben válik érdekessé, hogy minden kutató igen baljósan tartja saját (nyugati) országára nézve is egy másik állam belső (önnön polgárai ellen elkövetett) digitális visszaéléseit. A helyzet ugyanis erősen ironikus, hiszen azokat a nyugati világban kifejlesztett digitális technológiákat, melyeket az emberi szabadság virtuális kiterjesztéseként ünnepeltettek megalkotóik, a világ más részein épp az egyéni szabadság ellen használják fel és fejlesztik tovább. Így meghaladhatják a demokráciák képességeit, amelyek épp lényegük (nyitottságuk) miatt könnyebben sebezhetőek a digitális térben.¹⁵ Ehhez adódik hozzá, hogy a túlságosan egymástól függő gazdasági és pénzügyi rendszerek és ellátási láncok nehezítik az ilyen országok elleni nemzetközi szankciókat vagy

¹⁰ Digital Sovereignty in the Context of Platform-Based Ecosystems. The Digital Sovereignty Focus Group of the Innovative Digitisation of the Economy Platform. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, 2019, 6. https://www.de.digital/DIGITAL/Redaktion/DE/Digital-Gipfel/Download/2019/digital-sovereignty-in-the-context-of-platform-based-ecosystems.pdf?__blob=publicationFile&v=7 (Letöltés időpontja: 2023. 03. 02.)

¹¹ Nemzeti Digitalizációs Stratégia 2022–2030. Miniszterelnöki Kabinetiroda, Budapest, 2022. 12. 05., 14. <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/6/60/602/60242669c9f12756a2b104f8295b866a8bb8f684.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 02.)

¹² Digital Sovereignty in the Context of Platform-Based Ecosystems... i. m.

¹³ A 2022-es helyzet alapos, önkritikus és előremutató elemzését lásd a Nemzeti Digitalizációs Stratégiában.

¹⁴ Justin Sherman: India's Digital Path: Leaning Democratic or Authoritarian? Just Security, 04. 02. 2019. <https://www.justsecurity.org/62464/indias-digital-path-leaning-democratic-authoritarian/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 19.)

¹⁵ Lásd a Power3.0 blogot (<https://www.power3point0.org/about/>), amely ennek a jelenségnek a dokumentálásával foglalkozik.

egyéb puha műveleteket. Ezek alapján reális veszély lehet, hogy egy államban zajló belső folyamatok akár át is formálhatják a fennálló labilis globális hatalmi egyensúlyt, mégpedig a demokráciák kárára.

A digitális visszaélés irányai az erőközpontmodell alapján

A II. megközelítés szakirodalma alapján a digitális visszaélés három iránya bontakozik ki:

1. állami szervek használhatják belföldön társadalmi csoportok és saját polgáraik ellen;
2. átadják (exportálják) külföldre, és ott az idegen állam az előzőekben megfogalmazottak szerint alkalmazza, ezáltal ráadásul erősödik a kötelék is ezek között az államok között;
3. állami szervek vetik be külföldön a másik állam polgárai, csoportjai, vállalatai ellen, ezeken keresztül támadva a másik államot.

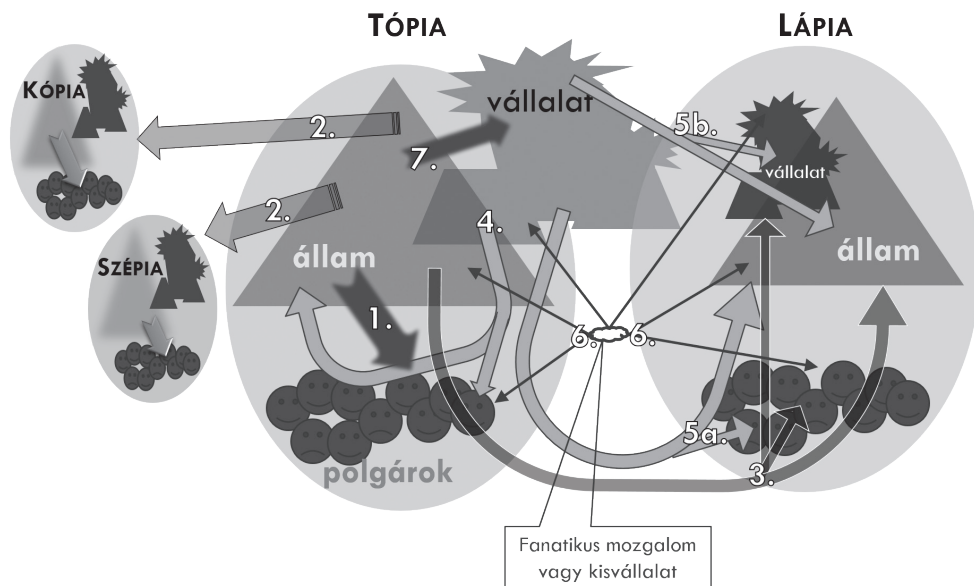
Ez a megközelítés azonban a „térugrás” módszertani hibáját követi el, mivel a virtuális tér hatásainak vizsgálatához a fizikai térben marad, és az állami erőközpontokból indul ki. Az egyik tanulmány¹⁶ túlmegy ezen egy lépéssel, és negyedikként a vállalati szféra által használt vagy dotált technológiai visszaélést is említi – például rivális érdekcsoportok ellen –, ami szerinte demokratikus országok belügyeként kezelhető. Véleményünk szerint azonban ennek a nem állami aspektusnak precízebb kibontása szükséges, amit a korábban részletezett virtuális erőközpontok alapján tehetünk meg, amivel a „térugrási” hibát is elkerüljük. Figyelembe kell venni, hogy a „belföld” és a „külföld” térbeli keretei itt már nem mindig értelmezhetők, sőt a nemzetközi szervezetek is kihasználhatók. Így a digitális visszaélések a következő irányokkal egészülnek ki:

4. erős vállalati erők „belföldön” vetik be, mozgalmakat dotálva vagy közvetlenül;
5. erős vállalati erők „külföldön” az adott ország sajátosságainak megfelelően vetik be;
6. független kis csoportok vetik be, általában aszimmetrikus műveletként;
7. állami szervek saját vagy globális vállalat(ok) ellen vetik be;
8. (+ a nemzetközi szervezeteken keresztül gyakorolt nyomás lehetősége).

Szemléltetésül a 8. oldalon látható 1. ábrán két elképzelt állam segítségével mutatjuk be az állami és a nem állami virtuális erőközpontok digitális visszaéléseinek lehetséges irányait (típusait).

Látható, hogy Tópia exportálja a technológiákat (2), beveti saját polgárai ellen (1), és Lápia ellen is alkalmazza (3) mind polgárain keresztül, mind közvetlenebb módokon a másik állam vagy annak vállalatai ellen. A vállalati erő Lápia állami hivatalai ellen akár annak polgárain (5a.) vagy vállalatain (5b.) keresztül is követhet el digitális visszaélést, továbbá „saját” állama és a tópiai polgárok ellen is (4). Jelöltük még a (fanatikus) független mozgalmak, illetve agresszív kisvállalatok aszimmetrikus műveleteit (6), valamint az állam vállalatokra gyakorolt nyomását (7). Az áttekinthetőség érdekében el kellett hagynunk mindezek ellenirányait (természetesen a valós helyzet vektorai minden erőközponttól mind felé mutathatnak). Az irányokra az arab számokkal hivatkozunk.

¹⁶ Erol Yayboke – Sam Brannen: Promote and Build: A Strategic Approach to Digital Authoritarianism. Center for Strategic and International Studies (CSIS), 10. 2020., 2. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/201015_Yayboke_Brannen_PromoteAndBuild_Brief.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 11. 18.)

1. ábra A digitális visszaélések főbb irányai (Szerkesztették a szerzők)

AZ OROSZ MODELL ELEMZÉSE

Példaként a fenti irányokra az orosz digitális visszaélési modell néhány fontos jellemzőjét vázoljuk, mely – a kínai modell mellett – a digitális tekintélyelvűség szakirodalmának egyik fő kutatási területe. A kínai és az orosz modellek közötti egyezés, hogy egyik sem a nyugati liberális demokrácia elvei szerint használja a digitális lehetőségeket, és mindkettő exportálja az elért eredményeket (2-es irány). (Robert Morgus a posztsovjét országokon kívül a világ 26 országát említi.¹⁷) Az eltérés azonban jelentős. Míg a kínai egy impozáns, de költséges technológia, mely egy totális kontroll irányába fejleszt, addig az orosz modell inkább azokra a területekre koncentrálnak, amelyek olcsóbban biztosítanak digitáliskontroll- és befolyásolási lehetőségeket.¹⁸

Az orosz állami mesterséges intelligencia helyzete

A puha technológiák jövője, az MIKT lenne a legjobb az orosz modell bemutatására, ám itt csak az MI helyzetének vázolására van hely. Putyin elnök 2017-ben kijelentette, hogy az lesz a világ ura, aki az MI-szférában átveszi a vezetést,¹⁹ ugyanakkor azt is mondta, hogy jobb

¹⁷ Robert Morgus: The Spread of Russia's Digital Authoritarianism. Artificial Intelligence, China, Russia, and the Global Order. Air University Press, 2019, 95. <https://www.jstor.org/stable/resrep19585.17> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 17.)

¹⁸ Chris Meserole – Alina Polyakova: Exporting Digital Authoritarianism – The Russian and Chinese Models. Brookings, 2019. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/08/FP_20190827_digital_authoritarianism_polyakova_meserole.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 11. 18.)

¹⁹ Radina Gigova: Who Vladimir Putin thinks will rule the world. CNN, 02. 09. 2017. <https://www.cnn.com/2017/09/01/world/putin-artificial-intelligence-will-rule-world/index.html> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 22.)

lenne megakadályozni, hogy valaki rátegye a kezét ennek monopóliumára. Az utóbbit elérni – a drága világszűrés helyett – a modellbe illik: ehhez elég például a vezető szerep megszerzése²⁰ az UNESCO MI Etikai Bizottságában.

A technológiai hátrányt azonban nem lehet csupán politikai súllyal kompenzálni, ezért az oroszok már igen régen próbálnak a világpiacra MI-termékekkel is megjelenni.²¹ A világszűrésről távol vannak, de számos eredményről olvashatunk.²² Bár folyamatosan emelkedik a szféra támogatása, még messze elmaradnak a kínai MI szintjétől. Kevés a kimagasló teljesítményű MI-alkalmazás (bár akad²³), és úgy tűnik, tudományos áttörésekre nincs erejük. Am az orosz digitális visszaélési modellhez ez is megfelel. Ezt mutatják a belföldi (1-es irány) példák a Navalnij ellenzéki képviselő pártján tüntetők azonosításától a hadkötelességet elkerülő begyűjtéséig.²⁴ A modell tehát működik az orosz fővárosnak és Szentpétervárnak a kínainál jóval kisebb IoT-kamerás lefedettsége mellett is.²⁵ Sőt felzárkózóban van olyan újabb alkalmazások által, mint a 2023 februárjában bemutatott Oculus,²⁶ mely az MI segítségével keresi meg a neten a törvénybe ütköző tartalmakat vagy titkosításokat.

A harci alkalmazásokban nem ez a helyzet. Nyugati elemzők szerint az ukrán invázióban olyan kézenfekvő területeken sem látható az MI használatának látványos eredménye, mint a puha (pl. információs) műveletek és a katonai döntések támogatása.²⁷ Kérdéses továbbá, hogy az MI technológiai fejlesztések jelenleg tervezett rohamos ütemét képesek lesznek-e tartani a beszerzéseket sújtó szankciók és az agyelszívás mellett. Szkeptikusok a kutatók azzal kapcsolatban is, hogy a háború ellenére sikerül-e biztosítani a korábbi óriási állami forrásokat, illetve jól felhasználni azokat, hiszen a nagy fejlesztések eredményességét sem az államilag támogatott vállalatok, sem pedig az akadémiai kutatások nem képesek szerintük garantálni – ezért olyan kevés a szabadalmak száma.²⁸ A székszis ellenére azonban sikeresen

²⁰ Az Oroszországi Föderáció UNESCO Bizottsága keretében hozták létre a Mesterséges Intelligencia Etikai Bizottságát tanácsadó testületként 2020-ban. Konstantin Emelin: Artificial Intelligence Is Under Control. UNESCO, 10. 04. 2020. <http://unesco.ru/en/news/ai-committee> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 29.)

²¹ A digitális visszaélésre alkalmas MI-technológiákat már 10 éve is exportálták nyugatra. Lásd Andrei Soldatov – Irina Borogan: 5 Russian-Made Surveillance Technologies Used in the West. Wired, 10. 05. 2013. <https://www.wired.com/2013/05/russian-surveillance-technologies> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 17.)

²² Artificial intelligence and autonomy in Russia. Center for Naval Analyses, 08. 09. 2022. <https://www.cna.org/our-media/newsletters/ai-and-autonomy-in-russia> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 18.)

²³ Robo-C2. Promobot. <https://promo-bot.ai/robots/robo-c/> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 17.)

²⁴ Андрей Захаров: Злость, страх и силуэты. Мэрия Москвы раскрыла, какие алгоритмы распознают людей по лицам. BBC News Русская служба, 25. 08. 2022. <https://www.bbc.com/russian/features-62658404> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 27.)

²⁵ Moszkvában 213 ezer körül van a számuk, Szentpéterváron ezer főre 12,7 felderítőeszköz jut. Number of surveillance cameras installed in Moscow and Saint Petersburg in Russia from 2021 to 2022. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1156026/surveillance-cameras-density-moscow-st-petersburg> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 27.)

²⁶ В РФ запущена система автоматического поиска запрещенного контента „Окулус”. Interfax, 13. 02. 2023. <https://www.interfax.ru/russia/885877> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 12.)

²⁷ Samuel Bendett: Russia's Artificial Intelligence Boom May Not Survive the War. Defense One, 15. 04. 2022. <https://www.defenseone.com/ideas/2022/04/russias-artificial-intelligence-boom-may-not-survive-war/365743> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 19.)

²⁸ Samuel Bendett: Russia's AI Quest Is State-Driven – Even More than China's. Can It Work? Defense One, 25. 11. 2019. <https://www.defenseone.com/ideas/2019/11/russias-ai-quest-state-driven-even-more-chinas-can-it-work/161519> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 19.)

alkalmazzák az MI-t például KUB–BLA felderítő harci drónokban.²⁹ Tehát az orosz MI egyelőre nem jelentős, de nem is lebecsülendő.

Az orosz intranet

A digitális tekintélyelvűség szakirodalmában aránytalan hangsúlyt kap az internet lekapcsolására irányuló törekvés, így kénytelenek vagyunk alaposabban kitérni rá, mivel ezt a beállítást félrevezetőnek tartjuk. Tény, hogy 2021-ben egy időre lekapcsolták a Runet orosz hálózatot,³⁰ és már 2019-től folynak erre irányuló, hivatalosan elismert tesztek.³¹ Ez a törekvés éveken át csak erőlködés volt: például ha valamit tiltottak, akkor más sem működött.³² Mára azonban egyre több oldal vagy szolgáltatás tiltása sikeres, tehát a korábbinál nehezebb megkerülni az orosz állami akaratot mind törvényileg, mind technikailag.

Ám véleményünk szerint helytelen ezek alapján az ország digitális leválasztására koncentrálni. Sokkal logikusabbnak tűnnek az olyan megfogalmazások, melyek szerint a vezetés az ország digitális szuverenitását egy orosz intranet megvalósításában látja, melyben az ország a világháló egészéhez csak a felügyelt átjárókon keresztül kapcsolódik. Szemléletesebb a digitális vasfüggöny³³ elnevezés, melynek üzemeltetése nem okoz gazdasági sokkot. Érdeklenség, hogy a „lekapcsolásból” adódó gazdasági károk szakirodalma igen ellentmondásos (talán része lett az információs műveleteknek). Becslések szerint egy 2022-es internetleállítás kára egy nap alatt 442 millió dollár volt,³⁴ más forrás szerint összesen 861 millió dollárt veszített az orosz állam a leállítások miatt 2022 első három hónapjában.³⁵ Annyi biztos, hogy hivatalos nyilatkozatok szerint nincs meg az ország internet nélkül.³⁶ Tehát valószínűsíthető, hogy kerülnek az ilyen áldozatos védelmet.

²⁹ Donatas Palavenis: The Use of Emerging Disruptive Technologies by the Russian Armed Forces in the Ukrainian War. Air Land Sea Space Application (ALSSA) Center, 01. 10. 2022, 3. https://www.alsa.mil/Portals/9/Documents/articles/221001_ALSA_Article_Donatas_Palavenis.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 03. 29.)

³⁰ В России протестировали работу Рунета при отключении от глобальной Сети. РБК, 21. 07. 2021. https://www.rbc.ru/technology_and_media/21/07/2021/60f8134c9a79476f5de1d739 (Letöltés időpontja: 2022. 11. 26.)

³¹ Российский рунет выдержал первые испытания. Pravda.ru, 23. 12. 2019. <https://www.pravda.ru/news/politics/1461663-runet> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 26.)

³² Például a Twitter tiltásának egyik próbája az egész internetet lelassította. Lásd Russia Slows down Twitter over „Banned Content”. BBC News, 10. 03. 2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-56344304> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 19.)

³³ Más neveken „szilíciumfüggöny”, „internetes vasfüggöny”. Lásd Janus Rose: Russia’s Digital Iron Curtain Is Starting To Take Shape. Vice, 17. 03. 2022. <https://www.vice.com/en/article/5dg4kb/russias-digital-iron-curtain-is-starting-to-take-shape> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 26.)

³⁴ Elina Sinkkonen – Jussi Lassila: Digital Authoritarianism and Technological Cooperation in Sino-Russian Relations: Common Goals and Diverging Standpoints. In: Sarah Kirchner et al. (eds): Russia-China Relations: Emerging Alliance or Eternal Rivals? Global Power Shift Cham: Springer International Publishing, 169. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-97012-3_9?pdf=chapter%20toc (Letöltés időpontja: 2023. 05. 02.)

³⁵ Jason Lalljee: Russia’s economy already lost \$860 million this year because the government keeps shutting down the internet. Business Insider, 19. 03. 2022. <https://www.businessinsider.com/russia-internet-censorship-cost-economy-putin-ukraine-sanctions-twitter-2022-3> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 22.) Megjegyzendő, hogy a forrás a NetBlocks nevű angol csoportra hivatkozik, ám a csoport weboldalán a cikkek megjelenése körül nem található ilyen kalkuláció. A túlzó számot mégis több portál átvette.

³⁶ A TASZSZ hírügynökség Lavrov külügyminisztert idézi. Russia won’t be left without Internet, guarantees Lavrov. TASS, 17. 05. 2022. <https://tass.com/politics/1452143> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 26.)

Az a tendencia tehát, hogy a *kézben tartottság* legyen a vezérelv. Ez a digitális leválasztást csak vészhelyzetekre tartogatja, akárcsak a hibrid hadviselési szemlélet a kemény műveleteket. A kézben tartottság által a megszerzett adatok elemzése sajnos a polgárokról történő adatgyűjtésre is alkalmas, illetve újabb és újabb tartalmak, tartalomtípusok szűréséhez (1-es irány) vezetett. Az ilyen tárgyú törvények egyre több olyan weboldal és szolgáltatás ellen tesznek lehetővé jogi fellépést, melyek a hivatalos állásponttól eltérnek.³⁷ Sorra szankciók vagy letiltás alá kerülnek (7-es irány) azok a szolgáltatók, amelyek nem tesznek eleget a törvénynek, és nem engedélyezett hírek vagy ellenőrizetlen tartalmak lehetőségét nyújtják. Egy ideig a lakosság virtuális magánhálózatok (VPN³⁸) használatával kerülte ki a megfigyelést és a korlátozást. Ám 2021-től letiltották azokat a VPN-vonalakat is, melyek üzemeltetői nem voltak hajlandók összekapcsolni szolgáltatásaikat az FGIS-adatbázissal.³⁹

A visszaélések mellett szükséges rámutatni, hogy mindebben egy digitális szuverenitási igény is összecsap különféle érdekeknek a térségre kényszerítésével. Ebben a felek saját digitális erejükkel igyekeznek nyomást gyakorolni az orosz lakosokra, akiknek így valódi szabadsága nemigen marad. A szuverenitási igény nyilván a külföldi szerverektől és szolgáltatásoktól való teljes függetlenséget is célozza, mint azt például a saját, orosz biztonsági tanúsítvány bevezetésére⁴⁰ vagy a szoftverek függetlenítésére⁴¹ irányuló törekvések példái mutatják.

A külső nyomásgyakorlás hátulütője, hogy a belső visszaéléseknél kihasználható: megideologizálhatóak a törvények, ha „ezek a külföldi ügynökök ellen” szólnak. A politikainál tanulságosabb példákat láthatunk erre a vállalati szférában, hiszen az ország ilyen nem állami szereplőkkel is évek óta harcban áll (5-ös és 6-os irány). Most pedig – az Ukrajna elleni kemény műveletekre reagálva – a vállalatok beleálltak a harci helyzetbe. Például a Meta vállalat úgy enyhítette az „erőszakos fenyegetések” szabályait, hogy az orosz megszállók halálát kívánni már nem jár büntetéssel,⁴² a Microsoft pedig nem enged hozzáférést a szervereihez.⁴³ Az ilyen puha műveletek azonban csak a nyugati hírekben hangoznak jól, Oroszországban az állami kommunikációnak adnak muníciót. Hasonlóképp egyes cégek szankcionális kivonulása is kedvezhet az orosz vezetésnek. Például az Instagram távozása után bejelentették annak orosz alternatíváját, a Rosgramot,⁴⁴ melynek így önként adták át a piacot és ezzel együtt

³⁷ A Freedom House civil szervezet jelentésem példát hoz különböző visszaélésekre. Freedom on the Net 2022 – Russia. Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-net/2022> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 26.)

³⁸ Virtual Private Network – ehhez csatlakozva elrejtethők azok a digitális adatok, melyekkel egy szolgáltatás használója beazonosítható.

³⁹ Federal Government Information System – állami ellenőrzés alá vonja a VPN-identitást és -adatforgalmat is.

⁴⁰ Bill Toulas: Russia creates its own TLS certificate authority to bypass sanctions. Bleeping Computer, 10. 03. 2022. <https://www.bleepingcomputer.com/news/security/russia-creates-its-own-tls-certificate-authority-to-bypass-sanctions> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 26.)

⁴¹ Még az MS Windowst is cserélik. Lásd Thomas Claburn: Russia bans foreign software purchases for critical infrastructure. The Register, 01. 04. 2022. https://www.theregister.com/2022/04/01/russia_bans_foreign_software (Letöltés időpontja: 2023. 03. 17.)

⁴² Rose: i. m.

⁴³ Matthew Hughes: Microsoft stops serving Windows downloads to Russian users. KnowTechie, 21. 06. 2022. <https://knowtechie.com/microsoft-stops-serving-windows-downloads-to-russian-users> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 17.)

⁴⁴ Laura Howells – Laura A. Henry: Digital Authoritarianism at War: Controlling Russia's Information Space. NYU Jordan Center, 26. 04. 2022. <https://jordanrussiacycenter.org/news/digital-authoritarianism-at-war-controlling-russias-information-space/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 27.)

az informálás lehetőségét. Sokkal hatékonyabb az a módszer (pl. a Twitter, a Facebook és a BBC alkalmazta), mely az orosz közönség számára szolgáltatásából egy, a Tor böngészőn keresztül (inkognitóban) elérhető verziót készített el.⁴⁵

Ezzel igen érdekes új mozzanatra világhírre juttathatunk rá a hibrid erőérvényesítésben: a kissé alvilági, korábban kétélyes ügyletekre használt „dark web” válik az információs műveletek hivatalos küzdőterévé. Oroszország a maga részéről pedig legalizálta a szoftveralkalmazkodást a Microsoft fent említett tiltása miatt. Szerintünk ehhez adódhat idővel a digitális valuták legalizálódása a nem hivatalos hibrid műveletek támogatásához, és az internetszabadság etikai paradoxonokba fulladhat.

Az orosz modell kialakulása, jellemzői és a szuverenitás esélye

A helyzetképek után kis oknyomozó történelem. Az orosz modell alapját az képezi, hogy az internet évtizedeken át tudott terjedni – nem úgy, mint Kínában. Csak 1998-ban kezdődött meg a telekommunikáció korlátozására használt technológiák számítógépes hálózatokra adaptálása.⁴⁶ Ráadásul a cégek sokáig kijátszották, illetve bojkottálták ezeket a rendelkezéseket,⁴⁷ így a korlátozások lényegében 2012-ig sikertelenek voltak. Ezért maradt az orosz polgárok digitális szabadsága sokáig egy élhetőbb szinten. A késlekedés fő oka, hogy a szovjet birodalom széthullása miatt sokáig erőtlenn volt a központi szervezet, ami szükséges lett volna a technológiai fejlődés állami kontrollálásához. Ehhez járult az ellenőrzéshez szükséges apparátus múltban ragadt szemlélete, mely csak a fizikai kényszerítés terén mozgott otthonosan, és nem látta meg a digitális tér jelentőségét. Sőt úgy tűnik, máig sem képes igazán kihasználni a kiberteret.⁴⁸ Ezek az emberi okok állnak a modell mögött. A késés miatt az orosz emberek megszokták és megszerették a világháló által nyújtott szabadságot és szolgáltatásokat. Így most (az utóbbi 10 évben) sokkal több társadalmi feszültséggel jár az a folyamat, amelyben a hatalom el kívánja venni az emberektől, amit használtak és szerettek, ez kedvez az ellenséges (nyugati) akaratnak.

A már idézett művek alapján négy egyéb tényezőt is kiemelünk. A *kommunikációs függőség* (1) kifolyólag az orosz gazdaság erősen ráépült a nyílt internetre, hiszen részévé vált a multinacionális gazdaságnak. A *gazdaság erőtlensége* (2) miatt az ország az elmúlt években nemcsak az MI-hez kapcsolódó technológiákban nem volt képes még önállóvá válni, hanem saját „Szilícium-völgyük” vagy operációs rendszerük sincs – hiába próbál erőn felül részt venni a modern technológiák terjesztésében és saját termékek fejlesztésében. Ez a *gazdasági függőség* (3) magával hozta, hogy a működésbiztonság érdekében érdemesebb volt teljes, kiforrott technológiákat megvenni külföldről. Ezt próbálja a Nyugat a jelen konfliktusban a szankciók révén kiaknázni. De emiatt okoz gondot a nagyon modern eszközök és a jóval lassabban fejlődő orosz rendszerek *inkompatibilitása*⁴⁹ (4) is. Érdemes lenne ezeket a tényezőket saját régióink szempontjából is megvizsgálni.

⁴⁵ Luke Harding: Twitter launches privacy-protected site on dark web to bypass Russia's block. The Guardian, 10. 03. 2022. <https://www.theguardian.com/technology/2022/mar/09/twitter-tor-version-russia-block> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 18.)

⁴⁶ 2000-től kezdődött a korlátozások törvényi megalapozása. Lásd Meserole–Polyakova: i. m. 2.

⁴⁷ Sinkkonen–Lassila: i. m. 170.

⁴⁸ Mivel központi kiberparancsnokság sincs. Lásd Soldatov–Borogan: i. m. 30.

⁴⁹ Sinkkonen–Lassila: i. m. 169. Megjegyzendő, hogy erre a kínai beszállítókra való áttérés sem megoldás, az más illesztési problémákat vetne fel.

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az előzőekben leírtak alapján megállapítható, hogy a digitális visszaélések orosz modellje működőképes. Bár a teljes digitális szuverenitás kialakításához kevés, mégis világszerte keresettek a megoldásai. A példa rávilágít a tanulmány azon megállapítására, hogy a puha módszerek nem csupán a katonai hibrid műveletek részeként értelmezendők. Mint rámutattunk, az érintett terek civil dolgozói is a védelem humán erőforrásává válnak. Ezért vezettük be a virtuális erőközpontok modelljét, melyek nyomásgyakorlási vektorainak elemzésével megragadhatóvá próbáltuk tenni azt a bonyolult erőérvényesítési mátrixot, melynek minden ország – így hazánk is – részese. Így lehetett vázolni a digitális visszaélések többszemponútú vizsgálatának módszerét, melyben személyiségjogi szempontok együtt kezelendők az állam és a társadalom érdekeivel. (A vállalati szféra szempontjainak kibontására nem volt mód, csupán felvetettük a puha és a közepes műveletek nem állami vektorait.)

Ezzel a megközelítéssel lehet esély arra, hogy a digitális szuverenitás elérhessen egy elégséges nívót az egyéni, a csoport-, a vállalati, a társadalmi és az állami szintek mindegyikén. Ehhez nyilván minden szintnek és tényezőnek kompromisszumokkal kell hozzájárulnia. Sőt megegyezésre kell jutni például olyan álláspontok tekintetében is, hogy hol vannak az erőérvényesítés etikai határai – nem úgy, mint a bemutatott pandémiás eset kapcsán. Szükséges lenne a globális biológiai ökoszisztémához hasonlóan a globális digitális ökoszisztémát is élhetővé tenni, bár erre jelen pillanatban kevés az esély, hiszen mint láthattuk, inkább a *dark web* emelkedik hivatalos küzdőtérre.

Végül a most folyó háborúhoz vezető újabb tényezőre is akadunk a leírtakat továbbgondolva. Régóta világosak az orosz célok, melyek felé tavalyig puha módszerekkel haladtak, sokunk az ilyenfajta erőérvényesítés folytatására számított. *A vezetésnek azonban szembesülnie kellett a puha műveleteik csődjével.* Hiszen mint láthattuk, az orosz cégek a világpiacon eltörpülnek, és nagyon lemaradtak a közösségi média terén, vagyis csekély az információformáló vagy gazdasági nyomásgyakorló erejük. Még országon belül sem sikerült teljesen a felügyelt intranet megvalósítása, így a saját lakosság véleményformálása sem volt a kívánt mértékű, nemhogy a világ közvéleményéé. A puha műveletek e csődjét nem okként említjük, csupán tényezőként, mely arra figyelmeztet, hogy a kemény műveletek kora nem ért véget a hibrid háborúk korában sem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Albergotti, Reed – Harwell, Drew: *Apple and Google are building a virus-tracking system. Health officials say it will be practically useless.* The Washington Post, 15. 05. 2020. <https://www.washingtonpost.com/technology/2020/05/15/app-apple-google-virus>
- Artificial intelligence and autonomy in Russia. Center for Naval Analyses, 08. 09. 2022. <https://www.cna.org/our-media/newsletters/ai-and-autonomy-in-russia>
- Bendett, Samuel: *Russia's AI Quest Is State-Driven – Even More than China's. Can It Work?* Defense One, 25. 11. 2019. <https://www.defenseone.com/ideas/2019/11/russias-ai-quest-state-driven-even-more-chinas-can-it-work/161519>
- Bendett, Samuel: *Russia's Artificial Intelligence Boom May Not Survive the War.* Defense One, 15. 04. 2022. <https://www.defenseone.com/ideas/2022/04/russias-artificial-intelligence-boom-may-not-survive-war/365743>
- Claburn, Thomas: *Russia bans foreign software purchases for critical infrastructure.* The Register, 01. 04. 2022. https://www.theregister.com/2022/04/01/russia_bans_foreign_software

- Digital Sovereignty in the Context of Platform-Based Ecosystems. The Digital Sovereignty Focus Group of the Innovative Digitisation of the Economy Platform. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, 2019. https://www.de.digital/DIGITAL/Redaktion/DE/Digital-Gipfel/Download/2019/digital-sovereignty-in-the-context-of-platform-based-ecosystems.pdf?__blob=publicationFile&v=7
- Emelin, Konstantin: *Artificial Intelligence Is Under Control*. UNESCO, 10. 04. 2020. <http://unesco.ru/en/news/ai-committee>
- Fehér András Tibor – Négyesi Imre: *A gépi érzelmek a fegyveres erőknél és az autonóm rendszerekben*. Hadtudományi Szemle, 2021/3., 163–176. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/17457/12-feher-negyesi-163-176-hsz-2021-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>; DOI: 10.32563/hsz.2021.3.12
- Freedom on the Net 2022 – Russia. Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-net/2022>
- Gigova, Radina: *Who Vladimir Putin thinks will rule the world*. CNN, 02. 09. 2017. <https://www.cnn.com/2017/09/01/world/putin-artificial-intelligence-will-rule-world/index.html>
- Harding, Luke: *Twitter launches privacy-protected site on dark web to bypass Russia's block*. The Guardian, 10. 03. 2022. <https://www.theguardian.com/technology/2022/mar/09/twitter-tor-version-russia-block>
- Howells, Laura – Henry, Laura A.: *Digital Authoritarianism at War: Controlling Russia's Information Space*. NYU Jordan Center, 26. 04. 2022. <https://jordanrussiacycenter.org/news/digital-authoritarianism-at-war-controlling-russias-information-space/>
- Hughes, Matthew: *Microsoft stops serving Windows downloads to Russian users*. KnowTechie, 21. 06. 2022. <https://knowtechie.com/microsoft-stops-serving-windows-downloads-to-russian-users>
- Kiss Álmos Péter: *A hibrid hadviselés természetrajza*. Honvédségi Szemle, 2019/4., 17–37. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58be696dc30542944535.pdf>
- Lalljee, Jason: *Russia's economy already lost \$860 million this year because the government keeps shutting down the internet*. Business Insider, 19. 03. 2022. <https://www.businessinsider.com/russia-internet-censorship-cost-economy-putin-ukraine-sanctions-twitter-2022-3>
- Mantellassi, Federico: *Digital Authoritarianism: How Digital Technologies Can Empower Authoritarianism and Weaken Democracy*. Geneva Centre for Security Policy, 16. 02. 2023. <https://www.gcsp.ch/publications/digital-authoritarianism-how-digital-technologies-can-empower-authoritarianism-and>
- Meserole, Chris – Polyakova, Alina: *Exporting Digital Authoritarianism – The Russian and Chinese Models*. Brookings, 2019. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/08/FP_20190827_digital_authoritarianism_polyakova_meserole.pdf
- Morgus, Robert: *The Spread of Russia's Digital Authoritarianism. Artificial Intelligence, China, Russia, and the Global Order*. Air University Press, 2019, 89–87. <https://www.jstor.org/stable/resrep19585.17>
- Nemzeti Digitalizációs Stratégia, 2022–2030. Miniszterelnöki Kabinetiroda, Budapest, 2022. 12. 05. <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/6/60/602/60242669c9f12756a2b104f8295b866a8bb8f684.pdf>
- Number of surveillance cameras installed in Moscow and Saint Petersburg in Russia from 2021 to 2022. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1156026/surveillance-cameras-density-moscow-st-petersburg>
- Palavenis, Donatas: *The Use of Emerging Disruptive Technologies by the Russian Armed Forces in the Ukrainian War*. Air Land Sea Space Application (ALSSA) Center, 01. 10. 2022. https://www.alsa.mil/Portals/9/Documents/articles/221001_ALSA_Article_Donatas_Palavenis.pdf
- Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4., 36–48. http://real.mtak.hu/29824/1/2015_3_4_5.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36
- Power3.0 blog. <https://www.power3point0.org/about/>

- Resperger István: *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. https://nbi.uni-nke.hu/document/nbi-uni-nke-hu/Resperger%20Istv%C3%A1n_A%20v%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9s%20%C3%A9s%20a%20hibrid%20hadvisel%C3%A9s.pdf
- Robo-C2. Promobot. <https://promo-bot.ai/robots/robo-c/>
- Rose, Janus: *Russia's Digital Iron Curtain Is Starting To Take Shape*. Vice, 17. 03. 2022. <https://www.vice.com/en/article/5dg4kb/russias-digital-iron-curtain-is-starting-to-take-shape>
- Russia Slows down Twitter over „Banned Content”. BBC News, 10. 03. 2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-56344304>
- Russia won't be left without Internet, guarantees Lavrov. TASS, 17. 05. 2022. <https://tass.com/politics/1452143>
- Sherman, Justin: *India's Digital Path: Leaning Democratic or Authoritarian?* Just Security, 04. 02. 2019. <https://www.justsecurity.org/62464/indias-digital-path-leaning-democratic-authoritarian/>
- Sinkkonen, Elina – Lassila, Jussi: *Digital Authoritarianism and Technological Cooperation in Sino-Russian Relations: Common Goals and Diverging Standpoints*. In: Kirchberger, Sarah – Sinjen, Svenja – Wörmer, Nils (eds): *Russia-China Relations: Emerging Alliance or Eternal Rivals?* Global Power Shift Cham: Springer International Publishing, 165–184. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-97012-3_9?pdf=chapter%20toc; DOI: 10.1007/978-3-030-97012-3_9
- Soldatov, Andrei – Borogan, Irina: *5 Russian-Made Surveillance Technologies Used in the West*. Wired, 10. 05. 2013. <https://www.wired.com/2013/05/russian-surveillance-technologies>
- Toulas, Bill: *Russia creates its own TLS certificate authority to bypass sanctions*. Bleeping Computer, 10. 03. 2022. <https://www.bleepingcomputer.com/news/security/russia-creates-its-own-tls-certificate-authority-to-bypass-sanctions>
- Yayboke, Erol – Brannen, Sam: *Promote and Build: A Strategic Approach to Digital Authoritarianism*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), 10. 2020. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/201015_Yayboke_Brannen_PromoteAndBuild_Brief.pdf
- В России протестировали работу Рунета при отключении от глобальной Сети. РБК, 21. 07. 2021. https://www.rbc.ru/technology_and_media/21/07/2021/60f8134c9a79476f5de1d739
- В РФ запущена система автоматического поиска запрещенного контента „Окулус”. Interfax, 13. 02. 2023. <https://www.interfax.ru/russia/885877>
- Захаров, Андрей: *Злость, страх и силуэты. Мэрия Москвы раскрыла, какие алгоритмы распознают людей по лицам*. BBC News Русская служба, 25. 08. 2022. <https://www.bbc.com/russian/features-62658404>
- Российский рунет выдержал первые испытания. Pravda.ru, 23. 12. 2019. <https://www.pravda.ru/news/politics/1461663-runet>

Gémesi Géza alezredes:

AZ ÖNKÉNTESSÉG SZEREPE A DEZINFORMÁCIÓS MŰVELETEKSEL SZEMBENI ELLENÁLLÁSBAN A BALTI ELFEK CSOPORT PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.2

ÖSSZEFOGLALÓ: A dezinformáció terjedése és az információs manipuláció kihívások elé állítja a balti államokat, különösen a Krím félsziget Oroszország általi annexiója, majd pedig az orosz–ukrán háború 2022. február 24-i kirobbanása óta. Az önkéntes szervezetek a balti államok területén azonban kulcsfontosságú szerepet játszanak a dezinformáció elleni küzdelemben. Ez a cikk áttekintést nyújt arról, hogy a Baltikum térségében, az állami szereplők dezinformációs tevékenység elleni intézkedésein túl milyen szerepet kap az önkéntesség, és ez milyen hatással van a társadalmi ellenállóképesség erősítésére. A tanulmány bemutatja a legjelentősebb önkéntes szervezet, a Balti Elfelek elnevezésű csoport által végzett tevékenységeket, mint például a tényellenőrzést, a tudatosság növelését és az együttműködést más intézményekkel. Rávilágít az általuk elért eredményekre, amelyek alátámasztják az önkéntes szervezetek kiemelkedő szerepét a dezinformációs műveletekkel szemben, mely példán keresztül erősíthető a reziliencia ezen hadviselési formával szemben más államok vonatkozásában is.

KULCSSZAVAK: dezinformáció, balti államok, önkéntes szervezetek, társadalmi ellenálló képesség, információs manipuláció

A SZERZŐRŐL:

Dr. Gémesi Géza alezredes, PhD-hallgató (NKE Hadtudományi Doktori Iskola) (ORCID: 0009-0006-6903-3937, MTMT: 10089255)

BEVEZETÉS

Észtország, Lettország és Litvánia az euroatlanti struktúrákba való integrációjukkal olyan biztonsági garanciákat kaptak, amelyek csökkentik a nyílt, közvetlen katonai agresszió kockázatát. Azonban abban a régióban maradnak, ahol, ahogy a volt orosz elnök, Medvedyev is kijelentette, Oroszországnak „kiváltságos érdekei” vannak. Bár a balti államok biztonsága fontos téma a NATO napirendjén, az ezt biztosító stratégia még kialakítás alatt áll. Nyilvánvaló, hogy az orosz vezetés érti, hogy bármely NATO-tag megtámadása az elérhető előnyökkel szemben aránytalanul nagy kockázatot jelentene Oroszország számára. Ezért inkább a „soft power” eszköztárába tartozó különféle módszereket alkalmaz érdekei érvényesítésére, melyekre a válaszlépések kidolgozása rendkívül komplex eljárás útján lehetséges.

A propaganda befolyásos eszköze az oroszok „soft power” eszközkészletének. Oroszország különösen sikeres volt abban, hogy virtuális közösséget teremtsen, amelybe nemcsak az orosz diaszpóra, hanem a Balti-térség olyan része is bekapcsolódik, amely kulturálisan, nyelvi és eszmei vonalon továbbra is kötődik Moszkvához. Az orosz „soft power” a fogalom klasszikus meghatározásától némileg különbözik: a célcsoport tagjai felé közölt vonzó narratíva helyett inkább a rivális erők hitelességének gyengítésére törekszik.

A dezinformációs tevékenység a balti államok területén jelentős biztonsági kihívást jelent. Oroszország hosszú ideje folytat információs hadviselést, amelynek célja az általános nézetek manipulálása, politikai instabilitás előidézése és az orosz befolyás növelése a régióban.

Az *információs hadviselés* (vagy ahogy a médiában gyakran használják: *információs háború*) egy sokkal pontosabb kifejezés, amely egy specifikus háborús stratégiát ír le. John J. McCuen szerint az információs hadviselés célja, hogy megszerezze a harctéren élő lakosság, az intervenciót folytató nemzetek hazai népességének, valamint a nemzetközi közösség támogatását. Az információs hadviselés azonban nem új jelenség, ahogy a hibrid hadviselés sem. Shawn Powers¹ szerint a média fegyverként való használata már a 20. század elejétől jelen van.²

Ebben a kontextusban egy másik hasznos kifejezés a *pszichológiai hadviselés*, amelyet Thomas Elkjer Nissen a következőképpen magyaráz: a hadviselési mód célja, hogy befolyásolja a célcsoport értékrendjét és hitrendszerét, érzékelését, érzelmeit, motivációit, érvelését és ideális esetben viselkedését. Célja a hűség megtartása, a bizonytalanok meggyőzése és az ellenfél hitelének aláásása. Ez általa valósul meg, hogy befolyásolja az emberek felfogását arról, mi történik, és ezen keresztül az érzelmekre és logikára épülő érvekkel befolyásolja online és offline viselkedésüket, amelyeket a beszélgetésekből és a történelemből merítenek, valamint meglévő narratívákra támaszkodnak.³

Az aktuális információs és pszichológiai háború újdonsága az, hogy a kettő összekapcsolódik az online médián keresztül, és ezáltal még hatékonyabb fegyverként használható. Hatékonyságát jelentősen megalapozza az a tényező, hogy alkalmazása folyamatosan zajlik és sok esetben az észlelhetőségi küszöb alatt marad. Eredete nehezen azonosítható, különösen mivel gyakran több forrásból egyszerre terjesztik. Alacsony költségek mellett kiemelten alkalmas arra, hogy a társadalom több rétegében is kifejtsen hatását, még akkor is, ha a terjesztett információt nem feltétlenül hiszi el célközönség – a nagy mennyiségben terjesztett, ellenőrizetlen információ ugyanis volumenénél fogva alkalmas arra, hogy aláassa a tömegtájékoztatásba, a médiába vetett általános bizalmat.⁴

A közösségi média rendkívül hatékony eszköz a dezinformáció terjesztésére és a célcsoport befolyásolására. Rebecca Goolsby szerint a közösségi média „provokatív információk és dezinformációk forrásává válik [...] A közösségi média kibertámadások esetében azt a javaslatot teszi, hogy »azonosítsák, ki a haszonélvezője ezeknek a közösségi támadásoknak, és hogyan: politikailag, illetve gazdaságilag, valamint ismerjék fel a kapcsolatot a haszonélvező és a célcsoport között«.”⁵

Jelen írás tartalmának értelmezése céljából fontos definiálni a „trolling”, illetve az „internetes troll” kifejezést. A szó használata széles körben a közelmúltban terjedt el, pontos definíciója nem fellelhető, azonban az Urban Dictionary a következőképpen írja le a trollok

¹ Shawn Powers: Weaponized Media, Legitimacy and the Fourth Estate: A Comment. *Ethnopolitics* 9, 2010, 256. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17449051003764855>; (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29.)

² John J. McCuen: Hybrid Wars. *Military Review*, 03–04. 2008, 108.

³ Thomas Elkjer Nissen: The Weaponization of Social Media – Characteristics of Contemporary Conflicts. Royal Danish Defence College, Copenhagen, 2015, 84.

⁴ Internet Trolling as a hybrid warfare tool: the case of Latvia. NATO Strategic Communication Centre of Excellence, 25. 01. 2016, 8.

⁵ Rebecca Goolsby et al.: On Cybersecurity, Crowdsourcing, and Social Cyber-Attack. Policy Memo Series 1, 2013, 3–6. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA580185.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 10.)

személyét: „olyan személy, aki szándékosan provokatív üzenetet posztol egy hírcsoportba vagy üzenőtáblára, azzal a szándékkal, hogy maximális zavart és vitát okozzon”.⁶

Egy másik meghatározás egy kicsit továbbmegy, és kiemeli a trolltevékenység (trolling) pontosan felismerhető céljának hiányát: „Az online trolling az internetes közösségi térben történő megtévesztő, romboló vagy zavaró magatartás gyakorlása, amelynek látszólag nincs nyilvánvaló célja.”⁷

A balti államokkal szemben alkalmazott orosz kommunikációban három fő irányvonal figyelhető meg a George C. Marshall Center által közzétett tanulmány szerint: a balti államok alapvetően gyengék; próbálnak eltérni történelmileg meghatározott hagyományaiktól; és diszkriminációt alkalmaznak a területükön élő orosz etnikumú lakossággal szemben. A Kreml célja az, hogy az Európában elterjesztett dezinformáció erodálja a balti államok megítélését a NATO-tagállamokban.⁸

Az internetes trolltevékenység másik célja a NATO megítélésének rongálása a balti államokban. Egy példa a NATO és Covid-19 pandémia dezinformációs célú, közös kontextusba helyezésére:

2020 elején, amikor még nem voltak koronavírusos esetek Litvániában, egy online újság arról cikkezett, hogy egy litván NATO-bázison állomásozó amerikai katona megfertőződött a Covid-19 vírussal. A hamis hír számos más médiafelületen is megjelent. A célja az volt, hogy a Litvániában élőket megpróbálja meggyőzni arról, hogy ezek a külföldi katonák fenyegetést jelentenek az országra nézve.

Az utóbbi években a dezinformációs próbálkozások intenzívebbé váltak: a Litván Fegyveres Erők Stratégiai Kommunikációs Részlege (STRATCOM) szerint az „információs események” száma (amikor a médiumok közvetítenek egy valós vagy kitalált eseményt) 2021-ben 5030-ra emelkedett az előző évi 3412-ről. 2022 januárjában a minisztérium rekordnak számító, összesen 583 eseményt számlált. A fenti példa több médiafelületen is terjedt, de mivel egy történetet közvetített, így egy eseménynek számít.⁹

DEZINFORMÁCIÓ-ELLENES INTÉZKEDÉSEK A BALTI ÁLLAMOKBAN

A NATO STRATCOM tárgyban folytatott vizsgálatának konklúziója szerint a különbség a klasszikus és hibrid trollok között a következő: egy klasszikus trollnak látszólag nincs nyilvánvaló célja, míg a feltételezett hibrid trollok (akik az információs térben tevékenykednek egy állam által meghatározott céllal) egy adott ideológiát közvetítenek, és legfontosabbnak egy állam vagy állami intézmény utasításai és irányítása alatt működnek. Az orosz–ukrán válság kontextusában a hibrid trollok célja az volt, hogy népszerűsítsék a Kreml érdekeit, és azokat a szemben álló féllel, valamint támogatóival szemben pozitív kontextusba helyezzék.¹⁰ A NATO fent említett jelentése arra a következtetésre jut, hogy Lettországbán

⁶ Troll. Urban Dictionary, 22. 09. 2002. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=troll> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 10.)

⁷ Erin E. Buckels et al.: Trolls just want to have fun. *Personality and Individual Differences*, Vol. 67, 09. 2014, 97. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886914000324> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 10.)

⁸ Irine Burduli: Testing NATO Vulnerabilities – Russian Soft Power in the Baltics. George C. Marshall European Center for Security Studies, per Concordiam, 21. 09. 2020. https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2020-09/pC_V9N2_en_Burdulli.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 07. 04.)

⁹ Lisa Abend: Meet the Lithuanian ‘Elves’ Fighting Russian Disinformation. *Time.com*, 05. 03. 2022. <https://time.com/6155060/lithuania-russia-fighting-disinformation-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 04.)

¹⁰ Internet Trolling as a hybrid warfare tool... i. m. 11.

a tevékenység célja olyan látszat kialakítása, mely szerint a hibrid trollkodók valódi orosz ajkú emberek, és ez a két nyelvi csoport tagjai közötti kölcsönös bizalmatlansághoz vezet, társadalmi törésvonalat alakítva ki a lett lakosság és az orosz ajkú etnikum tagjai között.

A balti államok igyekeznek hatékonyan reagálni az orosz dezinformációs kampányokra. Az információs hadviselés elleni stratégiák közé tartozik a tényellenőrzés és a hamis hírek felderítése, az oktatás és a tájékoztatás a lakosság körében, valamint a hatékony kommunikáció a média és a közösségi média platformjain. Emellett az önkéntes szervezetek is fontos szerepet játszanak a dezinformáció elleni harcban, segítve a társadalmi ellenálló képesség erősítését és a hamis információk feltárását.

A balti térségben az orosz dezinformációs tevékenység elleni küzdelemben nemcsak az állami válaszigazgatások, hanem a civil önkéntes tevékenység is kiemelkedően fontos szerepet játszik. Az önkéntesek a saját szabadidejükben és erőforrásaikból járulnak hozzá az információellenőrzéshez, a hamis hírek és dezinformációk felderítéséhez és felszámolásához, valamint a közösségi média és más online platformok tisztaságának megőrzéséhez. A civil önkéntesek sokszínű tudással, készségekkel és motivációval rendelkeznek, és ezeket felhasználva képesek hatékonyan reagálni a dezinformációs kampányokra, illetve az online manipulációra.

Észtország esetében különösen hangsúlyosak az aggodalmak a szovjet megszállás emléke és a közeli orosz határ, a társadalom erős digitális orientációja és a közszolgáltatások digitalizáltságának magas szintje, valamint a jelentős számú orosz kisebbség miatt. Az ország egy többoldalú, multilaterális megközelítést alkalmaz a fenyegetések kezelésére, és szorosan együttműködik a nemzetközi szervezetekkel.

Az egyesített dezinformáció-ellenes intézkedésekre további példa, hogy az ország 2015-ben létrehozta saját orosz nyelvű csatornáját válaszul a dezinformációs tartalmú üzenetekre. Ez a kormányzati csatorna lehetővé teszi olyan műsorok sugárzását, amelyek semleges hangvételűek, ugyanakkor még mindig érdekesek az Észtországban élő orosz kisebbség számára. Emellett az ország katonai vezetése nem ad interjút orosz médiumoknak, hogy elkerülje nyilatkozataik félreértelmezését vagy manipulációját. Ezenfelül Észtország a kibervédelem területén együttműködik a Baltic Cyber Defense csoporttal, a NATO's Cooperative Cyber Defense Commission-nel (melynek kiválósági központja Tallinnban található), illetve az European Union's European External Action Service-szel.

2008-ban Észtország vezetésével a NATO létrehozta a Kooperatív Kibervédelmi Kiválósági Központot (Cooperative Cyber Defence Center of Excellence – CCDCOE), miután Oroszország 2007-ben tömeges kibertámadást hajtott végre a balti ország ellen. A kibertámadások elleni átfogó stratégiát kidolgozó CCDCOE keretein belül 28 tagállam képviselteti magát, és interdiszciplináris módszereket alkalmaz a kibervédelmet elősegítő gyakorlatok szervezésében. A *Locked Shields* nevű gyakorlatuk¹¹ példája annak, hogyan ösztönzik a kibervédelmet a csapatok között annak érdekében, hogy a szakértők és a döntéshozók együtt dolgozzanak ezekkel a fenyegetésekkel szemben. Ezek a törekvések nemcsak a dezinformációval szembeni védekezést szolgálják, hanem hozzájárulhatnak a befolyásuk korlátozására irányuló folyamatokhoz is.¹²

¹¹ Locked Shields. <https://ccdcocoe.org/exercises/locked-shields/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 09.)

¹² Cyber Defenders: NCI Agency experts participate in exercise Locked Shields. NATO, 21. 04. 2023. <https://www.nncia.nato.int/about-us/newsroom/cyber-defenders-nci-agency-experts-participate-in-exercise-locked-shields.html> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 09.)

A NATO más erőfeszítéseket is tesz a dezinformációval szemben. A STRATCOM a CCDCOE munkájával együtt az információs műveletekkel kapcsolatos tudatosság növelését és a téves vagy félrevezető állítások megcáfolását célozza. Az elemző jelentéseik¹³ összefoglalják az orosz dezinformáció taktikáit, üzeneteit és célpontjait. A szervezet a Krim félsziget orosz annexiója után megnövelte erőfeszítéseit annak érdekében, hogy segítse a NATO-tagállamokat a hamis vagy félrevezető narratívák azonosításában, a koordinált orosz médiatevékenység felismerésében és a társadalom ellenálló képességének növelésében. A STRATCOM koordinált erőfeszítései rendkívül fontosak a tagállamok kollektív biztonságának erősítése, továbbá a NATO egészével szembeni dezinformációs törekvések elleni küzdelemben.

Az Észtt Védelmi Liga (Estonia's Defense League – EDL, vagy Kaitseliit) kiemelkedő szerepet játszik az ország védelmi erőfeszítéseiben. Ez az önkéntesen szerveződő önvédelmi szervezet a védelmi minisztérium felügyelete alatt működik, és számos feladatkört lát el, beleértve a fizikai védelmet, a kibervédelmet és a nemzeti védelemmel kapcsolatos tájékoztatást. Az EDL különösen aktív a kibervédelem terén, és 2020-ban részt vett egy kibertámadás szimulációjában, amelyben együttműködött más európai állami szervekkel és civil szervezetekkel. Az EDL tevékenysége tükrözi Észtország prioritásait a kibertámadásokkal szembeni kombinált megoldások terén.

Az EDL a dezinformáció elleni küzdelem eszközeként működtet egy propagandaellenes blogot, a propastop.org-ot, amely nemcsak a káros narratívák elleni küzdelemre összpontosít, hanem tanulmányozza a közösségi médiával kapcsolatos vállalati gyakorlatokat, valamint felkutatja a dezinformációt folytató egyéneket és bejegyzéseket, és nyilvánosság elé tárja az említett aktorok tevékenységét (ún. „naming and shaming”).¹⁴

Az ország hivatalos külföldi hírszolgálat, a Vällisluureamet, évente kiad egy jelentést, amely dokumentálja az Észtország előtt álló fenyegetéseket, és nagyrészt az orosz intézkedések feltárására összpontosít. Ezen intézkedések pozitívak ugyan, de önmagukban nem elegendők a közösségi médiafelületeken terjedő dezinformációs célú üzenetekkel szemben.¹⁵

Vytautas Keršanskas az alábbi táblázatban foglalta össze a litván kormány részéről a dezinformációs tevékenységre adott válaszokat:¹⁶

¹³ Ieva Bērziņa et al.: Russia's Footprint in the Nordic-Baltic Information Environment. Executive Summary. NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga, 2018.

¹⁴ Joe Robbins: Countering Russian Disinformation. Center for Strategic and International Studies, 23. 09. 2020. <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/countering-russian-disinformation> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29.)

¹⁵ International Security and Estonia 2023. Estonian Foreign Intelligence Service. <https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2023-en.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29.)

¹⁶ Vytautas Keršanskas: Detering disinformation? Lessons from Lithuania's countermeasures since 2014. Hybrid CoE paper 6, 04. 2021, 11.

Intézkedés, tevékenység	Az intézkedés vagy tevékenység célja	Kiváltott hatás
Orosz TV-adások felfüggesztése vagy betiltása	<ul style="list-style-type: none"> • A meglévő szabályozás alkalmazása • A célcsoportokhoz való eljutás akadályozása 	Költségesebbé teszi vagy megakadályozza a célközönség elérését
Médiaszabályozás szigorítása	<ul style="list-style-type: none"> • A „soft power” eszközként használt tartalmak enyhítése • A célcsoporthoz való eljuttatás akadályozása • Információfogyasztási szokások hosszú távon történő megváltoztatása 	Megadályozza az elérést vagy csökkenti annak előnyeit
Az információs tér és a médiatevékenység monitorozása	<ul style="list-style-type: none"> • Trendelemzési képességek kialakítása, ami lehetővé teszi a gyors reagálást és a hosszú távú tervezést 	Rugalmas helyzetértékelési képesség kialakítása, amely képessé tesz az ártalmas tartalmat terjesztők azonosítására
A stratégiai kommunikációért felelős testületek létrehozása a kulcsintézményeknél	<ul style="list-style-type: none"> • Reszponzív viselkedésből proaktív viselkedésbe váltás a narratíva alakításában • A kormányzati szervek és a médiaszolgáltatók közötti együttműködés kialakítása a dezinformációs tevékenységek ellenében 	Rugalmas és gyors helyzetértékelési és reagálási képesség kialakítása
A stratégiai kommunikáció koordinálási mechanizmusainak kialakítása a nemzet biztonságát érintő ügyekben	<ul style="list-style-type: none"> • Az információmegosztás erősítése • A kormány részéről történő stratégiai kommunikáció egységesítése • Egységes dezinformációs fenyegetéselemzési szempontok kialakítása 	Egységes kép kialakítása a fenyegetettség természetéről
Nemzetközi együttműködés és nemzetközi kezdeményezések multilaterális intézmények által	<ul style="list-style-type: none"> • A nemzetközi (európai) dezinformációellenes szabályozás hatékonyságának növelése • Az információmegosztás erősítése • Az egységes elhatározás demonstrálása 	A szolidaritás erősítése, a reziliencia erősítése, az ártalmas tevékenység hatásainak csökkentése

A BALTI ELFEK DEZINFORMÁCIÓ-ELLENES TEVÉKENYSÉGE

A balti államokban érzékelt fenyegetésre adott válaszok mellett az önkéntesek által kifejtett védekezési tevékenység fontos szereplői a Balti Elfek csoportja.¹⁷ A nyílt forrásból róluk megtudható adatok a következőképpen összegezhetők:

¹⁷ Az elfek (egyes fordításokban „manók”) az északi mondakör mitikus lényei, akik az óriásszerű, kártékony trollok ellen harcolnak. A megnevezés szélesebb ismertségre a többek között az északi mitológia elemeiből merítő J. R. R. Tolkien A gyűrűk ura című regénye nyomán tett szert.

Az elfek egyedi jelensége Litvániában született 2014-ben, az Ukrajnában zajló események – beleértve a tüntetők és az oroszpartí elnök, Viktor Janukovics támogatói közötti összecsapásokat a Majdan tér – idején.

Az elfek önszerveződő csoportjának Deutsche Welle által megszólaltatott alapítója, Ricardas Savukynas a propagandatevékenység működési fázisait az alábbiakban vázolja fel: először a narratíva terjesztői célzott üzenetekkel áldozati szerepbe helyezik a célcsoport tagját, majd polarizálják, azaz szélsőséges véleményt alakítanak ki benne, végül a felhatalmazás érzésével töltik el, ami alapján a véleményét kifejezheti és terjesztheti.¹⁸ Ez a vélemény általában a balti államokban terjesztett narratíva alapján a fent említett orosz ajkú és etnikumú személyek elnyomására vonatkozó és a szovjet múlttal szembeni nosztalgiait tápláló felfogás. Savukynas szerint ez a folyamat évek alatt megy végbe, fokozatosan fejt ki hatását, és az önszerveződő csoport célja, hogy ezt a folyamatot lassítsa, illetve megállítsa.

Savukynas 2012 táján a következő megfigyeléseket tette: a dezinformációs narratívák és egyéb tartalmak olyan Facebook-csoportokban terjednek, amelyek látszólag különböző, nem politikai témákhoz (gyermeknevelés, alternatív medicina, vegán életmód) kapcsolódnak, de ugyanazt, a csoport megnevezéséhez nem kapcsolódó tartalmat osztották meg, például a litván kormány szavahihetőségével vagy a szovjet időkben tapasztalható jóléttel, valamint a NATO, illetve az EU mint megszálló hatalom szerepével kapcsolatban.

A csoport alapítása a Krím félsziget annexiójához köthető: Savukynas megfigyelte, hogy az a tartalom, amit Litvániában látott, a megszállás előkészítésére szolgál. Ezt követően közeli ismeretségi köréből összeállított csoportja elkezdte összehangoltan jelezni a hamis híreket az online cikkek kommentjeiben, és végül a figyelemfelkeltés elkerülése céljából létrehozta egy teljesen semleges megnevezésű Facebook-csoportot mint a dezinformációval, propagandával és álhírekkel összefüggő információk megosztásának felületét.

Viktor Denisenko újságíró, a vilniusi egyetem kommunikációs tanára szerint a terjesztett témák tekintetében azonosság figyelhető meg Ukrajna, illetve a balti államok vonatkozásában: a célország bukott államiságára, szélsőjobbaldali elemek általi igazgatására, illetve az orosz érdekeket fenyegető NATO-jelenlétre apellálnak. Denisenko 2022 márciusában, azaz az Ukrajna elleni támadás után tett megjegyzése szerint azokat a narratívákat, amelyeket az ukrán állammal szemben terjesztenek, korábban már a balti államok ellen is alkalmazták.

A dezinformáció blokkolására tett válaszlépésként 2017-ben 1000 litván elf neve került nyilvánosságra orosz weboldalakon. Ennek eredményeként létrejött egy internetes adatbázis, a vatnikas.lt, ahol orosz trollok neveit tették közzé.

Lettország Litvánia nyomdokain haladt, ahol 2017-ben lett nemzetiségű elfeket toboroztak a propagandával szembeni harchoz egy korábbi lett külügyminisztériumi alkalmazott vezetésével. A lettek a litvániai intézkedések mintájára fejlesztették tevékenységüket. 2018 második felében Csehországban is kialakultak az elfekhez hasonló szervezetek, amelyekben cseh állampolgárok az állam támogatása nélkül, névtelenül, de szervezett módon kezdtek harcolni az orosz trollokkal a közösségi hálózatokon. Ők saját és családjuk biztonsága miatt aggódva névtelenül működnek. Egy trolltámadásra példa a finn újságíró, Jessikka Aro esete, akít megfélemlítettek és zaklattak az interneten, miután cikket publikált az orosz trollfarmokról.¹⁹

¹⁸ Benas Gerdziunas: Baltics battle Russia in online disinformation war. Deutsche Welle, 10. 08. 2017. <https://www.dw.com/en/baltics-battle-russia-in-online-disinformation-war/a-40828834> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29.)

¹⁹ Marcin Konieczny: Demaskuok – The Lithuanian System To Counter Disinformation. Szczytno, Poland, 23. <https://czasopisma.uph.edu.pl/desecuritate/article/view/2984> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29.)

Figyelemre méltó próbálkozás a Demaskuok nevű országos kezdeményezés, amelyben a társadalom, a média és az állam képviselői küzdenek a hamis információk ellen. Ahogy a demaskuok.lt weboldalon is áll, a küldetésük az, hogy „összehozzák a különböző háttérrel rendelkező szakembereket és amatőröket a közösségből, a humán és természettudományokból, a média világából, az üzleti szférából, a szórakoztatóiparból vagy a támogatóikból, akik hozzájárulhatnak a dezinformáció elleni harchoz”. Céljuk a dezinformációval való szembenállás és az, hogy megvédjék a társadalmakat és az államokat a negatív pszichológiai, érzelmi és gazdasági hatásoktól.

A demaskuok.lt több szervezet és kutatóközpont által kínált eszközöket használ, valamint az Európai Bizottság által előterjesztett javaslatokat követi, amelyek célja közös EU-kódex elfogadása a dezinformáció elleni küzdelem érdekében, adatellenőrök támogatása és más tevékenységek a minőségi újságírás elősegítésére. Emellett a honlap magasan fejlett, mesterséges intelligenciára épülő technológiai eszközöket fejlesztett ki és használ, amelyek azonosítják a hamis híreket és gátolják terjedésüket.

Az egyik módja a dezinformáció elleni harcnak a médiatudatosság fejlesztése. Ezt a feladatot a Balti Média Kiválósági Központ újságírói látják el, akik olyan programokon dolgoznak, amelyek továbbképzik az újságírókat és támogatják a médiatevékenységet a Keleti Partnerség országaiban. Saját tapasztalataikat és bevált gyakorlatokat használnak ebben a munkában. Fontos tevékenység a kritikus gondolkodás szintjének emelése a társadalomban.²⁰

A litvániai elfek vezetője, az anonimitását „Hawk”, azaz „Sólyom” álnévvel őrző üzletember az elmúlt évek során több interjút adott nemzetközi sajtóorgánumoknak.^{21, 22, 23}

Az interjúk során elmondta, az elfek csoportja egy mozgalom, nem pedig szervezet. Az árthatmas trollokkal folytatott harcukban az a céljuk, hogy szervezett módon bejelentsék és eltávolítsák őket a közösségi médiából. A mozgalom tagjai között pszichológusok is vannak, akik figyelemmel kísérik a trollok viselkedését, megpróbálják kideríteni a személyazonosságukat vagy legalábbis azt, hogy melyik országból és városból származnak. Célkitűzésük, hogy a hamis állításokat és a vitatott narratívákat minél gyorsabban leleplezzék és ellensúlyozzák. Különböző feladatkörű tagjaik vannak, akik közül néhányan a hamis információk megcáfolásával foglalkoznak, míg mások online „blame and shame” kampányokat folytatnak a litván társadalom gyenge pontjait megcélzó Kreml-párti trollok ellen. Az ellenfelek módszerei egyre kifinomultabbak, néha mindkét oldalon bekapcsolódva egy-egy ügybe, hogy vitát gerjesszenek. Hatékonyságukat csökkenti, hogy míg a trollfarmok anyagi ellentételezésért dolgoznak, az elfek önkéntes alapon, hazájuk iránti elkötelezettségéből teszik ugyanezt. Az évek során a csoport tagjai számos álhírt követtek le és cáfoltak meg, amelyek elterjedtek a litván közösségi médiában. Ezek az álhírek politikusokra, diplomáciai eseményekre és általános társadalmi ellentétekre irányultak, beleértve a Covid-19-et is, valamint folyamatos tevékenységet fejtettek ki a NATO-ba vetett bizalom megingatására is.

²⁰ Uo. 25.

²¹ Michael Peel: Fake news: How Lithuania's 'elves' take on Russian trolls. Financial Times, Vilnius, 04. 02. 2019. <https://www.ft.com/content/b3701b12-2544-11e9-b329-c7e6ceb5ffdf> (Letöltés időpontja: 2023.06.29.)

²² Csaba Johanyák: How Lithuanian elves fight Russian disinformation trolls. Hypeandhyper.com, 04. 09. 2022. <https://hypeandhyper.com/how-lithuanian-elves-fight-russian-disinformation-trolls/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 28.)

²³ 'We're at war': The 'Lithuanian Elves' who take on Russian trolls online. France24.com, 23. 01. 2022. <https://www.france24.com/en/europe/20220123-we-re-at-war-the-lithuanian-elves-who-take-on-russian-trolls-online> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 28.)

Vytautas Keršanskas az alábbi táblázatban foglalta össze a litván civil társadalom részéről a dezinformációs tevékenységre adott válaszokat:²⁴

Intézkedés, tevékenység	Az intézkedés vagy tevékenység célja	Kiváltott hatás
Polgári kezdeményezések, a Balti Elfek online dezinformáció-ellenes tevékenysége	<ul style="list-style-type: none"> A közösségi médiában kifejtett dezinformációs tevékenység trendjeinek felismerése Információmegosztás 	A polgári kezdeményezés segíti a kormányt, és ellenállóbbá teszi az egész társadalmat
A debunk.eu MI-alapú monitorozási platformjának működtetése	<ul style="list-style-type: none"> A dezinformáció mesterséges intelligencia segítségével történő azonosítása A társadalmi tudatosság erősítése Egy megbízható tényellenőrző oldal működtetése 	A kezdeményezés elősegíti a magán- és közszféra együttműködését a megfelelő helyzetértékelés és kommunikáció területén
Akadémiai kutatások, társadalmi felmérések elősegítése	<ul style="list-style-type: none"> Tényeken alapuló elemzések készítése a stratégiai tervezés és döntéshozatal segítésére 	
Médiatudatosság-fejlesztési projektek, elsősorban a sérülékenyebb csoportok (nemzeti kisebbségek, fiatalok és idősek) körében	<ul style="list-style-type: none"> Médiatudatosság fejlesztése a sérülékeny csoportokban 	A társadalmi reziliencia erősítése
Közösségi médiakampányok indítása	<ul style="list-style-type: none"> A litván társadalom közösségi médiaterének megtisztítása a dezinformátoroktól 	A társadalmi reziliencia erősítése, valamint a társadalom ellenálló képességének demonstrálása
Tényellenőrző projektek indítása	<ul style="list-style-type: none"> A társadalmi tudatosság erősítése a tényellenőrzés népszerűsítése által 	A társadalmi reziliencia erősítése

AZ ÖNKÉNTESSÉG SZEREPE A BALTI ÁLLAMOKON KÍVÜL

Az évek során a mozgalom 13 európai országban terjedt el, működőképes nemzetközi önkéntes hálózatot kialakítva. A mozgalom már működik például Csehországban is, ahol az elfek figyelemmel kísérik az ukrán konfliktussal kapcsolatos fő narratívákat a közép-európai információs térben, cáfolva a konfliktussal kapcsolatos hamis narratívákat. Ennek érdekében a cseh elfek kiadtak egy összegzett jelentést, amelyben a hamis információk veszélyére hívják fel a médiaelit figyelmét, és ezzel próbálják megakadályozni azok behatolását a közbeszédbe.

Ezenfelül a cseh elfek segítséget nyújtottak azoknak a cseh állampolgároknak a felelősségre vonásában, akik a Donbaszban tevékenykedő szakadárak oldalán harcoltak, majd hazatértek.

A cseh elfek a Bellingcat csoport példájára alapozva fejlett, nyílt forrású információs módszereket alkalmaztak, hogy adatokat gyűjtsenek, amelyek segítettek a cseh ügyészi szerveknek egy olyan ügyet felépíteni, amely alapján vádemelés és ítélethozatal is történt. Az ügy a cseh jogtörténet szempontjából is jelentős volt: a legsúlyosabb kiszabott büntetés

²⁴ Keršanskas: i. m. 12.

21 év szabadságvesztés volt, ami nagy valószínűséggel elegendő visszatartó erőt jelent majd a jövőben a hasonló jellegű bűncselekmények elkövetésétől.²⁵

A 2022. februári invázió után az orosz dezinformációs hálózatok azonnal új stratégiát kezdtek alkalmazni: megpróbálták elriasztani a lengyeleket attól, hogy segítsenek az ukrán menekülteknek. Lengyelország ugyanis rendkívül nagy számú menekültet fogad be. A lengyel elfek először ebben az összefüggésben fejtették ki tevékenységüket. A nyílt forráskódú hírszerző módszereikhez előrehaladott, kémkedéshez hasonló technikákat használnak, amelyek kizárólag a világhálón szabadon elérhető adatokra épülnek.

A Le Monde által megszólaltatott aktivista, Magda Szpecht szerint az első, a 2021-es fehéroroszországi események által kiváltott menekülthullám idején látta az idejét a cselekvésnek, és az Észtországból tevékenykedő, abban az időben kb. 400 fős elf-csoportról is akkor szerzett tudomást. Elmondása szerint közel 40 ukrán Telegram²⁶-csatornához csatlakozott, és az egész napját ezek tanulmányozásával tölti. Sikerült néhány eddig nem látott felvételt terjesztenie a konfliktusról, és ő volt az első Lengyelországban, aki reggel ötkor élőben kommentálta a zaporizsjei nukleáris erőmű bombázását.

Az általa vezetett, 2022 áprilisában mintegy 30 taggal rendelkező csoport becslése szerint a közösségi hálózatokon közel 10 000 hamis fiók jelent meg, azzal a céllal, hogy a lengyeleket lebeszéljék a menekültek segítségéről. Azonosítottak több, a trollok által terjesztett hamis információt a menekültekre vonatkozóan, például hogy az ukrán nők veszélyt jelentenek a lengyel nőkre, mert a férfiak vonzóbbnak találják őket, illetve hogy az ukránok kevesebbet fizetnek a benzinért, mint a lengyelek, valamint hogy előnyt élveznek a kórházakban.

Az Ukrajnából menekült nőket célzó, a TikTokon terjedő kampányt azonosította Anna Mierzynska aktivista, újságíró is. Ezek a technikák segítenek elérni azokat, akik nemigen érdeklődnek a politika iránt. Mierzynska mindemellett nem elfként azonosítja magát, de az interneten kifejtett tevékenysége hasonlít a tárgyalt önkéntes csoport tevékenységéhez.²⁷

Az #IAMHere mozgalom az elfekéhez hasonló tevékenységet fejt ki. A kezdeményezést Mina Dennert, az iráni származású újságíró indította el Svédországban 2016-ban egy Facebook-csoport formájában. Az ötlet célja alapvetően a gyűlölködő, nőellenes és rasszista megnyilvánulások nyugodt és nem agresszív stílusú ellensúlyozása volt, amellyel a közösségi média konfrontatív stílusát egészséges és biztonságos vitává lehet változtatni. 2021-re a mozgalom nemzetközi hálózattá vált, amely 15 országban több mint 150 000 önkéntesből áll. Fő küldetésük a beszélgetés hangnemének megváltoztatása a gyűlölet és a téves információk ellensúlyozásával, ezenfelül segítség nyújtása a sértetteknek. A mozgalom módszere kihasználja a Facebook algoritmusát annak érdekében, hogy erősítsék az észszerű érvekkel alátámasztott, jól megfogalmazott és tényeken alapuló kommentek reprezentáltságát, függetlenül attól, hogy azok az #IAMHere aktivistáitól vagy más forrásokból származnak-e. A megjelenések növekedését egymás kommentjeinek lájkolásával és kommentelésével érik el. Az ötlet az, hogy eltereljék a figyelmet a toxikus hangvételű és gyűlölködő beszélgetésekről, és helyet adjanak a pozitív kommunikációnak. A végső cél az, hogy a pozitív kommenteket az első helyre pozícionálják, hogy a felhasználók nagyobb valószínűséggel lássák őket, mint

²⁵ Adela Kleckova: Cyber Elves Helping Their Comrades in Ukraine. Visegrad Insight, 28. 02. 2022. <https://visegradinsight.eu/cyber-elves-helping-their-comrades-in-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 04.)

²⁶ A Telegram ingyenes, számos platformon elérhető, felhőalapú, azonnali üzenetküldő alkalmazás.

²⁷ Jakub Iwaniuk: In Poland, 'cyber-elves' fight Russian trolls. Le Monde, 14. 04. 2022. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/04/14/in-poland-cyber-elves-fight-russian-trolls_5980583_4.html (Letöltés időpontja: 2023. 07. 04.)

rangsorban alacsonyabban szereplő kommenteket. Az #IAmHere mozgalom célközönsége a „néma többség”, azaz az olvasók többsége, akik olvasnak, de nem vesznek részt aktívan a közösségi média tartalmainak generálásában, és általában mérsékelt nézetekkel rendelkeznek. Az #IAmHere mozgalom jellemzője az udvarias, mondhatni gyengéd megközelítés, amelyben a tisztelet, az empátia és a tényekre alapozott tájékozottság a központi értékek. A platform algoritmusának kihasználásával töreksenek arra, hogy erősítsék az érvekkel dolgozó, jól megfogalmazott és tényeken alapuló kommentek megjelenését, függetlenül attól, hogy azok kitől származnak. Az #IAmHere-aktivisták 15 országban összpontosítanak a rasszizmussal vagy nőellenességgel kapcsolatos káros társadalmi médiakommentekre, és 2022 februárjában, az orosz invázió kezdetén, Facebook-oldalukon felhívták tagjaik figyelmét a közösségi médiában terjedő dezinformáció és propaganda ellensúlyozására is.²⁸

ÖSSZEGZÉS

A bemutatott példák rávilágítanak arra, hogy milyen mértékben manipulálható és formálható a társadalom a dezinformációs tevékenység által, különösen a balti államokban. A propaganda és a hamis hírek terjesztése révén az országok megfélemlítést, imázsrombolást és történelmi torzítást tapasztalnak. Az álhírek terjesztése komoly veszélyeket hordoz, s ezek közé tartozik a társadalmi megosztottság, a bizalmatlanság és az agresszív reakciók kiváltása. Ezért rendkívül fontos, hogy az állami és a társadalmi szereplők is hatékonyan lépjenek fel ezekkel a manipulatív tevékenységekkel szemben. A Balti Elfek elnevezésű kezdeményezés kiváló példája annak, hogy hogyan lehet összefogni a társadalom különböző szereplőit, akik valódi és megbízható információk átvitelével és a kritikus gondolkodás fejlesztésével küzdenek a dezinformációval szemben; az #IAmHere mozgalom pedig arra, hogy a társadalmi kezdeményezések hogyan tudják átformálni a közbeszéd, illetve az internetes kommunikáció hangvételét. Az ilyen kezdeményezések lehetővé teszik a hamis hírek azonosítását és terjedésük megakadályozását. Csak egy tájékozott és kritikus szemléletű társadalom képes felfedezni és terjeszteni az igazságot, ezzel megelőzve a dezinformáció további terjedését és hatását a balti államokban.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Abend, Lisa: *Meet the Lithuanian 'Elves' Fighting Russian Disinformation*. Time.com, 05. 03. 2022. <https://time.com/6155060/lithuania-russia-fighting-disinformation-ukraine/>
- Bērziņa, Ieva – Cepurītis, Māris – Kaljula, Diana – Juurvee, Ivo: *Russia's Footprint in the Nordic-Baltic Information Environment*. Executive Summary. NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga, 2018.
- Bucher, Laura – Mcveigh, Ellen: *Elf-Determination: grassroots movements spreading positive narratives on social media*. Dare to be grey, 15. 02. 2023. <https://www.daretobegrey.com/stories/elf-determination-grassroots-movements-spreading-positive-narratives-on-social-media>

²⁸ Laura Bucher – Ellen Mcveigh: *Elf-Determination: grassroots movements spreading positive narratives on social media*. Dare to be grey, 15. 02. 2023. <https://www.daretobegrey.com/stories/elf-determination-grassroots-movements-spreading-positive-narratives-on-social-media> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 09.)

- Buckels, Erin – Trapnell, Paul D. – Paulhus, Delroy L.: *Trolls just want to have fun*. Personality and Individual Differences, Vol. 67, 09. 2014. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886914000324>; DOI: 10.1016/j.paid.2014.01.016
- Burduli, Irine: *Testing NATO Vulnerabilities – Russian Soft Power in the Baltics*. George C. Marshall European Center for Security Studies, per Concordiam, 21. 09. 2020.
- Cyber Defenders: NCI Agency experts participate in exercise Locked Shields. NATO, 21. 04. 2023. <https://www.ncia.nato.int/about-us/newsroom/cyber-defenders-nci-agency-experts-participate-in-exercise-locked-shields.html>
- Gerdziunas, Benas: *Baltics battle Russia in online disinformation war*. Deutsche Welle, 10. 08. 2017. <https://www.dw.com/en/baltics-battle-russia-in-online-disinformation-war/a-40828834>
- Goolsby, Rebecca – Shanley, Lea – Lovell, Aaron: *On Cybersecurity, Crowdsourcing, and Social Cyber-Attack*. Policy Memo Series 1, 2013. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA580185.pdf>
- International Security and Estonia 2023. Estonian Foreign Intelligence Service. <https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2023-en.pdf>
- Internet Trolling as a hybrid warfare tool: the case of Latvia. NATO Strategic Communication Centre of Excellence, 25. 01. 2016.
- Iwaniuk, Jakub: *In Poland, 'cyber-elves' fight Russian trolls*. Le Monde, 14. 04. 2022. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/04/14/in-poland-cyber-elves-fight-russian-trolls_5980583_4.html
- Johanyák Csaba: *How Lithuanian elves fight Russian disinformation trolls*. Hypeandhyper.com, 04. 09. 2022. <https://hypeandhyper.com/how-lithuanian-elves-fight-russian-disinformation-trolls/>
- Keršanskas, Vytautas: *Deterring disinformation? Lessons from Lithuania's countermeasures since 2014*. Hybrid CoE paper 6, 04. 2021.
- Kleckova, Adela: *Cyber Elves Helping Their Comrades in Ukraine*. Visegrad Insight, 28. 02. 2022. <https://visegradinsight.eu/cyber-elves-helping-their-comrades-in-ukraine/>
- Konieczny, Marcin: *Demaskuok – The Lithuanian System To Counter Disinformation*. Szczytno, Poland, 2022. <https://czasopisma.uph.edu.pl/desecuritate/article/view/2984>; DOI: doi.org/10.34739/dsd.2022.01.02
- Locked Shields. <https://ccdcoe.org/exercises/locked-shields/>
- Mccuen, John J.: *Hybrid Wars*. Military Review, 03–04. 2008.
- Nissen, Thomas Elkjer: *The Weaponization of Social Media – Characteristics of Contemporary Conflicts*. Copenhagen, Royal Danish Defence College, 2015.
- Peel, Michael: *Fake news: How Lithuania's 'elves' take on Russian trolls*. Financial Times, 04. 02. 2019. <https://www.ft.com/content/b3701b12-2544-11e9-b329-c7e6ceb5ffdf>
- Powers, Shawn: *Weaponized Media, Legitimacy and the Fourth Estate: A Comment*. Ethno-politics 9, 2010. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17449051003764855>; DOI: 10.1080/17449051003764855
- Robbins, Joe: *Countering Russian Disinformation*. Center for Strategic and International Studies. 23. 09. 2020. <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/countering-russian-disinformation>
- Troll. Urban Dictionary, 22. 09. 2002. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=troll>
- 'We're at war': The 'Lithuanian Elves' who take on Russian trolls online. France24.com, 23. 01. 2022. <https://www.france24.com/en/europe/20220123-we-re-at-war-the-lithuanian-elves-who-take-on-russian-trolls-online>

Szenes Eszter Zsófia:

AZ OROSZ–UKRÁN KONFLIKTUS ESZKALÁCIÓJÁVAL KAPCSOLATOS OROSZ KÜLPOLITIKAI DÖNTÉSHOZATALT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK¹

DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.3

ÖSSZEFOGLALÓ: A 2022. február 24-én eszkalálódott orosz–ukrán konfliktus alapjaiban kérdőjelezte meg korunk nemzetközi rendszerének szabályait. A konkrét katonai agresszióval kapcsolatos orosz döntéshozatal vizsgálata elengedhetetlen a Kreml külpolitikai gondolkodásmódjának feltérképezése szempontjából. Az elemzés lehetőséget adhat az esetleges jövőbeli konfliktusok előrejelzésére és proaktív megelőzésére. A tanulmány az orosz döntéshozatalt a SWOT-analízis módszerével elemzi, ami novumként értékelhető a tudományterületen.²

KULCSSZAVAK: orosz–ukrán háború, orosz külpolitika, SWOT-analízis

A SZERZŐRŐL:

Szenes Eszter Zsófia, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar nemzetközi biztonság- és védelempolitikai mesterképzés hallgatója (a tanulmány alapjául szolgáló OTDK-dolgozatot azonban még a Pázmány Péter Katolikus Egyetem nemzetközi tanulmányok alapszakos hallgatójaként mutatta be) (ORCID: 0009-0008-5410-9403; MTMT: 10089435)

BEVEZETÉS

2022. február 24-én, hajnalban átfogó orosz offenzíva indult Ukrajna területe ellen. A konfliktus eszkalációjának előestéjén – ideértve a 2022-es év első két hónapját, valamint 2021 végét – számos olyan esemény következett be, amely alapvetően befolyásolhatta a „különleges katonai művelettel” kapcsolatos orosz külpolitikai döntéshozatalt, amely jelen tanulmány tárgyát képezi.

A következőkben tehát azokat a tényezőket vizsgálom, amelyek hatást gyakorolhattak a Kreml mérlegelésére az invázióval kapcsolatos döntés meghozatalánál. Ezen belül az elemzés nem csupán az Oroszországban zajló belpolitikai történésekre világít rá, de azokra a geopolitikai mozzanatokra is, amelyek előidézhették a konfliktus intenzitásának növekedését.

A kutatási kérdés által tárgyalt ok-okozati viszonyrendszer feltárásához a SWOT-analízis módszerét alkalmaztam. Az elemzési mód az üzleti tanulmányok tudományából ered, és a vizsgálandó egyén (vagy entitás) erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit, valamint a rá fenyegetést jelentő tényezőket tanulmányozza. A SWOT-analízis társadalomtudományi alkalmazhatóságát az adja, hogy mindkét tudományterület a döntéshozó racionalitásának

¹ A tanulmány alapját a szerzőnek a XXXVI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Had- és Rendészettudományi Szekciója Biztonságpolitika I. tagozatában bemutatott, első helyezést elért dolgozata képezte.

² A SWOT-analízisről bővebben lásd Doug Leigh: SWOT Analysis. In: Kenneth H. Silber et al. (eds): Handbook of Improving Performance in the Workplace. Pfeiffer, 2009, 115–140. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470592663.ch24> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 06.)

előfeltételéből indul ki. Ez lehetővé teszi az aktor viselkedésének érvek és ellenérvek fel-sorakoztatása által való megismerését.

A SWOT-analízis jellegéből adódóan azonban felmerülnek bizonyos kockázati tényezők, amelyekre a módszertan nem tud reagálni. Az elemzési módszer egyik legfontosabb hiányos-sága, hogy nem képes különbséget tenni az egyes faktorok jelentőségének mértéke között, így súlyozni sem tudja azokat. Ezzel párhuzamosan felmerül a kérdés, hogy az Orosz-or-szági Föderáció mint vizsgálandó entitás mennyiben tekinthető a racionalitás előfeltételét teljesítő szereplőnek. Moszkva esetében ezt nagymértékben torzíthatja a politikai rendszer hipercentralizált jellege, valamint a döntéshozatali folyamat extrém „biztonságiasítotttsága”. Utóbbi következtében – a szilovik elitek súlya miatt – a nemzetbiztonsági, valamint a gaz-dasági szempontok hatása nem kiegyenlített a Kreml stratégiaalkotásában.³ Ezen torzító elemek azonban főképp a tényezők súlyozásában játszanak szerepet, így az eredmények megfelelő kontextusban való értékelése mellett a SWOT-analízis alkalmazható az orosz döntéshozatal elemzésére.

A kutatás átlátható strukturálásának érdekében tanulmányom írásakor a Buzan-féle elem-zési modell⁴ első négy aspektusát vettem figyelembe, így külön-külön vontam górcső alá a katonai, a politikai, a gazdasági, valamint a társadalmi aspektus elemeit. Ezen szempontok elemzését követően, a feltárt faktorokat összegezve vontam le következtetéseket.

AZ OROSZ KÜLPOLITIKAI DÖNTÉSHOZATAL TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

A 2022-es események előtt érdemes áttekinteni a modern Oroszországot jellemző külpoliti-kai irányzatokat, azok fejlődését, illetve Ukrajna szerepét a Kreml által képviselt stratégiai gondolkodásban.

Moszkva külpolitikáját nagyban befolyásolja az ország földrajzi elhelyezkedése, illetve az ebből adódó geopolitikai pozíció. Oroszország a Föld legnagyobb kiterjedésű országa, amelynek területe mintegy 17 millió négyzetkilométert ölel fel, emellett transzkontinentális jelleggel is rendelkezik. Utóbbi sarokpontként kezelhető az ország külpolitikájának alakulása szempontjából. A hatalmas kiterjedés a kulturális identitások sokszínűségét is magával hozza, amely nehezíti a központosított politika – demokratikus keretek között való – fenntartását.

A modern Oroszország megértéséhez elengedhetetlen a Szovjetunió szétesése nyomán kialakult következmények vizsgálata. A jogutódként megalakult Oroszországi Föderáció nem csupán a felbomlott entitás erőforrásait örökölte meg, de a válságot okozó problémákat is, például a recessziót és az egyre erősödő szeparatizmust. Az új Oroszországnak azonban nemcsak a belpolitika kihívásaival kellett szembenéznie, de az Amerikai Egyesült Államok unipoláris helyzete okozta következményekkel is. Tekintve, hogy a montevideói egyezmény érzékelhetően kodifikálta a más államokkal való kapcsolatfelvétel képességét mint az állami-ság kritériumát, Moszkva nem kerülhette el az Egyesült Államokkal való együttműködést, amennyiben szuverenitását és nemzetközi jogi cselekvőképességét globális szinten akarta gyakorolni.⁵ Ez az 1990-es évek első felében determinálta az atlantista külpolitikát.

Ebben az időszakban a Borisz Jelcin irányította vezetés leginkább a gazdasági stabilizációra fókuszált, hiszen gazdasági erő és befolyás nélkül lehetetlennek bizonyult a nagyhatalmi

³ Szilovik: a biztonsági szolgálatokhoz tartozó személyek közkeletű orosz elnevezése.

⁴ Barry Buzan et al.: *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, London, 1998.

⁵ Deák András: *Az orosz külpolitikai gondolkodás története (1992–1997)*. PhD-értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola, 2003.

státusz helyreállítása. Jegor Gajdar miniszterelnök „sokkterápiával”, valamint gyors privatizációval igyekezett lebontani a szocialista gazdaság maradványait, ami közvetett módon létrehozta a későbbi befolyásos oligarchák rétegét. A sokkterápia időszakában a „külpolitika alapvetően új feladatot kapott: az új Oroszországnak a világba való adaptációját volt hivatott elősegíteni. A diplomácia a formálódó belső viszonyok kiszolgálójává és indikátorává lépett elő”.⁶

Az atlantista külpolitikát a nemzetközi szinten Andrej Kozirjev külügyminiszter képviselte. Ezt jól mutatja, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsában az oroszok több mint 80%-ban támogatták az amerikaiaknak fontos ügyeket.⁷

Az 1993-as alkotmányos válságot, majd az elnöki jogkörök kiszélesítését követő gazdasági reformok garantálták az 1995 és 1996 közötti növekedést, amely stabilitást eredményezett, és alapot nyújtott a külpolitikai tevékenység asszertivitásának növeléséhez. Ehhez hozzájárult a jugoszláv háborúban való részvétel is: az atlantista Moszkvára az Egyesült Államok kormányzata a „szerbekre való ráhatás” szerepét osztotta, ami „az egész 1992-es moszkvai Jugoszlávia-politikához képest végrehajtandó 180 fokos fordulatot feltételezett”.⁸

Az 1996-os választásokat követően Jevgenyij Primakov váltotta Kozirjevet a külügyminiszteri székben, ami átalakulást hozott az orosz külpolitika fő irányvonalait illetően. Egyértelműen megjelent a transzkontinentális jelleg identitásképző ereje, hiszen ezt az időszakot érzékelhetően az atlantizmus és az eurázsianizmus között balanszírozó külpolitika jellemezte.⁹

Ebben az időszakban az orosz külpolitika számára egyszerre vált központi kérdéssé a NATO bővítésének problémája, valamint az ázsiai nyitás lehetősége. Bár az 1995-ben terítékre kerülő kelet-európai NATO-bővítés az orosz befolyás fenntartásának sikertelenségeként értékelhető, Moszkva kifejezetten eredményes diplomáciai kapcsolatokhoz jutott az ázsiai kontinensen, valamint a Közel-Keleten. Az Oroszországi Föderáció prosperáló kereskedelmi kapcsolatokat épített ki a Kínai Népköztársasággal a katonai, valamint a high-tech szektorokban,¹⁰ illetve az Egyesült Államok és Irán közötti konfrontációt is kihasználta saját befolyásának kiterjesztésére.¹¹

A Primakov-érában bekövetkezett orientációváltás a '90-es évek végére egyértelművé vált: a Föderáció pragmatista diplomáciája a Nyugattal való együttműködés helyett egy új pólus létrehozásának célját tűzte ki maga elé.¹² Bár Oroszországot ebben az időszakban újabb krízisek gyengítették – ideértve az 1998-as rubelválságot és a csecsen háborút –,

⁶ Uo. 27.

⁷ Michael Grossmann: Role Theory and Foreign Policy Change: The Transformation of Russian Foreign Policy in the 1990s. *International Politics*, 2005/42., 334–351. <https://link.springer.com/article/10.1057/palgrave.ip.8800115> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 06.)

⁸ Deák: i. m. 103.

⁹ Jekatyerina Koldunova: Russia as a Euro-Pacific power: Dilemmas of Russian foreign policy decision-making. *International Relations*, 2015/3., 378–394. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0047117815600935> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 06.)

¹⁰ James Clay Moltz: Russia in Asia in 1996: Renewed Engagement. *Asian Survey*, 1997/1., 88–94. <https://online.ucpress.edu/as/article-abstract/37/1/88/23394/Russia-in-Asia-in-1996-Renewed-Engagement?redirectedFrom=fulltext> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 20.)

¹¹ Adam Tarock: Iran and Russia in “strategic alliance.” *Third World Quarterly*, 1997/2., 207–224. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01436599714911> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 20.)

¹² Marek Delong: The foreign policy of the Russian Federation in the time of Yevgeny Primakov (1996–1999). In: Markiyani Malsky et al. (eds): *Global and Regional Dimensions of International Security*. Ivan Franko National University of Lviv, 2020, 335–346.

a külpolitika mégis a Nyugattal való nyílt konfrontációig jutott, amihez nagyban hozzájárult Szerbia 1999-es bombázása.¹³

Az ezredfordulón Borisz Jecint Vlagyimir Putyin váltotta az elnöki székben, amelynek körülményei – így a leköszönő elnök számára garantált immunitás – egyértelműen jelezték az orosz rendszer autoriter irányba történő további elmozdulását. Putyin első elnöksége alatt a Kreml fő célja az ország stabilizációja volt. A gazdasági válságot a Gref-program (2000–2004) oldotta meg,¹⁴ valamint a csecsenföldi szeparatizmust is kezelte a kormányzat, ami az elnök népszerűségének 70–75% közötti stabilizációjához vezetett.¹⁵

A Putyin-korszak első fele egyfajta kevert külpolitikai szemléletet mutatott, amelyet jellemzett az új Ázsia-politika,¹⁶ valamint a Nyugattal való együttműködés a terrorizmus elleni harc (War on Terror) keretében. Utóbbi 2007-ben érkezett fordulóponthoz: a müncheni biztonságpolitikai konferencián elhangzott beszédében Putyin nyíltan szembehelezkedett az Egyesült Államok szuperhatalmiságának legitimitásával, valamint provokációként értékelte a NATO kelet-európai terjeszkedését.¹⁷ Az orosz álláspont a 2008 augusztusában Grúzia ellen indított offenzívában manifesztálódott, amely ellehetetlenítette az áprilisi NATO-csúcson elhangzott ígérek teljesülését, miszerint Grúzia, valamint Ukrajna a Szövetség tagjai lesznek. A grúziai offenzívával tehát egyértelművé vált az Oroszországi Föderáció külpolitikájának eurázsianista irányvonala, valamint, hogy Moszkva saját érdekszférájának tekinti a posztszovjet térség nem NATO-tag országait.

UKRAJNA SZEREPE A PUTYIN-KORSZAK OROSZ KÜLPOLITIKÁJÁBAN

Ukrajnának a posztszovjet térségben betöltött szerepe nem csupán Oroszország közélkülföld-politikájában meghatározó sarokpont, de Moszkvának a Nyugattal folytatott kapcsolataiban is. Ukrajna a Nyugat és a Kelet határán helyezkedik el, ez determinálja kül- és belpolitikáját is, amit az elmúlt több mint harminc év eseményei is alátámasztanak.

A Moszkvától való elszakadás nehézségei már a függetlenség rendezése során megmutatkoztak. Konfliktusforrásként kezelhető például a szevasztopoli katonai bázis kérdése (amelyet a két ország által kötött bérleti szerződéssel, valamint a harkivi megállapodással zártak le), valamint az Ukrajna területén maradt atomfegyverek problémája, amelyek az 1994-es budapesti memorandummal kerültek újra Moszkva ellenőrzése alá, Kijev szuverenitásának garantálásáért cserébe.

1991. augusztus 24-én kiáltották ki az ország függetlenségét. Az ukrán politikai élet meghatározó kérdésévé vált az Oroszországhoz, illetve a Nyugathoz való viszony. Utóbbi tekintetében az érdektelenség–partnerség–kiábrándulás közötti fluktuáció figyelhető meg,

¹³ Yeltsin's war warning. The Guardian, 09. 04. 1999. <https://www.theguardian.com/world/1999/apr/09/balkans12> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

¹⁴ Raghavenbrarao G. Gidadhubli: Resignation of Boris Yeltsin: Why Now? Economic and Political Weekly, 2000/5., 259–261. <https://www.epw.in/journal/2000/05/commentary/resignation-boris-yeltsin.html> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

¹⁵ Lásd a Levada Központ indikátorait: Approval of the Authorities. Levada Center. <https://www.levada.ru/en/ratings/approval-of-the-authorities/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

¹⁶ Koldunova: i. m.

¹⁷ A speech delivered at the MSC 2007 by the President Vladimir Putin. Informácní Systém Masarykovy Univerzity. https://is.muni.cz/th/xlghl/DP_Fillinger_Speeches.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

amely szintén befolyásolja az előbbihez való viszonyt.¹⁸ Ezt jól példázzák a 2004-es narancsos forradalom és a 2013–2014-es Euromajdan mozgalom eseményei.

Ezen történések beleillenek a Moszkva közelkülföld-politikája által vizionált dominó-effektus elméletébe, amely szerint a posztszovjet térségben bekövetkezett rendszerváltások fenyegethetik az orosz rezsim fennállásának biztonságát.¹⁹ A Krím félsziget törvényhozásának katonai megszállása, valamint a kétes tisztaságú elszakadási népszavazás lefolytatása is ennek figyelembevételével értelmezendő. Mindezzel együtt a Krím sikeres annexióját számos tényező befolyásolta, amelyek ezt a műveletet egyszerűvé és talán megismételhetlenné tették.²⁰

A 2014 tavaszát és nyarát felölelő kelet-ukrajnai események – ideértve a luhanszki és a donyecki szeptatista köztársaságok kikiáltását – orosz szempontból a Krímhez képest korlátozottabb sikernek foghatók fel, amennyiben az annexiót tekintjük célnak. A területszerzési aspektus szempontjából ez esetben nem álltak fenn azok az esetspecifikus tényezők – például a régió eredendően autonóm jellege vagy éppen az ukrán központi kormányzat reakcióképtelensége –, amelyek a félsziget esetében lehetővé tették az Oroszországhoz való gyors csatlakozást. Amennyiben azonban Ukrajna destabilizálását, valamint az ukrán döntéshozatal feletti orosz befolyás növelését jelöljük meg célként, akkor az előbbiben sikeresnek tekinthetjük Moszkva lépéseit. Utóbbi célkitűzés kevésbé teljesült, hiszen a Minszk-2 megállapodás nem biztosított vétőjogot a szeptatista népköztársaságoknak az ukrán törvényhozás szempontjából.²¹ Ezzel párhuzamosan a minszki megállapodásoknak köszönhetően Oroszország egyfajta befagyott, alacsony intenzitású konfliktust kreált Ukrajna és a szakadárak között, ami ellehetlenítette Kijev NATO-csatlakozást célzó további lépéseit.

AZ OROSZ DÖNTÉSHOZATALT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Haderő és katonai stratégia

Erősségek és lehetőségek

Az ukrajnai inváziót megelőző orosz döntéshozatal szempontjából az egyik legfontosabb kérdés a katonai dimenzió elemeinek vizsgálata, hisz a hadművelleti alkalmasság létfeltétele egy akció végrehajtásának.

A SWOT-elemzés *erősségek kategóriáját* azon tényezők töltik ki, amelyek az orosz haderő jellegzetességeiből adódóan előnyt jelenthetnek az Orosz Föderáció számára a művelet kivitelezése során. Az érvcsoport legmeghatározóbb komponense az orosz haderő hagyományos értelemben vett főlénye Ukrajna felett, amely megmutatkozik a két fegyveres erőt jellemző adatokban is.

¹⁸ Taras Kuzio: Ukraine's relations with the West since the Orange Revolution. *European Security*, 2012/3., 395–413. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09662839.2012.655272> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

¹⁹ Elias Götz: Near Abroad: Russia's Role in Post-Soviet Eurasia. *Europe-Asia Studies*, 2022/9., 1529–1550. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09668136.2022.2133086> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

²⁰ A Krím félsziget annexiójának esetspecifikus elemzését lásd bővebben Rácz András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. *KKI-Tanulmányok*, 2014/1. <https://kki.hu/oroszorszag-hibrid-haboruja-ukrajnaban/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 20.)

²¹ Tálás Péter: Minszk-2 – megállapodás patthelyzetben. *Nemzet és Biztonság*, 2015/1., 2. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_1_02_bevezeto.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

1. táblázat Az Oroszországi Föderáció és Ukrajna haderejének összehasonlítása²²

	Oroszország	Ukrajna
Légi járművek	1391	132
Páncélozott harcjárművek	15 857	3309
Aktív személyi állomány	900 000	196 000
Mozgósítható személyi állomány	2 000 000	900 000

Az Oroszországi Föderáció haderejének aktív állománya nem csupán kiképzettségi szintje okán, de a harctéri tapasztalata (például a szíriai polgárháborúban való szerepvállalás) miatt is magas harcértékkel rendelkezik.²³ A két haderő közötti potenciálkülönbséget szintén jól mutatja, hogy 2022-es adatok szerint Ukrajna védelmi költségei (4,3 milliárd dollár) 10%-át sem tették ki Oroszországnak (45,8 milliárd dollár).²⁴

A lehetőségek viszonylatában leginkább az esetspecifikus stratégiai potenciál által nyújtott opciókat érdemes megemlíteni. Ilyen például Ukrajna geostratégiai pozíciója, tekintve, hogy az ország nem csupán az Orosz Föderációval osztozik közös határszakaszon, de Moszkva közeli szövetségesével, Belarusszal is. Ez mind logisztikai, mind harcászati szinten előnyt jelent az oroszok számára. Ezenfelül a Krím félsziget, valamint a szakadár köztársaságok is hasonló módon kihasználhatók orosz szempontból, amit kiegészít a helyi hatóságok helyismereti és adminisztrációs támogatása. Külön kiemelendő a szeverasztropoli katonai bázis jelentősége, amely stratégiaileg előnyös lokációja miatt kulcsszeret játszik a Mikolajiv, Herszon, valamint Odessza kikötővárosokért folytatott harcban.

Gyengeségek és veszélyek

A gyengeségek tekintetében érdemes kiemelni, hogy bár Oroszország hadereje Ukrajnához viszonyítva jelentős fölényben van, mégis véges számú erőforrással rendelkezik. Ennek súlyát növeli, hogy Oroszország területéből és fennálló konfliktusaiból adódóan rákényszerül katonai erejének megosztására, és nem tudja azt egy hadszínterre fókuszálni. Éppen ezért figyelembe kell venni, hogy az invázió kezdetét megelőzően csupán 190–200 ezer fő állomásozott Ukrajna határainál, ami nem jelent egyértelmű fölényt Moszkva számára.²⁵ Ezzel párhuzamosan megemlítendő, hogy bár a szakadár köztársaságok, valamint a Krím félsziget nyújtotta erők helyismerete segítheti az oroszokat, ez mégsem helyettesíti a saját tájékozódási képességeket. Ezzel szemben rizikót jelent, hogy az ukrán haderő honvédő háborút folytat, így komoly helyismerettel rendelkezik, továbbá mozgósítani tud minden hadköteles állampolgárt. További kockázat, hogy a honvédő háború „eszménye” az ukránok számára morális szinten is előnyt jelenthet.

²² The Military Balance 2022. The International Institute for Strategic Studies, 2022. (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

²³ Selján Péter: Oroszország és a szíriai polgárháború. Nemzet és Biztonság, 2016/5., 14–30. https://www.nemzet.esbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_5_04_seljan_peter_-_oroszorszag_es_a_sziriai_polgarhaboru.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

²⁴ The Military Balance, 2022: i. m.

²⁵ David Brown: Ukraine conflict: Where are Russia's troops? BBC, 23. 02. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60158694> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

Műveleti szempontból gyengeségként értékelhető az orosz mozgósítás dilemmája, hiszen ha a Kreml hadiállapotot hirdet és általános mobilizációt rendel el, az nagymértékben árthat a rezsim belpolitikai stabilitásának. Amennyiben viszont ezt nem teszi meg, a humán erőforrások utánpótlása, valamint a „különleges katonai művelet” sikere kerül veszélybe.

Kockázati szempont továbbá, hogy az ukrán haderő 2017 óta folyamatos fejlődésen megy keresztül,²⁶ amelyet a legtöbb NATO-tag – főképp az Egyesült Államok – aktívan támogat. A nyugati támogatás stratégiai szempontból is nehézséget jelent Moszkva számára, mert az orosz erőknél mindenképpen kerülniük kell a NATO-val való konfrontációt, hiszen annak katonai ereje jelentősen felülmúlja Oroszorszáégét.²⁷

Harcászati aspektusból további kihívást jelent Ukrajna természeti földrajza, hiszen a legtöbb nagyvárost – például Kijevet vagy Harkivot – jelentős méretű erdős terület veszi körül, ami akadályozza a gépesített hadviselést. Ezt a főváros esetében a Gyeszna és a Dnyipro kisebb mellékfolyói is kiegészítik.

A veszélyek elemzésénél mindezen felül figyelembe kell venni az elhúzódó háború lehetőségét. Ez Moszkva számára nem csupán a katonai veszteségek miatt elkerülendő forgatókönyv, de az időjárás melegedésével meginduló olvadás, a járhatatlan terep (orosz szóval raszputyica) következtében is, ami nagymértékben gátolja a szárazföldi haderőnem erőinek áthaladását, valamint az utánpótlást.

2. táblázat *A Haderő és katonai stratégia című alfejezet eredményeinek SWOT-táblázata*
(Szerkesztette a szerző)

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Haderőbeli fölény • Védelmi költségek közti különbség 	<ul style="list-style-type: none"> • Katonai erő hátránya a NATO-val szemben • Saját helyismeret hiánya • A „mozgósítás-dilemma” • Kevés valójában bevethető személyi állomány
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Közvetlen határszakasz • A szakadár köztársaságok nyújtotta előnyök (területi és személyi szinten) • A szevasztopoli katonai bázis 	<ul style="list-style-type: none"> • A NATO-val való konfliktus elkerülésének kényszere • Az időjárás jelentőségének növekedése, ennek befolyása a logisztikára • Az ukránok „honvédő háborúja”: általános mozgósítás, helyismeret, morál • Földrajzi adottságok okozta nehézségek • Ukrajna NATO-támogatottsága • A haderő elosztásának kényszere

²⁶ A 2017-es 2,884%-ról 2020-ra a GDP 4,129%-ára emelkedett Ukrajna védelmi költségeinek aránya. Lásd Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Military expenditure (% of GDP) – Ukraine. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=UA> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 09.)

²⁷ NATO Russia military comparison 2022. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1293174/nato-russia-military-comparison/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 09.)

Politika

Erősségek és lehetőségek

A politikai tényezők elemzése abból a feltételezésből indul ki, miszerint az orosz állam akkor képes markáns külpolitikát folytatni, amennyiben a belpolitikai stabilitás ereje ezt lehetővé teszi. Ebből fakad a putyini Oroszország egyik legfontosabb erőssége, hiszen a hipercentralizált elnöki rendszer nem hagy helyet semmilyen belső instabilitásnak. Ezt alátámasztja a Kreml média feletti kontrollja²⁸ is, ami lehetőséget ad az elitnek, valamint a politikai vezetés számára, hogy érdekeik szerint alakítsák a közvélemény általános valóság- és biztonságpercepcióját. Az autoriter jelleget az ellenzék módszeres eltávolítása is tovább erősíti. A Putyin-rezsim számára mindemellett erős alapokat ad az Egyesült Oroszország pártjának nagyarányú támogatottsága, valamint az ezzel járó társadalmi felhatalmazás, ami a 2021-es parlamenti választásokon is megmutatkozott.²⁹

A belpolitikai stabilitás mellett nem hagyhatók figyelmen kívül a külső kapcsolatok jelentette erősségek sem. Ezek erejének megszilárdítását mutatta például az orosz békefenntartók kazahsztáni beavatkozása, ami megerősítette az ország helyzetét a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetében, ami az Oroszországi Föderáció számára kulcsfontosságú tényező a posztszovjet térség szempontjából. Emellett Afganisztán problémája is fontos kérdésként értékelhető a Föderáció számára. A nyugati csapatok 2021. augusztusi kivonulása utáni káosz (amely Oroszország nyugatellenes kommunikációs stratégiája számára „magas labdát” adott) nem tekinthető teljesen pozitívnak Moszkva szempontjából. Amennyiben az összeomló Afganisztánban hatalmi vákuum alakulna ki azon idő alatt, míg Oroszországot leköti Ukrajna, más nagyhatalmak használhatnák ki ezt a lehetőséget. Éppen ezért az orosz érdek azt kívánja, hogy egy stabil helyi hatalom alakuljon ki az afganisztáni területen: ennek érdekében 2021 októberében tárgyalóasztalhoz ültek a tálib rezsimmel, így elismerve annak legitimitását.³⁰

A posztszovjet térségben megfigyelhető folyamatok mellett figyelembe kell venni, hogy az Oroszországi Föderáció a geopolitikai játszma meghatározó alakítója, a nemzetközi rendszer szereplőjeként a Szovjetunió jogutódja, ami az ENSZ Biztonsági Tanácsban való állandó tagságában manifesztálódik.

Politikai lehetőségként értékelhetőek többnyire az európai kontinensen zajló folyamatok, amelyek az indirekt–direkt skálán mozognak attól függően, hogy a Föderáció milyen mértékben járult hozzá azok kialakulásához.

Teljesen indirekt elemnek tekinthető az európai nagyhatalmakkal megfigyelt belső instabilitás jelensége. Németországban 16 év után nem indult újra a kancellári pozícióért Angela Merkel, aki nagy szerepet vállalt például a minszki megállapodások kialakításában is.³¹ 2021

²⁸ Lásd bővebben Maria Lipman: Media Manipulation and Political Control in Russia. Chatham House, 01. 2009. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/300109lipman.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 09.)

²⁹ Putin's party wins Russian parliamentary election. Dw.com, 21. 09. 2021. <https://www.dw.com/en/russia-putins-party-wins-majority-in-parliamentary-election/a-59232938> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 09.)

³⁰ Emma Graham-Harrison: Russia holds high-profile Afghanistan talks with Taliban. The Guardian, 20. 10. 2021. <https://www.theguardian.com/world/2021/oct/20/russia-holds-high-profile-afghanistan-talks-with-taliban> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

³¹ Kate Connolly: Angela Merkel says she lost influence over Putin as a lame duck leader. The Guardian, 25. 11. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/nov/25/angela-merkel-says-she-lost-influence-over-putin-as-a-lame-duck-leader> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

szeptemberében felállt az Olaf Scholz vezette, teljesen új szociáldemokrata kormány. A 2021 őszt jellemző érzékeny német belpolitikai helyzettel, illetve a kontinuitás megszakadásával járó reakcióképesség-lassulás lehetőségként értékelhető Moszkva szempontjából. Ezzel párhuzamosan Párizs már az inváziót megelőző időszakban is a 2022 áprilisában tartott elnökválasztásra készült, ami a németországihoz hasonló belső instabilitást teremtett Franciaországban. Ezt tetézte az Oroszországgal jó kapcsolatot ápoló szélsőjobboldali Marine Le Pen megerősödése.

Jelentős tényezőnek tekinthető a Belarusz feletti orosz befolyás, amelynek direkt jellegét jól mutatja a két ország közötti unióról szóló megállapodás.³² Ezzel párhuzamosan azonban a teljes dependencia kialakulására az is nagyban hatást gyakorolt, hogy a 2020-as elnökválasztás alatt tapasztalt választási csalások következtében Alekszandr Lukasenkát az Európai Unió nem ismeri el Belarusz elnökének, amivel az ország teljesen elszigetelődött Európa többi részétől.

Emellett a lehetőségeket tekintve nem hagyható figyelmen kívül az a direkt tényező sem, miszerint az ukrain invázió nem csupán az ukrán állam NATO-csatlakozását akadályozhatja meg, de egyfajta elrettentő üzenetként szolgálhat a térség többi NATO-aspiráns országa számára is.

Gyengeségek és veszélyek

Politikai szempontból az egyik legjelentősebb gyengeség, hogy az invázió a nemzetközi közösség felé jogilag nem támasztható alá, hiszen az ENSZ Alapokmány 2. cikkének 4. pontja deklarálja az erőszak tilalmának elvét, valamint az ENSZ Közgyűlésének 2625/1970. határozata kimondja az államok közötti viták békés rendezésének kötelezettségét is. Az offenzíva a szakadár népköztársaságok bilaterális segítségkérése alapján sem igazolható, hiszen nem érvényesül az arányosság feltétele.

További gyengeségnek tekinthetők az orosz gazdaság Európától való függőségének politikai dimenziói, ideértve a nyugati technológiákkal kapcsolatos kitétséget például a légi közlekedésben vagy az autógyártásban. Ez nem csupán gazdasági kockázati tényező, de hatást gyakorolhat a társadalmi percepcióra is.

A veszélyek szempontjából ki kell emelni a 2020-as elnökválasztásokat követő amerikai hatalomváltás jelentőségét. Joe Biden elnökségével külpolitikai szemléletváltás következett be a Fehér Házban, hiszen Donald Trump korábbi realista, egyensúlyozó felfogásával szemben az új elnök programja idealista alapú megközelítést alkalmaz: vissza kívánja állítani az Egyesült Államok „morális vezető” szerepét.³³ Biden már az Obama-kormányzat alatt is fontosnak tartotta Ukrajna problémáját, számos alkalommal járt az országban, a Krím annexiója alatt személyesen próbálta – bár sikertelenül – beavatkozásra ösztönözni a nyugati hatalmakat.³⁴ Ez az irányvonal az inváziót megelőzően az Ukrajnának nyújtott katonai segélycsomagokban manifesztálódott.

³² Treaty on the establishment of the Union State. Moscow, 08. 12. 1999. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202121/v2121.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

³³ Remarks by President Biden on America's Place in the World. 05. 02. 2021. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

³⁴ Mark Satter: Biden expected to push for heavy investment in Ukraine aid. Roll Call, 14. 01. 2021. <https://www.rollcall.com/2021/01/14/biden-expected-to-push-for-heavy-investment-in-ukraine-aid/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

Az amerikai támogatással párhuzamosan Moszkva számára további kockázatot jelent Zelenszkij elnök programja. Az ukrán kormányzat korrupcióellenes reformja, valamint ennek amerikai támogatása (amely az Egyesült Államok – Ukrajna Partnerségi Tanácsban is megjelenik)³⁵ elindította Ukrajnát a társadalmi fejlődés, illetve a demokratikus berendezkedés útján. A külpolitikával kapcsolatos politika alapján, orosz nézőpontból, az ukrainai rendszer demokratikus reformja fenyegetést jelentene a centralizált elnöki rezsim fennállására.

Végül érdemes kockázatként megemlíteni, hogy az invázió elindítása esetén a Föderáció teljes külpolitikai elszigeteltségbe kerülhet, amelynek következtében Oroszország elveszítheti az eddig – nagy diplomáciai befektetések árán – kiépített „soft power” befolyását az európai kontinensen.

3. táblázat *A Politika című alfejezet eredményeinek SWOT-táblázata (Szerkesztette a szerző)*

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Erősen központosított politikai rezsim • Politikai ellenzék hiánya • Friss kétharmados kormánypárti többség • Stabil külpolitikai érdekeltségek • Meghatározó nemzetközi szerep: ENSZ BT-tagság 	<ul style="list-style-type: none"> • Nemzetközi jogi igazolhatatlanság • Az orosz gazdaság Nyugattól való függésének politikai dimenziói
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Belarusz politikai kiszolgáltatottsága • Az európai nagyhatalmak belső instabilitása: Franciaország és Németország 	<ul style="list-style-type: none"> • Biden-elnökség az Egyesült Államokban: külpolitikai szemléletváltás • Ukrajna demokratikus reformja • Teljes politikai elszigetelődés: külpolitikai mozgástér beszűkülése • Soft power befolyás csökkenése Európában

Gazdaság

Erősségek és lehetőségek

A gazdasági aspektus erősségei az orosz gazdaság méretéből és jellegzetességeiből adódnak. Moszkva a világ 11. legnagyobb gazdaságával rendelkezik, amelynek nominális GDP-je 1778 milliárd dollár volt 2021-ben.³⁶ Oroszország a világ gazdaság harmadik legjelentősebb olajkitermelője (az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia után),³⁷ valamint második a gáztermelésben, amely területen kizárólag az Egyesült Államok előzi meg.³⁸ A fosszilis energiahordozók mellett fontos agrárhatalom (a világ második legnagyobb napraforgóolaj-exportőre Ukrajna után), és az ukrán gabonakivitel visszaesése jelentős lehetőséget adhat az orosz gabona befolyásának növelésére.

³⁵ Andriy Yermak: De-oligarchization of Ukraine is President Zelenskyy's top priority. Atlantic Council, 08. 11. 2021. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/de-oligarchization-of-ukraine-is-president-zelenskyy-s-top-priority/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

³⁶ The 50 largest economies in the world. Worlddata.info. <https://www.worlddata.info/largest-economies.php> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

³⁷ The World's Top Oil Producers. Investopedia, 12. 05. 2023. <https://www.investopedia.com/investing/worlds-top-oil-producers/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

³⁸ Natural Gas Production by Country – Worldometer. <https://www.worldometers.info/gas/gas-production-by-country/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

További pozitívként említendő meg, hogy az import és az export aránya alapvetően kiegyensúlyozott, bár minimális exportorientáltság is megfigyelhető.³⁹ Erősségként könyvelhető el, hogy Oroszország 2021-es gazdasági növekedése elérte a 4,7%-os szintet. Ezen adat nem csupán a Covid-19 járvány óta számít kiemelkedőnek (a 2020-as évben Oroszország 2,7%-os visszaesséssel küzdött), hanem a 2008-as 5,2%-os adat óta nem voltak ennyire pozitívak a Föderáció mutatói.⁴⁰ A lehetőségek között érdemes kiemelni Belarusz Oroszországtól való gazdasági függését, hiszen az ország legfontosabb partnere Moszkva, míg a második helyet Ukrajna foglalja el.⁴¹ Ez a függőség politikai ráutaltsággal is jár.

Emellett megemlítené a Föderációból érkező energiaellátáshoz fűződő európai függőség. Ennek súlyát szemlélteti a 2021. januári hír, miszerint amerikai–német feszültségek alakultak ki a transzatlanti szövetségen belül az Északi Áramlat 2 projekt amerikai szankcionálása miatt.⁴² Az ellentétek feltűnésének jelentősége azonban túlmutat önmagán, és felhívja a figyelmet a NATO azon gyengeségére, hogy a Szövetség „csupán” politikai-katonai konglomerátum, amelyen belül az állami aktorok gazdasági érdekei ütközhetnek. Oroszországnak ezzel nem kell megküzdenie, hiszen nincs konszenzuskényszer alatt, viszont érdekében áll, hogy hátráltassa a gazdaságpolitikai konszenzust a nyugati hatalmak között.

Mindezzel párhuzamosan ki kell emelni, hogy az inváziót megelőző hónapban Európában 5,8%-os infláció volt mérhető, ami az energiaszektorban 31,7%-ra rúgott. Ez szintén az orosz bevételeknek kedvez.⁴³

Gyengeségek és veszélyek

A gyengeségek szempontjából érdemes megemlíteni a szolgáltatási szektor szerepét az Oroszországi Föderációban. Ezen terület adja a gazdaság 52,9%-át, valamint a munkaerő 67%-a ezen ágazatban dolgozik.⁴⁴ Tekintve, hogy a szolgáltatások biztosítják az orosz GDP több mint felét, ezen ágazat működése alapvető kritériumává vált a gazdaság működésének. Oroszország ökonómiai sikerének feltételei tehát nem egyenlő részben oszlanak meg az ágazatok között, amely a szektorokra vonatkozó állami dependencia kiegyensúlyozatlanságához vezet.

Ezenfelül Oroszország külkereskedelmi partnerségei is kockázatként értékelhetők, hiszen – Kínán kívül – Németország és Hollandia tekinthető a kivitel legfőbb célpontjának. Ezen államok azonban nem csupán az Európai Unió, de az orosz fél számára ellenséges NATO-nak is tagjai. Ezzel párhuzamosan az orosz energiaexport jelentős mennyisége áramlik ugyancsak EU- és NATO-tagállamokba, amit az esetleges szankciók nagyban veszélyeztethetnek.

³⁹ Russia: Economy. Global Edge. <https://globaledge.msu.edu/countries/russia/economy> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 09.)

⁴⁰ Anya Andrianova: Russia's Economy Grew 4.7% in 2021, Quickest Pace Since 2008. Bloomberg, 18. 12. 2022. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-18/russian-economy-grew-4-7-in-2021-quickest-pace-since-2008> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 08.)

⁴¹ Belarus: Economy. Global Edge. <https://globaledge.msu.edu/countries/belarus/economy> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 09.)

⁴² Hans von der Buchard – Ameriva Hernandez: US-German tensions over Russia-backed Nord Stream 2 pipeline. Politico, 21. 01. 2021. <https://www.politico.eu/article/angela-merkel-joe-biden-nord-stream-2/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 09.)

⁴³ Euro area annual inflation up to 5.8%. European Council (No. 25/2022). Eurostat, 02. 03. 2022. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/14358044/2-02032022-AP-EN.pdf/617fee08-c46f-453a-a308-4fa3d33f4aac> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 09.)

⁴⁴ Russia: Economy. Global Edge: i. m.

Ezen nyugati szankciók az energiaszektoron kívül más ágazatokat is fenyegethetnek. Ilyen például az importált technológiák problémája, amelyek rövid távú helyettesítése nem valószínűsíthető meg. Ennek súlyát növeli, hogy a Föderáció első tíz importpartneré között öt NATO-tag szerepel, amelyek összesen 50 milliárd dollár értékben exportálnak Oroszországba.⁴⁵ A Nyugat által bevezetendő gazdasági szankciók miatt ennek pótlási kényszere is kockázatot jelent a Kreml számára, annak ellenére, hogy az ázsiai piacok továbbra is rendelkezésre állnak. Az exportlehetőségek szűkülésének következtében elképzelhető, hogy a megmaradó partnerek alacsonyabb áron lesznek hajlandóak energiahordozókat importálni, ami bevételkiesést jelenthet Moszkva számára.

Ezenfelül a szankciók társadalmi hatásai sem hagyhatók figyelmen kívül, hiszen az invázió negatív nemzetközi megítélése számos multinacionális vállalatot ösztönözhet a Föderációból való kivonulásra. Tekintve, hogy a markáns foglalkoztatottságot magáénak tudó szolgáltatási szektorban számos ilyen cég tevékenykedik, felmerül a veszély, hogy a társadalom széles rétegei veszíthetik el munkahelyüket bizonytalan időre.

Ezen hatások kockázatot jelentenek az orosz vezetés számára, hiszen a társadalmi elégedetlenség, illetve az ettől való félelem – bár annak léptéke nem hasonlítható össze a demokratikus rendszerekkel – nyomást gyakorolhat a Kreml rezsimbiztonsággal kapcsolatos percepciójára, ami gátolja az erős külpolitikai lépéseket.⁴⁶

4. táblázat *A Gazdaság című alfejezet eredményeinek táblázata (Szerkesztette a szerző)*

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • A világ egyik legnagyobb gazdasága • 4,7%-os gazdasági növekedés 2021-ben • Olaj- és gáznagyhatalom, jelentős mezőgazdasági exportőr 	<ul style="list-style-type: none"> • A szektorok belső egyensúlyának hiánya • Európai exportpartnerek politikai orientációja, különös tekintettel az energiaexportra • Nyugati technológiától való függés
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Belarusz gazdasági függése • Európai energiadependencia • Magas európai infláció • Magas gáz- és olajárak • Agrárpiacon opciók 	<ul style="list-style-type: none"> • Nyugati gazdasági szankciók társadalomra és államháztartásra gyakorolt hatásai • Importpartnerek politikai orientációja

Társadalom

Erősségek és lehetőségek

A Föderáció egyik legfontosabb erőssége, hogy Putyin elnök társadalmi támogatottsága a 2021-es évben konzisztensen elérte a 60%-ot, 2022 januárjában és februárjában pedig 69, illetve 71%-os eredményt hozott. Hasonló tendencia figyelhető meg Mihail Misusztyin miniszterelnök támogatottságában is, amely 2021-ben 55% körül mozgott, 2022 első hónapjaira pedig

⁴⁵ Russia: Trade Statistics. Global Edge. <https://globaledge.msu.edu/countries/russia/tradestats> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

⁴⁶ A Társadalom című alfejezetben kifejtettek alapján azonban feltételezhető, hogy nem közvetlen Putyin elnök ellen irányulhat a társadalom ellenérzete, hanem egy esetleges általános megélhetési elégedetlenségről beszélhetünk, ami hasonlóan nagymértékben befolyásolhatja a belső stabilitást.

60%-ra növekedett.⁴⁷ Ezt az erősséget tetézi, hogy a korábbi fegyveres konfliktusok (csecsen háború, grúzai háború) mindig növekedéssel jártak Putyin népszerűségében. Így kimondható, hogy az orosz társadalom instabil külpolitikai helyzetekben támogatja a politikai vezetést. A vezető támogatottsága kifejezetten fontos az Oroszországhoz hasonlóan hipercentralizált rendszerekben, hiszen a központosított politika hátulütője lehet, hogy a vezető tartható felelősnek egy esetlegesen elhibázott külpolitikai döntésért.

Az erősségek és a lehetőségek fúziójaként jelenik meg az orosz társadalom ukrán politikához való viszonya. 2022 februárjában 52% negatívan viszonyult Kijevhez, valamint 60% az Egyesült Államokat, illetve a NATO-t tette felelőssé az ukrainai konfrontációért, ami teret ad a Nyugat- és Ukrajna-ellenes propagandának.⁴⁸

További lehetőségként kell megemlíteni, hogy az ukrán társadalom megosztott az Oroszországhoz való viszony szempontjából, hiszen Dél-, illetve Kelet-Ukrajnában – mely területeket eddig leginkább érintettek a hadműveletek – 50% pozitívan gondolkodik Moszkváról, míg a középső és a nyugati területeken az arány lényegesen alacsonyabb.⁴⁹ Ez a megosztottság kihívást jelent az ukrán vezetés számára, amelyet az elnök népszerűségének csökkenése egyébként is nehéz helyzetbe hozott.⁵⁰ Ezt a társadalmi megosztottságot az orosz külpolitika könnyen kihasználhatja.

Gyengeségek és veszélyek

A Levada Központ⁵¹ 2022 januárjában lefolytatott felmérései rámutattak, hogy az orosz társadalom 41%-a tekinti rossznak vagy kifejezetten rossznak az orosz gazdaság állapotát. Ez altámasztja, hogy az orosz társadalom tagjai külön kezelik a vezetők személyét és a mindennapi élet problémáit. Ettől függetlenül a kutatás szempontjából ez a negatív attitűd gyengeségként értékelhető, hiszen demonstrálja, hogy a gazdaságpolitika közvetlen hatással van a társadalmi percepcióra, ami a szankciókkal szembeni reziliencia hiányát feltételezi.

Szintén a gyengeségek és veszélyek összeolvadásaként érdemes kezelni az oroszoknak az ukrán társadalom irányában mutatott hozzáállását. A Levada Központ adatai demonstrálják, hogy az ukránokhoz pozitívan viszonyulók aránya az elmúlt években növekedett vagy stagnált, míg az ellenséges attitűdöt képviselők száma csökkent a 2020-as adatokhoz képest.⁵² Ez alátámasztja, hogy az orosz társadalom elválasztja egymástól az ukrán társadalmat és a kijevi vezetést. Ez kifejezetten fontos a *Politika* alfejezetben említett ukrán demokratikus és gazdasági fejlődés szempontjából, hiszen az oroszok ukránok felé való nyitottsága táptalaja lehet egy – az ukrán példának megfelelő – szociális belső feszültségnek.

⁴⁷ A népszerűségi adatok forrása a Levada Központ. Lásd Indicators. Levada-Center. <https://www.levada.ru/en/ratings/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 06.)

⁴⁸ Ukraine and Donbass. Levada-Center, 04. 03. 2022. <https://www.levada.ru/en/2022/03/04/ukraine-and-donbass/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

⁴⁹ Ukraine: attitude toward Russia 2021, by region. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1008033/ukraine-public-opinion-toward-russia-by-region/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 09.)

⁵⁰ 2021 márciusában az ukránok 53%-a negatív attitűdöt mutatott Zelenszkij elnök felé. Zelensky approval rating 2023. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1100076/volodymyr-zelensky-s-approval-rating-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 09.)

⁵¹ Levada Analitikai Központ (Levada Center). Független orosz, nem kormányzati szociológiai kutató és közvélemény-kutató szervezet. Nevét Jurij Levadától (1930–2006), a szociológia első orosz professzorától kapta.

⁵² Xenophobia and migrants. Levada-Center, 28. 01. 2022. <https://www.levada.ru/en/2022/01/28/xenophobia-and-migrants/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

Veszélyként végül kiemelendő, hogy 2021 januárjára megkérdőjelezhetetlenné vált az ukrán társadalom nyugati orientációja: az EU-csatlakozást 65, míg a NATO-csatlakozást 60% támogatta.⁵³

5. táblázat *A Társadalom alfejezet eredményeinek SWOT-táblázata (Szerkesztette a szerző)*

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Centralizált elnöki hatalom szereplőinek széles körű támogatottsága, különösen fegyveres konfliktusok alatt • Negatív attitűdök Ukrajna felé 	<ul style="list-style-type: none"> • Politika hatása az oroszok szocioökonómiai percepciójára • Az ukrán társadalommal szemben mutatott pozitív hozzáállás
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Az ukrán társadalom Oroszországgal szemben mutatott regionális megosztottsága, Dél- és Kelet-Ukrajna támogatása • Zelenskij elnök csökkenő támogatottsági tendenciái 	<ul style="list-style-type: none"> • Az ukrán társadalom pozitív egysége az EU- és NATO-csatlakozási törekvések tekintetében • Közép- és Nyugat-Ukrajna elutasító attitűdje

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás tárgya az orosz külpolitikai gondolkodás fejlődésének, valamint Ukrajna problematikájának bemutatása volt. Egyértelművé vált, hogy Oroszország geopolitikai helyzete determinálja az ország külpolitikai orientációját. A Szovjetunió felbomlását követő atlantizmus unikális fordulatnak tekinthető a poszthidegháborús éra viszonylatában. Ennek lassú átfordulása a ma ismert eurázsianizmusba a primakovi balanszírozó külpolitikának, valamint a nemzetközi környezet átalakulásának köszönhető. Megfigyelhető a belső stabilitás és az asszertív külpolitika kölcsönös összefüggése. Ennek értelmében a belső stabilitás mértékétől függ, hogy a külpolitika mennyiben válik a rezsimbiztonság fenntartásának eszközéből céllá, vagy éppen fordítva.

Az ukrajnai konfliktus hátterének feltárása rávilágított, hogy Ukrajna belpolitikai viszonyait a függetlenség kinyilvánítása óta determinálja az Oroszországhoz, illetve a Nyugathoz való viszony kérdése. Moszkva Ukrajna kérdését a közélkülöld elmélete alapján értelmezi, így egyértelmű az érdekszféra-politika megjelenése.

A SWOT-elemzés lefolytatása rávilágított a Kreml Ukrajnával kapcsolatos döntéshozatalának legfontosabb – nyílt forrásból elérhető – sarokpontjaira. Az erősségek főként Moszkva nagyhatalmiságának elemeiből adódtak, míg a lehetőségek leginkább az európai kontinens politikai folyamatainak voltak köszönhetőek. A gyengeségek és a veszélyek vizsgálata túlnyomóan az ukránok nemzetközi támogatottságára, valamint az orosz társadalom és gazdaság rezilienciájának hiányára mutatott rá.

⁵³ Katharina Buchholz: Infographic: Ukrainians' Desire to Join NATO and the EU. Statista Infographics, 31. 05. 2023. <https://www.statista.com/chart/26933/ukrainians-survey-nato-eu> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

6. táblázat A SWOT-analízis eredményeinek összefoglaló táblázata (Szerkesztette a szerző)

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Hagyományos katonai fölény Ukrajna felett • Erős belpolitikai legitimitáció • Globális nagyhatalmiság • Gazdasági erő 	<ul style="list-style-type: none"> • Nemzetközi jogi igazolhatatlanság • A szocioökonómiai reziliencia hiánya
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Európai gazdasági függés • Belarusz politikai dependenciája • Ukrajna belpolitikai állapota, az ukrán társadalom megosztottsága 	<ul style="list-style-type: none"> • Ukrajna nemzetközi támogatottsága és morális fölénye • Keretek közé szorítottság a NATO–Oroszország konfliktus elkerülésének érdekében • A „szláv szimpátia”: az oroszok ukránok felé mutatott attitűdjei

A SWOT-analízis eredményei alapján kimondható, hogy az orosz politikai vezetés által kidolgozott villámháborús terv⁵⁴ racionális döntésként értékelhető. Katonai szinten ki kell emelni a Föderáció haderőbeli fölényét, valamint a földrajzi elhelyezkedést, amelyek alátámasztották az orosz csapatok gyors előrehaladásának koncepcióját. Ezenfelül az elhúzódó háború veszélyei direkt módon indokolták ezen stratégia alkalmazását, mert műveleti szempontból az időjárás változások jelentősen megnehezíthetik a szárazföldi erők tevékenységét, valamint az utánpótlást is.

A politikai és a gazdasági aspektus faktorai összefonódva alátámasztották a gyors sikerre való törekvést. Az európai hatalmak megosztottsága és belső instabilitása könnyen gátja lehetett volna az egységes szankciós politikának, ezért kiemelten fontos volt, hogy Oroszország ennek megvalósulása előtt elérje céljait. A szankciók és a lehetséges társadalmi elégedetlenség, valamint a folyamatban lévő konfliktus egyidejű kezelése komoly problémát okoz, így a Kreml egyértelmű érdekévé vált a műveletek mielőbbi befejezése.

A társadalmi aspektust tekintve mindenképpen fontos volt Oroszország támogatottságának megőrzése Ukrajna déli, illetve keleti régióiban, valamint a Zelenszkij támogatottságával kapcsolatos negatív tendenciák fenntartása. Ezen törésvonalak fenntartása kulcsfontosságú lett volna az orosz siker szempontjából.

Összefoglalva tehát az orosz vezetés döntése a SWOT-elemzés faktorait figyelembe véve racionális volt. Több elem esetében is meghatározó szerepet töltött be az idővel való versenyfutás, azonban ez Moszkva számára sikertelenül zárult. Ennek eredményeként az orosz vezetésnek az elhúzódó háború alatt több alkalommal is célrendszert és stratégiát kellett változtatnia.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andrianova, Anya: *Russia's Economy Grew 4.7% in 2021, Quickest Pace Since 2008*. Bloomberg, 18. 02. 2022. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-18/russian-economy-grew-4-7-in-2021-quickest-pace-since-2008>

⁵⁴ Grzegorz Kuczyński: *Putin's Failed Blitzkrieg: Russian Forces Are Advancing On Kyiv*. Warsaw Institute, 25. 02. 2022. <https://warsawinstitute.org/putins-failed-blitzkrieg-russian-forces-advancing-kyiv/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

- Approval of the Authorities. Levada Center. <https://www.levada.ru/en/ratings/approval-of-the-authorities/>
- A speech delivered at the MSC 2007 by the President Vladimir Putin. Informácní Systém Masarykovy Univerzity. https://is.muni.cz/th/xlghl/DP_Fillinger_Speeches.pdf
- Belarus: Economy. Global Edge. <https://globaledge.msu.edu/countries/belarus/economy>
- Brown, David: *Ukraine conflict: Where are Russia's troops?* BBC, 23. 02. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60158694>
- Buchard, Hans von der – Hernandez, Ameriva: *US-German tensions over Russia-backed Nord Stream 2 pipeline*. Politico, 21. 01. 2021. <https://www.politico.eu/article/angela-merkel-joe-biden-nord-stream-2/>
- Buchholz, Katharina: *Infographic: Ukrainians' Desire to Join NATO and the EU*. Statista Infographics, 31. 05. 2023. <https://www.statista.com/chart/26933/ukrainians-survey-nato-eu>
- Buzan, Barry – Wæver, Ole – Wilde, Jaap de: *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Connolly, Kate: *Angela Merkel says she lost influence over Putin as a lame duck leader*. The Guardian, 25. 11. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/nov/25/angela-merkel-says-she-lost-influence-over-putin-as-a-lame-duck-leader>
- Deák András: *Az orosz külpolitikai gondolkodás története (1992–1997)*. PhD-értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola, 2003.
- Delong, Marek: *The foreign policy of the Russian Federation in the time of Yevgeny Primakov (1996–1999)*. In: Markiyani, Malsky – Vovk, Roman – Bajor, Pjotr (eds): *Global and Regional Dimensions of International Security*. Ivan Franko National University of Lviv, 2020, 335–346.
- Euro area annual inflation up to 5.8%. European Council (No. 25/2022). Eurostat, 02. 03. 2022. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/14358044/2-02032022-AP-EN.pdf/617fee08-c46f-453a-a308-4fa3d33f4aae>
- Gidadhubli, Raghavenbrarao G.: *Resignation of Boris Yeltsin: Why Now?* Economic and Political Weekly, 2000/5., 259–261. <https://www.epw.in/journal/2000/05/commentary/resignation-boris-yeltsin.html>
- Götz, Elias: *Near Abroad: Russia's Role in Post-Soviet Eurasia*. Europe-Asia Studies, 2022/9., 1529–1550. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09668136.2022.2133086>; DOI: 10.1080/09668136.2022.2133086
- Graham-Harrison, E.: *Russia holds high-profile Afghanistan talks with Taliban*. The Guardian, 20. 10. 2021. <https://www.theguardian.com/world/2021/oct/20/russia-holds-high-profile-afghanistan-talks-with-taliban>
- Grossmann, Michael: *Role Theory and Foreign Policy Change: The Transformation of Russian Foreign Policy in the 1990s*. International Politics, 2005/42., 334–351. <https://link.springer.com/article/10.1057/palgrave.ip.8800115>; DOI: 10.1057/palgrave.ip.8800115
- Indicators. Levada-Center. <https://www.levada.ru/en/ratings/>
- Koldunova, Jekatyerina: *Russia as a Euro-Pacific power: Dilemmas of Russian foreign policy decision-making*. International Relations, 2015/3., 378–394. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0047117815600935>; DOI: 10.1177/0047117815600935
- Kuczyński, Grzegorz: *Putin's Failed Blitzkrieg: Russian Forces Are Advancing On Kyiv*. Warsaw Institute, 25. 02. 2022. <https://warsawinstitute.org/putins-failed-blitzkrieg-russian-forces-advancing-kyiv/>
- Kuzio, Taras: *Ukraine's relations with the West since the Orange Revolution*. European Security, 2012/3., 395–413. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09662839.2012.655272>; DOI: 10.1080/09662839.2012.655272

- Leigh, Dough: SWOT Analysis. In: Silber, Kenneth H. – Foshay, Wellesley R. – Watkins, Ryan – Leigh, Doug – Moseley, James L. – Dessinger, Joan C.: Handbook of Improving Performance in the Workplace. Pfeiffer, 2009, 115–140. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470592663.ch24>; DOI: 10.1002/9780470592663.ch2
- Lipman, Maria: *Media Manipulation and Political Control in Russia*. Chatham House, 01. 2009. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/300109lipman.pdf>
- Moltz, James Clay: *Russia in Asia in 1996: Renewed Engagement*. Asian Survey, 1997/1., 88–94. <https://online.ucpress.edu/as/article-abstract/37/1/88/23394/Russia-in-Asia-in-1996-Renewed-Engagement?redirectedFrom=fulltext>; DOI: 10.2307/2645778
- NATO Russia military comparison 2022. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1293174/nato-russia-military-comparison/>
- Natural Gas Production by Country – Worldometer. <https://www.worldometers.info/gas/gas-production-by-country/>
- Putin’s party wins Russian parliamentary election. Dw.com, 21. 09. 2021. <https://www.dw.com/en/russia-putins-party-wins-majority-in-parliamentary-election/a-59232938>
- Rácz András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. KKI-Tanulmányok, 2014/1. <https://kki.hu/oroszország-hibrid-haboruja-ukrajnaban/>
- Remarks by President Biden on America’s Place in the World. 05. 02. 2021. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world/>
- Russia: Economy. Global Edge. <https://globaleedge.msu.edu/countries/russia/economy>
- Russia: Trade Statistics. Global Edge. <https://globaleedge.msu.edu/countries/russia/tradestats>
- Satter, Mark: *Biden expected to push for heavy investment in Ukraine aid*. Roll Call, 14. 01. 2021. <https://www.rollcall.com/2021/01/14/biden-expected-to-push-for-heavy-investment-in-ukraine-aid/>
- Selján Péter: *Oroszország és a szíriai polgárháború*. Nemzet és Biztonság, 2016/5., 14–30. https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_5_04_seljan_peter_-_orszorszag_es_a_sziriai_polgarhaboru.pdf
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Military expenditure (% of GDP) – Ukraine. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=UA>
- Tálás Péter: *Minszk-2 – megállapodás patthelyzetben*. Nemzet és Biztonság, 2015/1. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_1_02_bevezeto.pdf
- Tarock, Adam: *Iran and Russia in “strategic alliance”*. Third World Quarterly, 1997/2., 207–224. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01436599714911>; DOI: 10.1080/01436599714911
- The 50 largest economies in the world. Worlddata.info. <https://www.worlddata.info/largest-economies.php>
- The Military Balance 2022. The International Institute for Strategic Studies, 2022.
- The World’s Top Oil Producers. Investopedia, 12. 05. 2023. <https://www.investopedia.com/investing/worlds-top-oil-producers/>
- Treaty on the establishment of the Union State. Moscow, 08. 12. 1999. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202121/v2121.pdf>
- Ukraine and Donbass. Levada-Center, 04. 03. 2022. <https://www.levada.ru/en/2022/03/04/ukraine-and-donbass/>
- Ukraine: attitude toward Russia 2021, by region. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1008033/ukraine-public-opinion-toward-russia-by-region/>
- Xenophobia and migrants. Levada-Center, 28. 01. 2022. <https://www.levada.ru/en/2022/01/28/xenophobia-and-migrants/>

- Yeltsin's war warning. The Guardian, 09. 04. 1999. <https://www.theguardian.com/world/1999/apr/09/balkans12>
- Yermak, Andriy: *De-oligarchization of Ukraine is President Zelenskyy's top priority*. Atlantic Council, 08. 11. 2021. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/de-oligarchization-of-ukraine-is-president-zelenskyy-s-top-priority/>
- Zelenskyy approval rating 2023. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1100076/volodymyr-zelensky-s-approval-rating-ukraine/>

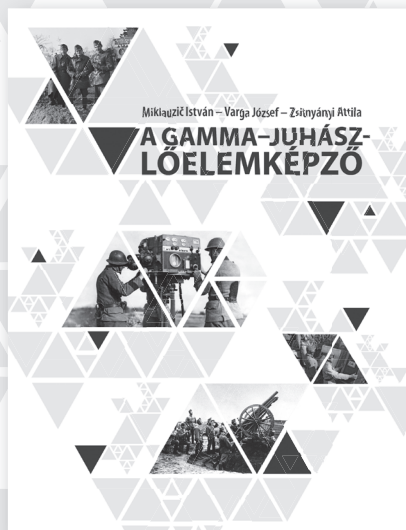
A Gamma–Juhász-lőelemképző

A magyar innováció nem szükkölködik nagyszerű eredményekben.

A Gamma–Juhász-lőelemképző olyan időszakban született, amely korántsem volt ideális, mégis az alkotó energiák olyan együttállásának eredménye lett ez a készülék, amikor találkozott az alkotó elme (Juhász István, a zseniális mérnök), a hadiipari háttér (a korát megelőző Gamma és annak alkotó szellemisége) és egy páratlan találmány (Gamma–Juhász-lőelemképző), hogy örökre beírja magát a magyar haditechnikai fejlesztések történelmébe.

Szerzők: Miklauzic István, Varga József, Zsitnyáni Attila
Megjelenés éve: 2022
keménytáblás
260 oldal

6300 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér utca 14.) vásárolható meg.

Gilles Clément:

AZ ŰRHAJÓSOK KIVÁLOGATÁSÁNAK PSZICHOLÓGIAI ÉS SZOCIOLÓGIAI KÉRDÉSEI¹ (2.)

DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.4

ÖSSZEFOGLALÓ: A magyar űrkutatás és űrtevékenység – Bay Zoltán híres holdradar-kísérletétől számítva – 75 éves múltra tekint vissza. A hazai kutatóműhelyek, tudományos intézetek, sőt immáron a gazdasági szereplők képességei nemzetközi viszonylatban is kitűnnek. Magyarország számára stratégiai érdek, hogy megőrizze és fejlessze a világűrben folytatott tevékenysége kompetenciáit, erősítse pozícióit. A kormány 2021-ben fogadta el Magyarország első űrstratégiáját. E stratégiai dokumentum megállapításaival és célkitűzéseivel összhangban kulcsfontosságúvá vált egy interdiszciplináris tudásplatform létrehozása. A Hunor-program keretében, több mint ezer jelentkező közül választották ki a jelölteket, akik közül egy – Farkas Bertalant követve – második magyarként tehet majd űrutazást. A szerző háromrészes tanulmányában az űrhajósok kiválasztásának pszichológiai és szociológiai aspektusait elemzi.

KULCSSZAVAK: űrhajósok, kiválogatás, követelmények, pszichológiai profil

A SZERZŐRŐL:

Gilles Clément, a Strasbourgban működő Nemzetközi Űregyetemen (International Space University, ISU) az űrlettudományok emeritus professzora (ORCID: 0000-0001-9899-2738)

A LEGÉNYSÉG KIVÁLOGATÁSA

Szociológiai kérdések

Sok olyan változó van, amely hatással lehet egy csoport kohéziójára és teljesítményére: a kultúra, a vezetés, a nem, az életkor, a személyes vonzerő, az érzelmi stabilitás, a kompetencia, az együttműködési készség és a szociális sokoldalúság [Connors et al. 1985]. Fontos itt megjegyezni, hogy a felsorolt tényezők vizsgálatait analóg környezetekben, kontrollcsoportok bevonásával végezték, és hogy a legtöbb tesztalany a nyugati kultúrkörből került ki.

Bezártság és személyes tér

A földi vizsgálatok során megállapították, hogy a tesztalanyok pszichológiai károsodása akkor kezdődött, amikor a rendelkezésre álló térfogatot személyenként 1,42 m³-re korlátozták egy vagy két napnyi zártság esetén; személyenként 7,36 m³-re egy vagy két hónapnyi zártság esetén; illetve személyenként 17,0 m³-re két hónapnál hosszabb zártság esetén [Fraser 1968]. Érdekes, hogy az űrállomások kivételével a legtöbb űrhajó lakható hermetizált térfogata kisebb ezeknél az értékeknél (1. táblázat).

¹ A háromrészes tanulmány a szerző *Az űrorvostan alapjai* című kötetéből való (Zrínyi Kiadó, 2022). Az írásban szereplő hivatkozásokat a könyvben feltüntetett módon közöljük. A közölt illusztrációk a kötetből valók.

A kutatók úgy vélik, hogy további fontos változó a szűk helyen osztozó egyének létszáma, amely hatással van a személyenkénti téréigényre. Az egyének létszámnövekedésével egyéenként egyre több térre van szükség [Smith–Haythorn 1972]. A bezárt egyének azonban hajlamosak nagy hangsúlyt helyezni a számukra kiosztott munkára, és csekély hangsúlyt helyezni a kikapcsolódási lehetőségekre. Amikor kikapcsolódást keresnek, az általában passzív jellegű. Ezzel magyarázható az a tény, hogy az amerikai és az orosz űrhajósok enyhén szólva nem lelkesednek az elvégzendő edzésprogramokért.

Amikor két ember egymással beszélget, általában bizonyos távolságra állnak egymástól. Mindegyikük teste körül van egy személyes tér, amelyet egy láthatatlan határvonal vesz körbe és más emberek nem léphetnek át rajta (*1. ábra*). Ha valaki áthatol ezen a határon, a „határsértett” személy kényelmetlenül érzi majd magát és elmozdul, hogy növelje távolságát a „határsértőtől”. A nagy kivételt a családtagok és más szeretteink jelentik. Ezt a személyes távolságot nem a testszag vagy a rossz lehelet miatt tartják az emberek. A közelség a bensőségesség érzetét kölcsönzi, amelynek foka az egyének közötti távolsággal változik.

Az átlagos személyes távolság kultúráról kultúrára változik. A latin-amerikaiak, a franciák és az arabok kisebb távolságot tartanak interakciójuk közben, mint az amerikaiak, a britek, a svédek vagy a németek [Hall 1966]. A Nemzetközi Űregyetemen tartott két nyári oktatási program alatt az Űrelettudományi Tanszék hallgatói egyik vizsgálatuk során megpróbálták meghatározni a különböző országokból érkezett hallgatók személyes terét [Bui–Wong 2002]. Álinterjúk közben mérték az interjúalanyok és az interjúkészítő közti távolságot, valamint az általuk bezárt szöveget. Az eredmények azt jelezték, hogy ez a távolság az ázsiai (pl. japán) hallgatóknál megfigyelt 150 cm-től egészen az újlatin nyelveket beszélő (pl. olasz) hallgatókra jellemző (kevesebb, mint) 40 cm-ig változott. Az interjúalanyok ezenkívül erősen hajlottak arra, hogy ne közvetlenül szemben álljanak az interjúkészítővel, hanem szöveget zárjanak be vele. Úgy tűnt, hogy ez a szög erősen korrelált az alanyok kulturális hovatartozásával (*2. ábra*).

A fizikai vagy szemkontaktus szintén kultúránként változik. Bár egyes kultúrákban a szemkontaktus a kommunikáció egyik módja, más kultúrákban a fizikai vagy szemkontaktus diszkomfortérzéshez vezethet, sőt akár szexuális felhangokat is hordozhat.²

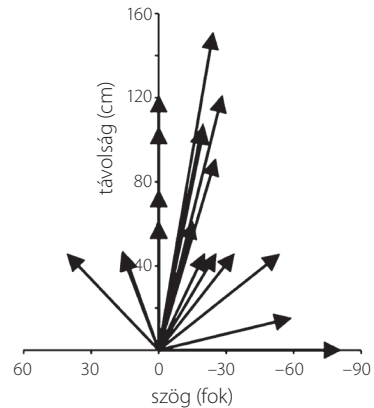
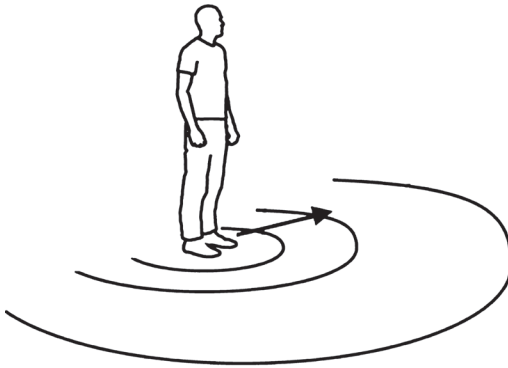
1. táblázat *Lakható hermetizált térfogat (m³-ben) a múltbeli és jelenlegi űrhajókban*

Űrhajó	Kabin térfogat	Legénység létszáma	Személyenkénti térfogat
Mercury	1,53	1	1,53
Gemini	2,52	2	1,26
Apollo	9,1	3	3,0
Szojuz	10,2	2	5,1
űrsikló	74,3	7	10,6
Szaljut	99	3	33,0
Skylab	361	3	120,3
Mir	378	3	126
ISS	1200	6	200

² Egyes űrhajósok arról számoltak be, hogy a súlytalanságban végbemenő fejrányú folyadék-átrendeződés miatt megduzzadt arcuk problémákat okoz a szemkontaktuson alapuló kommunikációjuk során.

1. ábra Minden személy teste körül láthatatlan határvonal húzódik, amelyen mások nem hatolhatnak át (Ismeretlen forrás)

2. ábra Átlagos távolság és szög két egyén közötti, ültetett interjú során. Catherine Beaulieu, Julielynn Wong és Linh Bui ezeket az eredményeket az ISU 2002-es nyári oktatási programja során állította össze egy 13 különböző országból érkezett, 23 hallgatóból álló populáció vizsgálatával

A különféle környezeti körülmények közötti szükséges személyes távolságok összehasonlítása során megállapították, hogy nagyobb távolságokra van szükség a személyes tér kialakításához (a) a kis helyiségekben, szemben a nagy helyiségekkel; (b) a beltéri helyszíneken, szemben a kültéri helyszínekkel; (c) a nagymértékű szorongást kiváltó körülmények között, szemben a kismértékű szorongást kiváltókkal; és (d) olyan emberek társaságában, akikkel várhatóan hosszú időn át leszünk interakcióban, szemben olyanokkal, akikkel rövid időn át leszünk [Bishop 1997]. Érdekeség, hogy mindezek a tényezők (kis helyiségek, beltér, nagymértékű szorongást kiváltó körülmények, hosszú interakció) jelen vannak az ür-

küldetéseken. Ebből következően az űrhajósok személyes távolságának növekednie kellene az űrküldetés feltételei mellett. Érdekes lenne ténylegesen megmérni például az ISS fedélzetén az űrhajósok által tartott személyes távolságokat, és összehasonlítani őket az amerikai és az orosz űrhajósok közöttiekkel.

Másfelől az űrhajók méretei szükségképpen kicsik, ezért kevés vagy egyáltalán semmilyen magánszféra sincsen bennük (3. ábra). A földi vizsgálatok azt jelzik, hogy a magánszféra megléte csak látszólag csillapítja a szorongást és a stresszt a rövid időtartamú küldetéseken. Azokon a hosszú időtartamú küldetéseken, ahol van magánszféra, megfigyelték, hogy még akkor is magasabbak a résztvevők stressz-szintjei, ha lehetőségük van a beszélgetésre és társas interakcióra a csoport más tagjaival [Taylor et al. 1968]. Úgy tűnik, hogy ez igaz az űrküldetésekre is. Voltaképpen a személyi higiénia és a „házimunka” problémái teszik ki a kizárólag amerikai legénységekkel repült űrküldetéseken előforduló incidensek mintegy 40%-át [Santy 1994] (4. ábra).

Jól ismert, hogy a zsúfolt körülmények között levő férfiak és nők reakciói különböznek. A nők hajlamosak arra, hogy barátságosnak és meghittnek érzékeljék a kisméretű, zsúfolt helyeket, míg a férfiak ilyen környezetekre adott reakciói általában azt jelzik, hogy irritálóknak és kényelmetlennek tartják őket. A férfiak nagyobb valószínűséggel érzik úgy, hogy a zsúfolt helyeken sérül a személyes terük, és a férfi dominanciával szembeni állandó kihívásként érzékelik azokat, ezért aztán a nőknél nagyobb irritációval és ellenségességgel reagálnak a zsúfolt körülményekre. Érdekességként megjegyezzük, hogy a vegyes nemi összetételű csoportok hajlamosak majdnem annyira jól reagálni a zsúfolt körülményekre, mint a csak nőkből álló csoportok [Bishop 1997].

3. ábra Két űrhajós nézi a Földet az űrsikló megfigyelőablakaiból

Forrás: NASA

A vegyes nemi összetétel kérdései

Az antarktisi kutatóállomásokon és a víz alatti lakóhelyeken végzett vizsgálatok során a nők a férfiakkal egyenlő szinten vagy őket felülmúlva teljesítettek [Connors et al. 1985]. Bár aligha kérdéses a nők alkalmassága az űrküldetések ellátására, az amerikai és szovjet/ orosz űrhajósnők összlétszáma a férfi űrhajósok összlétszámának kevesebb mint 20%-ával egyenlő. Az amerikai női űrhajósok egyre növekvő száma remélhetőleg a nők nagyobb arányú részvételét jelenti majd az ISS küldetésein és a bolygóközi küldetéseken. A hosszú időtartamú küldetésekkel összefüggő tényezőkre azonban hatással lehet a nők jelenléte a fedélzetén.

Az antarktisi expedíciókban 1979 óta vesznek részt nők, ám sok kutatóállomás még napjaikban sem engedélyezi a nők áttelelését. Mindemellett az analóg küldetéseken végzett vizsgálatok eredményei arra utalnak, hogy a nők jelenléte pozitív befolyást gyakorol, és megakadályozza bizonyos viselkedési formák előfordulását – például az alkoholfogyasztást és a verekedést –, amelyek sérüléshez vagy csoporton belüli konfliktushoz vezethetnek [Palinkas 1991]. Más vizsgálatokban azonban azt állapították meg, hogy destabilizáló hatásokkal járt egy nő belépése a férfiakból álló csoportba [Harrison–Connors 1984]. A jövőbeli küldetések egyre hosszabb időtartamának velejárájaként felbukkanhatnak a nemek közötti feszültségek és előítéletek, ami súrlódást okozhat és hatással lehet a legénység kohéziójára és teljesítményére. Valószínűleg alaptalanul aggódnánk amiatt, hogy afférok történhetnek az ISS fedélzetén. Még ha történnének is, a kérdés az, hogy milyen hatással lesz – ha egyáltalán hatással lesz – az interakciónak ez az új szintje a legénység teljesítményére. Helmreich et al. [1980] úgy véli, hogy az űrállomások legénységeinek erkölcsi magatartását szabályozó irányelv bevezetéséből több kár, mint haszon származna. Egy ilyen irányelv nem fogja megszüntetni a nemi vágyat, hanem esetleg annyira frusztrálóan hat majd, hogy e vágy egy másik, veszélyesebb formába alakul át. A szerző azt javasolja, hogy az űrügynökségeknek az „el a kezekkel” (nem szóvicc akart lenni!) megközelítést kellene alkalmazniuk erre a problémára, és aztán megfigyelni a következményeit.

4. ábra Douglas H. Wheelock, a NASA űrhajója porszívóján lovagol, miközben házimunkát végez az ISS Destiny laboratóriumi moduljában

Forrás: NASA

Annak is lehet destabilizáló hatása, ha a legénység tagjai nemi sztereotípiákban gondolkodnak. Vannak bizonyítékok arra, hogy az amerikai és az orosz férfi űrhajósok [Oberg 1981] még napjaikban is elavult nézetekhez ragaszkodnak a nőkkel kapcsolatban. Azzal kellene elkerülni ezeket a sztereotípiákat, hogy a legénység tagjait rávesszük arra, hogy még az űrküldetés előtt dolgozzanak együtt olyan projekteken, amelyekben közülük nemcsak a nők, hanem a legénység összes tagja bizonyíthatja hozzáértését és szakértelmét.

Multikulturális problémák

Ma az ISS, holnap pedig a felfedező küldetések nyújtanak majd lehetőséget a különböző nemzeteknek arra, hogy egyre nagyobb létszámmal képviselhessék magukat az űrben. Ez olyan problémákkal fog együtt járni, amelyek nem voltak jelen a kezdetektől mostanáig végrehajtott, homogénebb összetételű küldetéseken. Az űrsikló többé-kevésbé rendszeresen repül nemzetközi legénységgel, illetve legénységek női tagjaival a fedélzetén (5. ábra), de ezeknek a küldetéseknél a rövid időtartama nem hasonlítható össze a jövőben előtűnk álló küldetések hosszú időtartamával.

A kultúra szó egy csoport tagjainak széles körben elfogadott hiteit, elvárásait és viselkedését jelenti szervezeti, szakmai vagy nemzeti szinten. A már tárgyalt személyes tér mellett, a kísérleti populációkon végzett vizsgálatok jelentős nemzetek közötti különbségeket tártak fel az attitűdökben: ilyenek például a hierarchikus vezetési rend elfogadása és a szabályok, illetve eljárások követésének szükségessége. Egy másik, jól ismert kulturális különbség az időészlelésben mutatkozik: az angolszászok például tipikusan az ütemtervek, az időpont-egyeztetés, az időbeosztás és a gyorsaság fontosságát hangsúlyozzák, a közel-keleti és az újlatin kultúrák viszont rugalmasabbak és könnyebben képesek kezelni a párhuzamosan zajló történéseket. Nyilvánvaló, hogy az ilyen különbségek potenciális problémaforrások lehetnek a legénységek biztonsága, teljesítménye, valamint a tagjaik közötti interakció vonatkozásában.

A NASA–Mir program során multikulturális legénységekkel szerzett tapasztalatok illusztrálják azokat a nehézségeket, amelyekkel szembekerülhetünk. Számos amerikai űrhajós jegyezte már meg, hogy a kulturális különbségek megbonthatják a legénység tagjai közötti összhangot az olyan, magas stressz-szintű körülmények között, mint amilyenek a hosszú időtartamú küldetések. Olyan tények miatt szenvedtek, mint hogy (a) a nyelvi különbségek félreértésekhez vezettek; (b) ők voltak egy adott kulturális csoport egyedüli tagjai; (c) huzamos időszakokon át nem érintkeztek angolul beszélő személyekkel, a családjaikkal pedig még ritkábban léptek kapcsolatba; (d) nagyon korlátozott ételválaszték állt rendelkezésükre; és (e) nem engedélyezték nekik az eszközök működtetését. Néhányan közülük felpanaszolták azt is, hogy nem a legénység dolgozó tagjaként, hanem vendégként bántak velük [Burroughs 1998].

A kulturális integráció szakirodalmát áttekintő tanulmányában Campbell [1985] az új kultúrához való hozzáigazodás U-kanyar elméletnek nevezett, háromszakaszos elméletét fejtette ki. Az elmélet szerint az első szakasz a belépés (entry). Ebben a szakaszban a környezet újszerűsége eleve kizárja az igazodási problémák megjelenését. A második az igazodási szakasz (adjustment). Ebben a szakaszban az egyén új gondolkodás- és cselekvésmódokat sajátít el, és nagymértékben frusztrálja őt a környezete. A harmadik szakasz az alkalmazkodás (adaptation), amelyben az egyének összehangolják elvárásait a helyzet valóságával.

Azt várjuk, hogy az űrhajósok hasonlóképpen igazodnak majd hozzá egy hosszú időtartamú küldetést repülő legénység kultúrájához. Az űrbeli tartózkodás kezdeti áhítatát fel fogják váltani a kulturális reakciók, amelyek között előfordulhatnak a nonverbális jelzőmozzanatok értelmezési nehézségei, az újfajta munkabeosztáshoz való hozzáigazodás nehézségei, továbbá a szaknyelvből eredő nehézségek is. Emiatt a hosszú időtartamú nemzetközi űrprogramok nélkülözhetetlen részét alkotja az egymás kultúráját és életstílusát kölcsönösen megismertető tréning.

A kiválogatás problémái

A legénység voltaképpen kis létszámú társadalmi rendszer, melyet többféle meghatározó tényező alakít, amelyek közül elszigetelten tekintve egyikkel sem lehet feltétlenül magyarázatot adni a viselkedési interakciókban vagy a teljesítmények hatékonyságában mutatkozó különbözőségekre.

Az antarktisi expedíciók szakirodalmát áttekintő írások közül azok, amelyek középpontjában a hosszú időtartamú űrrepülésekre vonatkozó relevanciájuk áll, a vezetőt jelölik meg olyan személyként, aki az egyedüli legfontosabb szerepet játssza az elszigetelt csoportban [Stuster 1996]. A vezetők szervezik, irányítják és koordinálják a követőiket. Ezenkívül befolyást gyakorolnak azért, hogy: (a) segítsék a csoportot a belső összhang és stabilitás fenntartásában; (b) értelmezzék azokat a körülményeket, amelyekkel a csoport szembekerül;

5. ábra Az űrsikló STS-51G jelzésű küldetésének legénységét (1985 júniusában) amerikai, francia és szaúd-arábiai férfi és női, katonai, illetve civil háttérű űrhajósok alkották

Forrás: NASA

(c) célokat tűzzenek ki; és (d) válaszoljanak a kívülről érkező kihívásokra. A leghatékonyabb vezető lehetővé teszi a személyzetnek, hogy minimális közbeavatkozás mellett dolgozzon, de egyúttal felismeri azt is, hogy mikor van szükség a csoportos tevékenységre, és megtervezi az adott tevékenységet. A jó vezetők ezenkívül képesek szükség szerint változtatni az autoriter (tekintélyelvű, a beosztottak megkérdezése nélkül döntéseket hozó) és a részvételen alapuló, demokratikus vezetői stílust. A jó vezetésre vonatkozó előírások gyakran foglalkoznak a vezetők kiválogatásának és kiképzésének kérdéseivel. Az ilyen előírások azonban magukban foglalhatják a követők kiválogatását és kiképzését is, valamint a szociális körülmények és a csoport feladatainak strukturálását.

Napjaink űrküldetéseiben, mint ahogy azok űranalógiáiban is, a konfliktusok egyik lehetséges forrása az, hogy a vezetőre a befolyásgyakorlási jogát nem maga a csoport, hanem egy magasabb autoritás ruházza rá azzal, hogy kinevezi őt a csoport élére. Ennek ellensúlyozása érdekében a hosszú időtartamú küldetések további kulcsfontosságú tényezői a legénység tagjai közötti nyílt kommunikáció biztosítása, valamint a visszajelzési csatornák lehetővé tétele. A kommunikáció nélkülözhetetlen, mivel más emberek attitűdjeire és nézeteire vonatkozó naprakész ismereteket nyújt, amelyekre feltétlenül szükség van a társas összehasonlítási folyamatokban és a konfliktuskezelés során. Ezenkívül, amint az az ISEMSI-kísérletből is nyilvánvalóvá vált, a kommunikációs zavarok hozzájárulhatnak a legénységen belüli, illetve a legénység és a földi személyzet közötti személyközi súrlódásokhoz és konfliktusokhoz.

Egy másik tényező a világosan meghatározott készenléti tervekkel való rendelkezés a célok elérése érdekében. Kutatási eredmények egyöntetűen azt igazolják, hogy a világos és érdekfeszítő célkitűzések rendkívül hatékony eszközöknek bizonyulhatnak arra, hogy a csoporttagokat az átfogó szervezeti célok elérésének irányába orientáljuk. A csoportcélok az embereket tevékenységük összehangolására bátorítják a kölcsönös nyereség érdekében, és ezért valószínűleg hatással vannak a csoporton belüli személyközi kapcsolatok hangvételére is. A legénység tagjainak azonban érezniük kell a célok iránti személyes elköteleződésüket: nem elegendő, ha egyszerűen csak felülről rájuk erőltetünk célokat. Ezenkívül a hosszú időtartamú küldetéseken meg kell találni az eszközöket arra is, hogy hosszú időn át fenntartható legyen az űrhajósok érdeklődése a távlati célok iránt. Így aztán kívánatos lenne meghatározni néhány olyan, köztes célt, amelyekért érdemes dolgozni és amelyek elérése inyükre való.

Végül, a kétfősnél nagyobb csoportokban jelen kell lenniük határszerepet betöltő személyeknek, akik az összes oldal érdekeit és aggályait interpretálják azért, hogy gördülékenyen haladhasson előre a tevékenység. A határszerepet betöltő személyek az egyezkedés és tárgyalás céljaira alkalmazható, cselekvő ágensekként vannak jelen. A vezető (lásd fenn), illetve a küldetésirányítás tekintélyének (autoritásának) segítségével ezeknek a határszerepet betöltő személyeknek kell kezelniük a valós időben és elkerülhetetlenül előforduló problémákat és vitákat, amelyek fenyegetik a csoport átfogó feddhetetlenségét (integritását), valamint olyan, együttműködésen alapuló vállalkozásokat kell megtervezniük, amelyek mindkét oldal számára egyforma kimenetelűek [Connors et al. 1985].

Kompatibilitás

A többnemzeti küldetések kontextusában a fontosabb kihívások egyikét annak biztosítása jelenti, hogy az egyének kijöjjenek egymással és képesek legyenek hatékonyan együtt dolgozni. A legénység tagjait akkor tekinthetjük kompatibilisnek, ha mindegyikük olyan tulajdonságokat mutat fel és olyan magatartást tanúsít, amelyet a legénység más tagjai kívánatosnak és megfelelőnek tartanak. Az űrprogramban ez azért jelent kihívást, mert az egyének képzettségi hátterei nagyon különbözők lehetnek. A tudósok például előnyben részesítik az autonómiájukat, és a hierarchikus vezetési struktúrákban hajlamosak arra, hogy ne lépjenek másokkal interakcióba, illetve arra, hogy ne végezzék jól a munkájukat. Másrészt viszont a pilóta-űrhajósok gyakran rendelkeznek katonai háttérrel, aminek következtében előnyben részesítik a rendezettebb vezetési struktúrákat.

Az egymáshoz illeszkedés kiértékelése alapulhat a pszichológiai teljesítménytesztek és a személyiségtesztek kérdőíveinek eredményein. Egy másik, az ipari alkalmazás keretében kifejlesztett, viselkedésorientált megközelítésbe beletartoznak a különféle viselkedésgyakorlatok kombinációi, úgymint a szerepjátékok, a csoportmegbeszélések és a csoportos gyakorlatok. A cél az olyan egyének kiválasztása, akik bizonyítják, hogy képesek tenni a csapat hatékony működéséért és a problémák megoldásáért (6. ábra). A szovjet/orosz űrprogram jelentős erőfeszítéseket tett azért, hogy módszereket dolgozzon ki a hosszú időtartamú küldetéseken a személyközi kompatibilitás felmérésére. E módszerek közé tartoznak az attitűdmérések, a pszichofiziológiai tesztek, valamint egyes csoportos gyakorlatok is. Az orosz pszichológusok véleménye szerint a bioritmusok hasznosíthatók az egyes űrhajósok űrküldetésekre való kiválasztásában. A legénység tagjainak például monitorozzák a pulzusát, miközben összetett feladaton dolgoznak egy tréning alkalmával. Amint elkezdik egymást segíteni a legénység tagjai, a pulzusaik bizonyos mértékig szinkronizálódnak. Úgy vélik, hogy minél magasabb fokú a bioritmikusság, annál nagyobb mértékű a kompatibilitás [Bluth–Helppie 1987, idézi Santy 1997]. Ezeket a kompatibilitási teszteket azonban még nem validálták.

A legénység összetétele

Nyilvánvaló, hogy minél nagyobb létszámú egy csoport, annál nagyobb a személyközi konfliktus esélye. Ténylegesen megállapították, hogy a nagyobb létszámú csoportok jobban reagálnak a bezártsággal járó helyzetekre. Az irritációk ezekben a csoportokban nem a csoport más tagjaira irányulnak, hanem „a helyzetben levő dolgokra vagy annak nem személyes aspektusaira” [Smith–Haythorn 1972]. Az is nyilvánvaló, hogy az űrküldetésekről – közülük is különösen a bolygóköziekről – szóló végső döntés az űrhajó meghajtási módjára vonatkozó megfontolásokon alapul majd, amit azután hoznak meg, hogy kiszámították a szükséges ösztömeget a létfenntartó rendszer személyenkénti tömege alapján. Az egyik ökölszabály szerint azonban a legénység létszáma és heterogenitása a lehető legkisebb kell hogy legyen,

mert a személyközi interakciók összetettsége a legénység létszámával és heterogenitásával egyenes arányban növekszik. Másrészt viszont a legénység létszámának növelésével növekszik a lehetséges társas kapcsolatok száma, valamint egyebek mellett a szociális stimuláció és a barátságok kialakulásának lehetőségei is, amelyek kedvező tényezők a csoportkohézió szempontjából. Ajánlott, hogy a legénység tagjainak száma ne páros, hanem páratlan legyen, mert ezzel megakadályozható, hogy két, egyenlő létszámú csoport alakuljon ki, ami hátráltatná a problémák demokratikus megoldását.

6. ábra *Az egyének elszigetelve érezhetik magukat a rossz vezetés eredményeként, vagy azért, mert nem tudnak beilleszkedni a csoportba*

Forrás: ismeretlen

Az egyik nagyon fontos megfontolás a legénység munkaköreihez kapcsolódik. Hagymányosan az emberes űrutatásra kijelölt összes legénységben jelen volt egy vagy több pilóta. Az emberes küldetések tervezői közül egyesek [Zubrin 1999] azt állítják, hogy mivel már bizonyítottan képesek vagyunk biztonságosan eljuttatni ember nélküli űrjárműveket a Mars felszínére, a pilóták bevonása felesleges erőforrás-pazarlás lenne. Azzal érvelnek, hogy elegendő lenne egy olyan, minimálisan kiképzett tudóst bevinni a küldetésbe, aki meghibásodás esetén át tudja venni az űrhajó vezérlését az automata rendszertől. Mindegyik gondolkodásmód képviselői nélkülözhetetlennek tekintik, hogy a legénységbe beletartozzon egy orvos is, aki meg tud küzdeni az utazás közben felmerülő egészségügyi problémákkal. Vajon egy szerelőnek is részt kellene vennie a küldetésben, aki képes megjavítani a meghibásodott rendszereket? Hány tudósra van szükség egy úttörő felfedező küldetés alatt? Vagy ilyen alkalommal csak a rendkívüli erőnlétű egyéneknek kellene integrálniuk a legénységet?

Egyvalami biztos, mégpedig az, hogy legyen akár pilóta, mérnök vagy tudós, a legénység tagjai közül a legmagasabban képzett egyénnek kell betöltenie a küldetésparancsnok szerepkörét, vagyis egy olyan résztvevőnek, akinek a vezetési stílusa javítja a csoportdinamikát, a csoportteljesítményt és a csapatszellemet. Ebből következően a küldetésparancsnok szerepkörét automatikusan nem a pilóták egyike kapja majd meg, mint ahogy az az eddigi összes űrküldetésen történt, kivéve az ISS néhány váltólegénysége esetében.

Elsődleges fontosságúak azok a motivációs kérdések, amelyeket a jövőben kilátásba helyezett, hosszú időtartamú űrbeli tartózkodás vet fel. A motiváció kritikus szerepet játszik az egyéni teljesítmények és a barátságos társas interakciók fenntartásában a hosszú időszakokon át tartó elszigeteltség és bezártság alatt. Úgy tűnik, hogy a küldetések időtartama és várható időtartama szintén fontos változók, amelyeket figyelembe kell venni. Taylor et al. [1968] megállapította, hogy amikor egy csoport hosszú időtartamú küldetésre számít, a tagjain megfigyelhető stressz nagyobb mértékű, mint a rövid időtartamú küldetésre számító csoport esetében.

A kollektív műveletek végrehajtásához nélkülözhetetlenek az erre alkalmas emberek, akik jól képzettek és megfelelően rendezettek („konfiguráltak”, vagyis rendelkeznek a megfelelő készségekkel, személyes tulajdonságokkal, feladatigényekkel és munkakörnyezettel). Ez azonban végső soron különbségekkel fog járni a képzettségük, kultúrájuk és életkoruk tekintetében, ami szintén hozzájárulhat a csoportkohézióban és a csoportteljesítményben jelentkező problémák kialakulásához.

Bár nemrég jelentős előrelépés történt a női űrhajósok vonatkozásában, akik közül néhányan az űrsiklók női pilótái lehettek, általánosságban eddig az összes legénység túlnyomórészt férfiakból állt össze. A hosszú időtartamú bolygóközi küldetéseknél egyedi megfontolásokra van szükség. Legalábbis kétséges ugyanis, hogy egy kizárólag férfiakból álló legénység tartózkodjon-e az űrben ilyen hosszú időn át. A házaspárok jelenléte határozottan ott van a lehetőségek között, sőt jelenleg már fontolgatják egyedülálló tagokat is tartalmazó, vegyes nemi összetételű legénységek kijelölését is. De vajon mi lesz, ha a legénység két tagja egymásba szeret vagy civakodik a kapcsolatuk miatt? Mi a helyzet a legénység többi tagjával, akiket „kihagynak” ebből? Általános vélemény, hogy a férfiak fizikailag erősebbek, a nők viszont pszichológiailag ellenállóbbak. Az összes lehetséges alternatívát át kell gondolni, aminek szükségességét erősíti az a tény is, hogy nincs lehetőség a legénység gyors visszahozására. Szükség van olyan kísérletekre is, melyek célja annak megértése, hogy milyen pszichológiai és szociális következményekkel jár a szexualitás és a csoportok vegyes nemi összetétele.

Külső tényezők

Érdekességként megjegyezzük, hogy sok olyan ismert tényező van, amely hozzájárul a csoportkohézióhoz, illetve a csoport széteséséhez (2. táblázat). A *Mir* fedélzetén repült hosszú időtartamú küldetéseken például a legénységek több tagja számolt be arról, hogy a nemzetközi látogató legénység úrrállomásra érkezése és egyhetes ott-tartózkodása elősegítette a legénység tagjai közötti feszültségek feloldását.

A huzamosabb idejű repüléseken az orosz űrhajósoknak az űrbe szállítottak otthonról küldött leveleket és ajándékokat, speciális ételekkel és friss tejjel együtt. Meglepték őket apró, de láthatóan élvezetes játékokkal, újdonságokkal stb. is. A váratlanság kétségtelenül nagyon nagy szerepet játszik abban, amit mi a tapasztalat teljességének tekintünk. A bulik és a csoportrituálék szintén segítenek a csapatszellem és a csoportinterakció fenntartásában.

Érdekes, hogy a vezetési stílus mindkét kategóriába beletartozik. Ez azt jelenti, hogy a jó vezetők előmozdítják a csoport fúzióját, a rossz vezetők viszont a csoport szétesésének előidézői lehetnek. Nyilvánvaló, hogy a beválogatási kritériumok közé kell tartoznia a csoport vezetésére, illetve a vezető követésére való képességnek is. De hogyan definiálhatjuk ezeket és más kritériumokat, és főképpen, hogyan validálhatjuk őket?

2. táblázat *A csoport fúziójához és széteséséhez vezető tényezők*

A csoport fúziójához vezető tényezők	A csoport széteséséhez vezető tényezők
Vészhelyzetek – amikor az emberek rákényszerülnek arra, hogy együtt dolgozzanak a közös túlélés érdekében	Hatalom és státusz (pl. vezető/követői)
Kívülről érkezők (pl. váltások, új állomány)	Különbségek a munkakövetelményekben (pl. műszakváltások)
Neheztelés a kívülállókra (pl. a küldetésirányítókra, az autoritásra)	Különbségek a felelősségi körben (pl. pilóták/nem pilóták)
A vezetés: ösztönzi a teljesítményt és minimalizálja a konfliktusokat	Különbségek a motivációban
Társas események (pl. meglepetések, bulik, ünneplések)	Különbségek a személyes értékekben
Csoportrituálék és -szokások	Vezetési stílus (autokrata/participatív)

(*A tanulmány 3., befejező részét folyóiratunk 2023/6. számában közöljük.*)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bishop, S.: *Psycho-Sociological Issues of Spaceflight*. Advanced Lecture at the International Space University, Summer Session in Houston, Texas, 1997.
- Bluth, B. J. – Hesplic, Martha: *Soviet Space Station as Analogs [with Mir update]*. NASA Grant NAGW-659. NASA Headquarters, Washington, D.C., 1987.
- Bui, Linh – Wong, Julielynn: *Intercultural Study of Personal Space*. Presentation at the International Space University Summer Session, Pomona, CA, 2002.
- Burrough, Bryan: *Dragonfly*. Harper Collins, New York, NY, 1998.
- Campbell, A. E.: *Multi-Cultural Dynamics in Space Stations*. Paper presented at the 36th International Astronautical Congress, Stockholm, Sweden, 1985.
- Connors, Mary M. – Harrison, Albert A. – Akins, Faren R.: *Living Aloft: Human Spaceflight Requirements for Extended Spaceflight*. NASA Scientific and Information Branch, Washington, D.C., 1985.
- Fraser, T. M.: Leisure and recreation in long duration space missions. *Human Factors*, 1968, 10: 453–488.
- Hall, Edward T.: *The Hidden Dimension: Man's Use of Space in Public and Private*. Bodley Head, London, 1966.
- Harrison, Albert A. – Connors, Mary M.: *Groups in exotic environments*. In: Berkowitz, Leonard Z.: *Advances in Experimental Social Psychology*. Academic Press, New York, NY: Volume 189, 1984, 49–87.
- Helmreich, Robert L. – Wilhelm, John A. – Runge, Thomas E.: *Psychological considerations in future space missions*. In: Cheston, T. Stephen – Winter, David L. (eds): *Human Factors of Outer Space Production*. Westview Press, Boulder, 1980, 1–23.
- Oberg, James E.: *Red Star in Orbit*. Random House, New York, NY, 1981.
- Palinkas, Lawrence A.: *Group adaptation and individual adjustment in Antarctica: a summary of recent research*. In: Harrison, Albert A. – Clearwater, Yvonne A. – McKay, Christopher P. (eds): *From Antarctica to Outer Space: Life in Isolation and Confinement*. Springer-Verlag, New York, NY, 1991, 239–251.

- Santy, Patricia A.: *Behavior and performance in the space environment*. In: Churchill, S. (ed.): *Fundamentals of Space Life Sciences*. Krieger Publishing Company, Malabar, Florida, 1997.
- Santy, Patricia A.: *Choosing the Right Stuff. The Psychological Selection of Astronauts and Cosmonauts*. Praeger, Westport, Connecticut, 1994.
- Smith, Seward – Haythorn, William W.: Effects of compatibility, crowding, group size, and leadership seniority on stress, anxiety, hostility, and annoyance in isolated groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1972, 22: 67–79.
- Stuster, Jack C.: *Bold Endeavors: Lessons from Polar and Space Exploration*. Naval Institute Press, Annapolis, MD, 1996.
- Taylor, Dalmas A. – Wheeler, Ladd – Altman, Irwin: *Stress reactions in socially isolated groups*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1968, 9: 369–376.
- Zubrin, Robert: *Entering Space, Creating a Spacefaring Civilization*. Penguin Putnam Inc., New York, 1999.

Az űrorvostan alapjai

Az űrutazás a 21. században már idővel elérhető lesz minden ember számára. Éppen ezért fontos, hogy jobban megismerjük, megértsük és tovább bővítsük az űrről szerzett ismereteinket. A Springer Nature kiadónál eredetiben angol nyelven megjelent könyv magyar nyelvű kiadásának köszönhetően az olvasók megismerhetik az űrorvostan alapvető aspektusait, kihívásait, megoldásra váró kérdéseit, és inspirációt kaphatnak belőle azok, akik az űrleltudományokkal szeretnének foglalkozni. A kötet olvasmányosan mutatja be az 1961 és 2010 közötti űrrepülések alatt és után végzett élettudományi kísérletek eredményeit.

Szerző: Gilles Clément
Megjelenés éve: 2022
kartonált
412 oldal

5250 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér utca 14.) vásárolható meg.

Kun Tamás:

KATONAI TEVÉKENYSÉGEK MEGJELENÉSE A KÖZÖSSÉGI MÉDIÁBAN ÉS EGYÉB KOMMUNIKÁCIÓS ALKALMAZÁSOKBAN

DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.5

ÖSSZEFOGLALÓ: A közösségi oldalak megjelenésével, illetve azok felhasználóbázisának növekedésével új platform keletkezett a hírközlésben. Bár eredetileg magánjellegű tartalmak megosztására és kapcsolattartásra találták ki ezeket, az évek során iparággá és jelentős befolyású médiummá nőtték ki magukat. A politikai és a katonai jellegű témák lassú beszivárgásával az eredeti koncepció háttérbe szorult. A tartalomtól függően az ilyen oldalak üzleti profiljai eltérnek, viszont a kommunikációs csatornák jellemző vonatkozásaiban hasonlóak. A tanulmány a közösségi médiában megjelent katonai tevékenységek vizsgálatával foglalkozik, és az információs műveletek logikájából kiindulva mutatja be a 2020-as hegyi-karabahi háború, az afganisztáni kivonulás, az Északi Áramlat elleni szabotázs, valamint a Pentagon-iratok kiszivárogtatásának körülményeit, ahol a közösségi média és egyéb kommunikációs eszközök célzott alkalmazása volt tetten érhető. Az események során a közösségi oldalak adta lehetőségeket tökéletesen kihasználták, a közvélemény befolyásolása, a narratívák alakítása jól megfigyelhető.

KULCSSZAVAK: közösségi média, pszichológiai manipuláció, információs hadviselés, öbölháború, hegyi-karabahi háború, afganisztáni háború

A SZERZŐRŐL:

Kun Tamás, doktorandusz, Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola (ORCID: 0000-0002-6620-7157)

BEVEZETÉS

A közösségi médiában az „elődökhöz” – fényképezés, telefon, rádió és televízió – képest a szöveges üzenetek és multimédiás tartalmak továbbítása alapfunkció. További sajátosság, hogy a tömegkommunikációban részt vevő felek kapcsolati iránya sem egyirányú már, hanem azonnali reagálásra van lehetőség, ha azt a tartalomgyártó engedélyezi. Széles körű elérhetőségének hátrányai között szerepel, hogy szélsőséges szervezetek és illegális tevékenységet folytató csoportok is előszeretettel használják azokat. Erre egy példa: a NATO kalóztevékenységek felszámolása elleni küzdelmében bár többségében hasznosnak bizonyult a magánszektoralal való együttműködés a kommunikációs megoldások terén,¹ a közösségi média tekintetében ez már nem volt igaz; a szolgáltatók alapvetően igekezknek körültekintően eljárni adatok kiadásával kapcsolatban, és a szomáliai kalózok

¹ János Besenyő – Gábor Sinkó: Combating piracy strategically: Analysing the successes and challenges of NATO and EU interventions off the Somali coast. *South African Journal of International Affairs*, 2022/3., 295–309.

esetében indított ENSZ-vizsgálat során a Facebook megtagadta a közreműködést – jogerős bírósági ítélet hiányára hivatkozva.²

AZ INFORMÁCIÓS HADVISELÉS ÉS A KÖZÖSSÉGI MÉDIA

Az információs hadviselés célja, hogy maximalizáljuk a helyzetfelismerés bizonytalanságát (a „háború kódét”), aminek olyan elvekre kell támaszkodnia, mint az eltitkolás és a megtévesztés, ami biztosítja, hogy az ellenfél összezavart és tájékozatlan állapotban legyen a helyzet valódi megítélésével kapcsolatban.³ Mára talán már kellő magabiztossággal kijelenthető, hogy a kibertér stabilan kulcsszereplő és megkerülhetetlen tényező az információs hadviselésben.

Hasonlóan vélekedik Kovács László is, aki szerint „*még jó ideig velünk lesznek a fizikai térben – a szárazföldön, a levegőben, a tengereken és talán egyre inkább az űrben is – folytatott fegyveres összecsapások is, de ezeket egyre inkább kiegészítik a kibertérben folytatott katonai célú műveletek*”.⁴ Tehát a klasszikus értelemben vett háborús eszközöket kiegészítik a modern kor adta vívmányok, mint például a közösségi média. Ezek a csatornák – pontosan úgy, mint elődjeik – alkalmasak azoknak a katonai műveleteknek a kiszolgálására vagy támogatására, amelyekre korábban a nyomtatott sajtó, a rádió vagy a televízió szolgált. Ezt megerősíti Haig Zsolt írása, miszerint a katonai tevékenységben hosszú ideje van jelen „*a felderítés és a megtévesztés, amely egyidős a háborúval, a lélektani hadviselés, amely szintén régóta részét képezi a katonai információs befolyásolás eszköztárának, vagy a technológiai fejlődésnek köszönhetően az elektronikai eszközök (rádiók, radarok, navigációs eszközök stb.) zavarása*”.⁵

A Sivatagi Vihar művelet

A szakirodalomban gyakran előforduló információs háború kifejezést az ENSZ által jóváhagyott *Sivatagi Vihar (Desert Storm)* művelettel hozzák összefüggésbe, amely később inkább öbölháború megnevezéssel vált ismertté. A Perzsa-öbölben 1991. január 17. és február 28. között zajló katonai konfliktus új fejezetet nyitott a katonai műveletek történetében. Ez volt az első olyan háború, ahol élő közvetítésben számoltak be a folyamatban lévő eseményekről. A nézők valós időben nyerhettek betekintést a harci cselekményekbe, a CNN riporterei gyakran akadozó kommunikáció mellett igyekeztek tartani a kapcsolatot Washingtonnal egy bagdadi hotelből. A háborúról szóló tudósításokban a hírügynökségek rendkívül korlátozottan adtak saját képeket, a harcokról készült videóanyag többségét továbbra is az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma biztosította. Az éjjellátó

² Jason Straziuso: Facebook refuses UN request on Somali pirates. Nbcnews.com, 30. 07. 2013. <https://www.nbcnews.com/technology/facebook-refuses-un-request-somali-pirates-6c10798021> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 17.)

³ Keith Scott: 'Nothing up my sleeve': information warfare and the magical mindset. In: Vladlena Benson – John Mcalaney (eds): *Cyber Influence and Cognitive Threats*. Academic Press, 2020.

⁴ Kovács László: *Hadviselés a 21. században: kiberműveletek*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023, 154.

⁵ Haig Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12651/web_PDF_Informacios_muveletek_a_kiberterben.pdf;jsessionid=390880188B1A3EE8479FE6D22E61EC55?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2023. 05. 21.)

berendezéssel készített felvételek fantasztikusnak és futurisztikusnak tűntek, ami számos nézőt egy videójátékra emlékeztetett.⁶

A 2020-as hegyi-karabahi háború

Az év első negyedében, 2020. március 27-én a NATO 30. tagjával, Észak-Macedóniával bővült.⁷ Ezt az eseményt katonai szempontból az év egyik legrelevánsabb történéseként tartottuk számon, a másik fejlemény az esztendő második felében, 2020. szeptember 27. és november 10. között zajló hegyi-karabahi háború volt. A konfliktus nem új keletű, mert 1991-ben történt egy kiválási próbálkozás Azerbajdzsánból, ami katonai összetűzést eredményezett Hegyi-Karabah és Azerbajdzsán között. A nemzetközileg – Azerbajdzsán számára – elismert terület örmények által lakott, így tehát a konfliktus természete etnikai. 2020 júliusában határvillongások kezdődtek meg Hegyi-Karabah és Örményország, illetve Azerbajdzsán között. Először Örményország szükségállapotot hirdetett, ami gyorsan eszkalálódott háborús állapottá. Végül a harcok november 10-én Oroszország békefenntartói jelenlétével és tűzszünettel zárultak, valamint Azerbajdzsán megtartotta a háború alatt a Hegyi-Karabahból elfoglalt területek feletti ellenőrzését.

2020 júliusában azeri és örmény gyümölcсарusok között Moszkvában összezörrenés történt, amely „barackháború” címmel tett egy kört az interneten.⁸ A növekvő ütemű nacionalista és ultranacionalista narratívák, valamint azok futótűzjellegű terjedése a közösségi médiában a szélsőséges szervezetek logikáját idézi. A fiatalokat, akik jellemzően ezeknek az üzeneteknek a célkeresztjében vannak, többnyire könnyen emészthető tartalmak révén – például mémeken és rövid videókon keresztül olyan alkalmazások segítségével, mint a Twitter, az Instagram, a TikTok és a Telegram – szólják meg.⁹ A háború alatt a két ország kormányának üzenetei folyamatosan keringtek a közösségi oldalakon, erősítve a lakosság abbéli tudatát, hogy a konfliktus szükséges és elkerülhetetlen. A kormányzatok pedig a lakosság oldaláról a háborúval kapcsolatos cselekmények támogatását várták, amit helyell-közzel sikerült is elérniük. De mindez manipulatív eszközök nélkül alig lett volna kivitelezhető, mert a lakosság rendszerint nem háborúpárti.

Erre példa egy azeri történész Facebook-bejegyzése, aki annyit közölt csupán, hogy nem érdeklí sem Zangezur, sem Jereván.¹⁰ Ez a rövid megjegyzés elég volt ahhoz, hogy az említett közösségi oldalon lejárato kampány¹¹ induljon ellene, ahol árulással vádolták. Egy Németországban élő újságíró, valamint a Musavat ellenzéki párt egy képviselője is hasonlóan járt.

⁶ Television – The Persian Gulf War. Americanforeignrelations.com <https://www.americanforeignrelations.com/O-W/Television-The-persian-gulf-war.html> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 24.)

⁷ North Macedonia joins NATO as 30th Ally. NATO Newsroom, 27. 03. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174589.htm (Letöltés időpontja: 2023. 04. 16.)

⁸ Narine Vlasyan: “Apricot War” and Beyond: What Recent Events in Russia Tell Us About Armenian Communities. EVN Report, 17. 08. 2020. <https://evnreport.com/politics/apricot-war-and-beyond-what-recent-events-in-russia-tell-us-about-armenian-communities/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 16.)

⁹ Media and disinformation in the Nagorno-Karabakh conflict and their role in conflict resolution and peacebuilding – Meeting report on an exploratory seminar held on 17 December 2020. European Resources for Mediation Support, 01. 2021. https://www2.coleurope.eu/system/tdf/uploads/news/event_report_-_media_and_disinformation_in_the_nagorno-karabakh_conflict.pdf?&file=1&type=node&id=draft&force= (Letöltés időpontja: 2023. 04. 16.)

¹⁰ Az örmény fővárosra és az örmény terület egy részére (Zangezur) utalt, ahol Azerbajdzsán egy közlekedési folyosót nyitna, hogy elérje Nahicseván exklávéját, ahol egy 10 km-es szakaszon határos Törökországgal.

¹¹ A lejárato kampány vagy zsarolás (blackmailing) a pszichológiai manipuláció (social engineering) egyik klaszikus eszköze, ahol a cél a célpont hiteltelentése a kommunikációs térben.

A bejegyzéseket a „#Khainitaniaq” kifejezéssel látták el, ami magyarul ezt jelenti: „*tudd, hogy ki az áruló*”.¹²

Tehát a kormányzati kontroll jelenléte a kommunikációs térben jól látható, a narratíva kontrollálása pedig fontos tényező volt a harcok legitimálása szempontjából. A modern kor háborúiban már kevésbé látszik az éles határvonal a frontvonal és a hátsószög között. Bár a harci cselekmények a fizikai térben távol esnek egymástól, a virtuális térben ezek mégis a kezünkben vannak (mondhatni karnyújtásra) az okostelefonok révén. Bár ekkor még nem okostelefon-címkével, de 2011-ben a Foreign Policy közölt egy bejegyzést, amely párhuzamot vont a Nokia 1100 mobiltelefon és az AK-47 gépkarabély között.¹³

A közösségi média lehetővé teszi az egyének számára, hogy az információkat a propagandát felforgató módon irányítsák. Az emberek megtudhatják, hogy milyen közlekedési torlódások alakultak ki a közelben, illetve elkerülhetnek egy baleseti helyszínt. A mobiltelefonok lehetővé teszik, hogy valaki egy idegen nyelven lévő szöveget lefordítson, és azt is, hogy hatékony orvosi ellátásban részesüljön. A társadalomnak lehetősége van az igazgatási szervek elszámoltatására, főleg oly módon, hogy kifejezetten kényes információkat tesznek közzé korrupcióról, igazságtalanságról vagy erkölcstelen cselekedetről.¹⁴ Az egyén szerepe a kommunikációban átvértékelődött. Az újságírás valóságos, az objektivitás, a tények és azok hitelessége manapság nem maguktól értetődő kategóriák. Egy olyan információs térben, amilyen napjainkat jellemzi, a manipuláció és a befolyásolási kísérletek száma végtelenhez közelít. Pulitzer József híres szállóigéje – miszerint „a hír szent, a vélemény szabad” – már egyre kevésbé állja meg a helyét, mert az álhíreknek erősebb szárnya van. A videó- és a képfelkészítés egyszerűsége, illetve azoknak egyszerű továbbíthatósága katalizálja azt a folyamatot, amely a dezinformációs kampányok hatékonyságát adja.

Az afganisztáni kivonulás

2000 és 2021 között Afganisztánban az internet-hozzáférés a teljes népességet tekintve 0%-ról 22%-ra emelkedett. Szakértői becslések alapján az afgánok 70%-ának van hozzáférése mobilkészülékhez és 11,2%-a van jelen valamilyen közösségi médiaplatformon.

Kabul 2021. augusztusi elfoglalása után számottevően nőtt mind a tálibok jelenléte a közösségi médiában, mind annak jelentősége, amivel hatalmukat igyekeznek legitimálni. A hatalomátvételt követő időszakban például a Twitteren keresztül igyekeztek elosztatni a kételyeket várható politikájukkal kapcsolatban.¹⁵ A világ közvéleménye számára az emberi jogokkal kapcsolatos aggályok a tálibok hitelessége szempontjából nézve meghatározó kérdések voltak, ezért az ország új vezetése lépéseket tett annak érdekében, hogy a kor

¹² ‘Know Who The Traitors Are’: Azerbaijanis Speaking Out Against The Karabakh War Are Being Targeted On Social Media. RFE/RL’s Azerbaijani Service, 23. 09. 2022. <https://www.rferl.org/a/azerbaijan-traitors-nagorno-karabakh-social-media-campaign/32047849.html> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 17.)

¹³ Joshua E. Keating: The AK-47 of the Cell-Phone World – Forget iPhones and Droids: The Nokia 1100 is the most important cell phone on the planet. Foreign Policy, 03. 01. 2011. <https://foreignpolicy.com/2011/01/03/the-ak-47-of-the-cell-phone-world/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 18.)

¹⁴ Robert E. Denton, Jr. – Benjamin Voth: What Can We Do? An American Renaissance Predicated on Communicative Idealism. In: Robert E. Denton, Jr. – Benjamin Voth: Social Fragmentation and the Decline of American Democracy: The End of the Social Contract. Springer International Publishing, 2016.

¹⁵ Saif Khattak: The dual role of social media in Taliban-controlled Afghanistan. TRT World. <https://www.trtworld.com/opinion/the-dual-role-of-social-media-in-taliban-controlled-afghanistan-49431> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 16.)

szempontjából kézenfekvő módon népszerűsítse álláspontját. Interjúk készültek tálib vezetőkkel, amelyekben reagáltak az interneten keringő aggodalmakra, valamint megosztották elképzeléseiket az Afganisztánnal kapcsolatos jövőbeli tervekkel kapcsolatban.

Nagy figyelmet kapott a közösségi térben a nyugati erők kivonulása is, példaként említve az Amerikai Egyesült Államokat: az amerikai Védelmi Minisztérium Twitter-bejegyzésben is tájékoztatta a nyilvánosságot az utolsó katona kivonulásáról és a küldetés befejezéséről Kabulban.¹⁶ Az év elején Donald Trump amerikai elnök által aláírt kivonulási megállapodás az Amerikai Egyesült Államok történetében példátlan légi szállítási műveletet eredményezett. Az országban tartózkodó katonai, diplomáciai és civil szakemberek, valamint a hatalomátvétel következményeitől tartó személyek evakuálása komoly logisztikai tervezést követelt meg.

A kivonulás eseményeihez tartozik még egy öngyilkos bombamerénylő támadása is, ami augusztus 26-án történt Kabul nemzetközi repülőterének Abbey Gate ellenőrzőpontjánál. A támadás következményeként 13 amerikai tengerészgyalogos veszítette életét, valamint legalább 170 afgán civil szerepelt az áldozatok között. Az elkövető az Iszlám Állam Horászán tartományi fegyveres csoportjának tagja volt. A bombából származó 5 mm átmérőjű csapágygolyókat megközelítőleg 9 kg tömegű, katonai minősítésű robbanóanyag szórta szét a detonáció környezetében. A robbanás egy tűzharc illúzióját keltette, a katonák a kialakult kaotikus helyzet következtében figyelmeztető lövéseket adtak le a tömeg oszlatásának szándékával.¹⁷

A szélsőséges szervezetek az ilyen típusú akciók révén kialakult kiemelt figyelmet a közösségi médiában nemcsak a tevékenységük reflektorfénybe állításával tudják hatékonyan kamatoztatni, hanem a hívekkel való kommunikációjuk során is. Erre példa az Al-Andalus Media (az al-Kaida Magreb régióbeli testvérszervezetének médiája) Twitter-használata. 2013 márciusában az al-Kaida anyaszervezet hirdetést tett közzé az afrikai „leányvállalata” médiacsoportjának képviselőjében, amely később dzsihadista fórumokon is megjelent az interneten.¹⁸

Lehetőség, hozzáférés, meggyőzés – ezekkel a jelzőkkel illeti az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának kutatóintézete (National Institute of Justice) az al-Kaida által inspirált terrorizmus közösségi médiában betöltött szerepét. Maga a közösségi média mint közvetítő eszköz relevanciája abban is megmutatkozik, hogy a régi és az új életforma közötti szakadékot hogyan képes áthidalni. Fiatal férfiak és nők oly módon csatlakoztak az Iszlám Államhoz, hogy a migrációs lánc kialakításának logikája alapján követték eredeti lakhelyük környezetében lévők nyomdokait, keresve a család és a barátok, valamint az újonnan szerzett ismerősök társaságát. Csupán a szélsőséges tartalmak követése az online térben nem elegendő egy életet meghatározó döntés meghozatalához, a csoportszellem erősítését célzó tevékenységek viszont kellő löketet adhatnak ahhoz, hogy kívánatos cselekménnyé váljon az egyén számára a terrorszervezethez történő csatlakozás.¹⁹

¹⁶ The last American soldier to leave Afghanistan. Department of Defense. Twitter. <https://twitter.com/DeptofDefense/status/1432492782837501956> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 19.)

¹⁷ Matt Seyler: Single suicide bomber killed US troops and Afghans in ISIS-K attack at Kabul airport, Pentagon finds. ABC News Network, 05. 02. 2022. <https://abcnews.go.com/Politics/single-suicide-bomber-killed-us-troops-afghans-isis/story?id=82676604> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 19.)

¹⁸ János Besenyő – Gábor Sinkó: The social media use of African terrorist organizations: a comparative study of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb, Al-Shabaab and Boko Haram. *Insights into Regional Development* 3(3), 66–78. <https://jssidoi.org/ird/article/76> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 19.)

¹⁹ The Role of Social Media in the Evolution of Al-Qaeda-Inspired Terrorism. National Institute of Justice, 05. 09. 2017. <https://nij.ojp.gov/topics/articles/role-social-media-evolution-al-qaeda-inspired-terrorism> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 19.)

Az Északi Áramlat elleni szabotázs

2022. szeptember 26-án az *Északi Áramlat 1* két vezetékében, illetve az *Északi Áramlat 2* egy vezetékében robbantás tett kárt. Ennek következtében a vezetékben lévő gáz a Balti-tengerbe kezdett szivárogni. Az eseményre a környező országok hatóságai a nyomáscsökkenés következtében figyeltek fel, majd a helyszínrre érkezés után a légifelvételekből nyert információk nem sokkal később megjelentek mind a tradicionális, mind a közösségi médiában.

Az elkövetőkkel kapcsolatosan már kezdetben voltak találgatások, hivatalos közleményt azonban nem publikáltak. A történet sajátossága, hogy az orosz–ukrán háború következtében amúgy is puszkaporos hangulat további bizalomvesztést és kételkedést hozott a konfliktusban direkt és indirekt módon részt vevő szövetségi rendszerek között. Egy lengyel EP-képviselő, Radosław Sikorski Twitter-bejegyzésben a következő megjegyzést tette: „*Thank you, USA!*” Ez további spekulációkra adott alapot. A megjegyzés természetesen felkeltette az oroszok figyelmét is, az orosz külügyminisztérium szóvivője, Marija Zaharova a Telegram-csatornáján kommentálta a bejegyzést, melyben egy „*hivatalos nyilatkozatot feltételezett egy terrorcselekmény elismerésével kapcsolatban*”.²⁰ A Kreml szóvivője, Dimitrij Peszkov szerint egyértelmű félretájékoztatási kampány részét képezik azok a jelentések, amelyek egy ukrán támogatást feltételező csoportot sejtének az Északi Áramlat elleni támadás mögött. Ukrajna tagadta, hogy bármilyen szerepet játszott volna a szabotázsban.²¹ Az Oroszországi Föderáció ENSZ-képviselője indítványt nyújtott be, melyben egy nemzetközi független vizsgálatot kért a bizottságtól a csővezetékek elleni akciók érintően. A szavazás után három támogató (Brazília, Kína, Oroszország) és tizenkét tartózkodó szavazat (a három ország kivételével más nem vett részt a szavazáson), valamint elutasító szavazat hiánya mellett a Biztonsági Tanács a résztvevők létszámának elégtelen mivoltából fakadóan elutasította a vizsgálóbizottság felállítását.²² A találgatásokat tekintve több foratókönyv is felmerült az elkövető kilétével kapcsolatban, viszont több forrás szerint – az esemény volumenét tekintve – állami szintű szereplő (*state-level actor*) általi kivitelezés a valószínűbb.

A Pentagon-kiszivárogtatás

A Discord egy ingyenes VoIP-alkalmazás,²³ ami internetprotokollon keresztül hangátvitelt jelent. Lényegében egy olyan távközlési forma, ahol telefonhálózat helyett az internet szolgál közvetítő csatornaként. Bár helyenként közösségimédia-felületként hivatkoznak rá, de a klaszikus értelemben vett hírfolyam hiánya és decentralizált jellege miatt nem sorolható egyértelműen a közösségi média kategóriájába. Eredetileg az alkalmazást kiegészítő kommunikációs eszközként a videójátékos közösségek számára tervezték, viszont az évek során az érintettek köre folyamatosan bővült. Felépítését tekintve a szerkezeti szintek szerverekre, csatornákra, közvetlen üzenetekre és felhasználói profilokra bonthatók. Az alkalmazáson keresztül – a főbb

²⁰ Bartosz Sieniawski: Former minister's Nord Stream sabotage tweet causes uproar in Poland. EURACTIV, 30. 09. 2022. <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/former-ministers-nord-stream-sabotage-tweet-causes-uproar-in-poland/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 24.)

²¹ Josh Pennington et al.: Kremlin claims Nord Stream sabotage reports are part of a “misinformation campaign”. Egypt Independent, 08. 03. 2023. <https://egyptindependent.com/kremlin-claims-nord-stream-sabotage-reports-are-part-of-a-misinformation-campaign/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 24.)

²² Security Council Rejects Draft Resolution Establishing Commission to Investigate Sabotage of Nord Stream Pipeline. United Nations, 27. 03. 2023. <https://press.un.org/en/2023/sc15243.doc.htm> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 24.)

²³ Voice over Internet Protocol.

funkciókat kiemelve – lehetőség van szöveges, kép-, videó- és audiokommunikációra. Korábbi hasonló alkalmazásokkal szemben – mint például a Teamspeak – a felület újdonsága, hogy ingyenesen létrehozhatók szerverek, valamint szöveges és hangcsatornák alakíthatók ki. A felhasználók számára szerepkörök határozhatók meg, a csatornák közötti barangolások és interakciók jogosultságok kialakításával korlátozhatók. Az utóbbi években megjelentek számítógépes „botok” is, amelyekkel parancsok segítségével kommunikálhatunk, játszhatunk le zenét vagy videót akár a YouTube-ról, amit a felhasználók közösen nézhetnek.

2023 márciusában egy Discord-szerveren keresztül minősített katonai információkat tartalmazó dokumentumok részletei kerültek nyilvánosságra. A kiszivárogtatott információk megerősítették azt a hírszerzési szakértők által régóta sejtett feltételezést, miszerint az Amerikai Egyesült Államok jobban tisztában van Oroszország stratégiai helyzetével, mint az ukrán vezetés. Az online térben megjelent dokumentumok között volt olyan is, amely felvázolta az orosz–ukrán konfliktus stratégiai helyzetét, illetve tartalmazott meghatározott dátummal jelzett csapatmozgásokat is. Ami pedig további diplomáciai problémákat szült, hogy az amerikai fél nem csupán ellenfeleivel, hanem szövetségeseivel szemben is így jár el (Angela Merkel lehallgatási botránya²⁴ is hasonló eset volt), vagyis kémkedési tevékenységet folytat.²⁵

A 21 éves Jack Teixeirát, a massachusettsi Légi Nemzeti Gárda tagját hivatalosan is vád alá helyezte Bostonban a szövetségi bíróság minősített dokumentumok és nemzetbiztonsági információk kiszivárogtatásáért.²⁶ Az eset sajátossága, hogy olyan biztonsági résre derült fény, amivel korábban az érintett szervezetek – akár a Pentagon is – valószínűleg kevésbé számoltak. Nem az első alkalom viszont, hogy a platformot látszólagos anonimitása mögé bújva valaki olyan tevékenységek támogatására használta, amelyeket ellenkező esetben más mérlegelési szempontok követtek volna. A jelenlegi feszült geopolitikai helyzet következtében, valamint az információs hadviselés eszköztárát tekintve a helyzetértékelés továbbra is kétséges, ugyanis több lehetséges forgatókönyv is adott.

KONKLÚZIÓ

A közösségi média napjaink megkerülhetetlen része. A kommunikációs tér kiszélesedése és a tartalmak eredeti koncepciója mára gyökeresen megváltozott. Kezdetben az üzleti jelleg, majd később a politikai, végül a katonai témák megjelenésével a már több alkalommal említett kibertér új lehetőségekkel bővült, ami nem zárja ki a katonai cselekményeket sem. Bár a „tartalomgyártás” kifejezés internetes körökben honos, hasonló tevékenységek már a tradicionális médiumokban is adottak voltak, például a reklámozás révén. A másik oldalon a hírfogyasztás megváltozását érdemes aláhúzni, ugyanis bár jelen írás külön nem taglalja, az internetalapú tájékozódás szerepe és népszerűsége vitathatatlan, ezek manipulatív mivolta pedig önmagában aggasztó képet fest a mindennapi informálódásról. Európai

²⁴ Dánia segített Amerikának kémkedni: Angela Merkelt is lehallgatták. Infostart, 2021. 05. 31. <https://infostart.hu/kulfold/2021/05/31/dania-segitett-amerikanak-kemkedni-angela-merkelt-is-lehallgattak> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 24.)

²⁵ Julian E. Barnes et al.: Leaked Documents Reveal Depth of U.S. Spy Efforts and Russia's Military Struggles. The New York Times, 08. 04. 2023. <https://www.nytimes.com/2023/04/08/us/politics/leaked-documents-russia-ukraine-war.html> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 24.)

²⁶ Blake Ellis et al.: Man arrested in connection with intel leak: 'Actions speak louder than words'. CNN. <https://edition.cnn.com/2023/04/14/politics/jack-teixeira-profile/index.html> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 24.)

vonatkozásban a jelenlegi válsághelyzetek – kiemelten az orosz–ukrán háborúval kapcsolatos hírek – katonai és gazdasági természetükből fakadóan egyaránt jelentős mozgásokat váltottak ki a biztonsági szempontok mérlegelése során.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barnes, Julian E. – Helene Cooper – Thomas Gibbons-Neff – Michael Schwartz – Eric Schmitt: *Leaked Documents Reveal Depth of U.S. Spy Efforts and Russia's Military Struggles*. The New York Times, 08. 04. 2023. <https://www.nytimes.com/2023/04/08/us/politics/leaked-documents-russia-ukraine-war.html>
- Besenyő János – Sinkó Gábor: *Combating piracy strategically: Analysing the successes and challenges of NATO and EU interventions off the Somali coast*. South African Journal of International Affairs, 2022/3., 295–309.
- Besenyő János – Sinkó Gábor: *The social media use of African terrorist organizations: a comparative study of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb, Al-Shabaab and Boko Haram*. Insights into Regional Development 3(3), 66–78. <https://jssidoi.org/ird/article/76>; DOI: 10.9770/IRD.2021.3.3(4)
- Dánia segített Amerikának kémkedni: Angela Merkel is lehallgatták. Infostart, 2021. 05. 31. <https://infostart.hu/kulfold/2021/05/31/dania-segitett-amerikanak-kemkedni-angela-merkelt-is-lehallgattak>
- Denton, Robert E. Jr. – Voth, Benjamin: *What Can We Do? An American Renaissance Predicated on Communicative Idealism*. Denton, Robert E. Jr. – Voth, Benjamin: Social Fragmentation and the Decline of American Democracy: The End of the Social Contract. Springer International Publishing, 2016.
- Ellis, Blake – Glover, Scott – Winter, Jeff – Hicken, Melanie: *Man arrested in connection with intel leak: 'Actions speak louder than words'*. CNN. <https://edition.cnn.com/2023/04/14/politics/jack-teixeira-profile/index.html>
- Haig Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12651/web_PDF_Informacios_muveletek_a_kiberterben.pdf;jsessionid=390880188B1A3EE8479FE6D22E61EC55?sequence=1
- Keating, Joshua E.: *The AK-47 of the Cell-Phone World – Forget iPhones and Droids: The Nokia 1100 is the most important cell phone on the planet*. Foreign Policy, 03. 01. 2011. <https://foreignpolicy.com/2011/01/03/the-ak-47-of-the-cell-phone-world/>
- Khattak, Saif: *The dual role of social media in Taliban-controlled Afghanistan*. TRT World. <https://www.trtworld.com/opinion/the-dual-role-of-social-media-in-taliban-controlled-afghanistan-49431>
- ‘Know Who The Traitors Are’: Azerbaijanis Speaking Out Against The Karabakh War Are Being Targeted On Social Media. RFE/RL's Azerbaijani Service, 23. 09. 2022. <https://www.rferl.org/a/azerbaijan-traitors-nagorno-karabakh-social-media-campaign/32047849.html>
- Kovács László: *Hadviselés a 21. században: kiberműveletek*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023.
- Media and disinformation in the Nagorno-Karabakh conflict and their role in conflict resolution and peacebuilding – Meeting report on an exploratory seminar held on 17 December 2020. European Resources for Mediation Support, 01. 2021. https://www2.coleurope.eu/system/tdf/uploads/news/event_report_-_media_and_disinformation_in_the_nagorno-karabakh_conflict.pdf?&file=1&type=node&id=draft&force=
- North Macedonia joins NATO as 30th Ally. NATO Newsroom, 27. 03. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174589.htm

- Pennington, Josh – Jeong, Sophie – Ritchie, Hannah: *Kremlin claims Nord Stream sabotage reports are part of a “misinformation campaign”*. Egypt Independent, 08. 03. 2023. <https://egyptindependent.com/kremlin-claims-nord-stream-sabotage-reports-are-part-of-a-misinformation-campaign/>
- Scott, Keith: *‘Nothing up my sleeve’: information warfare and the magical mindset*. In: Benson, Vladlena – Mcalaney, John (eds): *Cyber Influence and Cognitive Threats*. Academic Press, 2020.
- Security Council Rejects Draft Resolution Establishing Commission to Investigate Sabotage of Nord Stream Pipeline. United Nations, 27. 03. 2023. <https://press.un.org/en/2023/sc15243.doc.htm>
- Seyler, Matt: *Single suicide bomber killed US troops and Afghans in ISIS-K attack at Kabul airport, Pentagon finds*. ABC News Network, 05. 02. 2022. <https://abcnews.go.com/Politics/single-suicide-bomber-killed-us-troops-afghans-isis/story?id=82676604>
- Sieniawski, Bartosz: *Former minister’s Nord Stream sabotage tweet causes uproar in Poland*. EURACTIV, 30. 09. 2022. <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/former-ministers-nord-stream-sabotage-tweet-causes-uproar-in-poland/>
- Straziuso, Jason: *Facebook refuses UN request on Somali pirates*. Nbcnews.com, 30. 07. 2013. <https://www.nbcnews.com/technolog/facebook-refuses-un-request-somali-pirates-6c10798021>
- Television – The Persian Gulf War. Americanforeignrelations.com. <https://www.americanforeignrelations.com/O-W/Television-The-persian-gulf-war.html>
- The last American soldier to leave Afghanistan. Department of Defense. Twitter. <https://twitter.com/DeptofDefense/status/1432492782837501956>
- The Role of Social Media in the Evolution of Al-Qaeda-Inspired Terrorism. National Institute of Justice, 05. 09. 2017. <https://nij.ojp.gov/topics/articles/role-social-media-evolution-al-qaeda-inspired-terrorism>
- Vlasyan, Narine: *“Apricot War” and Beyond: What Recent Events in Russia Tell Us About Armenian Communities*. EVN Report, 17. 08. 2020. <https://evnreport.com/politics/apricot-war-and-beyond-what-recent-events-in-russia-tell-us-about-armenian-communities/>

Hegedűs Ferenc főhadnagy:

AZ OSZTOTT MŰVELETEK LOGISZTIKAI BIZTOSÍTÁSA ÉS AZ EBBŐL KÖVETKEZŐ HADIIPARI FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK

DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.6

ÖSSZEFOGLALÓ: Az osztott műveletek koncepciójának szakirodalmában az alapkövetelmények megfogalmazásán túl kevés szó esik a logisztikai biztosításról, az orosz–ukrán háború tanulságaira építve azonban következtetéseket lehet levonni a jövő harcászati szintű logisztikai feladatairól. A szerző tanulmányában a kiképzési feladatok megfogalmazásán túl bemutatja a lehetséges hadiipari fejlesztési irányokat és az ezek megvalósítását lehetővé tevő nemzetközi együttműködést, továbbá – a nemzetközi hadiiparra jellemző globalizált gazdasági helyzetben – a regionális együttműködések fontosságát is vizsgálja az ellátásbiztonság és a profitmaximalizálás összevetésével.

KULCSSZAVAK: osztott műveletek, könnyűlövész-harcászat, logisztikai biztosítás, hadiipar

A SZERZŐRŐL:

Hegedűs Ferenc főhadnagy (MH Kinizsi Pál 30. Páncélozott Gyalogdandár, Logisztikai és Gazdálkodási Alosztály, Gazdálkodási részleg, mb. részlegvezető, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója) (ORCID: 0000-0003-0447-2817; MTMT: 10080635)

BEVEZETÉS

2022. február 24-én az Oroszországi Föderáció fegyveres erői átlépték Ukrajna keleti és északi határait, és úgynevezett „különleges katonai műveletet” indítottak az ukrán kormány megdöntése érdekében. Az eleinte Kijev ellen indított villámháborús művelet egy felörlő, a keleti országrészre összpontosított konvencionális háborúvá eszkalálódott. 2022 őszén – sikeres ukrán ellencsapásokat követően – a kulcsfontosságú infrastruktúrára mért légicsapásokkal a támadó fél fokozta a hadászati nyomást a lakosságon, remélve a kormány és az ellenállás társadalmi támogatottságának letörését.¹

Több tényezőnek is fenn kellett állnia ahhoz, hogy a védekező ukrán hadsereg túléljen és ellenálljon eddig a pontig. Nemcsak a NATO-tagállamoktól, elsősorban az Amerikai Egyesült Államoktól kapott hadieszközök² alkalmazása, hanem egy teljesen újszerű hadműveleti metodika megvalósítása is hozzájárult ahhoz, hogy az ukrán hadigépezet lelassította, majd megállította az orosz előnyomulást, később pedig ellentámadást indított. Az osztott

¹ Conflict in Ukraine. Center for Preventive Action. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 21.)

² Ukraine Support Tracker. Kiel Institute for the world Economy. <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/?cookieLevel=not-set> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 21.)

műveletek³ koncepciójával az „üss és fuss” elv szerinti harcászatra átváltó ukrán hadsereg – a modern nyugati páncéltörő eszközök hathatós támogatásával – képes volt megtörni a támadó fél lendületét. Az ilyen műveletek fenntartása viszont legalább olyan bonyolult feladat, mint az eddigi konvencionális műveletek végrehajtása. Tanulmányomban ezek logisztikai biztosításáról fejtém ki gondolataimat.

Természetesen ez a háború új és régi haditechnikai eszközök küzdőtere egyszerre, ahol a világ minden tájáról származó szárazföldi, légi, vízi és digitális térbeli technológiákat bevetnek. Ukrajna ilyen szempontból nézve kiváló tesztteréje a hadiipari termékinnováció eredményeinek, melyeket gyakran segélyként juttatnak be az ország területére. A valós harctéri tapasztalatok hatására megfigyelhető, hogy a szovjet gyártmányú haditechnikával rendelkező országok sorra ajánlják fel készleteiket az ukrán haderő részére, cserébe megteremtve maguknak a lehetőséget modern nyugati eszközök beszerzésére.⁴ Az így keletkezett igények versenyhelyzetbe kényszerítik a hadiipart, és mint tudjuk, a verseny mindig hajtja az innovációt. De milyen innovációs lehetőségekre lehet következtetni az új harcászati eljárások tanulmányozásával? A problémakör elemzésével és a kihívásra adott gyors válaszreakcióval lépéselőnybe kerülhet Magyarország a 21. századi hadiiparban, és kiaknázhathatja a robbanás-szerű technológiai fejlődés lehetőségeit.

A háborúra válaszként adott, Oroszország gazdaságának gyengítését célzó nemzetközi szankciók⁵ jelentős részben a hadiipari ellátási láncokat célozzák, melyek rendkívüli mértékben lelassították a modern védelmi ipari termékek utánpótlását az ukrán hadszíntéren.⁶ 2022 szeptemberére orosz részről megjelentek 40–60 éves harckocsik is,⁷ a rettegett csúcstechnológiát pedig csak elszórtan vetették be. Ennek a hadiipari ellátási láncok globalizált jellege lehet az egyik magyarázata, melyek a szankciók miatt Oroszország irányában megszakadtak. A probléma nemcsak az orosz–ukrán konfliktusra jellemző, hanem a világ összes haderejét szinte egyforma mértékben érinti, éppen ezért fontos vizsgálni a témát. A kérdés tehát nem más: mi a fontosabb, a globalizáció által elérhető profitnövekmény, vagy a regionális ellátási láncok kiépítésével elérhető ellátásbiztonság?

OSZTOTT MŰVELETEK LOGISZTIKAI BIZTOSÍTÁSA

Az osztott műveletek koncepciója egy jelenleg is fejlődő hadművészeti elmélet, melynek új tartalmat a művelet során alkalmazott, szintén folyamatosan fejlődő haditechnikai eszközök adnak. Az orosz–ukrán háborúban a folyamat a kézi páncéltörő és a vállról indítható légvédelmi eszközök alkalmazásával lépett új szintre. Az osztott műveletek koncepciója alapjait

³ Kiss Roland: A rajzó hadviselés és az osztott műveletek kialakulása. Honvédségi Szemle, 2020/6., 3–15. http://real.mtak.hu/125822/1/HSz_2020_148_6_Kiss_Roland.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 04. 28.)

⁴ Slovakia confirms Patriot, S-300 air defense systems are heading to Ukraine. The Associated Press, 08. 04. 2022. <https://www.defensenews.com/global/europe/2022/04/08/slovakia-confirms-patriot-s-300-air-defense-systems-are-heading-to-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 21.)

⁵ Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine. European Commission. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/international-relations/restrictive-measures-sanctions/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en (Letöltés időpontja: 2022. 10. 21.)

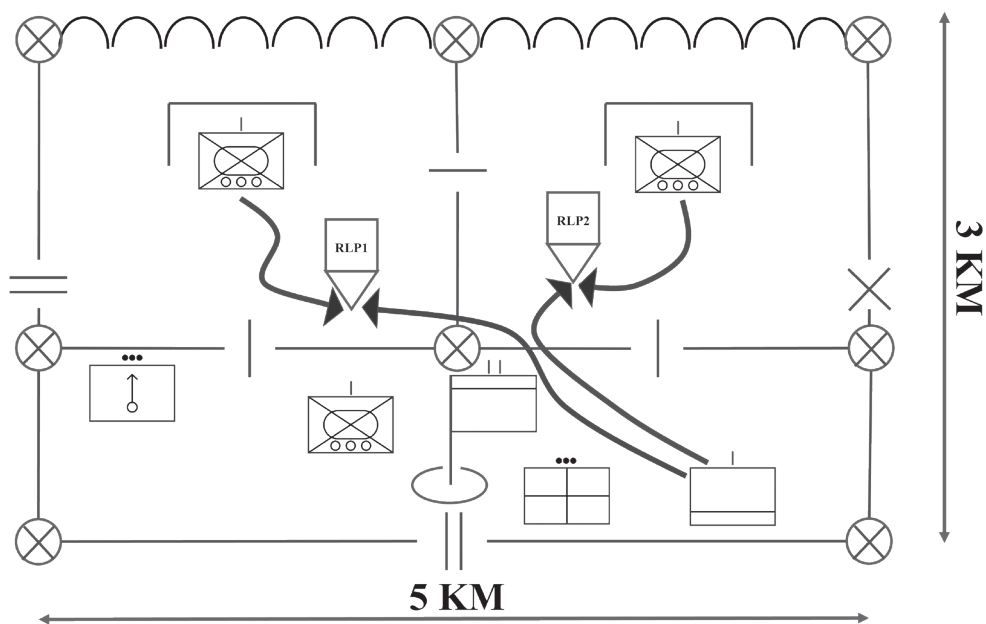
⁶ Taksás Balázs: Mire képes az orosz hadiipar? Neokohn.hu, 2022. 09. 29. <https://neokohn.hu/2022/09/29/mire-kepes-az-orosz-hadiipar/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 26.)

⁷ Ősrégi T-62-es tankokat küldtek Ukrajnába az oroszok – Már meg is van az első veszteség? Portfolio.hu, 2022. 06. 06. <https://www.portfolio.hu/global/20220607/osregi-t-62-es-tankokat-kuldték-ukrajnába-az-oroszok-mar-meg-is-van-az-első-veszteseg-549169> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 21.)

tekintve az erők század-, szakasz- vagy akár rajszintű széttagolását jelenti, mely alegységek egymástól térben eltávolodva, nagyfokú önállóság mellett hajtanak végre feladatokat. Az erők szétszórása a műveleti területen nagyban elősegíti a rejtett tevékenységet, ezáltal a saját erők védelmét és az ellenség meglepetésszerű pusztítását.

A csapások után követelmény a gyors állásváltás és a harcérintkezés helyszínének azonnali elhagyása, mielőtt az ellenséges tüzérségi tűz vagy légicsapás megérkezik. Emellett a modern elektronikai felderítőrendszerek miatt a híradó-forgalmazás minimalizálása is követelmény, így a rajoknak minden forgalmazás után szintén állást kell váltaniuk. E tények miatt a parancsnoki lánc is megváltozik, nem képes zászlóaljszintről közvetlenül vezetni a harcot, az alacsonyabb parancsnoki állománynak önállóan kell tudnia döntést hozni. Itt kapnak szerepet a küldetésorientált vezetés⁸ kompetenciái, ahol a szakasz- és rajparancsnokok hoznak döntést, ragadják meg a kezdeményezést kedvező harci helyzetben, és csak az általuk megítélt biztonságos környezetben forgalmazzák jelentéseiket felfelé.

Az osztott műveletek koncepcióját kiválóan lehet alkalmazni – ahogy ez Ukrajnában is megfigyelhető – az ellenséges gépesített erők előnyomulásának megakasztására. A rajszintű alegységek rejtett fedezékből rajtaütnek orosz menetoszlopokon kézi páncéltörő eszközökkel, majd előre kijelölt menekülési útvonalakon azonnal elhagyják a területet. Mire a megtámadott fél ráeszmél a történetekre, már csak az üres erdőre válthat ki géppuskatűzet. Sok ilyen jellegű támadással elérhető, hogy az ellenség, hasonló rajtaütésektől tartva, megváltoztassa az előrevonás kijelölt útvonalait. Így területvédelmi jelleget kap az osztott műveletek koncepciója, amire az orosz félnek csak a teljes terület ellen kiváltott tüzérségi tűz – lényegében az összes fedezékként szolgáló tereptárgy elpusztítása – volt a válasza.

1. ábra Konvencionális gépesített lövészászlóalj védelme logisztikai biztosításának sematikus ábrája (Szerkesztette a szerző)

⁸ Czeglédi Mihály: A küldetésorientált vezetés kialakulása. Hadtudományi Szemle, 2015/3., 89–100. https://epa.oszk.hu/02400/02463/00028/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2015_03_089-100.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 04. 28.)

A Magyar Honvédség vezetése is folyamatosan dolgozza fel az orosz–ukrán háború tapasztalatait. A katonai vezetés már a konfliktust megelőzően, 2021-ben egy merőben új, könnyűlövész-koncepción alapuló struktúrára történő áttérés mellett döntött. Az átállás alapelve, hogy a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program (HHP) keretében beszerzett harcjárművek megérkezéséig a katonák felkészítése folyamatos legyen, majd ezt a tudást képes legyen beépíteni a modern haditechnikával felszerelt gépesített, nehézlövész szervezetbe. A kapcsolatot a két elmélet között a Lynx KF41 harcjármű deszantlétszáma adja.

Ez az a pont, ahol a gondolatmenetnek el kell jutnia az osztott műveletek fenntarthatóságának kérdésköréhez. Hogyan valósul meg ezek logisztikai biztosítása? Először is számba kell venni az ellátást befolyásoló tényezőket. Ezek:

- az ellátandó állomány szétagoltsága, térben szétszórt elhelyezkedése;
- alapfeltétel a rejtett mozgás, illetve az ellátandók felfedésének elkerülése;
- minimális híradó-forgalmazás, nincs folyamatos összeköttetés az ellátandókkal;
- tájékozódás a GPS-jelek folyamatos zavarása mellett;
- a logisztikai konvojok kiemelt célpontot jelentenek az ellenség számára;
- páncéltörő rakéták, valamint lőszer és élelmiszer szállítása.

Ezek a kritériumok az eddigi kötelékszázalóaljak logisztikai századai számára teljesen újszerűen hatnak, és egy sor új kihívást jelentenek.⁹ Eddig egy zászlóalj védelmi körletében a logisztikai század a mögöttes harcálláspontnál, a harcászati tartalékkal együtt települt, és onnan hajtott végre meneteket a dandár logisztikai zászlóalja irányába anyagot vételezni, vagy a lövészszázadok irányába anyagot utánszállítani. Mindkét esetben a küldő és a fogadó fél egy meghatározott pontra vonult ki, és ott egy logisztikai átadópontra (RLP¹⁰) történt meg az anyagok átadása. A könnyűlövész-harcászatban az esetek többségében a lövészkatona gyalogosan harcolnak, illetve rejtett állásaikat sem közelítheti meg egy tehergépjármű. Ugyanezen okból a légi úton történő rászállítás, az *airdrop* módszere sem megfelelő, mivel az egyértelműen mutatja az ellenséges erőknek a saját csapatok körülbelüli helyzetét, és a ledobás helyére tüzet tudnak vezetni.

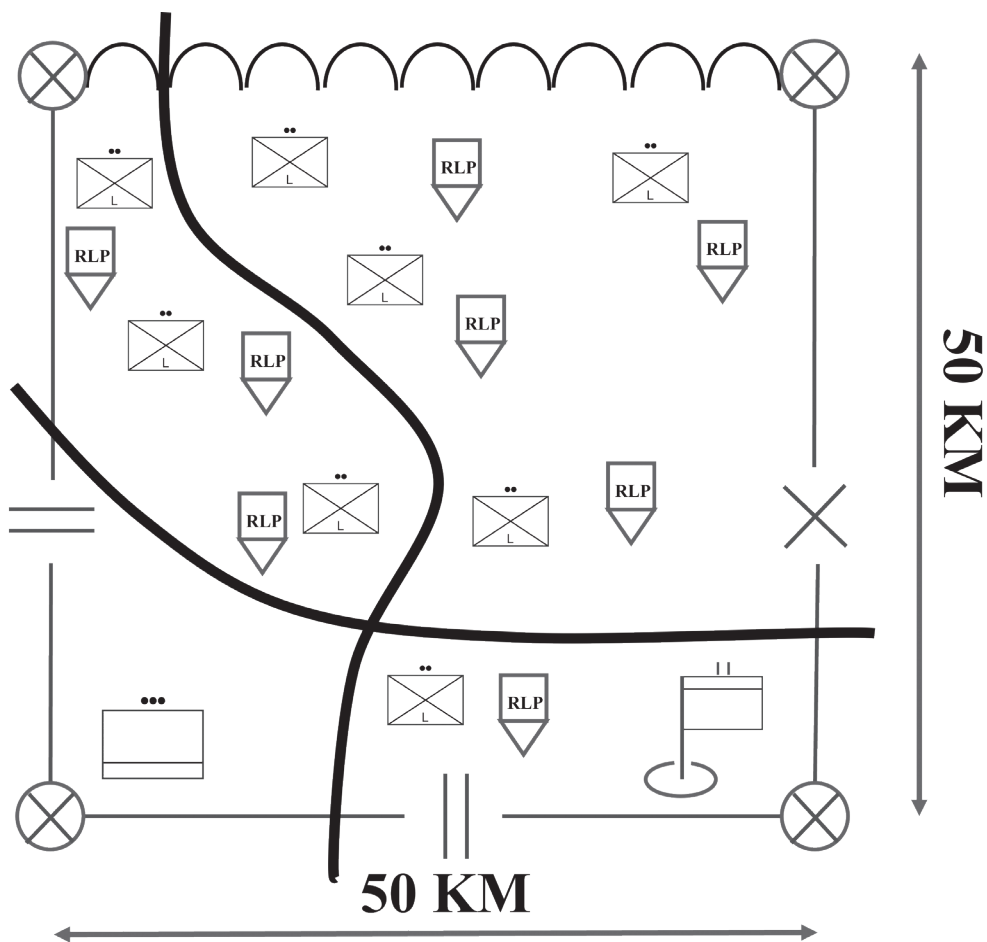
Megoldásként egységakománnyok létrehozását vizionálok, amelyek tartalmazzák egy raj 3 napi ellátmányát (3 DOS¹¹), majd ezeket menetbiztosítással, de a kisebb felderíthetőség érdekében inkább önálló menetben egy logisztikai jármű eljuttatja az előre kijelölt pontokra. Itt megfelelően álcázza a csomagot, figyelve főleg a vertikális álcára, hogy az drónokkal se legyen felderíthető. E pontok elhelyezkedését a lövészek előre a harcparancsban vagy később egy biztonságos rádióforgalmazási ablakban megkapják, majd felkeresik. A logisztikai jármű visszatérése egyértelműen jelzi a csomag kihelyezésének sikerességét, a lövészek újbóli bejelentkezése pedig egyértelműsíti a csomag sikeres elérését. Így teljesül a híradó-forgalmazás minimalizálásnak követelménye és a rejtett tevékenység.

A logisztikai menet védelme érdekében elengedhetetlen, hogy az éjszakai menetet álcáfénnyel hajtsuk végre. A gépjárművezetők kiképzése során az éjszakai vezetési gyakorlatok és az éjjellátó készülékek használatának készségszintre történő emelése a siker záloga. Ezt

⁹ A tanulmány megírását megelőzően több mint egy évig lövészszázalóaljnál, a logisztikai század parancsnokaként szolgáltam.

¹⁰ Logistic Release Point.

¹¹ Days of Supply.

2. ábra *Osztott műveletek logisztikai biztosításának sematikus ábrája (Szerkesztette a szerző)*

a kiképzést komoly tereptan ismeretek megszerzésével kell kiegészíteni, mivel a GPS-jelek könnyen zavarhatók az ellenség által, az éjszakai tájékozódás pedig önmagában is kihívást jelent. A kijelölt lerakati pont megtalálása, esetlegesen a koordinátáinak a pontosítása mind a gépjárművezető feladata, ezért a felsorolt készségek kialakítása az osztott műveletek koncepciójának szerves része.

Az osztott műveletek koncepciójának logisztikai biztosítása a jelenlegi eszközparkkal kifejezetten nehéz feladat. Minden esetben kockázatot hordoz a készletek rejtett depózása. Előfordulhat, hogy azt a saját erő nem találja meg, viszont az ellenséges erő igen. Lehetséges az is, hogy a csomag elpusztul az ellenséges területtűz során. Ebből a megfontolásból a készletek számvetésekor bele kell kalkulálni egy szükséges redundanciát, vagyis minden esetben ráhagyással kell számolni a zászlóalj- és dandárszintű utánpótlási igényeknél. A készletek „racionális és gazdaságos felhasználása”, vagyis a takarékoskodás az élelmiszerekből, a vízből és a lőszerből ilyen szempontból nem tud megfelelő választ adni az orosz–ukrán háború által felvetett kérdésekre.

HADITECHNIKAI INNOVÁCIÓS LEHETŐSÉGEK

Az előzőekben felvázolt problémákra az iparban és a hadiiparban egyaránt egy sor fejlesztés alatt álló technológia létezik, melyeket összegyűjtve ötleteket lehet meríteni az osztott műveletek logisztikai biztosításának könnyebbé tétele érdekében. Maga a probléma, azaz az utánpótlás eljuttatása az arcvonalon harcoló alegységeknek nem más, mint a civil szállítmányozásból ismert Last Mile Delivery¹² (LMD) koncepció. Az LMD röviden arra a kérdésre próbál választ adni, hogy a városi központi raktárból hogyan lehet eljuttatni a kiskereskedelmi üzletekbe az árut, szem előtt tartva a környezetkímélő technológiák alkalmazását belvárosi környezetben. Erre a futárok elektromos gépjárműveket, kerékpárokat, illetve elektromos segédmotorral ellátott kézikocsikat alkalmaznak. Így a raktárból rajzásszerűen indulnak útnak a kis méretű csomagok a szétszórt célpontokhoz. Ezt az elvet kell átültetni harcászati szintre, azaz a „Taktikai LMD”¹³ elvét meghonosítani az osztott műveleteket alkalmazó haderőkben, ahol a gépjárművezetők a futárok, a kiskereskedelmi üzletek pedig a könnyűlövészek.

A szállítási feladatok során már lefektettük, hogy a gépjárművezetőknek főként éjszaka, világítás nélkül, valamint zavart GPS-hálózat mellett is képesnek kell lenniük tájékozódni, és eljuttatni az egységakományokat a kijelölt helyekre. Ennek érdekében elsősorban az éjjellátó képességet kell vizsgálni. A magyar haderő jelenleg az AN/PVS-14 típusú monokuláris éjjellátó készülékekkel van felszerelve. Ezt a katoná a sisakjára tudja rögzíteni, és az egyik szemére lehajtva zöld árnyalatban kap képet a külvilágról. Ebből egyértelműen látszik, hogy ezt a készüléket használva a gépjárművezető nem rendelkezik térlátással, ugyanis egy szemét használva nem érzékeli a mélységet.

A tehergépjárművek nem rendelkeznek infravörös sugárvetőkkel, amivel felerősíthető lenne az éjjellátó hatósugara, így a belátható távolság sem elégséges a 30-40 km/órát meghaladó, terepen történő biztonságos vezetéshez. Az első fejlesztési lehetőség tehát az éjszakai vezetés javítása. A tehergépjárművek külsejére infravörös kamerarendszert lehetne szerelni megfelelő sugárvetőkkel, és a kapott képet képernyőkre sugározva a gépjárművezető 360 fokos képet kaphatna a gépjármű környezetéről. A mélységérzékeléshez már létező LIDAR-technológiával¹⁴ lehetne bővíteni ezt a rendszert, és színekkel kiegészíteni a kivetített képet, mely színek a távolságokat jelölik, így egyértelműen kirajzolódna az útfelület egyenetlenségei és a fölé belógó tárgyak. Amennyiben egy ilyen optikai rendszerrel rendelkezik a sofőr, az ablakok máris elvesztik funkciójukat, azokat le lehet cserélni páncéllemezekre a vezető védelme és a bentlől kiszűrődő fény elfedése érdekében.

Amennyiben a GPS-jelek zavarása ellehetleníti a tájékozódást, akkor a tehergépjárműnek rendelkeznie kell földfelszíni, megtett távolság és giroszkóp alapján tájékozódni képes navigációs szoftverrel, amivel a csomag a megfelelő hibahatáron belül képes megtalálni a meghatározott depózási helyet. Feltételezhetjük, hogy védelemben rendelkezésünkre áll a honi terepszakas részletes geográfiai anyaga, így ezt a megtett útvonallal rétegelve szintén meg lehet jeleníteni a vezető számára. És innen már csak egy lépés választ el minket a vezető kiiktatásától és a mesterséges intelligenciát alkalmazó autonóm járművek¹⁵ bevetésétől.

¹² Utolsó mérföldön történő szállítás, valójában a szállítmányozás utolsó 30 km-es szakaszát jelenti.

¹³ Guy Edward Gallasch – Sam Thornton: Swarming Logistics for Tactical Last-mile Delivery. Defence Science and Technology Group, Edinburgh, 2018. https://www.dst.defence.gov.au/sites/default/files/basic_pages/documents/ICSLP18_IntSes-Thornton_Gallasch-Swarming_Logistics_for_Last-Mile_Logistics.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 10. 22)

¹⁴ Light Detection and Ranging: lézeralapú távérzékelés.

¹⁵ Gyarmati József – Simó Réka: Autonóm terepjáró gépjárművek katonai felhasználásának lehetőségei II. rész. Haditechnika, 2021/1., 8–14. http://real.mtak.hu/121793/1/HT_2021-1_cikk_02.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 04. 28.)

3. ábra MIRA Viking 6×6 UGV¹⁶ (személyzet nélküli szárazföldi jármű)

A gépjárművezető nélkül a vezetőfülke is megszűnhet, a rakfelületet pedig az osztott műveletek esetében a könnyűlövészek háromnapos ellátmányát adó egységakrományok dimenzióira optimalizálható, ezáltal lényegesen csökkenhet a tehergépjármű mérete. Két-három raklapnyi anyag szállítására alkalmas, kis méretű terepjáró tehergépkocsik felderíthetősége lényegesen kisebb, közelebb kerülhetnek az ellátandó alegységhez, és onnan továbbmehetnek egy másik rajhoz, így gyorsabb és biztonságosabb lehet a harcoló állomány ellátása.

A technológiai fejlődés következő iránya a belsőégésű motor fejlesztése lehet. A dízelüzemű motornak a katonai alkalmazásban megvannak a maga vitathatatlan előnyei a gyors utántöltéstől kezdve az egyszerű javíthatóságon át a szövetségi szinten egységes hajtóanyagig. Hátránya, hogy relatíve hangos, nagy mennyiségű hőt állít elő, és kipufogógázokat is generál, amelyek hozzájárulnak a könnyű felderíthetőséghez. Ezzel szembeállíthatók a hibrid és a tisztán elektromos hajtásláncok.

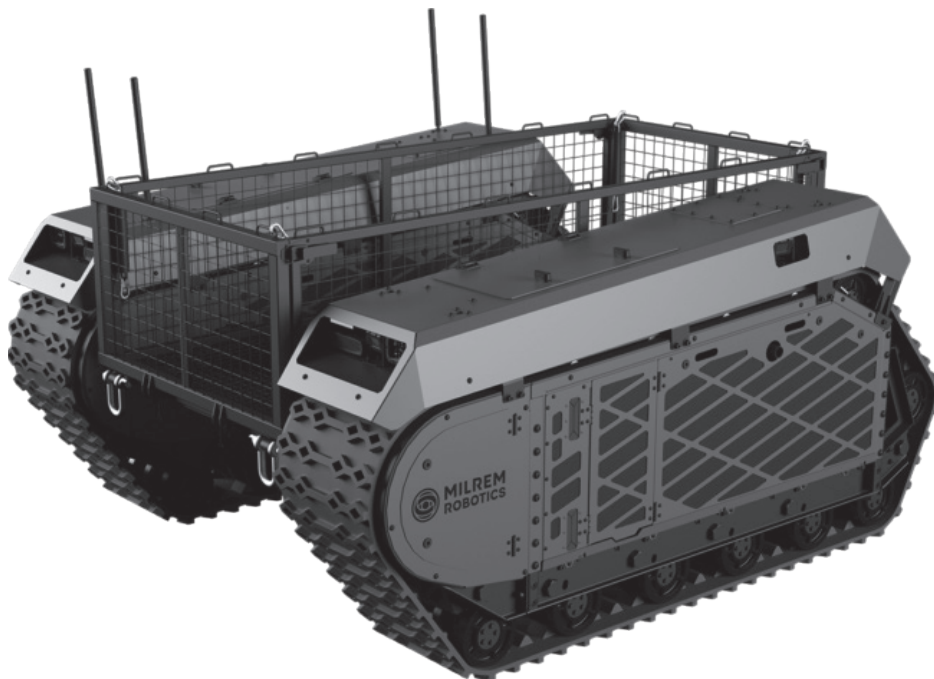
A tisztán elektromos technológia kiküszöböli a három felsorolt hátrányt, viszont újakat hoz létre a relatíve lassú utántöltéssel, a környezeti hőmérsékletre érzékeny akkumulátorteljesítménnyel, illetve azzal, hogy találat esetén elolthatatlan kémiai tüzet okoz, melyek akár napokig is éghetnek. Továbbá az elektromos motorok a jelenlegi formájukban nem feltétlenül alkalmasak nagy tömegek mozgására.

A hibrid technológia ötvözi a dízel és a tisztán elektromos motor előnyeit, főleg akkor, ha a jármű képes váltani a két üzemmód között. Az ellátandókat megközelítve a jármű tisztán elektromos módban „lopakodhat”, míg szabad területen a belső égésű módban gyorsabban közlekedhet. Az akkumulátorpakk moduláris, azaz cserélhetővé tételével a töltés is felveszi a versenyt a klasszikus hajtóanyag-feltöltéssel, viszont így ismét a szükséges redundancia útjára kell lépni. Ez egy döntési pont, amit a fejlesztések során mérlegelni kell. Itt fejlesztési lehetőséget jelent a szilárd elektrolit alapú akkumulátorok¹⁷ alkalmazása, amely technológiával jelentősen nagyobb energiasűrűség és tárolókapacitás érhető el, valamint

¹⁶ Viking Multirole UGV Platform. HORIBA MIRA. https://www.horiba-mira.com/unmanned-ground-vehicles/media-centre/case_study/viking-multirole-ugv-platform/ (Letöltés időpontja: 2022. 10. 22.)

¹⁷ Cong Li et al.: An advance review of solid-state battery: Challenges, progress and prospects. *Sustainable Materials and Technologies*, Volume 29, 09. 2021. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S221499372100052X> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 21.)

az elolthatatlan kémiai tüzek sem alakulhatnak ki a cellák sérülése esetén. Ilyen akkumulátorokkal hosszabb ideig lehetnének bevetetők az autonóm járművek, és nagyobb terhet lennének képesek szállítani.

4. ábra A Milrem Robotics által logisztikai célra kialakított TheMIS UGV¹⁸

Általánosan elfogadott elv a NATO-ban, hogy a lövészsorozatoknak háromnapos készlettel kell rendelkezniük. Az osztott műveletek során mégis a legnagyobb előnyt az jelentheti, hogy a rajokat ennél tovább vagyunk képesek harcban tartani, és nincs háromnapos logisztikai korlátja a harctevékenységüknek. Az emberi teljesítőképesség fizikai korlátait ismerve egy katona nem képes ennél több felszerelést magával cipelni, viszont itt jön képbe a rajokat elkísérő autonóm teherhordó jármű ötlete. Logisztikai szempontból így a jármű méretétől függően akár 5-6 napos készlet is lehet a rajnál, aminek a terhet nem nekik kell cipelniük, megteszi ezt helyettük egy robot. A feltöltések száma ezáltal megfelelhető, és csökkenthető a logisztikai konvojokra mért csapásoknak való kitettség. A gondolatot egészen odáig továbbvihetjük, hogy a zászlóalj nagyobb és a raj kisebb autonóm logisztikai járműve találkozik, és átadja egymásnak a készleteket, visszajutva egy amolyan konvencionális logisztikai ellátáshoz, ahonnan az egész gondolatmenet elindult. Földfelszíni, irányított rádiójelekkel az elektronikai felderíthetőség is minimalizálható két autonóm jármű között, így egymás megtalálása során sem fednék fel helyzetüket az ellenség számára. Sőt, ezzel párhuzamosan autonóm járművekre szerelt nagy teljesítményű jeladókkal a teljes felelősségi körzetet le lehet fedni, így megfosztva az ellenséget a pontszerű célok felderítésétől a harctéren.

¹⁸ The TheMIS UGV. Milhelm Robotics. <https://milremrobotics.com/defence/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 21.)

Nem gondolom, hogy ezek az elképzelések túl futurisztikusak lennének a logisztikai és a harcoló erők védelme érdekében. A gondolatok egy része mögött már rendelkezésre áll a technológia, a többi esetében folynak a fejlesztések. De az igazi áttörést a harctéri logisztika evolúciójában az jelenti majd, ha a fenti elképzeléseket sikerül összegyúrnunk katonai alkalmazásra, mögéjük téve az osztott műveletek elméletét.

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSI LEHETŐSÉGEK A HADIIPARBAN

Az előzőekben felsorolt hadiipari fejlesztési lehetőségek megvalósításához meg kell vizsgálni, hogy milyen programok vannak már most is folyamatban, és milyen kezdeményezésekre lehet a jövőben építkezni. Magyarországon a kormány által deklarált cél a hadiipar fejlesztése, annak a nemzetgazdaság egyik alappillérvé emelése.¹⁹ Ennek megfelelően bilaterális szerződések kötöttek, nagy múltú hadiipari cégek akvizíciója történt meg, és a kutatás-fejlesztési tevékenység is beindult a magyar egyetemeken.²⁰

A Magyar Honvédség több felsőoktatási intézménnyel is stratégiai szintű kapcsolatot alakított ki, melyek célja a toborzás mellett a hadiipari innovációs környezet kialakítása. Mindezek mellett az akkori Innovációs és Technológiai Minisztérium kezdeményezésére megalakult a Mesterséges Intelligencia Koalíció, az 5G Koalíció és a Drón Koalíció, melyek célja összefogni a saját szektorukban ezzel foglalkozó magyar vállalatokat, valamint összehangolni azok K+F+I-tevékenységét és javaslatokat tenni az új területek jogszabályi hátterének kialakítására.

Nemzetközi trendekből jól látható, hogy megfordult a civil és a hadiipar közti technológiai transzfer iránya.²¹ A katonai konfliktusok csökkenése és a társadalom vásárlóerejének növekedése eredményezte azt, hogy a civil vállalatok sokkal többet költenek fejlesztésekre a fizetőképes társadalom felgyorsult technológiai éhségének kielégítése érdekében. Így jelenleg is civil cégek birtokolják és fejlesztik a katonai célra is alkalmas „know-how” döntő többségét. A hadiiparnak így két választási lehetősége van: vagy megvásárolja ezeket a civil technológiákat és beépíti saját platformjaiba, vagy saját fejlesztésekbe kezd.

Az első opciónál előny, hogy a technológiákat több millió, bizonyos esetekben több milliárd ember alkalmazza, így a kialakult tesztkörnyezetben a hibák rendkívül gyorsan szűrhetők ki, és a gépi tanuláson alapuló mesterségesintelligencia-szoftverek is nagyságrendekkel gyorsabban fejlődnek az inputok pusztá számának köszönhetően. Ezzel a hadiipari vállalatok nem tudják felvenni a versenyt, viszont a saját fejlesztések során elért eredmények kizárólagosak, és azok a saját víziók megvalósításáról szólnak. Ha az összes ilyen vállalat civil technológiákat alkalmazna, akkor a forráskód feltörésével az összesnél egyszerre merülne fel gyenge pont. Ez az a döntést befolyásoló tényező, amely gátat szabhat a civil technológiák védelmi szektorba történő, korlátok nélküli beépülésének.

¹⁹ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 28.)

²⁰ Maróth Gáspár: Resetting Defence – Modernization of the Hungarian Defence Forces and reestablishing the national defence and aerospace industry. *Katonai Logisztika*, 2021/1–2., 193–202. https://epa.oszk.hu/02700/02735/00094/pdf/EPA02735_katlog_2021_01-02_193-202.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 04. 28.)

²¹ Taksás Balázs: A hadiipar fejlesztésének feltételei és működésének követelményei. *Honvédségi Szemle*, 2020/2., 125–135. http://real.mtak.hu/107697/1/HSZ2020_2_125135_Taksas.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 04. 28.)

Magyarországon az innovációs környezet önmagában nem elégséges a nagy volumenű hadiipari fejlesztések megvalósításához,²² ezért a nemzetközi együttműködésekre kell nagyobb hangsúlyt fektetni. A magyar állam többnemzeti vegyesvállalatok létrehozásával vásárolta be magát a technológiát birtokló hadiipari cégekbe, majd hazai gyártókapacitást és tesztkörnyezetet létrehozva igyekszik a magyar munkaerő számára egy fejlettebb innovációs közegbe való belépést biztosítani. Hosszú távú befektetésekkel ebben a formában lehetséges felgyorsítani a magyar szakemberek képzését és közvetlenül a legmodernebb technológiák kezelésével serkenteni az innováció szikráját. A ZalaZONE Járműipari Tesztpálya megalapításával – egy európai szintű tesztkörnyezetet létrehozva – pedig közvetett módon részt lehet venni prototípusok vizsgálatában, azaz egy változatos termékpaletta megfigyelésében, amely magában foglalja a civil és a védelmi szektor önzetű és 5G technológiával távvezérelt járműveit.

Itt említendő az utánpótlás nevelésében élenjáró Debreceni Egyetemen folyó kutatások. Az Informatikai Kar Autonóm Járművek Kutató Labor már nemzetközi megmérettetéseken is képes prezentálni eredményeit, legutóbb a visegrádi országok (V4) hasonló területet kutató hallgatóival mérték össze tudásukat a V4 haderői vezérkari főnökeinek jelenlétében.²³ A rendezvényen a Rheinmetall vállalat is képviselte magát, ahol bemutatták a Mission Master²⁴ önzetű járműveket. Ez a kezdeményezés máris képes az osztott műveletek logisztikai biztosításánál felmerült több kihívásra is egyszerre választ adni.

5. ábra A Rheinmetall vállalat Mission Master UGV-családja²⁵

GLOBALIS VERSUS REGIONÁLIS ELLÁTÁSI LÁNCOK

A hadiipari fejlesztéseknél minden esetben figyelembe kell venni a vállalatok ellátási láncainak összetételét. A mai globalizált gazdasági helyzetben ezek a láncok fizikálisan nagyon megnyúltak, a teljes északi féltekét behálózzák. Az orosz–ukrán háború és az azt

²² Budavári Krisztina et al.: A magyar védelmi ipar innovációs környezetének vizsgálata. *Hadtudomány*, 2021/1., 113–134. <http://real.mtak.hu/144746/1/8791-Cikk%20sz%C3%B6veg-38991-3-10-20220623.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 28.)

²³ Kipróbálták a debreceni fejlesztésű önzetű katonai járművet. *Cívishír*, 2022. 06. 16. <https://civishir.hu/helyben-jaro/2022/06/kiprobaltak-a-debreceni-fejlesztesu-onvezeto-katonai-jarmuvert> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 23.)

²⁴ Új robotizált harcjárművet mutatott be Magyarország egyik legfontosabb hadiipari partnere. *Portfolio.hu*, 2021. 06. 18. <https://www.portfolio.hu/global/20210618/uj-robotizalt-harcjarmuvert-mutatott-be-magyarorszag-egyik-legfontosabb-hadiipari-partnere-488754> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 23.)

²⁵ Rheinmetall Mission Master family. Rheinmetall. https://www.rheinmetall-defence.com/en/rheinmetall_defence/systems_and_products/unbemannte_fahrzeuge/mission_master/index.php (Letöltés időpontja: 2022. 10. 23.)

megelőző pandémia egyik legfontosabb tanulsága a beszállítói láncok sérülékenysége, amiből közvetlenül következik a globális ipar sérülékenysége is. Ez a hadiipar komplex termékeinél hatványozottan igaz, ahol egy-egy termék esetében maga a vállalat sincs tisztában azzal, honnan is érkeznek az alkatrészek. Így fordulhatott elő, hogy az amerikai Lockheed Martin vállalat ötödik generációs F-35 vadászgépében kínai alkatrészt találtak, aminek következtében a vizsgálat idejére a vállalat az összes külföldi és belföldi megrendelését felfüggesztette.²⁶ Az eset fordítottjára is találni példát, mert kiderült, hogy egy amerikai tőzsdén jegyzett vállalat, az Extreme Networks informatikai rendszereit alkalmazza az orosz Avangard vállalat saját informatikai rendszerében, márpedig ez a vállalat gyártja az Sz-400 légvédelmi rendszer rakétáit, melyekkel Ukrajna területét is lötték.²⁷ Ez a 2014 óta érvényben lévő szankciókat teljes mértékig megszegi, erre mégis csak 2022 áprilisában, egy vállalaton belüli panaszt követően derült fény.²⁸

A globalizált ellátási láncok sérülékenysége azonban fegyverré is válhat. Erre a technológiai tudást birtokló nyugati államok egyre inkább kezdenek rájönni, és szankciós politikával igyekeznek gátolni főleg Oroszországot és Kínát a legmodernebb hadiipari termékek előállításában. Az Amerikai Egyesült Államok korlátozza a legmodernebb félvezető technológiák átadását kínai vállalatok számára, emellett folyamatosan lobbizik más államok vállalatainál is, hogy kövessék a példáját.²⁹ A világ legfontosabb cégének is nevezett TSMC³⁰ – a globális piac legmodernebb chipjeinek 90%-át állítja elő – sem működhetne a holland ASML vállalat technológiája nélkül, amely viszont szintén nem volna képes termelni a német Zeiss vállalat egyedülálló tükrei nélkül. Az amerikai kormányzat ezekre a cégekre is aktívan nyomást helyez, hogy technológiájukat ne adják el kínai cégeknek.³¹

Az ellátási láncok átláthatatlansága és könnyű sebezhetősége miatt egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetni a regionális együttműködések megteremtésére. Magyarország szempontjából a NATO és az EU tagállamaival közösen vizionálom ezt a folyamatot, ahol a nyersanyagok származási helye és a végfelhasználó is egy adott régió belül található. Egy ilyen scenárióban a régió elesik a Kelet-Ázsiában olcsó munkaerő által realizálható profitnövekménytől,³² viszont a távolságok csökkenésével az ellátási láncok biztonságosabbá és könnyebben

²⁶ Kínai alkatrészt találtak az F-35-ös vadászgépben, radikális lépésre szánta el magát a Pentagon. Portfolio.hu, 2022. 09. 07. <https://www.portfolio.hu/global/20220907/kinai-alkatreszt-talaltak-az-f-35-os-vadaszgepben-radikal-is-lepesre-szanta-el-magat-a-pentagon-565757> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 23.)

²⁷ Ukraine says Russian strike pattern suggests it is low on ballistic missiles. Reuters.com, 16. 01. 2023. <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-says-russian-strike-pattern-suggests-it-is-low-ballistic-missiles-2023-01-16/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 29)

²⁸ Tiszóczy Roland: Botrány! Amerikai cég adott tiltott technológiát az Ukrajna ellen használt rakétákhoz és orosz hadihajókhoz. Privatbankar.hu, 2022. 10. 16. <https://privatbankar.hu/cikkek/makro/botrany-amerikai-ceg-adott-tiltott-technologia-t-az-ukrajna-ellen-hasznalt-raketakhoz-es-orosz-hadihajokhoz.html> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 23.)

²⁹ Monica Miller: US bars 'advanced tech' firms from building China factories for 10 years. BBC, 07. 09. 2022. <https://www.bbc.com/news/62803224> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 23.)

³⁰ Taiwan Semiconductor Manufacturing Company.

³¹ Sebastian Moss: US pressures the Netherlands to ban ASML from selling more chip tech to China. DCD, 07. 07. 2022. <https://www.datacenterdynamics.com/en/news/us-pressures-the-netherlands-to-ban-asml-from-selling-more-chip-tech-to-china/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 23.)

³² Taksás Balázs: A védelmi ipar és a katonai logisztika rejtett biztonsági kockázatai napjaink globalizált világában. Honvédségi Szemle, 2017/6., 105–117. http://real.mtak.hu/124834/1/HSZ_2017_145_6_Taksas_Balazs.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 04. 30.)

védhetővé válhatnak.³³ Ezenfelül közép- és hosszú távon a kiesett profitot ellensúlyozza az innováció fellendülése, mivel több szakemberre lesz szükség a megnövekedett munkafolyamatok száma miatt, ami a társadalom szélesebb körű bevonását kell hogy eredményezze a magasabb hozzáadott értékű folyamatokba. Ez a tendencia az állam minden szektorára kihatással lesz és alapjaiban véve növeli a népesség közgazdasági értelemben vett jóllétét.

A fentiekben némileg eltávolodtam az osztott műveletek logisztikai biztosításától, de fontos hangsúlyozni: a hadiipari ellátási láncban a végfelhasználó maga a harcászati szint. A könnyűlövész-katonák kiszolgálása érdekében történik minden, hiszen a harcot nekik kell megvívniuk, és ennek támogatása érdekében a katonai logisztikának mindent meg kell tennie. Éppen ezért ahhoz, hogy meghonosítsuk az ellátásiláncmenedzsment-szemléletet a védelmi iparban, ismerni kell az összes szereplő tulajdonságait és igényeit.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmányban az osztott műveletek bemutatásával és annak logisztikai biztosításával vezettem fel az alapproblémát. Az orosz–ukrán háború eddigi tapasztalatait feldolgozva megfogalmaztam a Magyar Honvédség logisztikai alegységeinek általam kikövetkeztetett feladatait és az ezek teljesítéséhez szükséges kiképzési követelményeket. A humánerőforráson túl a haditechnikai eszközök fejlesztési lehetőségeit is felvázoltam az optikai és a tájékozódási eszközöktől egészen az embert nem igénylő autonóm járművek alkalmazásáig.

A tanulmány az említett hadiipari fejlesztések végrehajtásához szükséges nemzetközi együttműködésről is tartalmaz gondolatokat. Érinti a folyamatban lévő hazai kezdeményezéseket és ezek kiterjesztési lehetőségeit a regionális együttműködések szintjére. A technológiai transzfer a civil és a hadiipar között komoly lehetőség magyar szakemberek képzésére és a magyar védelmi ipar stratégiai célként megjelölt kialakításának elősegítésére.

A globális és a regionális ellátási láncok gyors összevetésével rávilágítottam arra, hogy az ellátásiláncmenedzsment-szemléletnek igenis van helye a védelmi ipari gondolkodásban, ismerni kell minden szint tulajdonságait. Érteni kell a harcászati szint igényeit, hogy azokat a beszállítói lánc minden állomásán érvényesíteni tudjuk. Ugyanakkor át kell látni a globalizált világgazdaság folyamatait is ahhoz, hogy fel tudjuk mérni a megnyúlt ellátási láncok jelentette veszélyeket, a gyenge pontokat, és ha kell, ezeket ki tudjuk váltani regionális együttműködésekkel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22>
- Budavári Krisztina – Taksás Balázs – Hegedűs Ernő: *A magyar védelmi ipar innovációs környezetének vizsgálata*. Hadtudomány, 2021/1., 113–134. <http://real.mtak.hu/144746/1/8791-Cikk%20sz%C3%B6vege-38991-3-10-20220623.pdf>; DOI: 10.17047/HADTUD.2022.32.1.113
- Conflict in Ukraine. Center for Preventive Action. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>

³³ Domboróczky Zoltán: Ellátási láncok és logisztikai szolgáltatások biztonsági aspektusai. In: Horváth Attila (szerk.): *Fejezetek a kritikus infrastruktúra védelméből*. Tanulmánykötet. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 2013, 226–237. https://www.mhht.eu/hadtudomany/KIV_tanulmanykotet.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 04. 30.)

- Czeglédi Mihály: *A küldetésorientált vezetés kialakulása*. Hadtudományi Szemle, 2015/3., 89–100. https://epa.oszk.hu/02400/02463/00028/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2015_03_089-100.pdf
- Domboróczky Zoltán: *Ellátási láncok és logisztikai szolgáltatások biztonsági aspektusai*. In: Horváth Attila (szerk.): *Fejezetek a kritikus infrastruktúra védelméről*. Tanulmánykötet. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 2013, 226–237. https://www.mhtt.eu/hadtudomany/KIV_tanulmanykotet.pdf
- Gallasch, Guy Edward – Thornton, Sam: *Swarming Logistics for Tactical Last-mile Delivery*. Defence Science and Technology Group, Edinburgh, 2018. https://www.dst.defence.gov.au/sites/default/files/basic_pages/documents/ICSILP18_IntSes-Thornton_Gallasch-Swarming_Logistics_for_Last-Mile_Logistics.pdf
- Gyarmati József – Simó Réka: *Autonóm terepjáró gépjárművek katonai felhasználásának lehetőségei II. rész*. Haditechnika, 2021/1., 8–14. http://real.mtak.hu/121793/1/HT_2021-1_cikk_02.pdf; DOI: 10.23713/HT.55.1.02
- Kínai alkatrészt találtak az F-35-ös vadászgépben, radikális lépésre szánta el magát a Pentagon. Portfolio.hu, 07. 09. 2022. <https://www.portfolio.hu/global/20220907/kinai-alkatreszt-talaltak-az-f-35-os-vadaszgepben-radikalis-lepesre-szanta-el-magat-a-pentagon-565757>
- Kipróbálták a debreceni fejlesztésű önvezető katonai járművet. Debreceni Egyetem. Cívishír, 2022. 06. 16. <https://civishir.hu/helyben-jaro/2022/06/kiprobaltak-a-debreceni-fejlesztesu-onvezeto-katonai-jarmuvel>
- Kiss Roland: *A rajzó hadviselés és az osztott műveletek kialakulása*. Honvédségi Szemle, 2020/6., 3–15. http://real.mtak.hu/125822/1/HSZ_2020_148_6_Kiss_Roland.pdf; DOI: 10.35926/HSZ.2020.6.1
- Li, Cong – Wang, Zhen-yu – He, Zhen-jiang – Li, Yun-jiao – Mao, Jing – Dai, Ke-hua – Yan, Cheng – Zheng, Jun-chao: *An advance review of solid-state battery: Challenges, progress and prospects*. Sustainable Materials and Technologies, Volume 29, 09. 2021. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S221499372100052X>; DOI: 10.1016/j.susmat.2021.e00297
- Maróth Gáspár: *Resetting Defence – Modernization of the Hungarian Defence Forces and reestablishing the national defence and aerospace industry*. Katonai Logisztika, 2021/1–2., 193–202. https://epa.oszk.hu/02700/02735/00094/pdf/EPA02735_katlog_2021_01-02_193-202.pdf
- Miller, Monica: *US bars 'advanced tech' firms from building China factories for 10 years*. BBC, 07. 09. 2022. <https://www.bbc.com/news/62803224>
- Moss, Sebastian: *US pressures the Netherlands to ban ASML from selling more chip tech to China*. DCD, 07. 07. 2022. <https://www.datacenterdynamics.com/en/news/us-pressures-the-netherlands-to-ban-asml-from-selling-more-chip-tech-to-china/>
- Ősrégi T-62-es tankokat küldtek Ukrajnába az oroszok – Már meg is van az első veszteség? Portfolio.hu, 07. 06. 2022. <https://www.portfolio.hu/global/20220607/osregi-t-62-es-tankokat-kuldttek-ukrajnaba-az-oroszok-mar-meg-is-van-az-első-veszteseg-549169>
- Rheinmetall Mission Master family. Rheinmetall. https://www.rheinmetall-defence.com/en/rheinmetall_defence/systems_and_products/unbemannte_fahrzeuge/mission_master/index.php
- Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine. European Commission. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/international-relations/restrictive-measures-sanctions/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en
- Slovakia confirms Patriot, S-300 air defense systems are heading to Ukraine. The Associated Press, 08. 04. 2022. <https://www.defensenews.com/global/europe/2022/04/08/slovakia-confirms-patriot-s-300-air-defense-systems-are-heading-to-ukraine/>
- Taksás Balázs: *A hadiipar fejlesztésének feltételei és működésének követelményei*. Honvédségi Szemle, 2020/2., 125–135. http://real.mtak.hu/107697/1/HSZ2020_2_125135_Taksas.pdf; DOI: 10.35926/HSZ.2020.2.12

- Taksás Balázs: *A védelmi ipar és a katonai logisztika rejtett biztonsági kockázatai napjaink globalizált világában*. Honvédségi Szemle, 2017/6., 105–117. http://real.mtak.hu/124834/1/HSZ_2017_145_6_Taksas_Balazs.pdf
- Taksás Balázs: *Mire képes az orosz hadiipar?* Neokohn.hu, 2022. 09. 29. <https://neokohn.hu/2022/09/29/mire-kepes-az-orosz-hadiipar/>
- The THeMIS UGV. Milhelm Robotics. <https://milremrobotics.com/defence/>
- Tiszóczy Roland: *Botrány! Amerikai cég adott tiltott technológiát az Ukrajna ellen használt rakétákhoz és orosz hadihajókhoz*. Privatbankar.hu, 2022. 10. 16. <https://privatbankar.hu/cikkek/makro/botrany-amerikai-ceg-adott-tiltott-technologia-az-ukrajna-ellen-hasznalt-raketakhoz-es-orosz-hadihajokhoz.html>
- Új robotizált harcjárművet mutatott be Magyarország egyik legfontosabb hadiipari partnere. Portfolio.hu, 2021. 06. 18. <https://www.portfolio.hu/global/20210618/uj-robotizalt-harcjarmu-vev-mutatott-be-magyarorszag-egyik-legfontosabb-hadiipari-partnere-488754>
- Ukraine says Russian strike pattern suggests it is low on ballistic missiles. Reuters.com, 16. 01. 2023. <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-says-russian-strike-pattern-suggests-it-is-low-ballistic-missiles-2023-01-16/>
- Ukraine Support Tracker. Kiel Institute for the world Economy. <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/?cookieLevel=not-set>
- Viking Multirole UGV Platform. HORIBA MIRA. https://www.horiba-mira.com/unmanned-ground-vehicles/media-centre/case_study/viking-multirole-ugv-platform/

Mujzer Péter ny. ezredes – Ujházy László ezredes:

A KÜLDETÉS-ORIENTÁLT VEZETÉS A MAGYAR KIRÁLYI 11. HONVÉD HARCKOCSIZÁSZLÓALJ 1941. JÚLIUS 27-EI BEVETÉSE SORÁN

DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.7

ÖSSZEFOGLALÓ: A szervezetek legfontosabb erőforrása az emberi erőforrás, azon belül a vezetés. A történelem olyan példák gazdag tárháza, amikor egy létszámában kisebb és kevésbé felszerelt haderő győzedelmeskedni tudott egy nagyobb létszámú, jobb eszközökkel rendelkező ellenfél felett, mivel képzetlenebb, motiváltabb emberi erőforrással és szakmailag felkészültebb vezetéssel rendelkezett. Ezek a történelmi példák többnyire a küldetésorientált vezetéshez köthetők. Hosszú idő óta először a Magyar Honvédség jóval nagyobb anyagi erőforrásokhoz jut, mint korábban, emellett megvan a politikai szándék a szervezeti kultúra változtatására és – az 1945 előtt már valamennyire sikerrel alkalmazott – küldetésorientált vezetési filozófiához való visszatérésre, annak meghonosítására. Ennek a vezetési szemléletnek a korábbi, magyar vonatkozású eredményességét, gyakorlati megvalósulását egy, az 1941-es hadműveletekből vett példával, a magyar királyi 11. honvéd harckocsizászlóalj 1941. július 27-ei bevetésével mutatják be a szerzők tanulmányukban.

KULCSSZAVAK: küldetésorientált vezetés, magyar királyi honvédség, ukrajnai hadműveletek 1941-ben, páncélosok alkalmazása

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Dr. Mujzer Péter ny. ezredes (ORCID: 0000-0003-2199-3673)
- ▶ Dr. Ujházy László ezredes (PhD), tanszékvezető, habilitált egyetemi docens (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Katonai Vezetéstudományi Tanszék) (ORCID: 0000-0002-7820-819X)

PÉNZ, PÉNZ ÉS PÉNZ VAGY VEZETÉS, VEZETÉS ÉS VEZETÉS?!

A méltán híres katonai vezető, Raimondo Montecuccoli szerint „*a háborúhoz három dolog kell: pénz, pénz és pénz*”. Miközben ezzel a vélekedéssel nehéz lenne vitába szállni, meg kell jegyeznünk, hogy legalább ennyire fontos dolog a vezetés, a vezetés és a vezetés! A történelem olyan fegyveres konfliktusok gazdag tárháza, ahol zömmel nem a nagyobb, jobban felszerelt, mondjuk úgy, több pénzzel rendelkező fél került ki győztesen a konfliktusból, hanem a jobb humán erőforrással, jobb vezetéssel rendelkező. A modern hadtörténelemben ráadásul ezek a példák többnyire a küldetésorientált vezetéshez¹ köthetők. Ennek megfelelően ma már a korszerű szervezetek – így a korszerű haderők – vezetése egyetért abban, hogy egy

¹ Miután a Magyar Honvédség terminológiai harmonizációja még nem terjedt ki erre a vezetési filozófiára, a szakirodalomban számos további megnevezéssel találkozhatunk a küldetésorientált vezetésre. Így olvashatunk feladatalapú, küldetésalapú, feladat- és/vagy küldetés-központú vezetésről, ugyanakkor nincs érdemi eltérés a különböző megnevezések között.

szervezet legfontosabb erőforrása a humán erőforrás, azon belül pedig a vezetők. Megfelelő humán erőforrás nélkül a Montecuccoli által említett pénz vajmi keveset ér. Szintén történelmi tapasztalat, hogy ott, ahol sikerült a küldetésorientált vezetést meghonosítani, tisztában voltak ezzel. Természetesen a legszerencsésebb konstelláció az, amikor mindkettő rendelkezésre áll. Van pénz és van megfelelő színvonalú humán erőforrás – megfelelő színvonalú vezetés alatt. Öröndetes módon az elmúlt időszakban hazánkban is számos publikáció jelent meg a küldetésorientált vezetés témakörében.²

A KÜLDÉTESORIENTÁLT VEZETÉS: A MINŐSÉG DIADALA A MENNYISÉG FÖLÖTT

A küldetésorientált vezetés alapvetően egy olyan vezetési filozófia, amely a központosított szándékot a decentralizált végrehajtás szubszidiaritásával ötvözi, valamint – meghatározott keretek között – elősegíti a fegyelmezett kezdeményezőkézséget, a cselekvés szabadságát és gyorsaságát. Az alárendeltek – megértve a parancsnok szándékát – a saját feladataikat és a feladatok kontextusát látják, és értik, hogy milyen hatást kell elérniük és miért. Ezután a rájuk ruházott cselekvési szabadságon belül eldöntik, hogyan valósítják meg legjobban a feladataikat. A parancsnok a szándék, az ellenőrzési intézkedések és a célok megadására összpontosít, nagyobb cselekvési szabadságot biztosítva az alárendeltek számára.

Lippai Péter szerint „... a küldetésorientált vezetés egy emberközpontú vezetési filozófiaként értelmezhető, ahol az elérendő cél meghatározásán túl a végrehajtás mikéntjét az előjáró csak a koordinációhoz szükséges minimális mértékben korlátozza. Ez a tény az alárendeltek

² Ezek közül néhány, a teljesség igénye nélkül: Bakos Csaba Attila: Hagyományostól eltérő hadviselés, hagyományostól eltérő vezetésszemlélet. Társadalom és Honvédelem, 2015/3., 41–51.; Bárány Zoltán – Lippai Péter: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai (1), Honvédségi Szemle, 2009/4., 17–22.; Boldizsár Gábor: A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre. In: Krajnc Zoltán (szerk.): A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája. (Tanulmánykötet) Nemzeti Közszerkeleti Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014, 15–46.; Czeglédi Mihály: A küldetésorientált vezetés tartalma. Hadtudományi Szemle, 2015a/2., 68–79.; Czeglédi Mihály: A küldetésorientált vezetés kialakulása. Hadtudományi Szemle, 2015b/3., 89–100.; Czeglédi Mihály: A küldetésorientált vezetés szövetségeseink doktrínáiban. Honvédségi Szemle, 2016/5., 3–19.; Czeglédi Mihály: Moltke's Legacy (The Origin of Mission Command). Hadtudományi Szemle, 2018/4., 217–226.; Czeglédi Mihály: A küldetésorientált vezetési szemlélet kialakulását befolyásoló tényezők. Honvédségi Szemle, 2021/1., 75–88. DOI: 10.35926/HSZ.2021.1.6; Dudás Éva: A Bundeswehr vezetési filozófiája. Honvédségi Szemle, 2021/2., 64–84. DOI: 10.35926/HSZ.2021.2.6; Farkas Imre: A Magyar Honvédség vezetésfelfogása változásainak lehetséges irányai és beépülése a kiképzés rendszerébe. Repüléstudományi Közlemények, 2010/különszám, 1–21.; Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály: Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek. Seregszemle, 2016/2., 86–94.; Lippai Péter: A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009a, 1–90.; Lippai Péter: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai. Seregszemle, 2009b/2., 30–44.; Marsai Viktor: Az arnemi csapatban nyújtott német katonai teljesítmény az Auftragstaktik tükrében. Társadalom és Honvédelem, 2009/3., 29–50.; Pintér István – Nagy Andrea Éva: Leadership – vezetési stílus, katonai vezetési stílus. Új Honvédségi Szemle, 1997/2., 66–78.; Porkoláb Imre: Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: Küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában. Honvédségi Szemle, 2019/1., 3–12.; Sári Szabolcs: Fialat vezetőkkel, pályakezdő tisztekkel szemben támasztott követelményeket befolyásoló tényezők. Hadtudományi Szemle, 2017/3., 602–612.; Szabóné Szabó Andrea: Küldetésorientált vezetés: a szemléletváltás mint a hatékonyság záloga. Honvédségi Szemle, 2021/3., 67–79. DOI: 10.35926/HSZ.2021.3.6; Takács Attila Géza: A parancsnoki szerepkör és a csapatépítés felelőssége, kihívások a (poszt)modern haderőben. Hadtudomány, 2016/különszám, 69–80. DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.K.69; Tircsi Hajnal: Küldetésorientált parancsnok – válasz a megváltozott műveleti környezetre. Hadtudományi Szemle, 2015/2., 202–213.

számára nálunk korábban elképzelhetetlen nagy önállóságot biztosít, ami párosulva a végrehajtás feltételeinek biztosításával nagymértékben növelheti a feladatmegoldás sikerességét a modern hadviselésre jellemző, gyorsan változó viszonyok között.”³

A küldetésorientált vezetési filozófia abból indul ki, hogy a háború eredendően kaotikus,⁴ és minden erőfeszítés ellenére „[e]gyetlen műveleti terv sem terjed ki bizonyossággal a fő ellenséges erőkkel való első találkozásra”.⁵ Nem lehet mindent előre megtervezni. Ezért olyan vezetési filozófiára van szükség, amely nem törekszik tökéletes rendre, sőt elfogadja a kaoszban rejlő lehetőségeket, valamint módot ad az alárendelteknek a váratlanul adódó lehetőségek gyors kiaknázására. Mivel az esetek többségében az alárendeltek több információval rendelkeznek az adott helyzetről a terepen, ezért gyorsabb és jobb döntéseket tudnak hozni.

Írásaikban a hazai szakemberek is bemutatták a küldetésorientált vezetés számos előzményét.⁶ Abban általában egyetértés van, hogy a mai értelemben vett küldetésorientált vezetés először a porosz haderőben jelent meg általános vezetési filozófiaként. Itt történt meg először, hogy a teljes haderő valamennyi szintjét áthatotta a küldetésorientált vezetés, majd az első világháború utáni német haderőben érte el talán a „*legvegyisztább*” formáját. Az „*Auftragstaktik*”⁷ – ahogy a poroszok nevezték – valójában két katarzis terméke volt. Az egyik katarzis a napóleoni háborúkban elszenvedett, a másik pedig az első világháborús vereség volt.

Azt is látni kell, hogy a poroszoknál annak idején a küldetésorientált vezetés meghonosítása egy rendszerszintű átalakítás eredménye volt, nem pedig egy elszigetelt reformé. Mindez egybeesett egy nagy volumenű átalakítással, egy olyan átfogó reformfolyamattal, amely az egész országot érintette a közigazgatástól a mezőgazdaságon keresztül az iparig és az oktatásig. Ekkor zajlott például a jobbágyság felszámolása is. Viszonylag keveset beszélünk arról, hogy ráadásul mindez a felvilágosodás szellemében történt. Ezért nem szabad meglepődni azon, hogy a poroszok egy nagyon emberközpontú vezetési filozófiát valósítottak meg. Néhányan magát Clausewitzet is egyfajta – ha nem is elsővonalbeli – felvilágosult filozófusnak tekintik.⁸

Az első világháború után egy újabb katarzis történt – és itt érdemes talán szót ejteni a minőségről és a mennyiségről. Valószínűleg ismert mindannyiunk előtt, hogy az első

³ Lippai (2009b): i. m. 31.

⁴ ADP 6-0: Mission Command: Command and Control of Army Forces. Headquarters Department of the Army, Washington, D.C., 2019. 1–2.

⁵ „Kein Operationsplan reicht mit einiger Sicherheit über das erste Zusammentreffen mit der feindlichen Hauptmacht hinaus.” Helmuth Karl Bernhard von Moltke: Moltkes Militärische Werke: II. Die Thätigkeit als Chef des Generalstabes der Armee im Frieden. Ernst Siegfried Mittler und Sohn, Berlin, 1900, 291.

⁶ Balla Tibor: A caporettoi áttörés magyar hőse, Bertalan Árpád hadnagy. Hadtörténelmi Közlemények, 2017/2., 505–528.; Czeglédi (2015b): i. m. 89–90.; Füzi Imre (szerk.): Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986, 30.; Jobbágy Zoltán: A műveleti hatássóság, a harcérték összetevői, valamint a háború sajátos természete. Hadtudomány, 2011/Elektronikus szám, 4. https://www.mhtt.eu/oldsite/hadtudomany/2011/2011_elektronikus/2011_e_7.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 12. 29.); Lippai (2009a): i. m. 17–18.; Szabó Péter – Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország, 1943–1945. Püldo Kiadó, Nagykovácsi, 2009.

⁷ Az Auftragstaktik kifejezés 1871 körül született. Szó szerint „küldetés-harcászatot” jelent.

⁸ Amos Perlmutter: Carl von Clausewitz, enlightenment philosopher: A comparative analysis. Journal of Strategic Studies, 1988/1., 7–19. <https://doi.org/10.1080/01402398808437326>; Azar Gat: The Origins of Military Thought: From the Enlightenment to Clausewitz. Oxford University Press, USA, 1989. 1–296.; Elisabeth Krimmer et al.: Enlightened War: German Theories and Cultures of Warfare from Frederick the Great to Clausewitz. (Studies in German Literature Linguistics and Culture, 98) Camden House; Rochester, New York, 2011, 1–360.

világháborút követően, a versailles-i békeszerződésben – egyebek mellett – a német haderő létszámát is maximálták, ahogy a magyar haderőét is. A németek a továbbiakban csupán százezer fős hadsereget tarthattak fenn.⁹ Ez is indokolta, hogy a mennyiség felől a minőség irányába mozduljanak el. Szinte a legapróbb részletekig elkezdtek tovább mélyíteni a küldetésorientált vezetésszemlélet feltételeit, áthatva a szervezeti működés valamennyi elemét. Megértették, hogy egy minőség alapú vezetési filozófiát csak minőségi humánerőforrással, elsősorban minőségi vezetőkkel lehet elérni, ezért kiemelt figyelmet fordítottak a leendő tisztek kiválasztására. Abból indultak ki, ha megfelelő alpanyaggal dolgoznak, akkor könnyebben elérik a célt. A csiszolatlan gyémántot csak csiszolni kell, de a kavicsot hiába csiszolják, az továbbra is csak kavics marad.

Ennek érdekében úgynevezett értékelő központokat¹⁰ hoztak létre. Első körben beazonosították, hogy mely kompetenciákra van szükség, majd többnapos eljárás keretében katonai vezetők, pszichológusok¹¹ és egyéb szakemberek segítségével felmérték a jelölteket. A módszer részét tesztek, gyakorlati feladatok és katonai szervezetek bevonásával kialakított életszerű tevékenységek is képezték. A pályázókat nyomás alá helyezték, hogy minél árnyaltabb képet alkothassanak a stresszhelyzetben várható teljesítményükről.¹² A német haderő részben így jutott el a küldetésorientált vezetés legkiforrottabb formájáig. Ez a lendület nagyjából 1941-ig tartott. Ettől kezdve a mennyiség ismét nagy szerephez jutott, valamint Hitler egyre inkább beavatkozott a katonai döntésekbe. Ennek ellenére – ha nem is mindig olyan „vegytisztán”, mint korábban, de – a németeknél a háború végéig tetten érhető volt a küldetésorientált vezetés.¹³

A KÜLDÉTESORIENTÁLT VEZETÉS MEGJELENÉSE A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉGBEN

Magyarországon a küldetésorientált vezetés nem jutott olyan szintre, mint Németországban, de az kétségtelen, hogy német hatásra megjelent ez a fajta gondolkodás is. Néhány szakíró, katonai vezető publikált is a témában.¹⁴ Érdekes módon az egyik legismertebb éppen maga Werth Henrik volt, akit egyébként azzal vádoltak – nem minden ok nélkül –, hogy erősen németorientált volt. Werth azonban éppen német orientációja okán meglehetősen fogékony volt a küldetésorientált vezetésre: „*Elvetendő az egyén azon kifogása tétlenség estén, hogy*

⁹ Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések, 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb politikai szerződései. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 66.

¹⁰ Az értékelő központ (*assessment centre* – AC) egy majd száz éve létező eljárás az új munkatársak kiválasztására. Célja a kiválasztásra kerülő pályázók várható bevéálásának megismerése. A jelentkezőket a betöltendő munkakörre jellemző feladatok elé állítják, majd viselkedésükből, reakcióikból próbálnak arra következtetni, hogyan felelnének meg az adott beosztásban. A technika előnye, hogy az ilyen módon kiválasztott személyek bevéálási aránya többnyire jobb, miután kiválasztásuk nemcsak szóbeli, hanem gyakorlati tapasztalatokra is épül.

¹¹ A németek már akkor nagy jelentőséget tulajdonítottak a pszichológiának. Lásd: Ulfried Geuter: *Polemos panton pater – Militär und Psychologie im Deutschen Reich, 1914–1945*. In: Ash Mitchell et al.: *Geschichte der deutschen Psychologie im 20. Jahrhundert. Ein Überblick*. (wv studium). Westdeutscher Verlag, Opladen, 1985, 146–171.

¹² Ujházy László: *Tisztjelöltek kiválasztása a Brit Szárazföldi Erőknél. Honvédségi Szemle, 2019/2., 102.*

¹³ Lippai (2009a): i. m. 3.; Ujházy László: *The road from Budapest to Vienna paved with the last German offensive of the Second World War*. In: Václav Štefanský (szerk.): *Závěrečná fáza 2. svetovej vojny a oslobodenie slovenska: zborník príspevkov a materiállov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 25–26. apríla 1995*. Vojenský historický ústav, Pozsony, 1996, 47–58.

¹⁴ Bővebben pl.: Czeglédi (2015b): i. m. 89–100.; Farkas (2010): i. m. 1–21.

nem kapott parancsot, azonban nem helyeselhető az sem, hogy valaki a parancs szó-szoros értelméhez ragaszkodik, amikor alkalom nyílik az öntevékenységre."¹⁵

A küldetésorientált vezetésre vonatkozó elveket megtalálhatjuk a magyar királyi honvédség szabályzataiban is. Az 1924-es Harcászati Szabályzathoz képest 1939-ben sikerült egy, a kor követelményeinek megfelelő, más államokhoz képest is úttörő szabályzatot alkotni.¹⁶

A Harcászati Szabályzat 1938-as tervezetében¹⁷ és az 1939-es végleges Szabályzatban az I. rész Harcászati Elvek, I. fejezet, A vezetés eszközei 1. § alatt foglalkozott a vezetéssel és eszközeivel, úgymint: a parancsnokságok, a parancsnok helye, a feladat, a helyzetmegítélés, az elhatározás, a terv, a parancs, a jelentések és közlések, a meglepetés és a biztonság.¹⁸

Az 1939-ben megjelent Katonai zseb-lexikon¹⁹ a hadvezetés utasítására állították össze; a kiadvány elsősorban az alantos és a tartalékos tisztek számára készült. A Katonai Szemle könyvismertetése szerint: „*Ez a zsebkönyv tehát elsősorban a nem tényleges tisztek és tisztjelöltek részére készült, de éppen olyan hasznos és szükséges a tényleges tisztjeinknek, sőt katonai tudásuk gyarapítására törekvő derék altisztjeink számára is. A szerkesztés irányelve az volt, hogy saját fegyvernemének alapkiképzési szabályzatával mindenkinek rendelkezni kell. Minden más okvetlenül tudnivaló ebben a könyvben található.*”²⁰

A lexikon XV. része, a Hadseregszervezés 65. fejezetének 220–223. §-a foglalkozik a vezetéssel és eszközeivel.

A 220. § 1213. pontja szerint: „*Az Alpk-oknak (alparancsnokoknak) adjuk meg a teljeskörű önállóságot feladatuk végrehajtásában.*”²¹

A 222. § 1220. pontja szerint: „*minden pk. (parancsnok) vezetési tevékenységének alapja a kapott feladat.*” Ugyanakkor kitér arra is, hogy ha az események túlhaladják a feladatszámbáskor fennálló feltételeket, akkor a parancsnok cselekedjen öntevékenyen a magasabb szempontok figyelembevételével, a feladat szellemében és a legjobb belátása szerint. Ugyanakkor megjegyzi, hogy az eltérést a parancstól azonnal jelenteni kell az előljárónak.²²

A 222. § 1230. pontja szerint: „*Minden pk. tartsa szem előtt, hogy épp oly hiba, ha a végrehajtás részleteibe beavatkozik, minthogy az alpk-ra (alparancsnokokra) olyan felelősséget hárít, amelyet magának kell viselni.*”²³ Tehát már a második világháború előtt jónéhány helyen le is írták nálunk a küldetésorientált vezetés előnyeit, és számos katonai vezető alkalmazta is ezt a szemléletet a háború során, de természetesen ez a megállapítás nem mindenkire igaz.

¹⁵ Werth Henrik: A kezdeményezés és a kezdés azonos fogalom-e? Előadás kézirat, 141. Közzéteszi: Farkas (2010): i. m. 11.

¹⁶ Harcászati szabályzat. I. rész. Harcászati elvek. A m. kir. honvédelmi minisztérium kiadványa. Budapest, 1939, 267–268.

¹⁷ Harcászati Szabályzat 1938. tervezet. Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1938.

¹⁸ Uo. 7–23.

¹⁹ Zachár: i. m.

²⁰ Sz. n.: Katonai zseb-lexikon 1939. (Recenzió), Magyar Katonai Szemle, 1940/1., 279.

²¹ Zachár: i. m. 345.

²² Uo. 347.

²³ Uo. 348.

A MAGYAR KIRÁLYI 11. HONVÉD HARCKOCSIZÁSZLÓALJ 1941. JÚLIUS 27-EI BEVETÉSE A GORDIJEVKAI HARCOK SORÁN – ÁTTEKINTÉS A KÜLDETÉS-ORIENTÁLT VEZETÉS SZEMPONTJÁBÓL²⁴

1941 nyarán a Barbarossa hadműveletben való részvétel volt a magyar királyi honvédség első komoly háborús megmérettetése, ahol nemcsak a csapatok fegyverzete, felszerelése, kiképzettsége, hanem a harc megvívására, a harcvezetésre vonatkozó szabályzatok és ezeknek az alkalmazása is kipróbálásra került.

Az 1941-es hadjárat során az ún. Kárpát-csoport és az ebből kiváló gyorshadtest vett részt a hadműveletekben. Feladatuk a Kárpátokból előretörve az előrenyomuló tengelyhaderők (német és román csapatok) közötti rés kitöltése, valamint a visszavonuló szovjet csapatok üldözése volt. A német hadvezetés elsősorban a gyorshadtest két gépkocsizó és egy lovasdandárjára tartott igényt a szovjet erők üldözése, illetve a későbbiekben a Dnyepernél folyamvédelmi feladatok során.

Kevésbé ismert tény, hogy a visszavonuló szovjet erők mindvégig szám- és eszközbeli fölényben voltak az őket üldöző/követő magyar csapatokkal szemben. A hadszíntéren a hadműveletek sajátossága folytán a saját és az ellenséges vonalak elmosódtak. A mélyen előretörő német páncélos ékek és az őket követő gyalogos hadosztályok közötti területen visszavonuló szovjet egységek, a szétvert alakulataiktól leszakadt vöröskatonák, dezertőrök, a bevonulási központok felé tartó hadköteles, de még polgári ruhás férfiak is mozogtak. A gyorshadtest előrenyomuló csapatai viszonylag nagy kiterjedésű területen, egymástól elszakadva, a legváratlanabb helyzetekben ütköztek bele a visszavonuló vagy éppen lesálásokban lévő, ellentámadást indító szovjet csapatokba.²⁵

Az üldözés során az elsődleges cél a támadási sávban lévő hidak birtokbavétele és megtartása volt. A kialakult összecsapások során a magyar csapatok harcba bocsátkoztak a náluk lényegesen erősebb ellenséggel, de az első összecsapások után az átjárók felé visszavonuló szovjet erők folyamatosan erősödtek, majd olyan helyi erőfölényt hoztak létre, ami számos esetben válságos helyzetbe sodorta a magyar csapatokat. A honvédség gépkocsizó dandárjai a felderítő- és az elővéderők nyomában előrenyomuló megerősített gépkocsizó zászlóaljjaikból álltak. A zászlóaljparancsnokoknak a hirtelen kialakuló helyzetekben önállóan kellett dönteniük – összhangban a hadműveleti célokkal.

A gyorshadtest egyik jellegzetes összecsapása az 1941. július 27-ei gordijevkai csata volt. „A szovjet erők 1941. évi július hó 27-ikén a Bug nyugati partján Kijev felé északi irányban áttörést kíséreltek meg. Megerősített hadosztályerejű ellenség támadott. Ez a támadás saját harccsoportunkat szétbontakozás közben érte és Gordijevka község mellett veszélyes helyzetbe hozta. A támadó ellenség már-már birtokába vette a környező magaslatokat, mikor a 11. harckocsi-zászlóalj, ahol beosztásban voltam, lendületes és önfeláldozó bevetéssel, eldöntötte a harcot.”²⁶

²⁴ A harcleírás Mujzer Péter kéziratban lévő Magyar páncélosok Ukrajnában 1941 című munkájából való.

²⁵ Mujzer Péter: Hungarian Soldier versus Soviet Soldier. Eastern Front 1941. Oxford, Osprey Publishing, 2021, 22.

²⁶ Botond Pál: Egészségügyi szolgálat a harckocsizóknál. Magyar Katonai Szemle, 1943/2., 395.

Július 26-án, a támadás előtti éjjel erősen esett az eső. A Révhegyi-csoport²⁷ csak gyalogos felderítőjárőröket tudott előreküldeni. Jelentette, hogy nincs összeköttetése a magyar királyi 13. honvéd kerékpáros zászlóaljjal és nem tud előrejutni.

A magyar királyi 2. honvéd gépkocsizó dandárparancsnokság 7.30-kor módosította az intézkedését, és utasította Ankay-Anesini Győző ezredest, hogy a magyar királyi 5. és a 6. honvéd gépkocsizó, valamint a magyar királyi 13. honvéd kerékpáros zászlóaljakkal és két üteggel törjön előre Bersadra. Az Ankay-csoport a felázott utakon csak reggel 10-re érkezett meg Gordijevkára. Onnan jelentette, hogy a településtől délkeletre lévő erdőben ellenség van. A dandárparancsnokság megerősítette a csoportot a magyar királyi 12. honvéd kerékpáros és a magyar királyi 11. honvéd harcokocsizászlóaljakkal, valamint a dandártüzérség zömével, 7 üteggel. Úgy rendelkezett, hogy a magyar királyi 1. honvéd lovasdandár páncélos, a 2. felderítő-, a 4. honvéd gépkocsizó és a 14. honvéd kerékpáros zászlóaljak az út felszabadulásának mértékében biztosítással Budy felé követi az Ankay-csoportot.²⁸

Az Ankay-csoporthoz beosztott magyar királyi 6. honvéd gépkocsizó zászlóalj nehezen nyert tért. A magyar csapatok előrenyomulását erősen hátráltatta a felázott, sáros terep és az aznap is zuhogó eső.

13.00-kor a felderítést elhanyagoló magyar csapatokat Demidovka felől három zászlóaljnyi erővel ellenséges támadás érte. Ankay-Anesini ezredes a magyar királyi 6. honvéd gépkocsizó zászlóalj védelme érdekében a magyar királyi 5. honvéd gépkocsizó zászlóaljnak támadást rendelt el. Itt vetették be a magyar királyi 1. honvéd lovasdandár páncéloszászlóalj kisharcokcsijait, a 35M Fiat-Ansaldókat, amelyek támadása megtorpanásra készítette a támadó szovjet csapatokat. A támadásban részt vett két kisharcocsi-század harcokcsijai azonban szinte teljes egészében megsemmisültek.²⁹

A magyar királyi 11. honvéd harcokocsizászlóalj parancsnoka 14.00 tájban érkezett be Ankay-Anesini Győző ezredes harcálláspontjára.

A Gordijevka körzetében harcoló szovjet 96. hegyi lövészhadosztály egyik ezredének újabb támadása 14.45-kor ismételt megint a magyar királyi 6. honvéd gépkocsizó lövészászlóalj arcvonalát. A magyar gépkocsizó gyalogosok visszaözlönltek, védtelenül hagyva a mögöttük települt magyar és német ütegeket. Ankay-Anesini ezredes a veszélyeztetett magyar királyi 5. és 6. honvéd gépkocsizó zászlóaljak és a felvonultatott tüzérség (7 üteg) védelmében – mivel féltő volt, hogy a csapatok megingása esetén a támadó szovjet csapatok lerohanják a tüzérségi állásokat és a gépkocsizó zászlóaljak gépjárműveit – elrendelte a 15 óra körül beérkező magyar királyi 11. honvéd harcokocsizászlóalj bevetését.³⁰

Hienz József ezredes, a rétsági magyar királyi 11. honvéd harcokocsizászlóalj parancsnoka az előjárójától a következő parancsot kapta: „*Vesse vissza a harcokocsizászlóaljak bevetésével a Gordijevka déli peremvonalára feljutott ellenséges részeket, és a küzdőket segítse előre a peremvonal birtokba vételére, majd azokkal együttműködve akadályozza meg az ellenség további térnyerését.*”³¹

²⁷ Révhegyi Ferenc ezredes a magyar királyi 1. honvéd lovasdandár páncéloszászlóalj parancsnoksága alatt kerékpáros és páncélos alegységekből álló harccsoport parancsnoka.

²⁸ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Gyorshadtest, 2. doboz IV.

²⁹ Andaházi Szeghy Viktor: A magyar királyi honvédség részvétele a Szovjetunió elleni támadásban (1941. június – december). Belvedere Meridionale, Szeged, 2016, 73.

³⁰ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Gyorshadtest, 2. doboz III/1.

³¹ Rada Tibor: A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945) I–II. Pécs, Gálos-Nyomdász Kft., 1998. 434.

Ankay ezredes úgy intézkedett, hogy a magyar királyi 11. honvéd harcokcsizászlóalj korlátozott célú, az ellenséges támadás megállítását és a saját vonalak stabilizálását elérő támadást indítson. Hangsúlyozta, hogy nem az ellenséges vonalak áttörése a cél, hanem az ellenséges gyalogság első vonalának letiprásáról van szó.³² A parancsnoki intézkedés a feladat célját és helyszínét határozta meg, a végrehajtás részleteit a harcokcsizászlóalj parancsnokára bízta.

Hienz József ezredes terve szerint a zászlóalj zöme a támadó szovjet erőket a peremvonalról visszaveti, majd részekkel a saját gépkocsizó erőket a peremvonalra felsegíti. Ezt követően a könnyűharcokcsi-századokat egy előre kijelölt készenléti helyen gyülekezteti, további bevetéssel számolva.

Botond Pál orvos főhadnagy térképészlete szerint a szovjet erők Demidovka irányából mérték csapást a 242-es és a 250-es magassági pontokon keresztül Gordijevka déli peremvonalára, az ott éppen kibontakozó magyar gépkocsizó gyalogságra. A magyar királyi 11. honvéd harcokcsizászlóalj törzse a zászlóaljsegélyhellyel Gordijevka faluban települt, Hienz ezredes innen vezette a támadást.

A támadást 15.00 óra körül a 11/1. és a 11/2. könnyűharcokcsi-századok hajtották végre 15–15 db 38M Toldi könnyű harcokcsival. A harcokcsiszázadok a magyar királyi 6. honvéd gépkocsizó zászlóalj tagjainak visszaemlékezése szerint nem egyszerre, hanem egyórás eltéréssel támadtak. Valószínűleg a válságos helyzetben döntött úgy a zászlóaljparancsnok, hogy a beérkezés sorrendjében veti harcba a századait, hogy megerősítse az arcvonalat. Felderítés hiányában a támadás ismeretlen terepen, magas búzavetésben indult meg, ahol szinte elvesztek a Toldi könnyű harcokcsik. Az ellenséges tűzben a kísérő gyalogság nem tudott felzárkózni a páncélosok mögé. Az előrenyomuló magyar könnyűharcokcsi-századok kezdetben veszteség nélkül szórták szét a szovjet csapatokat, Demidovka környékén azonban szovjet páncéltörő tüzérségi állásokba futottak.

Az 1. harcokcsiszázad Mészöly Géza százados parancsnoksága alatt a balszárnyon, Gordijevkából kiindulva a Bersad felé vezető út mentén tört előre, a 250-es magassági pontnál jobbra fordulva számolta fel a szovjet erőket és vette fel az érintkezést a 2. könnyűharcokcsi-század megmaradt páncélosaival: „...százada élén az elg.-et megkerülve annak oldalába, az elg. tüzérségig tört előre. Erős elg. erőket megsemmisített és az elg. ellentámadást megállította. Gyülekezés után, egy részben megrendült saját csoportnál, harcokcsijából kiszállva ezek harcvezetését átvette.”³³

A jobb szárnyon előrenyomuló 2. harcokcsiszázad Antalffy Ferenc főhadnagy vezetésével a 242-es magassági pontnál oldalba kapta a Demidovka felől támadó szovjet erőket.

A 2. század – Antalffy főhadnagy önálló elhatározása alapján – tovább tört előre a nehéz terepen. A főhadnagy százada lerohant egy szovjet tüzérüteget és szétszórt egy gyalogos alegységet. Antalffy főhadnagy századának egy részével egy álcázott ellenséges üteg tüzebe került. A 38M Toldi könnyű harcokcsik magas búza- és rozsvetésben a felázott talajon nem tudtak idejében kitérni a szovjet üteg tüze elől. A főhadnagy 38M Toldi könnyű harcokcsija mozgásképtelenné vált, Antalffy Ferenc kiugrott a harcokcsiból és kezében a szolgálati pisztolyával kézitusában esett el.

A magyar királyi 6. honvéd gépkocsizó zászlóalj harctudósítása a következőképpen rögzítette a magyar harcokcsitámadást: „*Legelőször a 11/1. harcokcsiszázad futott be úgy 15 óra felé, Mészöly százados parancsnoksága alatt. Ez azonnal merészen előretört*

³² HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Gyorshadtest, 2. doboz IV.

³³ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Kitérítési javaslatok, 1941-es év, Topai Pál főhadnagy, magyar királyi 1. honvéd lovasdandár páncéloszászlóalj 1. kisharcokcsi század, századparancsnok.

az erdő felé, szétugrasztotta az ellenséget, de megállapította, hogy a 250 magaslati ponttól délnyugatra a peremvonal mögött friss ellenséges tömegek gyülekeznek. Ezekre az útegek és aknavető (saját) azonnal megsemmisítő tüzet fektettek. Alig egy óra múlva (16 órakor) beérkezett a 11/2. harcokocsiszázad is vitéz Antalfy főhadnagy parancsnoksága alatt. Ez a jobbszárnyon tört előre Demidowka irányába. A Szathmáry-csoport, az 1. és a 3. század (6. gépkocsizó zászlóalj), a támadó alakzatot követte. Hatalmas aknavető és tüzérségi tűz zúdult a magyar harcokocsikra és az őket követő honvédekre. A támadás tehát a hatalmas búzatábla déli szegélyén Demidowkától északra elakadt. A peremvonal mögött gyülekező ellenséget azonban sikerült szétszórni és a támadást megghiúsítani. Sajnos ennek a kemény küzdelemnek érzékeny áldozatai voltak. A támadó csoport parancsnoka, Szathmáry főhadnagy és a 11/2. harcokocsiszázad parancsnoka, vitéz Antalfy főhadnagy honvédeink élén haltak hősi halált.³⁴

A harctéren tanúsított kiemelkedő magatartásáért Stolmár József hadapród őrmestert Bronz Vitézségi Éremmel tüntették ki. „Önfeláldozó és ügyes vezetésével mutatott példát bajtársainak páncélosaink egyik döntő sikerű harcokcsi támadásában. Ennek az ellenség részéről elkeseredetten végigküzdött páncélos ütközetnek során Stolmár József bátran és sikeresen támogatta szakaszparancsnokát. Amikor szakaszparancsnokának harcokocsiját az ellenség tüzérségi tüze harc képtelenné tette és a parancsnok is súlyosan megsebesült, Stolmár József nyomban átvette a szakaszparancsnokságot és folytatta az előretörést. Sikerült neki a vele szembenálló szovjet tüzérség egyik lövegét megsemmisítenie, de eközben még egy harcokocsija szenvedett súlyos sérülést, Stolmár József a küzdelmet mindaddig folytatta, amíg megmaradt két harcokocsijának fegyverzetét használni tudta, de közben a küzdelem sikeresen eldőlt. Stolmár ekkor a két súlyosan sérült harcokocsit a visszavonuló ellenség tüzérségi és páncélelhárító tüze ellenére visszahozta.”³⁵

Gyovai Döme Lajos páncélos tizedes így emlékezett a harcokra: „Nagy páncélos csata volt ott a bolsevikokkal. Lassan, szaggatottan beszél: – Leállt a motor – mondja. – Látom, hogy mintegy 30 méterre gabonatábla van. Gondoltam, befutok a búzába. Csőre töltöm a pisztolyomat és kiugrok a harcokocsiból. Kézigránátot dobtak utánam s a szilánkjai a combomba fúródtak. Tovább megyek s amint a búzában hajolva megyek, puska lövedék ér. A hátamon ment be, elől jött ki és eltörte a bal kulcsontomat. Lefeküdtem és ott vártam be az estét. Akkor visszamentem a harcokocsimhoz és belefeküdtem. Kegyetlen hosszú éjszaka volt. Fáztam a vértől. Kínzott a szomjúság. Hajnalban herelevelet szedtem és arról nyaltam a harmatot. Csend volt. Gondoltam: mindegy, ott vérzek-e el, vagy lelőnek. Elindultam.”³⁶

A támadás során a magyar királyi 11. honvéd harcokocsizászlóalj súlyos személyi és anyagi veszteséget szenvedett. A zászlóalj 26 katonája halt hősi halált, 5 fő eltűnt, 9 fő megsebesült és 15 db 38M Toldi könnyű harcokocsit veszített, ez a rendszeresített állomány mintegy fele volt. A harcokocsik közül csak két-három Toldi kapott telitalálatot, a harcjárművek zömét sikerült a tábori javítóműhelyekben kijavítani és újból hadrendbe állítani.

A harcok résztvevői közül az alábbi személyeket tüntették ki hősiességükért: posztumusz Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagok a kardokkal kitüntetésben részesültek Antalfy Ferenc, Szőke Alfréd főhadnagyk és Szotyori András hadnagy.³⁷

³⁴ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Gyorsadtest, 2. doboz II/1-6. gk. zlj.

³⁵ Lakatos Vince: Ahol a hősök drága életéért vívnak szívós harcot. Az Újság, 1941. 09. 24., 9–10.

³⁶ Uo. 9–10.

³⁷ Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek), 1941/43. (1941. szeptember 16.), 525.

Hősies önfeláldozó magatartásért az Ezüst Vitézségi Érem I. osztályában részesült posztumusz Csömör Géza őrzető és Mátra Ferenc hadapród őrmester.³⁸ A honvédeket az Ezüst Vitézségi Érem II. osztályával és Bronz Vitézségi Éremmel tüntették ki.

A július 27. után kelt jelentés alapján a magyar királyi 2. honvéd gépkocsizó dandár harcjárművesztése július 26–27-én 13 kisharckocsi és 19 könnyű harckocsi volt.³⁹ A veszteségi nyilvántartásban a Révhegyi-csoport kisharckocsijai is szerepeltek.

A gordijevkai harcokkal kapcsolatosan a hadtestparancsnokság is megtette az észrevételeit: *„A gépkocsizó dandár VII. 27-én Gordijewka dél területén igen erős orosz ellentámadást vetett vissza. Ez alkalommal a 11. harckocsi, valamint az 1. lovas páncélos zászlóalj részei bátor előretörésekkel, vitéz magatartásukkal eldöntötték az ütközet sorsát.”*⁴⁰

A gordijevkai ütközet – véleményünk szerint – jó példa az 1941-es magyar harcvezetés bemutatására, az abban fellelhető küldetésorientált vezetési elemekkel és a végrehajtás során elkövetett hibákkal együtt.

A korabeli jelentésekből kitűnik, hogy a magyar csapatok megfelelő felderítés, él- és oldalbiztosítás nélkül haladtak előre. Az esős időjárás és a nehéz terep is hátráltatta a felderítést. A Révhegyi-csoport csak gyalogos felderítőjárőröket tudott előreküldeni.

A harc válságos szakaszában a harccsoport parancsnoka minden rendelkezésre álló erőt bevetett, hogy megszilárdítsa a védelmet, valamint megóvja a saját tűzértséget és a gépjárműveket. Ekkor, hogy időt nyerjenek, vetették be és morzsolódott fel a magyar királyi 1. honvéd lovasdandár páncéloszászlóalj két kisharckocsi-százada, majd a további szovjet támadások miatt a magyar királyi 11. honvéd harckocsizászlóalj is.

A feladatszabás egyszerű és világos volt, ez alapján adta ki a harckocsizászlóalj parancsnoka a támadási parancsát. A válságos helyzetben előzetes szemrevételezés és felderítés nélkül, térben és időben egymástól elszigetelten indult támadásra a két harckocsiszázad. Mészöly százados százada a feladat végrehajtása után a kiadott parancsnak megfelelően a peremvonal mögött gyülekezett, Antalfy főhadnagy százada viszont öntevékenyen folytatta a támadását, de a sáros terepen ellenséges páncéltörő ágyúk tűzébe került és megsemmisült. Antalfy főhadnagy öntevékeny, lendületes támadása nem egyedülálló eset az 1941-es harcok során. Különösen a fiatal alantos tisztek, szakasz- és századparancsnokok viselkedtek a vakmerőségig bátran harc közben.

A harctéri viselkedést elemző munkák rámutatnak arra a tényre, hogy a frissen harcba vetett csapatoknál – különösen a fiatal tiszteknél – a személyes biztonságuknál is súlyosabban esett latba a csoportnak való megfelelés, a bátorság és a vakmerőség.

ÖSSZEGZÉS

Minden szervezet – így a haderő – arkhimédészi pontja az emberi erőforrás, azon belül pedig a vezetés. A magunk részéről úgy látjuk, hogy – vezetési szempontból – a küldetésorientált vezetés nem más, mint a minőség diadala a mennyiség felett. Jóllehet Magyarországon a második világháború idején nem jutott olyan szintre a küldetésorientált vezetés, mint Németországban, de az kétségtelen, hogy német hatásra azért nálunk is megjelent ez a fajta gondolkodás.

³⁸ Uo.

³⁹ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Gyorshadtest, 2. doboz IV.

⁴⁰ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Gyorshadtest, 2. doboz, gys. hdt. I.a. 41.VIII.31. sz. Tapasztalatok a harckocsik alkalmazása és harceljárása tárgyában.

1941 nyarán a Barbarossa hadművelet volt a magyar királyi honvédség első komoly háborús megmérettetése, ahol nemcsak a csapatok fegyverzete, felszerelése, kiképzettsége, hanem a harc megvívására, a harcvezetésre vonatkozó szabályzatok és ezek alkalmazása is vizsgázott. Az 1941. július 27-ei gordijevkai csata jó példa mindezek bemutatására, a fellelhető küldetésorientált vezetési elemekkel és a végrehajtás során elkövetett hibákkal együtt. Írásunkban a túlerejű ellenséggel szemben alkalmazott magyar harcokcsizászlóalj harctevékenységén keresztül igyekeztünk megismertetni a motivált, öntevékeny alegységek harcát az 1941-es ukrajnai hadműveletekben.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- *ADP 6-0: Mission Command: Command and Control of Army Forces.* Headquarters Department of the Army, Washington, D.C., 2019.
- Andaházi Szeghy Viktor: *A magyar királyi honvédség részvétele a Szovjetunió elleni támadásban (1941. június – december).* Belvedere Meridionale, Szeged, 2016.
- Balla Tibor: *A caporettói áttörés magyar hőse, Bertalan Árpád hadnagy.* Hadtörténelmi Közlemények, 2017/2., 505–528.
- Botond Pál: *Egészségügyi szolgálat a harcokcsizóknál.* Magyar Katonai Szemle, 1943/2., 395.
- Czeglédi Mihály: *A küldetésorientált vezetés kialakulása.* Hadtudományi Szemle, 2015b/3., 89–100. https://m.ludita.uni-nke.hu/repositorium/bitstream/handle/11410/10300/15_3_tt_czeglledi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Farkas Imre: *A Magyar Honvédség vezetésfelfogása változásainak lehetséges irányai és beépülése a kiképzés rendszerébe.* Repüléstudományi Közlemények, 2010/különszám, 1–21. https://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2010_cikkek/Farkas_Imre.pdf
- Gat, Azar: *The Origins of Military Thought: From the Enlightenment to Clausewitz.* Oxford University Press, USA, 1989.
- Geuter, Ulfried: *Polemos panton pater – Militär und Psychologie im Deutschen Reich, 1914–1945.* In: Ash Mitchell et al.: *Geschichte der deutschen Psychologie im 20. Jahrhundert: Ein Überblick.* (wv studium). Westdeutscher Verlag, Opladen, 1985, 146–171.
- Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések, 1918–1945: A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb politikai szerződései.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.
- Harcászati szabályzat. 1. rész. Harcászati elvek. A m. kir. honvédelmi minisztérium kiadványa. Budapest, 1939.
- Harcászati Szabályzat 1938. tervezet, Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1938.
- HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Gyorshadtest, 2. doboz.
- HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, kitüntetési javaslatok, 1941.
- Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek), 1941/43. (1941. szeptember 16.)
- Jobbágy Zoltán: *A műveleti hatásosság, a harcérték összetevői, valamint a háború sajátos természeté.* Hadtudomány, 2011/elektronikus szám. https://www.mhht.eu/oldsite/hadtudomany/2011/2011_elektronikus/2011_e_7.pdf
- Krimmer, Elisabeth et al.: *Enlightened War: German Theories and Cultures of Warfare from Frederick the Great to Clausewitz. (Studies in German Literature Linguistics and Culture, 98)* Camden House; Rochester, New York, 2011.
- Lakatos Vince: *Ahol a hősök drága életéért vívnak szívós harcot.* Az Újság, 1941. 09. 24., 9–10.

- Lippai Péter: *A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva*. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009a.
- Moltke, Helmuth Karl Bernhard von: *Moltkes Militärische Werke: II. Die Thätigkeit als Chef des Generalstabes der Armee im Frieden*. Ernst Siegfried Mittler und Sohn, Berlin, 1900.
- Mujzer Péter: *Hungarian soldier versus Soviet soldier, Eastern Front 1941*. Oxford, Osprey Publishing, 2021.
- Mujzer Péter: *Magyar páncélosok Ukrajnában 1941*. (Kézirat)
- Perlmutter, Amos: *Carl von Clausewitz, enlightenment philosopher: A comparative analysis*. Journal of Strategic Studies, 1988/1., 7–19. <https://doi.org/10.1080/01402398808437326>
- Rada Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945) I–II*. Pécs, Gálos-Nyomdász Kft., 1998.
- Szabó Péter – Számvéber Norbert: *A keleti hadszíntér és Magyarország, 1943–1945*. Püldo Kiadó, Nagykovács, 2009.
- Sz. n.: *Katonai zseb-lexikon 1939*. (Recenzió), Magyar Katonai Szemle, 1940/1.
- Ujházy László: *The road from Budapest to Vienna paved with the last German offensive of the Second World War*. In: Štefanský, Václav (szerk.): *Závěrečná fáza 2. světové vojny a oslobodenie slovenska: zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 25–26. apríla 1995*. Vojenský historický ústav, Pozsony, 1996, 47–58.
- Ujházy László: *Tisztjelöltek kiválasztása a Brit Szárazföldi Erőknél*. Honvédségi Szemle, 2019/2., 100–108.
- Zachár Sándor (szerk.): *Katonai zseb-lexikon*. Attila-Nyomda Rt., Budapest, 1939.

Varga A. József ny. ezredes:

A PROTESTÁNS TÁBORI PÜSPÖKSÉG TÖRTÉNETE A MEGALAKULÁSÁTÓL AZ 1951-ES MEGSZŪNÉSÉIG^{1, 2} (3.)

ÖSSZEFOGLALÓ: 2023-ban emlékezünk meg a Protestáns Tábori Püspökség megalakulásának 100. évfordulójáról. A protestáns tábori lelkészek már az 1848–49-es szabadságharcban is kitűntek szolgálatukkal. Igazán az első világháború pokla mutatta meg, mekkora szükség van rájuk, de a két háború közötti időszakban, majd a második világháborúban, a fogolytáborok világában is helyt álltak. Az 1950-es évek elején szándékosan elsorvasztott szolgálatot a rendszerváltás után, 1994-ben szervezték újjá. A szerző háromrészes tanulmányában a Protestáns Tábori Püspökség történetét mutatja be a szolgálat megalakulásától 1951-es megszűnésén át az újjáalakulásig.

KULCSSZAVAK: protestáns, tábori püspökség, 100 éves évforduló, Soltész Elemér

A SZERZŐRŐL:

Dr. Varga A. József ny. ezredes (PhD), hadtörténész (ORCID: 0000-0001-5774-6573)

A HONVÉDELMI MINISZTERIUM LELKÉSZI OSZTÁLYAITÓL A MEGSZŪNÉSIG

A magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány a második világháború végén, 1944. december 22-én alakult meg Debrecenben, amikor az ország keleti felét már megszállta a Vörös Hadseereg, de nyugati részében még folytak a harcok a szovjetek és a megszálló német hadsereg, illetve a Szálasi-kormány magyar hadserege között. A kormány Budapestre költözését követően Vörös János honvédelmi miniszter a minisztérium állománytáblájának jóváhagyásakor megerősítette a meglévő helyzetet és a meglévő személyeket beosztásukban. Ennek megfelelően 1945. április 13-án a tábori püspökségek élén a távollévő Hász István tábori püspök helyett Folba János vezéresperest bízta meg a római katolikus lelkészet vezetésével, a Protestáns Tábori Püspökség élén továbbra is Soltész Elemér tábori püspök maradt. Néhány nappal később sor került az izraelita lelkészi osztály felállítására, amelynek a tömegsírok feltárása volt a legfőbb feladata. A hazatért és rendfokozattal rendelkező tábori lelkészeknek legelőször is igazolóbizottság előtt kellett számot adniuk a háború alatti tevékenységükről. A kérdések és az elbírálás szempontjai nem tértek el a tisztek igazolását végzőkétől, az eljárás során 47 lelkészt igazoltnak minősítettek. Ez a szám azonban csak pillanatnyi helyzetnek tekinthető, mivel a létszám naponta változott. Az igazolási eljárásnál

¹ A háromrészes írás a szerző – az Evangélium a katonák között. 100 éves a Protestáns Tábori Püspökség című kötetben megjelent – tanulmányának szerkesztett változata. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2023, 40–85. A tanulmány illusztrációi a kötetből valók.

² A tanulmány idézetei a szerző korábban megjelent munkáiból valók: Dr. Varga A. József: Soltész Elemér altábornagy, protestáns tábori püspök. Petit Real Kiadó, Budapest, 2000; Dr. Varga A. József: Katonák – lelkészek, tábori lelkészek. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010.

kritérium volt a Szálásra tett eskü vagy a nyilasok támogatása, erre érzékenyek voltak a vizsgálóbizottságok. Az igazolóbizottságok a háborús bűnöket igyekeztek bizonyítékok segítségével feltárni, azonban esetenként elég volt egy „jóakaró” bejelentése, hogy az adott személy a nyilasok által meghirdetett, végsőkéig való kitartásra buzdította a híveket, és már nem is adták ki az igazolást. Az igazolt tábori lelkészek ezekben a hónapokban részt vettek a „holtta nyilvánítási” eljárásokban. Az ekkor elfogadott rendelet szerint az eltűnt személyről – amennyiben két tanú jegyzőkönyvileg halottnak igazolta – a tábori püspökségek tábori halotti anyakönyvet állíthattak ki. A holtak nyilvánítás a hozzátartozók számára volt fontos a különböző járandóságok megítélésénél, esetleg az új házasságkötésnél.

Ezekre a hónapokra vonatkozóan nehezen követhető a katonalelkészek létszáma és az is, hogy mi volt a beosztásuk, mivel a tábori püspökségek hatáskörét gyakorló lelkészi osztályok mellett a katonai kerületek parancsnokai is gyakran adtak ki beosztásba helyezési parancsokat, igazolásokat. A nagy fluktuáció természetes volt, hiszen hadsereg és katona alig volt, állandóan átszervezték a sereget, mindenki érezte a bekövetkező változásokat. A kinevezett tábori lelkészi vezetőknek az volt a törekvésük, hogy a háború előtti felépítésnek megfelelően hét katonai kerület legyen felállítva, azonban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1945 júniusában ezt nem hagyta jóvá, *„így a hazai területen visszamaradt lelkészek közül azok, akik lelkészi állás híján beoszthatók nem voltak, a honvédség állományából kiválni kényszerültek. Némelyek nyugállományba, mások szkv-ba (szolgálaton kívüli) helyezésüket kérték, legtöbben – ezek közt nyugati és keleti hadifogságból lassankint visszatérők is – a polgári egyházaknál kerestek és találtak valaminő alkalmazást”*. Valamelyest rendezte a helyzetet Vörös János honvédelmi miniszter 31.082/Eln.sz.ü./1945. számú rendelete, mely 1945. október 1-jei állománytáblájában 17 római katolikus és 17 protestáns lelkészi, valamint tíz rabbi helyet biztosított.

Soltész Elemér protestáns tábori püspök 1945 végén írt levelében még voltak bizakodó gondolatok, és az átmeneti időszak feladatait a következőképpen foglalta össze: 1. A mai helyzet még nem alkalmas arra, hogy a katonai egyházközségek ügyét elővegyük. Mihelyt az idejét elérkezettnek látja a püspökség, megtesz minden lehetőt az egyházközségi élet feltámasztására. 2. Addig is: ahol ht. (hivatásos) tábori lelkész tartózkodik bárminő beosztásban, ott mindazokra a protestáns katona egyénekre, akikhez eljuthat, önként gondot visel. Ahova nem juthat el, ott a ht. és tényleges katonák a polgári lelkészek szolgálatára vannak – ahogyan eddig is oda voltak – utalva. 3. A katonai egyházközség javára való adakozásra felhívásnak ma nincs értelme, mert – lelkészi állások híján – katonai egyházközségeink nincsenek, és mert a pénz napról napra értéktelenebbé válik. Egyébként a lelkész a hozzá forduló katonának mondja meg, hogy önkéntes adományaival akár rendszeresen, akár alkalmasszerűen mind a katonai egyházi szervezetet, mind a polgári egyházközségeket támogathatja. Ez a joga és lehetősége eddig is megvolt minden ht. és tényleges katonának. 4. Hivatásos és tényleges katona ne kérje fölvetelét, illetve visszavételét a polgári egyházközségbe, hanem várja meg a katonai egyházközségek föllevenítését. 5. Igazolt és létszám fölött vezetett tábori lelkészeink, akiknek tábori lelkészi beosztásuk nincs, a katonák között mindennemű lelkészi szolgálatot végezhetnek. Amennyiben anyakönyvet vezetni nem áll módjukban, az anyakönyvezendő szolgálatok följegyzésére kérik fel a legközelebbi polgári lelkészt. Budapesten az egyetlen beosztott (kórházi) lelkész minden anyakönyvezendő esetet bevezet a maga anyakönyvébe. 6. Általában türelemmel kell munkálnunk és várunk a mai zavaros állapot megtisztulását.

A türelem és várakozás időszakában azonban egymás után jelentek meg olyan rendeletek, amelyek a katonai lelkigondozás lehetőségeit korlátozták. Ezek közé tartozott a kötelező templomlátogatás megszüntetése. Az 1945–46-ban töredékeiben fennmaradt lelkészi jelen-

tesek erről az intézkedésről a következőket írták: „*A legénységet – minthogy ez idő szerint a templomi istentiszteletekre vezénylés nincs rendszeresítve – a katonai egyházközség vezető lelkésze keresi fel a laktanyákban, ugyanő látja el a büntető intézetben lévőket.*” A csapatoknál lévő katonalelkészek helyzetét jól jellemzik a 6. hadosztálynál történtek. A fegyverszüneti egyezmény értelmében felállított hadosztály mindhárom ezredénél és az egészségügyi oszlopnál volt még egy római katolikus és egy protestáns lelkészi beosztás. Az 1945. márciusi hadosztályparancs tevékenységüket már korlátozta, mely szerint az „*ünnepi rendezvényekre az alakulatok önként jelentkező tagjait zárt rendben, tiszt parancsnoksága alatt kell felvezetni*”. Tehát a laktanyán belüli istentiszteletre már nem volt lehetőség, és a helyzet ellentmondásosságát jól jellemzi, hogy a hadosztály 1948 szeptemberében történt megszüntetéséig 13 lelkész fordult meg a magasabbegységnél.

A katonák vallásgyakorlását és lelkigondozását tovább szűkítette a HM. 11.750/eln. 1946. sz. rendelete, mely szerint „*azokon a vidéki helyőrségeken, ahol helyőrségi templomok vagy honvéd lelkészek nincsenek, az istentiszteleteket a polgári istentiszteletekkel egyetértésben kell szabályozni*”. A rendelkezés értelmében ekkortól gyakorlatilag a katonák részére szervezett külön istentiszteletek megszűntek, a katonák csak önkéntes alapon vehettek részt a szertartásokon. Az újjászervezett lelkészi osztályokon azzal is tisztában voltak, hogy nem képesek a régi módon átfogni és megszervezni a katonák lelkigondozását, ezért először is türelmet kértek a gyülekezet nélküli, de még a hadseregben maradt protestáns tábori lelkészektől, másodsorban érzékeltették, hogy a jövő a hadsereg vezetése által tett ígéretektől függ. Ezt a helyzetet Soltész Elemér protestáns tábori püspök a következőképpen fogalmazta meg: „*A tábori lelkészi kar tagjainak mostani csekély létszáma mellett – különösen Budapesten – igen szerény méretű a hivatásos és a tényleges katonák lelki gondozásának lehetősége. A jövő mutatja meg, beválnak-e azok az ígérek, amelyek az illetékesek részéről a honvédség fokozatos fejlesztésével a tábori lelkészek létszámának megfelelő szaporítását helyezték – ismételten – kilátásba. Addig is, a jelenleg szolgálatot teljesítő hivatásos lelkészeink és kisegítő polgári lelkésztestvéreink lelkiismeretes buzgósága a honvédség bárhol állomásozó minden egyes tagjára nézve lehetővé teszi, hogy az ige és a lelkipásztori gondozás után igazán vágyakozó lélek megtalálja a maga kielégülését.*”

Újabb változásokat indított el a katonai kerületek összevonására vonatkozó 17.400/eln. szerv.-1946. számú rendelet, amely július 15-ével lépett életbe és az addigi hét katonai kerület számát négyre csökkentette. A katonai kerületek kijelölésével végre sor kerülhetett a kerületi lelkészi állások megszervezésére is. A 29126/eln. szü.-1946. sz. rendelettel a budapesti I. kerülethez vitéz bátorkeszi Kiss Sándor lelkész-ezredes és Vargha Sándor tartalékos lelkész-főhadnagy oszlatott be, a pécsi 2. kerülethez dr. Schulek Tibor lelkész-alezredes, a szegedi 3. kerülethez Bartha János lelkész-százados, a debreceni 4. kerülethez dr. Dezső László lelkész-őrnagy nyert beosztást, a tábori püspökséghez pedig Bíró Sándor lelkész-századost helyeztették át. Tehát a beosztott hat protestáns lelkész közül négy református és kettő evangélikus lelkész volt. A kerületi lelkészi állások megszervezését követte a honvédség protestáns egyéneiből álló egyházközségeinek megszervezése is. A 2631/eln.-1947. sz. körrendelet négy protestáns katonai egyházközség felállítását vállalta fel. A honvédelmi miniszter által kiadott rendelet megismételte a háború előtt kiadott 4826/Elnökség-1925. sz. HM-rendeletet azzal a módosítással, hogy „*az annak idején vegyes dandárparancsnokságok székhelyein alakított katonai egyházközségek ezúttal a katonai kerületi székhelyekhez igazodnak s a négy honvédkerületnek megfelelően négy katonai egyházközség szervezetik*”. Ugyanakkor és ugyanott jelent meg az egyházi célra felajánlott adományok levonását szabályozó 2632/eln.-1947. sz. HM-rendelet is, amely az 1925-ben kiadott tájékoztató utasítást ismételte meg.

A katonai kerületek vezető protestáns lelkészeinek kinevezése és az egyházközségek megalapításának lépései ellenére a tábori lelkészek egyre gyakrabban panaszkodtak arra, hogy az „illetékes parancsnokság az alakulat protestánsainak lelkigondozására szolgálataikat nem vette igénybe”. Ugyanez történt a Kossuth Akadémia³ tiszt- és tiszthelyettesképző tanfolyamainak megindításakor is. A két tábori püspökség vezetője 1947. november 19-én 35/bk.-1947. sz. alatti levelükben együttesen a következő – Folba János vezéresperes által fogalmazott – átiratot intézték az akadémia parancsnokához: „A HM illetékes osztályától vett értesítés szerint a Kossuth Akadémia megkezdte működését. Ennek kapcsán esedékessé vált a Kossuth Akadémia állományához tartozó és az alatt írott társpüspökségek joghatósága alá eső honvédegyének, valamint családtagjaik lelki gondozására való törvényes jogigény rendezése, illetőleg annak kielégítése. Mivel az akadémia nem rendelkezik állományához tartozó lelkésszel, s mivel ennek következtében a lelki gondozás megvalósítása egyrészt az akadémiai tantervvel és házirenddel, másrészt a megfelelő lelkészküldés fennálló adottságaival van szoros összefüggésben, ezért célravezetőnek látszik, hogy a gyakorlati megoldás módját az akadémia parancsnoksága és alulírottak szóbeli tárgyaláson állapítsák meg. Szolgálati érdekből nagyon örülnénk, ha a megbeszélés helyére és időpontjára nézve rövidesen a parancsnokság szíves értesítését vehetnénk. 1947. november 19. Soltész tppk. sk.; Folba vörgy sk.” Erre az átiratra a parancsnok év végéig nem válaszolt, a folytatást Soltész Elemér a következőképpen írja le: „December 1-jén, a hadi akadémia főlavatási ünnepélyén találkoztam vele és szavá tettem előtte az ügyet. Akkor azt mondta, hogy az akadémian lelkészi állást nem tervez, hanem a hallgatók vasárnap tetszésük szerint mehetnek polgári istentiszteletre. Utaltam az akadémia épületében levő két templomra. Azokkal neki más célja van. Az ügyről még december havában jelentést tettem honvédelmi miniszter úrnak, kérvén hathatós intézkedését. Megígérte, hogy utána néz a dolognak. Intézkedés az év végéig nem történt.”

Soltész Elemér tábori püspök továbbra is megmaradt a protestáns lelkészi szervezet élén, továbbra is járta a vidéket, a hadosztályokat, a kerületeket. Abból indult ki, hogy a katonai egyházi szervezet végleges rendezése – helyesebben újjászervezése – akkor következik be, amikor az ország helyzete megengedi. „Amíg a tábori püspökség létezik, addig várjunk türelemmel és éljünk a megadott módon és eszközökkel. Ha a várakozás közben a tábori püspökséget törvényes vagy törvénytelen úton megszüntetnék, akkor a polgári egyházi főhatóság automatikusan visszanyerné egyházi joghatóságát a katonaság fölött. Nem csinállok titkot belőle, hogy én a tábori püspök intézményét soha nem tartottam nélkülözhetetlennek. Ellenben, hogy a protestáns tábori püspökség létesítését annak idején parancsoló szükségé tette és fenntartását azzá teszi ma is a r. kat. tábori püspökség létezése, ez minden rendes eljárású kálvinista magyar előtt nyilvánvaló.”

A protestáns tábori lelkészet történetének volt egy érdekes epizódja, amely a Honvéd Határőrség 1945 tavaszán történt megalakításához kapcsolódik. A második világháború után az államhatár őrizetét, a határforgalom ellenőrzését a Honvéd Határőrség és az államrendőrségen belül külön szolgálati ágként működő Határrendőrség látta el. A katonapolitikának különálló része volt a határőrség fejlesztése, ennek keretében 1947-ben a Honvéd Határőrség protestáns vallású egyéneinek lelki gondozására a 2633/eln.-1947. sz. rendeletben külön vezető lelkészt neveztek ki, aki nem volt más, mint Szimonidesz Lajos, a későbbi protestáns tábori püspök. A további történések szempontjából közvetlen kapcsolat nem mutatható ki,

³ 1947-ben indult meg a Honvéd Hadiakadémián a vezérkari tisztképzés, a Honvéd Kossuth Akadémián a csapat-tisztek, a Honvéd Hadbiztosi Akadémián a gazdasági tisztek, a Honvéd Petőfi Nevelőtisztai Akadémián pedig a nevelőtisztek képzése.

de 1950. január 1-jén a Határőrséget beolvastották az Államvédelmi Hatóságba és ezzel megszűnt a honvédelmi tárccal való kapcsolata.

A történesek másik szálát jelentette, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (leginkább a szovjet fél) által meghatározott követelmények egyike volt a honvédség demokratikus átalakítása, amelynek egyik lépése volt a katonák nevelése, a nevelőtisztek szolgálatba állítása. Már 1945 közepén megkezdődött a nevelőtiszti állomány szervezése. Mivel azzal mindenki egyetértett, hogy a katonák nevelésével foglalkozni kell, a vita és bizonytalankodás nem is a nevelőtisztek kinevezésével, hanem sokkal inkább a szerepük és munkájuk tartalmával kapcsolatban volt. Ennek tudható be, hogy tábori lelkészeket is felkértek erre a beosztásra. A lelkészek is nehéz helyzetben voltak, mivel a tábori lelkészi beosztás ügye nem látszott rendeződni, a nevelőtiszti hely pedig biztosított volt, ezért rövidebb-hosszabb időre a lelkészek közül többen vállalták ezt a feladatot.

A háború utáni helyzet és a nevelőtiszti beosztás elvállalásának körülményeit jól jellemzi a következő visszaemlékezés: *„Elvittek bennünket először gyalogmenetben, majd vonaton és elhoztak a Duna–Tisza közére, ahol mozogtak velünk, hogy lássák az emberek, hogy van már magyar hadsereg. Ezután elvittek a Hajmáskér-táborba, ami egy óriási fogolytábor volt magyarokból. Belőlünk alakult meg az 5. hadosztály, azután kettéváltunk és lettünk az 1. hadosztály. Borzasztó nehéz körülmények közt voltunk, mert amíg a szovjet hadsereg látott el, addig rendes ellátmányt kaptunk, amikor a magyar HM vett át, annak nem volt semmije. Egy vagon száraz borsót találtunk, azon éltünk egy hétig. Kenyér sem volt. A környékről később már sikerült valami élelmet szerezni. Az elhagyott dolgokat gyűjtöttük össze, az eldobált kincstári anyagokból szereltük fel magunkat. Tábori kápolnát én magam tized szedtem össze. Kezdődött a szolgálat, kezdetben a régi szabályzatok szerint, később*

1. kép A magyar szabadságharc 100. évfordulóján Soltész Elemér is elismerésben részesült (a képen jobbról a második)

azonban rendelet jött arról, hogy meg kell szervezni a nevelőtiszti állományt. Addig mint lelkész működtem, de a parancsnokom egyszer hivatott és Szász ezredes ho. pk. azt mondta, hogy református lelkésznek mindenhez kell érteni, »Itt a rendelet, olvasd el, te leszel a nevelőtiszt!« Először tiltakoztam, azután nem tudtam mit tenni, mivel nem tudtam mit jelent és senki nem tudta, mi az a nevelőtiszt. Én azt gondoltam, lesznek új tisztok, akik mégis nevelésre szorulnak és megmagyarázzuk nekik, hogy hogyan kell viselkedni egy tisztnek, meg ilyesmiket gondoltunk, de aztán később kiderült, hogy nem csak az lesz a feladat.”⁴ Az egész nevelőtiszti rendszer kiépítésében vezető szerepe volt Jánosi Ferencnek (1916–1968), aki maga is táborigazgatóként szolgált és a Donnál esett hadifogságba. A családi kapcsolatai is érdekesen alakultak. Nagy Imre lányát vette feleségül, így nem volt véletlen, hogy ő kapta feladatként a Nevelőtiszti Intézmény kiépítését. Nem mindenkit vettek át nevelőtisztnak. Az egyénnek valamilyen formában bizonyítania kellett demokratikus vonásait és az egykori ellenséggel szemben megváltozott magatartását. A nevelőtiszti beosztásra való jelentkezésnek motiváló tényezője lehetett még, hogy a protestáns lelkészeknek a családjukról is gondoskodni kellett, és ez nehéz feladat volt egy olyan világban, amelyben az infláció rohamosan nőtt. A katonalelkészek döntő többsége természetesen táborigazgatói lelkészi beosztásában vagy beosztás nélkül várta és figyelte a változásokat.

1948 a fordulat éveként⁵ vonult be a magyar történelembe, ami a táborigazgatók számára a nyugdíjazást és a leszerelést jelentette. Folba János vezéresperest májusban, Soltész Elemért novemberben nyugdíjazták. A protestáns táborigazgatói felszámolásának leggyakoribb megoldási módja az átszervezésre történt hivatkozással vagy anélkül is a nyugdíjazás volt. Nyugdíjazták a nevelőtiszti beosztást vállalt táborigazgatókat is. A nyugdíjazás azonban a valóságban 1950 után már nem jelentett nyugdíjat, ugyanis annak folyósítását megszüntették. Érdekes az is, hogy Soltész Elemér nyugdíjazott protestáns táborigazgató püspök is csak úgy kapott az ötvenes években nyugdíjat, hogy a „nyilvántartás adminisztrációs hibája folytán” tiszthelyettesként tartották számon.

2. kép Katonai ünnepséget követő fogadáson (balról jobbra): Folba János vezéresperes, Duschinszky Jenő alezredes, az Izraelita Lelkészi Osztály vezetője, Soltész Elemér altábornagy, protestáns táborigazgató püspök és Veres Péter honvédelmi miniszter

⁴ Bartha Sándor református táborigazgató lelkész visszaemlékezése. Lelkészek a frontra című dokumentumfilm, 1996.

⁵ A Magyar Kommunista Párt, valamint a Szociáldemokrata Párt egyesülésével 1948. június 12-én – kommunista dominancia mellett – létrehozott Magyar Dolgozók Pártja a Rákosi-rendszer sötét éveinek kezdetét szimbolizálta.

3. kép Soltész Elemér altábornagy, a Protestáns Lelkészi Osztály vezetője

Az 1949-es magyar alkotmány kimondta ugyan az állam és az egyház elválasztását, azonban a valóságban az állampárt⁶ teljes mértékben irányítása alá akarta vonni az egyházakat. Ennek a politikai törekvésnek a jegyében a Katolikus Lelkészi Osztály két tábori lelkészét – mert a kapott parancs ellenére nem kapcsolódtak be a békepapi mozgalomba – 1950-ben letartóztatták és négy, illetve három év börtönre ítélték. Ezzel a katolikus tábori püspökség lényegében megszűnt. Ezekben a hónapokban már a protestáns katonai egyházközségek sem léteztek; utolsóként a debreceni szüntette be tevékenységét. „Amikor 1949 tavaszán a Protestáns Egyházi Szervezet a honvédségnél megszűnt – írta Dezső László református lelkész-örnagy –, a legutolsónak felszámolt kerületi parancsnokság lelkészi hivatala a debreceni volt. Ennek utolsó vezetőesperese én voltam.”

A Protestáns Tábori Püspökség története azonban még nem fejeződött be. Az 1949. évi állománytábla még „két római katolikus és két protestáns lelkészi helyet tartalmazott”. A vita azon folyt, hogy maradjon-e valamilyen jelképes szervezet vagy sem. A véleményt formálók közt volt Nógrádi Sándor (1894–1971) miniszterhelyettes, politikai főcsoportfőnök, aki azzal érvelt, hogy „ha vannak vallásos emberek, akkor kell lennie tábori lelkészetnek is”. A szovjet tanácsadók természetesen más véleményen voltak. A kérdés végleges rendezéséig a régi lelkészek helyett „megbízhatóbb” lelkészeket akartak kinevezni. Erre a szerepre alkalmas személy volt Szimonidesz Lajos, aki evangélikus lelkészként a Tanácsköztársaság időszakában Nagybörzsönyben a direktórium elnöke volt, ezért megfosztották lelkészi funkciójától és a Nemzeti Múzeumban dolgozott. „Fiatal evangélikus lelkészként elég szélsőséges teológiát képviselt, a liberális teológia radikálisabb oldalát, ezért voltak nézeteltérései és ezért került Nagybörzsönybe. Nagy tudású lelkész volt és sokat foglalkozott a különböző vallások történetével, de a hit dolgában más volt.”⁷ A protestáns tábori lelkészet élén történt személycsere során érdekesség, hogy püspökök neveztek ki, és azt ma már nehéz megállapítani, hogy ezt a katonai vezetés akarta, vagy valaki más révén történt meg, de a legvalószínűbb az, hogy ezt maga Szimonidesz kérte. „Szimonidesz Lajost nem az egyház jelölte a protestáns tábori püspöki székre, hanem ő azt »kapta«. A felszentelése előtt meg kellett vizsgálni, hogy megfelel-e az evangélikus vallásnak. Ezt a feladatot Szabó József evangélikus püspöknek kellett megtenni, aki azt kérdezte Szimonidesztől: »Hiszel-e az Atya, a Fiú és a Szentlélek Istenben?« Szimonidesz azt felelte: »Igen!« Így lett protestáns tábori püspök.”⁸ Tábori püspökké avatása vezérőrnagyi rangban, 1949. június 15-én, a budapesti protestáns helyőrségi templomban történt, és a bibliát, amire kezét az eskütételkor az új püspök tette, Esze Tamás református alesperes, őrnagy tartotta. A beiktatáson ott volt Nógrádi Sándor politikai főcsoportfőnök is.

⁶ A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1951. július 3-án adta ki az 1951. évi 20. sz. tvr.-t, amely a főkegyúr jogkörébe tartozó egyházi állások betöltéséről szólt. A korábbi királyi jogkörre tételesen nem hivatkozva, visszamenőleges hatállyal kimondta, hogy az Apostoli Szentszéktől függő kinevezésekkel kapcsolatban a magyar állam élni kíván az előzetes beleszólás lehetőségével. Ezt a Vatikán ab ovo nem vehette tudomásul, így egészen 1964-ig, a kérdés részleges megállapodásban történt „rendezéséig” nem volt lehetőség az üresedésben lévő stallumok kánoni betöltésére.

⁷ Id. Kende György evangélikus tábori lelkész visszaemlékezése, Budapest, 1992. november. Lelkészek a fronton című dokumentumfilm, 1996.

⁸ Koren Emil evangélikus tábori lelkész visszaemlékezése, Budapest, 1992. október. Lelkészek a fronton című dokumentumfilm, 1996.

A Protestáns Táborig Püspökségén a püspök mellett Esze Tamás református lelkész szolgált, és hívták még Szerdahelyi Pál evangélikus lelkészt, de ő azt válaszolta, hogy „*a Magyar Néphadseregben nincs szükség táborig lelkészekre, mert lelkészi munkát nem végezhetnek, bohócnak pedig nem megyek Szimonidesz mellé*”.⁹

1949–50 fordulóján az állam egyházpolitikája már nem az egyház és az állam különválasztását célozta, hanem az egyházak visszaszorítását. A katonalelkészek a gyors ütemben alakuló ezredekhez már nem mehettek, a csapatzászlók szentelésére már nem került sor, a lelkészi osztályokról egy jelmondatot vihettek csak ezekre az ünnepekre, de beszédet nem tarthattak. A táborig lelkészekkel szembeni megítélés és magatartás is megváltozott. Szimonidesz Lajos püspöki kinevezése még a „belülről bomlasztani” politikáját mutatta, a megszüntetés pedig már a teljes visszaszorítás, a büntetés időszaka volt. Ő még egy ideig megkülönböztető jelző nélkül szerepelt – mint táborig püspök. Szerepe annyi volt, hogy a hivatalos katonai delegációk rendezvényein megjelenhetett egyenruhában, a nyakában a keresztet pedig csak a Nyugatról jött delegációk esetében vehette fel. Szimonidesz Lajos és Esze Tamás a Hadtörténeti Intézetben 1952. március 1-jétől parancsnoki beosztású munkatársként dolgozott 1955. november 4-éig. Szimonideszt 1956-ban nyugdíjazták; megkülönböztetett helyzetét jelzi, hogy nyugdíjaséveiben is kiemelt bánásmódban és több kitüntetésben részesült, a honvédelmi miniszter minden évben születése napján külön köszöntötte. A Vas u. 2/c alatti helyőrségi templomban 1955-ig vasárnaponként és néha más napokon is tartott még istentiszteletet. Az élet azonban nem volt ilyen egyszerű. A Magyar Néphadsereg Táborig Lelkészet vezetőinek nevében szerkesztett egy nyilatkozatot, feltehetően utasításra, amelyben a következők szerepeltek: „*A háborús uszító külföldi imperialisták és a belföldi reakció ügynökeinek útszéli rágalmaival és hazugságaival szemben mi, a Magyar Néphadsereg valamennyi Táborig Lelkészeinek Vezetői kijelentjük, hogy a népi demokrácia Magyarországon a legteltesebb vallásszabadság van minden állampolgár és honvéd számára [...] Mi pedig a Néphadseregen belül minden támogatást megkapunk vallási kötelességeink teljesítéséhez, katonai ünnepélyeken és zászlóavatásokon közreműködünk, semmiféle mellőzést, hátrányos megkülönböztetést soha nem tapasztaltunk.*” A nyilatkozatot Szimonidesz Lajos vezérőrnagy és dr. Rác Zoltán ezredes, az izraelita táborig lelkészet országos vezetője írta alá.

1951-ben a lelkészi osztályokat már kihagyták a HM állománytáblájából, és ezzel megszüntető parancs nélkül megszűnt a magyar táborig lelkészet. A hadseregben szolgált katonalelkészeket 1952-ben törölték a tartalékos tisztek névjegyzékéből, és a hadkiegészítő parancsnokságokon többségüket „honvédnak” minősítették vissza, de akadt olyan is, akít tartalékos tüzér főhadnagynak vettek át annak ellenére, hogy ágyút nem is látott. Mindez azt igazolja, hogy Magyarországon több mint négy évtizedig háború esetén sem számítottak a táborig lelkészek tevékenységére, szolgálatára.

4. kép Szimonidesz Lajos vezérőrnagy, protestáns táborig püspök

⁹ Szerdahelyi Pál evangélikus táborig lelkész visszaemlékezése, Budapest, 1992. október. Lelkészek a fronton című dokumentumfilm, 1996.

A RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI ÚJJÁSZERVEZÉS

Magyarországon a rendszerváltás többéves, békés átalakulási folyamat eredményeként következett be, amelyben jelzésértékű volt, amikor a haderő nevét (1990. március 15-étől) Magyar Honvédségre változtatták. A tábori lelkészet témakörét érintően az átalakítások sorába tartozott az 1976. évi honvédelmi törvény 1991. őszen történt módosítása, amely még az általános hadkötelezettség elvére épült, de már több területen könnyített a katonai szolgálaton. Ennek része volt a teológiai hallgatók sorkatonai szolgálatának rendezése, az alternatív katonai szolgálat bevezetése, az egyéni vallásgyakorlás engedélyezése, ugyanis az 1990-ben elfogadott és a lelkiismereti szabadságról, a vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló IV. törvény 7. §-a szerint a laktanyán belül egyénileg volt gyakorolható a vallás, de csoportosan nem. Az „egyéniileg” megjelölés pedig nem tette lehetővé a laktanyán belüli istentiszteletek, szentmisék, bibliaórák tartását, de nem tette lehetővé a tábori lelkészet felállítását sem.

Kezdetben a tábori lelkészet újjászervezését kísérő viták annak megvalósítási formáiról és szervezeti kereteiről folytak, amelyek középpontjában az egyéni és a csoportos vallásgyakorlás közötti különbségek eltérő felfogásai álltak. A honvédelmi vezetés 1992. őszen már a döntésének alaposabb előkészítése érdekében tárgyalta a HM Társadalmi Kapcsolatok és Sajtó Főosztálya által kidolgozott előterjesztést, amelyik összefoglalta a történelmi tapasztalatokat, a nemzetközi gyakorlatot, valamint az akkori helyzetet elemző munkacsoport tanulmányok tapasztalatait és a vitatott témaköröket. A kialakult elgondolás alaphangvétele szerint a rendszerváltozás óta eltelt két év alatt a tábori lelkészetről a vélemény jelentősen megváltozott, növekedett annak elfogadottsága és támogatottsága. Egyre szélesebb körben hangoztatták, hogy a tábori lelkészet visszaállításánál lényegében az európai normákhoz való alkalmazkodásról és a hagyományok visszaállításáról van szó. Az előkészítés időszakában ezért is történt az egyházi szakértői státusz létesítése, majd 1992. decemberében a HM Egyházi Szakértői Iroda felállítása, amely 1993. júniusában átalakult HM Katonai Lelkeszi Hivatallá, amelynek római katolikus pap, református lelkész, evangélikus lelkész és rabbi volt a tagja.

A törvénymódosítás körüli vitáktól függetlenül az 1990-es évektől általánossá vált, hogy az egyházak papjai, lelkészei egyre gyakrabban jelentek meg a nyilvános katonai rendezvényeken (augusztus 20-ai tisztavatás, katonai eskük, honvédelem napi ünnepségek, katonai emlékművek avatásai és koszorúzásai stb.). Ekkortól formálódtak a korábban megtagadott területek új hagyományai is, például országszerte a második világháború áldozataira történő emlékezések, egyházi szertartások, koszorúzások. Az újrakezdés előkészítésében jelentős szerepet játszottak az egyre szélesebb körű nemzetközi tábori lelkeszi találkozók is.

Az 1993-as évben már intenzívebben folytak az egyeztetések a tábori lelkészet újjászervezéséről, azonban a konkrét lépések megtételéhez módosítani kellett az 1990-ben elfogadott és a lelkiismereti szabadságról, a vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló IV. törvény 7. §-át. A kezdeményezés arra irányult, hogy a törvényből kerüljön ki az „egyéniileg” megfogalmazás, ugyanakkor a magyarországi egyházak és a kormány között konszenzus jöjjön létre ebben a kérdésben. A törvény módosítása megkezdődött, azonban a témakör három parlamenti bizottságot érintett, és ez jelentős idővesztést okozott. Végül 1993. július 13-án, a parlamenti nyári ülés utolsó napján megszűletett az 1990. évi IV. törvény módosító (a 7. §-t módosító) 1993. évi LXXIII. törvény, amelyből kimaradt a korlátozást jelentő „egyéniileg” szó. Ennek eredményeként vált lehetővé a közösségi vallásgyakorlás, lényegében a tábori lelkészet újjászervezése. A kormány pedig már ennek a módosításnak megfelelően 2052/1993. (december 22.) sz. határozatában kijelölte a tábori

lelkészi szolgálat felállításával kapcsolatos feladatokat és hatásköröket. 1993. december 31-én felhatalmazta a honvédelmi minisztert, hogy „a tábori lelkészi szolgálatban közvetlenül részt vevő négy vallásfelekezettel (római katolikus, református, evangélikus, zsidó) a szolgálat felállítására vonatkozó, valamint a többi törvényesen bejegyzett vallásfelekezettel igehirdetési és lelkigondozási jogosultságukat biztosító tárgyalásokat folytasson”. Ezen rendelkezés szellemében elkészültek az egyházakkal tervezett megállapodások, amelyek aláírására az 1993–1994. év fordulóján került sor. A Magyar Köztársaság kormánya nevében minden esetben a honvédelmi miniszter írta alá a megállapodásokat. Az 1994. januárjában a református és az evangélikus egyház vezetőivel aláírt megállapodások értelmében közös tábori lelkészi szolgálat jött létre és ennek alapján – több mint négy évtizedes szüneteltetés után – kezdhette meg keresztyéni tevékenységét a HM Tábori Lelkészi Szolgálat Protestáns Tábori Püspöksége.

A honvédelmi miniszter 1994. május 17-én adta ki a HM Tábori Lelkészi Szolgálat felállítását jelentő alapító okiratát, amely szerint a szolgálat a HM-nek közvetlenül alárendelt és egységes szervezet, azaz „egy szolgálat, három azonos jogállású szolgálati ág”. A határozatban a miniszter a következőket rögzítette: „a magyar fegyveres erők katonai szervezetein belül a csoportos és egyéni vallásgyakorlás biztosítása érdekében megalapítom a Tábori Lelkészi Szolgálatot. A Tábori Lelkészi Szolgálat személyi állománya a HM háttérintézmények állományába tartozik, létszámkeretét a Magyar Honvédség biztosítja a költségvetési létszámból”. Ezzel a lépéssel az európai és a tengeren túli országok hadseregeihez hasonlóan a Magyar Honvédségben is megkezdhetők szolgálatukat azok a papok és lelkészek, akik vállalták a katonai szervezeten belüli lelkipásztori szolgálatot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dr. Varga A. József: *Soltész Elemér altábornagy, protestáns tábori püspök*. Petit Real Kiadó, Budapest, 2000.
- Dr. Varga A. József: *Katonák – lelkészek, tábori lelkészek*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010.
- A Történelmi Dokumentumfilmek Kuratóriuma támogatta: *Lelkészek a fronton* című dokumentumfilm, 1996: Balikó Zoltán evangélikus lelkész-százados, Bíró Sándor református lelkész-százados, Kéri Sándor református, Kozma János református, id. Harmati Béla evangélikus, Bartha Sándor református, Bachát István evangélikus, Lukács József református, id. Kendeh György evangélikus, Koren Emil evangélikus, Szerdahelyi Pál evangélikus, Szabó Béla református, Székely Dezső református, Takaró Zoltán református tábori lelkészek visszaemlékezései.

Répás Zoltán főhadnagy – Bakos Csaba Attila ezredes – Hajdú Ferenc ezredes – Buzás-Bereczki Orsolya – Győri Zoltán:

A MAGYAR HONVÉDSÉG ÉLELMEZÉS-ELLÁTÁSÁNAK MODERNIZÁCIÓS LEHETŐSÉGEI

DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.8

ÖSSZEFOGLALÓ: A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program részeként kidolgozott Szuper Atléta Program remek alapot biztosít a jelenlegi ételmezési rendszer modernizációs lehetőségeinek vizsgálatára. A szerzők célja az volt, hogy ezen alapokat felhasználva összeállítsanak egy olyan ajánlást, amely megfelel a mai kor elvárásainak és nem rugaszkodik el a valóságtól. Munkájuk során a feladatvégrehajtás függvényében kategorizálták a szolgálati napokat, és eszerint állapították meg az energiaszükségletet, valamint a makrotápanyagok (fehérje, zsír és szénhidrát) minőségét és ajánlott napi abszolút és egymáshoz viszonyított mennyiségét. Javaslatuk kidolgozásánál figyelembe vették a NATO-ajánlásokat, a nemzetközi szakirodalmat és a legújabb kutatási eredményeket is.

KULCSSZAVAK: ételmezés, modernizálás, tápanyag, energia

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Répás Zoltán főhadnagy (Magyar Honvédség 30. Kinizsi Pál Páncélozott Gyalogdandár), PhD-hallgató (Debreceni Egyetem) (ORCID: 0000-0001-9463-1943; MTMT: 10089021)
- ▶ Bakos Csaba Attila ezredes (Magyar Honvédség Haderőmodernizációs és Transzformációs Parancsnokság) (ORCID: 0000-0002-7326-9639; MTMT: 10039209)
- ▶ Dr. Hajdú Ferenc ezredes (PhD) (Óbudai Egyetem) (ORCID: 0000-0003-0449-7678; MTMT: 10002977)
- ▶ Dr. Buzás-Bereczki Orsolya, molekuláris biológia kutató (VisalPlus Kft.) (ORCID: 0000-0002-7297-8820; MTMT: 10029189)
- ▶ Dr. Győri Zoltán (DsC), professzor emeritus (Debreceni Egyetem) (ORCID: 0000-0003-4169-0514; MTMT: 10001300)

BEVEZETÉS

A mai korban egyre nagyobb a jelentősége a katonai fejlesztésnek és a haderő modernizálásának, mellyel jelentős előny érhető el béke- és háborús körülmények közt. A kutatás és fejlesztés minden szakterületen folyamatos, az a kérdés, hogy egy haderő mit tud belőle hasznosítani. Ahhoz, hogy egy hadsereg minden tekintetben ütőképes maradjon, kulcsfontosságú a lépéstartás, de még fontosabb a lépéselőny megteremtése minél több területen. A logisztikai rendszer egyik meghatározó eleme az ételmezési ellátás, ami a katona legalapvető biológiai szükségletét elégíti ki, az étkezést és a folyadékpótlást. Fontos, hogy a biológiai szükségleteken túl valóban megfelelő tápanyagokat kapjon a katona, oly módon, hogy az megfeleljen a vallási szempontoknak, illetve egészségügyi diétát vagy speciális étkezést tartók részére is. Nagy kérdés, hogy vajon van-e lehetőség a katona képességeinek fejlesztésére az elfogyasztott tápanyagok útján, amellyel előnybe kerülhet az esetleges harc során? Vajon hogyan tudjuk befolyásolni a katonák képességeit táplálkozással, hozzájárulva ezzel a sikeres harc megvívásához?

A tanulmányban azon lehetőségeket vizsgáljuk meg, amelyek a jelenlegi katonai ellátás rendszerébe beépítve támogatják a katona mentális és fizikai állapotát, ezzel támogatva a harc eredményes megvívását.

MODERNIZÁCIÓS LEHETŐSÉGEK

A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program alapján kidolgozott „Digitális Katona” koncepcióban megfogalmazott humánerőforrás-fejlesztéssel kapcsolatos célok elérése érdekében létrejött a Szuper Atléta Program. A program céljainak továbbgondolása lehetőséget biztosít egy alapjaiban újratervezett ételmezési ellátás megvalósításának vizsgálatára.

A katona, az ember alapvető biológiai szükségletekkel rendelkezik, amelyek közül a legfontosabb a folyadék és a tápanyagok biztosítása. A Magyar Honvédségnél szolgálatot teljesítő személyi állomány rendkívül heterogén. Férfiak, nők, 50 kg-os testtömegtől 100 kg feletti testtömegig, 18 éves kortól egészen az aktív kor végéig szolgálják hazánkat különböző feladatok végrehajtásával, amelyek az íróasztal melletti tervezéstől, a terepen levezetett harcászati foglalkozáson át egészen a nagy figyelmet igénylő speciális feladatok végrehajtásáig terjednek. A fenti felsorolás jól jellemzi a változatosságot. A szerzők elismerik, hogy egy új, korszerű étrend önmagában nem fog kielégíteni minden táplálkozási igényt, ugyanakkor nagyon sok szolgálatot teljesítő katona számára előnyös lehet, hozzájárulhat a fizikai és szellemi egészség fenntartásához, a speciális igények kielégítéséhez.

AZ ENERGIASZÜKSÉGLET MEGHATÁROZÁSA

Egy átlagos NATO-katona 175 cm magas, 19–50 év közötti, és testtömege 79 kg.¹ A magyar honvéd norma szerinti ételmezési ellátását, energiaigényét és a szükséges makrotápanyagok arányát a hatályon kívül helyezett hadtápszabályzat részletezte.² A NATO az iránymutató-sában az elvégzett feladat aktivitása, energiaigénye szerinti bontásban, normál és harctevékenységgel járó feladat szerint fogalmazza meg ajánlásait. Műveleti területre a „normál” intenzitású feladatvégzéshez szükséges napi energia mennyisége minimálisan 3600 kcal (15,1 MJ), de harctevékenységgel járó feladatok esetében ez az érték már 4900 kcal.³ A fenti elv alapján egy hasonló, az energiaigényhez illeszkedő rendszer kiépítése lehetséges lehetne a jelenlegi ellátórendszerünkben a vonatkozó jogszabályok és rendeletek esetleges módosításával vagy mentességével.

Meglátásunk szerint a napi energiaigény meghatározása szerint három csoportba lehet sorolni a napokat:

- laktanyai napok, melyek alacsonyabb fizikai aktivitással járnak (sport, gyengébb fizikai aktivitással járó feladatok végzése, tantermi kiképzés, lövészet);
- kiképzéses napok, melyek már magasabb fizikai aktivitással járnak (terepen levezetésre kerülő foglalkozások, harcászati foglalkozások, gyakorlatok);
- műveleti napok (alapvetően missziós szolgálatteljesítés vagy egyéb katonai műveletek esetére).

¹ Amedp-1.11 NATO Standard Requirements of Individual Operational Rations for Military Use. Edition B Version 1, North Atlantic Treaty Organization, Allied Medical Publication. NATO Standardization Office (NSO) 2019, 2–3.

² A Magyar Honvédség Hadtáp Szabályzata az ételmezési szakterület részére, Htp/8. Magyar Honvédség, 2014.

³ Nutrition Science and Food Standards for Military Operations, North Atlantic Treaty Organization, Research and technology Organization. NATO Standardization Office (NSO), 2010.

A kiképzés napok fizikai igénye nagyban egyezik a műveleti napok igényével. Egy kiképzésnek a valósághoz legközelebbi állapot megteremtésével kell történnie, így javasoljuk e két típus összevonását, s ezt így a továbbiakban műveleti napokként fogunk jelölni. Műveleti feladat végrehajtásához speciálisan összeállított, megfelelő makro- és mikrotápanyagokat tartalmazó étkezés ajánlott a nagy fizikai és pszichikai terhelésre tekintettel. Ezen eltérő igények miatt szükséges az étkezési ellátás külön kezelése és tervezése. A fentiekben túl meg kell említeni a kórházi ellátást, mely energiában szegényebb – a napi aktivitáshoz mérten –, de tápanyagban speciális igényű, mert a bevitt élelmiszereknek olyan alkotóelemekből kell állniuk, amelyek elősegítik a sebgyógyulást, így hozzájárulnak ahhoz, hogy a katona hamarabb visszatérjen szolgálati helyére. Az, hogy nemenként, korcsoportokként és testtömeg-kategóriánként történjen még további csoportbontás, nem releváns az alap étkezési ellátás esetében, így ennek a lehetőségét jelen tanulmányban nem vizsgáltuk.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Étkezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO), az Egészségügyi Világszervezet (WHO), valamint az Egyesült Nemzetek Egyeteme (UNU) szakértőinek meghatározása szerint az energiaszükségleten azt az energiamennyiséget értjük, ami mellett a bevitt és a leadott energia egyensúlyban van oly módon, hogy az egyén testtömege, testösszetétele és fizikai aktivitásának mértéke hosszú távon összhangban van az egyén egészségi állapotával, és ami lehetővé teszi a gazdaságilag szükséges és szociálisan kívánatos fizikai tevékenységet. A szervezet az életműködéshez szükséges energiamennyiséghez az energiát szolgáló tápanyagoknak (fehérje, zsír, szénhidrát) anyagcserefolyamatok útján történő elégetésével jut.

Extrém igénybevétel során nagymértékben nő az energiaigény, és igen magas a veszélye az esetleges túl- vagy alulkalkulálásnak. Példaként említjük, hogy norvég katonák téli kiképzése során 7000 kcal energiatartalmú élelmiszert kaptak. A kiképzés során azonban ennek az energiamennyiségnek csak a felét voltak képesek elfogyasztani, amely nagymértékű energiahiányt, fokozott gyulladós állapotot, izomkárosodást, fájdalmat, fáradtságot, illetve testtömeg-, vas-, fehérje- és teljesítményvesztést eredményezett.⁴ Az Egyesült Államokban egy különleges műveleti alapképzés és minősítő felkészítés során a részt vevő katonák 5200 kcal energiatartalmú ellátást kaptak, melyből csak körülbelül 2500 kcal-t fogyasztottak el naponként, ami több mint 50%-os energiahiányt és közel 3 kg testtömeg-vesztést eredményezett a 10 napos megfigyelési időszak során.⁵ Egy másik tanulmányban a különleges műveleti katonák körülbelül 3900 kcal/nap energiatartalmú ellátást kaptak a küldetés előtti kiképzés során, és 4500 kcal/napot a harci bűvár képesítési tanfolyamon.⁶ Amerikai különleges alakulatok tanfolyamai esetében pedig pont az energiadeficit állapot megteremtése a cél, hogy még nagyobb stressznek legyenek kitéve a katonák, amit pszichológiai és mentális kimerüléssel párosítanak, hogy a lehető legvalóságosabb körülményeket hozzák létre a kiképzés során. A US Army Ranger School kiképzése során energiadeficitet (2200 kcal/nap) és alváshiányos (0–5 óra éjszakánként) állapotot létrehozva a kiképzésben részt vevő személyi állomány jelentős mennyiségű testtömeget veszített a 61 napos tanfolyam alatt, továbbá az anabolikus

⁴ Lee M. Margolis et al.: Effects of winter military training on energy balance, whole-body protein balance, muscle damage, soreness, and physical performance. *Applied Physiology Nutrition, and Metabolism*, Volume 39, 2014/12., 1395–1401. DOI: 10.1139/apnm-2014-0212

⁵ Lee M. Margolis et al.: Energy balance and body composition during US Army special forces training. *Applied Physiology Nutrition, and Metabolism*, Volume 38, 2013/4., 396–400. DOI: 10.1139/apnm-2012-0323

⁶ Lee M. Margolis et al.: Energy requirements of US Army Special Operation Forces during military training. *Nutrients*, Volume 6, 2014/5., 1945–1955. DOI: 10.3390/nu6051945

hormonok (pl. tesztoszteron és inzulinszerű növekedési faktor-1) keringő szintjének jelentős csökkenése következett be, ami súlyosbíthatta az izomtömeg elvesztését.⁷

Az energiaszükséglet 24 órára vonatkozik, alkotói az alapanyagcsere és a fizikai tevékenységhez felhasznált energiából adódnak össze. Az alapanyagcsere a szervezet életfunkcióinak a fenntartásához szükséges minimális energia, amely éber, szellemi és testi nyugalmi állapotban, előzetesen 12–14 órát éhező, gyógyszerektől nem befolyásolt, felöltözve 20°C, levetkőzve 28°C-on levő ember energiaszükséglete.

Az alapanyagcsere kiszámítása⁸ 18–30 éves férfiak esetében:

$$15,3 \times 79 \text{ kg} + 679 = 1887,7 \text{ kcal/nap}$$

Az alapanyagcsere kiszámítása 30–60 éves férfiak esetében:

$$11,6 \times 79 \text{ kg} + 879 = 1795,4 \text{ kcal/nap}$$

Az energiaigény, illetve a makro- és mikrotápanyagok mennyiségének meghatározása során a vizsgált korosztályok esetében a különbség minimális, így további számítások során a NATO-ajánlás szerinti, 18–30 éves és 79 kg testtömegű férfit vettük alapul.

Az életkor szerinti szétválasztást jelenleg nem találtuk kivitelezhetőnek, továbbá az ellátás sérülésének elkerülése érdekében mi is a 18–30 éves férfi egyén igényeinek megfelelően terveztük az ajánlásainkat. Meg kell említeni, mivel nem mértük, hanem számoltuk az alapanyagcsere mennyiségét, így ± 7 –10% hibahattárral kell kalkulálni.⁹ A pontos tervezéshez fontos a különböző munka- és szabadidő-tevékenységek végzéséhez szükséges energiaszükségletet jellemző átlagos faktor meghatározása.¹⁰

Mérsékeltén aktív szabadidős tevékenység mellett, könnyű munkát végző férfi faktora: 1,5

Mérsékeltén aktív szabadidős tevékenység mellett, nehéz munkát végző férfi faktora: 1,8

Aktív szabadidős tevékenység mellett, nehéz munkát végző férfi faktora: 1,9

A terepen levezetésre kerülő kiképzések energiaszükséglete változik, és nehéz meghatározni egy standard értékkel, ezért a két faktor számtani átlagával – 1,85-tel – javasoljuk a számvetést.

Laktanyai nap: $1887,7 \times 1,6 = 2831,6$ ~2800 kcal/nap

Műveleti nap: $1887,7 \times 1,85 = 3492,245$ ~3500 kcal/nap

⁷ Paul C. Henning et al.: Recovery of endocrine and inflammatory mediators following an extended energy deficit. *The Journal of clinical endocrinology and metabolism*. Volume 99, 2014/3., 956–964. DOI: 10.1210/jc.2013-3046

⁸ Energy and protein requirements, WHO Technical Report Series, 724. World Health Organization, Genova, 1985.

⁹ Rodler Imre: Új tápanyagtáblázat. Medicina könyvkiadó, 2005, 30.

¹⁰ Dietary reference values for food energy and nutrients for the United Kingdom. Report of the Panel on Dietary Reference Values of the Committee on Medical Aspects of Food Policy. Reports on health and social subjects. 1991/41., 1–210.

MAKROTÁPANYAGOK MENNYISÉGÉNEK MEGHATÁROZÁSA

Fehérjeszükséglet

A tanulmányban elsődlegesen az ajánlott napi bevitt fehérjemennyiség meghatározása a cél. Természetesen elismerjük, hogy további ajánlások szükségesek, amelyek haderőnem vagy fegyvernem szerinti specifikus aminosav-ajánlásokat tartalmaznak. Sejtjeink fő szerkezeti összetevője a fehérje, mely aminosavakból épül fel. A fehérjék enzimekként, membránként, hordozóanyagként és hormonként is funkcionálhatnak, illetve ezek építőelemei. A megfelelő mennyiségű táplálékfehérje elengedhetetlen a sejtek építéséhez, működéséhez, valamint a biológiai egyensúly fenntartásához és az egészséges élethez.

A Food and Nutrition Board, Institute of Medicine (IOM) of the National Academies az Amerikai Egyesült Államok hadserege számára 0,8 g fehérje/testtömeg-kilogramm napi fehérjebevitelt ajánl. Ez a mennyiség megfelel a legtöbb személy számára, különösen akkor, ha az aktivitási szint alacsony, és az energiabevitel elegendő az egészséges testsúly és egyensúly fenntartásához. Amennyiben figyelembe vesszük a kiképzés és a valós műveletek során megnövekedett anyagcsereigényt, különösen az energiadeficittel járó napi aktivitás során, akkor már magasabb, 1,5–2,0 g/ttkg az ajánlott napi fehérjebevitel annak érdekében, hogy mérsékelje az izomtömeg-vesztés mértékét, amely az energiahiányt okozó, hosszan tartó vagy ismételt terhelés során jelentkezik.^{11, 12}

A napi fehérjebevitel legalább 1,5 g/ttkg-ra történő emelésével csökken az izomlebontás folyamata, fenntartható marad az anabolizmus, és ez a bevitt napi mennyiség kíméli az izomtömeget tartós katonai jellegű energiahiány esetén.^{13, 14} Táplálkozási szakértők nemzetközileg elismert csoportja nemrégiben egyetértett abban, hogy a megnövekedett anyagcsereigény és energiahiány időszakában a katonai személyzetnek 1,5–2,0 g fehérjét kell fogyasztania testtömegkilogramként.¹⁵

A különleges katonai műveletekben részt vevő személyi állomány igénybevétele még specifikusabb. Hosszabb időn át tartó, magas intenzitású fizikai és pszichés megterhelésben vesznek részt katonai műveletek vagy a kiképzés végrehajtása során. Norvég katonákon végzett vizsgálatok során 1,7 g/ttkg mértékű fehérjebevitel esetében még izomtömegvesztés volt megfigyelhető. Sarkvidéki kiképzés során 5500 kcal energiataralmú élelmiszert kaptak a kiképzésen részt vevő katonák, melyből napi 1850 kcal-t nem tudtak elfogyasztani, így az kidobásra került. Fontos megjegyezni, hogy az el nem fogyasztott élelmiszerek szénhidrátalapúak és magas cukortartalmúak voltak.¹⁶

¹¹ Stefan M. Pasiakos: Metabolic advantages of higher protein diets and benefits of dairy foods on weight management, glycemic regulation, and bone. *The Journal of Food Science*, Volume 80, 2015. Suppl. 1., A2–A7. DOI: 10.1111/1750-3841.12804

¹² Stefan M. Pasiakos et al.: Protein supplementation in U.S. military personnel. *The Journal of Nutrition*, Volume 143, 2013/11., 1815S–1819S. DOI: 10.3945/jn.113.175968

¹³ Stefan M. Pasiakos et al.: Effects of high-protein diets on fat-free mass and muscle protein synthesis following weight loss: a randomized controlled trial. *Federation of American Societies for Experimental Biology*, Volume 27, 2013/9., 3837–3847. DOI: 10.1096/fj.13-230227

¹⁴ José L. Areta et al.: Reduced resting skeletal muscle protein synthesis is rescued by resistance exercise and protein ingestion following short-term energy deficit. *American Journal of Physiology-Endocrinology and Metabolism*, Volume 306, 2014/8., 989–997.

¹⁵ Stefan M. Pasiakos et al.: Efficacy and safety of protein supplements for U.S. Armed Forces personnel: consensus statement. *The Journal of Nutrition*. Volume 143, 2013/11., 1811S–1814S. DOI: 10.3945/jn.113.176859

¹⁶ Uo. 4.

A magas fizikai aktivitást végző emberek gyakran nagy mennyiségű fehérjét akarnak fogyasztani (több mint 2,0 g/ttkg), mert úgy vélik, hogy nagyobb izmok és jobb teljesítmény érhető el ezáltal.^{17, 18, 19} Ezek az egyének ismereteiket testépítő magazinokból, barátoktól vagy társaktól kapott információkra alapozzák, és nem mindig a megfelelő háttérrel rendelkező táplálkozástudományi ajánlásokból.²⁰

A pontos fehérjebevitel meghatározása és betartása rendkívül fontos a hosszú távú egészség megőrzés érdekében. A túlzott fehérjefogyasztás következtében leggyakrabban idézett egészségügyi probléma a kialakuló vesefunkció-csökkenés. Az emelt mennyiségű fehérjebevitel növeli a vesék által termelt fehérje-anyagcserével járó salakanyagok mennyiségét (pl. ammónia és karbamid-nitrogén), melyek eltávolítása többletvizet és -munkát igényel a szervezettől.

A testtömegkilogrammmra vonatkoztatott napi fehérjeigény-ajánlások az alábbiak:

Sportolóknak ajánlott napi fehérjeigény:	1,5 g/ttkg ²¹
NATO-ajánlás átlagos NATO-katonára:	1,5 g/ttkg ²²
NATO-ajánlás NATO Response Force-katonák számára:	2,0 g/ttkg ²³
Pályakerékpáros, úszó:	1,6–1,8 g/ttkg ²⁴
Birkózó, tornász, atléta:	1,8–2,0 g/ttkg
Súlyemelő, testépítő:	2,0–2,5 g/ttkg

A fenti adatokkal kapcsolatos ajánlásunk nagymértékben megegyezik a NATO-ajánlással, átlagos napok esetében 1,5 g/ttkg, műveleti igénybevétel esetén 2,0 g/ttkg.

A fenti mennyiség energiatartalma:

$$79 \text{ kg} \times 1,5 \text{ g/ttkg} = 118,5 \text{ g}$$

$$79 \text{ kg} \times 2 \text{ g/ttkg} = 158 \text{ g}$$

$$\text{Energiatartalma} = 118,5 \text{ g} \times 4,08 \text{ kcal/g} = 483,48 \text{ kcal}$$

$$\text{Energiatartalma} = 158 \text{ g} \times 4,08 \text{ kcal/g} = 663,6 \text{ kcal}$$

$$\text{Napi fehérjeigény energiatartalma} / \text{napi energiaigény} = 663,6 \text{ kcal} / 2800 \text{ kcal} = 23,7\% \sim 25\%$$

$$\text{Napi fehérjeigény energiatartalma} / \text{napi energiaigény} = 663,6 \text{ kcal} / 3500 \text{ kcal} = 18,9\% \sim 20\%$$

¹⁷ Harris R. Lieberman et al.: Use of dietary supplements among active-duty US Army soldiers. The American Journal of Clinical Nutrition, Volume 92, 2010/4., 985–995. DOI: 10.3945/ajcn.2010.29274

¹⁸ Tzu-Cheg Kao et al.: Health behaviors associated with use of body building, weight loss, and performance enhancing supplements. Annals of epidemiology, Volume 22, 2012/5., 331–339. DOI: 10.1016/j.annepidem.2012.02.013

¹⁹ Ronald J. Maughan et al.: Dietary supplements for athletes: emerging trends and recurring themes. Journal of Sports Sciences, Volume 29 (Suppl. 1.), S57–66. 2011. DOI: 10.1080/02640414.2011.587446

²⁰ Maria E. Bovill et al.: Nutrition knowledge and supplement use among elite U.S. army soldiers. Military Medicine., Volume 168, 2003/12., 997–1000.

²¹ D. Travis Thomas et al.: Position of the Academy of Nutrition and Dietetics, Dietitians of Canada, and the American College of Sports Medicine: Nutrition and Athletic Performance. Journal of the American Academy of Nutrition and Dietetics, Volume 116, 2016/3., 501–528. DOI: 10.1016/j.jand.2015.12.006

²² Uo. 1.

²³ Uo. 3.

²⁴ Figler Mária: A sporttáplálkozás alapjai. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, 2015, 46–63.

Szénhidrát- és zsírszükséglet

A táplálkozással bevitt szénhidrát és zsír arányának, típusának, minőségének és mennyiségének meghatározására rendkívül széles a szakirodalmi ajánlás, és napjainkban is több kutatás tárgyát képezi. A zsírbevitel NATO-ajánlás alapján nem lehet több, mint a napi energia mennyiségének 35%-a. Zsírbevitel szempontjából a több táplálkozási ajánlás a napi energiabevitel 25–30%-át ajánlja.^{25, 26} Az ajánlott szénhidrát mennyiség a napi táplálkozás 50–55%-a. Az ajánlások nem térnek ki az úgynevezett glikémiás index (GI) figyelembevételére, amely meghatározza, hogy egységnyi mennyiségű szénhidrát energiataralma mennyi idő alatt szabadul fel a szervezetben. A magas GI-értékkel rendelkező alapanyagok, például a mono- és diszaszacharidok (cukrok) fogyasztásának mellőzését javasoljuk. Ennek oka, hogy a cukrok neurológiai úton felborítják az éhségérzet természetes szabályozását és állandó fogyasztásra ösztönző ingert váltanak ki.²⁷

Munka végzéséhez és az életben maradáshoz elengedhetetlen, hogy a sejtjeink számára rendelkezésre álljon adenzin-trifoszfát (ATP), mint energiát adó és hordozó vegyület. Az ATP szintézisének hatékonysága elsődlegesen az elfogyasztott és a szervezetbe bevitt tápanyagoktól függ, összetett biokémiai folyamatok útján. Az ATP előállításáért felelős az ATP-szintáz, amely a sejtjeinkben jelenlevő mitokondriumokba integrált „nanomotor”. Úgy is jellemezhetnénk, mint egy kis elektronmotort, amit valójában protonok (H^+) hajtanak. A „meghajtásért felelős” H^+ a mitokondriumban lejátszódó, Szent-Györgyi–Krebs-ciklus során szabadul fel, mely citromsavciklusként is ismert. A lejátszódó folyamat részleges felfedezésével kapcsolatos munkásságáért Szent-Györgyi Albert 1937-ben Nobel-díjat kapott. A megfelelő hatékonyságú ATP-termelés érdekében elengedhetetlen az ATP-szintázok megfelelő mennyiségű és minőségű H^+ atommal történő ellátása. Ezek a protonok az elfogyasztott élelmiszerekből származnak. A szerzők elismerik, hogy az ATP-szintézishez szükséges biokémiai reakciók sorához és a zavartalan mitokondriális működéséhez több metabolikus folyamat is hozzájárul.

A szénhidrátok és zsírok – mint a szervezet részére elsődlegesen energiát adó anyagok – között fontos különbség a hordozott H atomok stabil izotóparánya. A deutérium (D) a H stabil izotópjá. Abban különbözik a próciumtól („normál hidrogén atom”), hogy atommagja a protonon kívül egy neutron is tartalmaz. A különbség következtében az atommag tömege közel kétszer olyan nagy, de a töltése nem változik, mivel a neutron töltés nélküli atommagalkotó. A deutenomika mint napjaink új tudományos területe az ezen izotópkülönbségből eredő hatásokat kutatja. A D környezetünkben, az élelmiszereinkben, vizeinkben természetes módon előfordul és jól meghatározhatóan különbéleképp dúsul.²⁸ Az emberi szervezetbe táplálkozás útján (étel-ital) jut be. Az egészségmegőrzésben, a szubmolekuláris szabályozási mechanizmusban (SMRS) az a jelentősége, hogy aránya befolyásolja a Na^+/H^+ transzportrendszer működését és a sejtosztódást.²⁹ Hatással van a mitokondriumokban

²⁵ Gyimes Ernő – Csercsics Dóra: Sporttáplálkozás. Szegedi Tudományegyetem, 2012.

²⁶ Bartusné Dr. Szmodis Márta: Táplálkozástan. Testnevelési Egyetem, EFOP-5.2.5-18-2018-00012, 2018.

²⁷ Zane B. Andrews et al.: UCP2 mediates ghrelin's action on NPY/AgRP neurons by lowering free radicals. *Nature*, No. 454, 2008, 846–851. DOI: 10.1038/nature07181

²⁸ Hanns-Ludwig Schmidt et al.: Systematics of 2H patterns in natural compounds and its importance for the elucidation of biosynthetic pathways. *Phytochemistry Reviews*, Volume 2, 2003/1., 61–85. DOI: 10.1023/B:PHYT.0000004185.92648.ae

²⁹ Gábor Somlyai et al.: Deuterium Content of the Organic Compounds in Food Has an Impact on Tumor Growth in Mice. *Molecular Biology*, Volume 45, 2023/1., 66–77. DOI: 10.3390/cimb45010005

lejátszódó citromsavciklusra.^{30,31} Jelentősége a sejteinkben jelenlevő mitokondrium membránjába integrált ATP termelésének hatékonyságában is kifejeződik.^{32,33,34,35} Az ATP-szintáz speciális úton szelektálja,³⁶ de egy bizonyos D-tartalom felett a szűrés hatékonysága csökken,³⁷ és a magasabb D-tartalom károsíthatja működését. A D-tartalom természetes eloszlást mutat az élelmiszerekben.³⁸ Jellemzően vannak alacsonyabb és magasabb D-tartalommal rendelkező ételek, italok. Az ételek természetes deutériumtartalma fokozza a rákos sejtek növekedését, s ezt állatkísérletek során már bizonyították.³⁹

A fentieket összefoglalva rendkívül szoros az összefüggés a táplálkozás során bevitt élelmiszerek és folyadékok deutériumtartalma, a teljesítőképesség és a különféle betegségek megelőzése közt.

A tejtermékek közül javasoljuk a konjugált linolsavat (CLA) tartalmazó ételeket, például a vaját az antioxidáns^{40,41,42,43} és rákmegelőző hatása miatt.^{44,45,46} A zsiradékok közül javasoljuk előnyben részesíteni az állati zsiradékokat a növényiekkel szemben. Fontos tény, hogy zsír és zsír közt nem csak az eredete a különbség: a zsír zsírsavak különböző láncosszú

³⁰ James Lech, C. et al.: What to feed or what not to feed that is still the question. *Metabolomics*, Volume 17, 2021/12., 102. DOI: 10.1007/s11306-021-01855-7

³¹ Youfeng Yang et al.: Metabolic reprogramming for producing energy and reducing power in fumarate hydratase null cells from hereditary leiomyomatosis renal cell carcinoma. *PLoS One*, Volume 8, 2013/8., e72179. DOI: 10.1371/journal.pone.0072179

³² Abdullah Olgun: Biological effects of deuteration: ATP synthase as an example. *Theoretical Biology and Medical Modelling*, Volume 4, 2007/9. DOI: 10.1186/1742-4682-4-9

³³ J. L. Urbauer et al.: Effects of deuterium on the kinetics of beef heart mitochondrial ATPase. *Archives of biochemistry and biophysics*, 1984/2., 498. DOI: 10.1016/0003-9861(84)90413-2

³⁴ Boros G. Laszlo: Biological Nanomechanics, ATP Synthesis and Deuterium Depletion. Conference: Jo Anne Brasel Basic Science Seminar, Los Angeles Biomedical research Institute at the Harbor-UCLA Medical Center, 2016. DOI: 0.13140/RG.2.2.31944.72961

³⁵ D. D. Clark et al.: Kinetic and thermodynamic properties of beef heart mitochondrial ATPase: Effect of cosolvent systems. *Journal of bioenergetics and biomembranes*, 1980/12., 369–378. DOI: 10.1007/BF00748765

³⁶ R. J. Robins et al.: Natural mechanisms by which deuterium depletion occurs in specific positions in metabolites. *Eur. Chem. Bull.*, 2012, 1(1), 39–40.

³⁷ Paolo Bernardi et al.: The Mitochondrial Permeability Transition Pore: Channel Formation by F-ATP Synthase, Integration in Signal Transduction, and Role in Pathophysiology. *Physiological Reviews*, Volume 95, 2015/4., 1111–1155. DOI: 10.1152/physrev.00001.2015

³⁸ Sandrine Markai et al.: Natural Deuterium Distribution in Branched-Chain Medium-Length Fatty Acids is Non-statistical: A Site-Specific Study by Quantitative ²H NMR Spectroscopy of the Fatty Acids of Capsaicinoids. *ChemBioChem*, 2002/3., 212–218. DOI: 10.1002/1439-7633(20020301)3:2/33.0.CO;2-R

³⁹ Gábor Somlyai et al.: Deuterium Content of the Organic Compounds in Food Has an Impact on Tumor Growth in Mice. *Molecular Biology*, Volume 45, 2023/1., 66–77. DOI: 10.3390/cimb45010005

⁴⁰ Ha, Y. L. et al.: Inhibition of benzo(a)prene-induced mouse forestomach neoplasia by conjugated dienoic derivatives of linoleic acid. *Cancer Research*, Volume 50, 1990/4., 1097–1101.

⁴¹ Ip, C. et al.: Mammary cancer prevention by conjugated dienoic derivative of linoleic acid. *Cancer research*, Volume 51, 1991/22., 6118–6124.

⁴² Z. Y. Chen et al.: Reassessment of the antioxidant activity of conjugated linoleic acids. *Journal of American Oil Chemists Society*, 1997/6., 749–753.

⁴³ J. J. M. Van den Berg et al.: Reinvestigation of the antioxidant properties of conjugated linoleic acid. *Lipids*, Volume 30, 1995/7, 599–605. DOI: 10.1007/BF02536996.

⁴⁴ D. M. Klurfeld et al.: Inhibition of chemically-induced colon or breast-cancer by milk-fat and milk solids. *Federation Proceedings*, Volume 42, 1983/4., 802–802.

⁴⁵ D. M. Klurfeld et al.: Comparison of semi purified and skim milk protein containing diets on DMBA-induced breast cancer in rats. *Kieler Milchwirtschaftliche Forschungsberichte*, No. 35, 1983, 421–422.

⁴⁶ K. K. Carroll – H. T. Khor: Effects of level and type of dietary fat on incidence of mammary tumors induced in female Sprague-Dawley rats by 7,12-dimethylbenz(anthracene). *Lipids*, Volume 6, 1971/6., 415–20. DOI: 10.1007/BF02531379

és különböző módon telített vagy telítetlen zsírsavak keverékéből áll. A növényiolaj-szárma-zékokat, mint a margarin, a nem megfelelő telítetlen zsírsavak aránya miatt több szerző is a rák, a cukorbetegség és szívbetegség kialakulásával kapcsolja össze.^{47, 48}

A fent felsoroltak alapján ajánljuk az alacsonyabb D-tartalmú élelmiszereket, szemben a magasabb D-tartalmú élelmiszerekkel. Javasoljuk a napi értendet úgy összeállítani, hogy az energia túlnyomó része állati zsiradékból származzon. Elismerjük, hogy nagyon nehéz lenne kivitelezni egy teljes ketogén étrend kialakítását az ellátórendszerben, de bizonyos fokú zsír és szénhidrát mennyiségének szabályozásánál már érzékelhetők a ketogén jellegű étrend pozitív hatásai és csökkenthetők a szénhidrát alapú étrend negatív hatásai. Ezt mint egy első lépés megtételét mindenféleképp javasoljuk. Ugyancsak javasoljuk a zsír és a szénhidrát egymáshoz viszonyított arányát a napi étkezés során legalább 40-40%-ban szabályozni, majd a zsír arányának fokozatos emelését.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az ételmezést szabályzó jelenlegi honvédségi szabályzók érintőlegesen már tárgyalják a napi energia vagy makrotápanyagok mennyiségét, ezért jó kiindulási alapot biztosítanak az ételmezési ellátás modernizációjához. Ahogy a táplálkozástudomány új ismeretanyagokkal bővül, úgy ezen ismeretanyagokat be lehetne építeni a Magyar Honvédség ételmezési ellátórendszerébe. A táplálkozás teremti meg a megfelelő stabil alapot a maradéktalan feladat-végrehajtáshoz, a rövid és hosszú távú egészséghez, egészségmegőrzéshez. Javasoljuk megkülönböztetni a napokat napi energiaigény szerint laktanyai és műveleti napokra. A kiképzés nap energiaigénye megegyezne a műveleti nap energiaigényével. Laktanyai napokra 2800 kcal, műveleti napokra 3500 kcal energiamennyiséget javaslunk. A makrotápanyagok mennyiségét javasoljuk szabályozni. A fehérje mennyiségét laktanyai napok esetében 118,5 g (25%), műveleti napokra 158 g (20%) mennyiségben javasoljuk. Zsírok és szénhidrátok tekintetében javasoljuk az állati zsiradékban gazdagabb ketogén jellegű étrendet. Kezdetben egyenlő zsír- és szénhidrátarányt (energiatartalom szerint), majd a zsír mennyiségének fokozatos növelését. Javasoljuk a szénhidráttartalmú élelmiszerek esetében a glikémiás index és az élelmiszerek természetes deutériumtartalmának figyelembevételét. Javasoljuk a tervezés megkezdése előtt a tápanyagtartalomra vonatkozó saját mérések elvégzését, mert a központi adatbázisokban fellelhető adatok régebben végzett mérésekből és többször ezek matematikai átlagából származnak.

A leírtak kivitelezéséhez javasoljuk a receptúrák megfelelő módosítását a kívánt makrotápanyag-mennyiségek és a napi energiamennyiség biztosítására. A módosított és standardizált receptúrák alapján az ételmezés szakágon dolgozó kollégák már könnyedén, speciális szaktudás nélkül is összeállíthatják a szükséges étlapokat. Műveleti ellátás során javasoljuk a komplettírozott élelmiszercsomagok fentiek szerinti tervezését és összeállítását.

⁴⁷ Sara Huerta-Yépez et al.: Role of diets rich in omega-3 and omega-6 in the development of cancer. *Boletín médico del Hospital Infantil de México*, Volume 73, 2016/6., 446–456. DOI: 10.1016/j.bmhmx

⁴⁸ Kshiti Bhardwaj, J. et al.: Significance of Ratio of Omega-3 and Omega-6 in Human Health with Special Reference to Flaxseed Oil. *International Journal of Biological Chemistry*, Volume 10, 2016, 1–6. DOI: 10.3923/ijbc.2016.1.6

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Amedp-1.11 NATO Standard Requirements of Individual Operational Rations for Military Use. Edition B Version 1, North Atlantic Treaty Organization, Allied Medical Publication. NATO Standardization Office (NSO) 2019, 2–3.
- Andrews, Zane B. et al.: UCP2 mediates ghrelin's action on NPY/AgRP neurons by lowering free radicals. *Nature*, No. 454, 2008, 846–851. DOI: 10.1038/nature07181
- Areta, José L. et al.: Reduced resting skeletal muscle protein synthesis is rescued by resistance exercise and protein ingestion following short-term energy deficit. *American Journal of Physiology-Endocrinology and Metabolism*, Volume 306, 2014/8., 989–997.
- Bartusné Dr. Szmodis Márta: Táplálkozás. Testnevelési Egyetem, EFOP-5.2.5-18-2018-00012, 2018.
- Bernardi, Paolo et al.: The Mitochondrial Permeability Transition Pore: Channel Formation by F-ATP Synthase, Integration in Signal Transduction, and Role in Pathophysiology. *Physiological Reviews*, Volume 95, 2015/4., 1111–1155. DOI: 10.1152/physrev.00001.2015
- Bhardwaj, Kshiti et al.: Significance of Ratio of Omega-3 and Omega-6 in Human Health with Special Reference to Flaxseed Oil. *International Journal of Biological Chemistry*, Volume 10, 2016, 1–6. DOI: 10.3923/ijbc.2016.1.6
- Boros G. Laszlo: Biological Nanomechanics, ATP Synthesis and Deuterium Depletion. Conference: Jo Anne Brasel Basic Science Seminar, Los Angeles Biomedical research Institute at the Harbor-UCLA Medical Center, 2016. DOI: 0.13140/RG.2.2.31944.72961
- Bovill, Maria E. et al.: Nutrition knowledge and supplement use among elite U.S. army soldiers. *Military Medicine*., Volume 168, 2003/12., 997–1000.
- Carroll, K. K. – Khor, H. T.: Effects of level and type of dietary fat on incidence of mammary tumors induced in female Sprague-Dawley rats by 7,12-dimethylbenz()anthracene. *Lipids*, Volume 6, 1971/6., 415–20. DOI: 10.1007/BF02531379
- Chen, Z. Y. et al.: Reassessment of the antioxidant activity of conjugated linoleic acids. *Journal of American Oil Chemists Society*, 1997/6., 749–753.
- Clark, D. D. et al.: Kinetic and thermodynamic properties of beef heart mitochondrial ATPase: Effect of co-solvent systems. *Journal of bioenergetics and biomembranes*, 1980/12., 369–378. DOI: 10.1007/BF00748765
- Dietary reference values for food energy and nutrients for the United Kingdom. Report of the Panel on Dietary Reference Values of the Committee on Medical Aspects of Food Policy. Reports on health and social subjects. 1991/41., 1–210.
- Energy and protein requirements, WHO Technical Report Series, 724. World Health Organization, Genova, 1985.
- Figler Mária: A sporttáplálkozás alapjai. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, 2015, 46–63.
- Gyimes Ernő – Csercsics Dóra: Sporttáplálkozás. Szegedi Tudományegyetem, 2012.
- Ha, Y. L. et al.: Inhibition of benzo(a)prene-induced mouse forestomach neoplasia by conjugated dienoic derivatives of linoleic acid. *Cancer Research*, Volume 50, 1990/4., 1097–1101.
- Htp/8. A Magyar Honvédség Hadtáp Szabályzata az ételmezési szakterület részére. Magyar Honvédség, 2014.
- Henning, Paul C. et al.: Recovery of endocrine and inflammatory mediators following an extended energy deficit. *The Journal of clinical endocrinology and metabolism*. Volume 99, 2014/3., 956–964. DOI: 10.1210/jc.2013-3046
- Huerta-Yépez, Sara et al.: Role of diets rich in omega-3 and omega-6 in the development of cancer. *Boletín medico del Hospital Infantil de Mexico*, Volume 73, 2016/6., 446–456. DOI: 10.1016/j.bmhix

- Ip, C. et al.: Mammary cancer prevention by conjugated dienoic derivative of linoleic acid. *Cancer research*, Volume 51, 1991/22., 6118–6124.
- Kao, Tzu-Cheg et al.: Health behaviors associated with use of body building, weight loss, and performance enhancing supplements. *Annals of epidemiology*, Volume 22, 2012/5., 331–339. DOI: 10.1016/j.annepidem.2012.02.013
- Klurfeld, D. M. et al.: Comparison of semi purified and skim milk protein containing diets on DMBA-induced breast cancer in rats. *Kieler Milchwirtschaftliche Forschungsberichte*, No. 35, 1983, 421–422.
- Klurfeld, D. M. et al.: Inhibition of chemically-induced colon or breast-cancer by milk-fat and milk solids. *Federation Proceedings*, Volume 42, 1983/4, 802–802.
- Lech, James C. et al.: What to feed or what not to feed that is still the question. *Metabolomics*, Volume 17, 2021/12., 102. DOI: 10.1007/s11306-021-01855-7
- Lieberman, Harris R. et al.: Use of dietary supplements among active-duty US Army soldiers. *The American Journal of Clinical Nutrition*, Volume 92, 2010/4., 985–995. DOI: 10.3945/ajcn.2010.29274
- Margolis, Lee M. et al.: Effects of winter military training on energy balance, whole-body protein balance, muscle damage, soreness, and physical performance. *Applied Physiology Nutrition, and Metabolism*, Volume 39, 2014/12., 1395–1401. DOI: 10.1139/apnm-2014-0212
- Margolis, Lee M. et al.: Energy balance and body composition during US Army special forces training. *Applied Physiology Nutrition, and Metabolism*, Volume 38, 2013/4., 396–400. DOI: 10.1139/apnm-2012-0323
- Margolis, Lee M. et al.: Energy requirements of US Army Special Operation Forces during military training. *Nutrients*, Volume 6, 2014/5., 1945–1955. DOI: 10.3390/nu6051945
- Markai, Sandrine et al.: Natural Deuterium Distribution in Branched-Chain Medium-Length Fatty Acids is Nonstatistical: A Site-Specific Study by Quantitative ²H NMR Spectroscopy of the Fatty Acids of Capsaicinoids. *ChemBioChem*, 2002/3. 212–218. DOI:10.1002/1439-7633(20020301)3:2/33.0.CO;2-R
- Maughan, Ronald J. et al.: Dietary supplements for athletes: emerging trends and recurring themes. *Journal of Sports Sciences*, Volume 29, (Suppl. 1), S57–66. 2011. DOI: 10.1080/02640414.2011.587446
- Nutrition Science and Food Standards for Military Operations, North Atlantic Treaty Organization, Research and technology Organization. NATO Standardization Office (NSO), 2010.
- Olgun, Abdullah: Biological effects of deuteration: ATP synthase as an example. *Theoretical Biology and Medical Modelling*, Volume 4, 2007/9. DOI: 10.1186/1742-4682-4-9
- Pasiakos, Stefan M. et al.: Effects of high-protein diets on fat-free mass and muscle protein synthesis following weight loss: a randomized controlled trial. *Federation of American Societies for Experimental Biology*, Volume 27, 2013/9., 3837–3847. DOI: 10.1096/fj.13-230227
- Pasiakos, Stefan M. et al.: Efficacy and safety of protein supplements for U.S. Armed Forces personnel: consensus statement. *The Journal of Nutrition*. Volume 143, 2013/11., 1811S–1814S. DOI: 10.3945/jn.113.176859
- Pasiakos, Stefan M. et al.: Protein supplementation in U.S. military personnel. *The Journal of Nutrition*, Volume 143, 2013/11., 1815S–1819S. DOI: 10.3945/jn.113.175968
- Pasiakos, Stefan M.: Metabolic advantages of higher protein diets and benefits of dairy foods on weight management, glycemic regulation, and bone. *The Journal of Food Science*, Volume 80, 2015. Suppl. 1., A2–A7. DOI: 10.1111/1750-3841.12804
- Robins, R. J. et al.: Natural mechanisms by which deuterium depletion occurs in specific positions in metabolites. *Eur. Chem. Bull*, 2012, 1(1), 39–40.
- Rodler Imre: Új tápanyagtáblázat. *Medicina könyvkiadó*, 2005, 30.
- Schmidt, Hanns-Ludwig et al.: Systematics of ²H patterns in natural compounds and its importance for the elucidation of biosynthetic pathways. *Phytochemistry Reviews*, Volume 2, 2003/1., 61–85. DOI: 10.1023/B:PHYT.0000004185.92648.ae

- Somlyai, Gábor et al.: Deuterium Content of the Organic Compounds in Food Has an Impact on Tumor Growth in Mice. *Molecular Biology*, Volume 45, 2023/1., 66–77. DOI: 10.3390/cimb45010005
- Somlyai, Gábor et al.: Naturally occurring deuterium is essential for the normal growth rate of cells. *Federation of European Biochemical Societies letters*, 1993/1–2., 1–4. DOI: 10.1016/0014-5793(93)81479-j
- Thomas, D. Travis et al.: Position of the Academy of Nutrition and Dietetics, Dietitians of Canada, and the American College of Sports Medicine: Nutrition and Athletic Performance. *Journal of the American Academy of Nutrition and Dietetics*, Volume 116, 2016/3., 501–528. DOI: 10.1016/j.jand.2015.12.006
- Urbauer, J. L. et al.: Effects of deuterium on the kinetics of beef heart mitochondrial ATPase. *Archives of biochemistry and biophysics*, 1984/2., 498. DOI: 10.1016/0003-9861(84)90413-2
- Van den Berg, J. J. M. et al.: Reinvestigation of the antioxidant properties of conjugated linoleic acid. *Lipids*, Volume 30, 1995/7., 599–605. DOI: 10.1007/BF02536996.
- Yang, Youfeng et al.: Metabolic reprogramming for producing energy and reducing power in fumarate hydratase null cells from hereditary leiomyomatosis renal cell carcinoma. *PLoS One*, Volume 8, 2013/8., e72179. DOI: 10.1371/journal.pone.0072179

Tarjáni Attila Imre alezredes:

A 21. SZÁZAD DILEMMÁJA: A HUMANIZMUS BUKÁSA VAGY AZ ERŐSZAK KORA?

ÖSSZEFOGLALÓ: A Szovjetunió felbomlása és ezáltal a bipoláris világrend átalakulása után az emberek többségében kialakult az a tévhit, hogy a világ egy jobb és élhetőbb helyé vált. Amikor Oroszország megindította a különleges katonai műveletét Ukrajnában, akkor világossá vált, hogy valószínűleg tévedtek. A tévedés oka azonban nem csupán maga a konfliktus. Már korábban kialakult olyan feszültség minden szegmensben, amely következményekkel járt, így a status quót már nem lehetett fenntartani. A társadalom, a hiedelmek, az értékek, a nemzetközi szervezetek szerepe és jelentősége az utóbbi időben számos kihívással szembesült. Ahhoz, hogy megértsük ezek összefüggését, átfogó megközelítés alapján kell vizsgálnunk azokat.

KULCSSZAVAK: demokrácia, gazdaság, globalizáció, klímaváltozás, társadalom, ideológia, orosz–ukrán háború

A SZERZŐRŐL:

Tarjáni Attila Imre alezredes, vezető referens (MH 43. Nagysándor József Híradó és Vezetéstámogató Ezred) (ORCID: 0009-0000-1496-0887; MTMT: 10087622)

BEVEZETÉS

A 21. századra a Varsói Szerződés felbomlása és a Szovjetunió szétesése után a bipoláris világrend megszűnése, ezáltal a hidegháború vége okozta azt az idealista felfogást, hogy „kitört a világbéke”, amelyben a világ globális gazdasági berendezkedése és a nemzetközi szervezetek léte képes lesz egyféle fékként és ellensúlyként működni a háborúk elrettenítésére. Ha pedig mégis megkezdődne egy konfliktus, amelyben a nyugati világ valamely országa érintett, akkor a nemzetközi jogszabályok nyújtanak egyfajta garanciát arra, hogy az humánusabban, a nemzetközi egyezmények betartásával zajlik majd le. Ez az ideológiai gondolatmenet alkotta az emberiségnek azt az eszményét, hogy ez az évszázad a modern humanizmus kora, ami *Corliss Lamont* megfogalmazása szerint olyan naturalista filozófia, amely elutasít mindenféle természetfeletti dologba vetett hitet, és elsősorban az észre, a tudományra, a demokráciára és az emberi együttérzésre alapoz.¹

Miután Oroszország 2022. február 24-én megindította a „különleges katonai műveletét”² Ukrajnában, gyakorlatilag egyfajta visszajelzésként éltük meg, hogy az eddigi meglátásaink tévesnek bizonyultak. Joggal merül fel a kérdés, hogy a 21. században hogyan robbanhatott ki és alakulhatott ennyire véresen egy konfliktus, amely egy év után sem ért véget.

¹ Frederick Edwards: Mi a humanizmus? Ateizmus honlap. <http://www.szabadgondolkodo.hu/ateizmushonlap/edwordsh.html> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 15.)

² Molnár Szabina – Bereznyai István: Putyin elrendelte a katonai műveletet Ukrajna területén. Index.hu, 2022. 02. 24. <https://index.hu/kulfold/2022/02/24/putyin-katonai-muvelet-ukrajna-orosz-donbasz-donyec-luhanszk-haboru/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 25.)

Az összeütközés elemzéseként nem elég a kiváltó okokra fókuszálni, hanem szükséges egyfajta átfogó módon vizsgáldni, amelyben a modern kor olyan jellegű feszültségének kicsúcsosodásával számolhatunk, amelynek van társadalmi, globális gazdasági és nemzetközi jogi aspektusa is.

A modern világ – amely minden vonatkozásban arra törekedett, hogy elejét vegye a konfliktusoknak és biztosítsa az általános jólétet – gyakorlatilag egy olyan feszültséget teremtett gazdaságilag, politikailag és társadalmilag, amely a jelek szerint elérte a változáspontot. Az orosz–ukrán háború ugyan részben a birodalomépítő habitus miatt robbant ki, annak globális hatása azonban már jelzi, hogy az eddigi modern humanizmus alapelvei megkérdőjelezhetővé váltak.

Az orosz–ukrán háború számos tekintetben megosztja a globális politikát és ezáltal a világ közvéleményét is. A „nyugati világ” gyakorlatilag majdnem egységes álláspontja, hogy az orosz agresszió elítélendő és a „területszerző háború” kiújulása nem tolerálható, azt globális szinten meg kell fékezni. Globális stratégiai szempontból azonban azt kijelenteni, hogy mi az orosz–ukrán háború igazi célja, illetve mi az a magasabb stratégiai cél, amelyet a konfliktus hivatott elérni, arra leginkább egy kínai politikus 1970-es években elhangzott szavai adják meg a választ. Amikor megkérdzték tőle, hogy milyen hatásokkal járt az 1789-es francia forradalom, azt válaszolta: „*Túl korai lenne megmondani.*”³

Viszont a háború megindulása óta megállapítható, hogy a globális megítélésben egy ország lehetséges politikai, gazdasági, információs és katonai agressziói közül az utóbbi a legelítélhetőbb, annak ellenére, hogy a többi is képes ugyanannyi szenvedést – igaz, kevesebb tényleges emberáldozattal – hozni. Természetesen a modern humanizmus és az ember alapvető erkölcsi-morális iránytűje alapján az emberáldozat a legkevésbé elfogadható, de eddig egyik agresszió sem indukált ennyi szankciót, politikai egységet vagy elszigetelődést, illetve nem hajtottak végre olyan léptékű nemzetközi támogatásokat, mint ennél a háborúnál. Pedig példának okáért Észak-Korea „fáradtság menetelése” becslések szerint eddig több százezer ember éhhalálát okozta,⁴ mégsem lépett fel a világ olyan akarattal, mint Ukrajna esetében.

A katonai agresszió elítélése egyfajta társadalmi paradigma is, mivel a háborút pontosan az emberiség természetéből adódóan nem lehet szigorúan csak területszerzési követelés-ként vagy szükségtelen nyers erőszakként értelmezni. A háború egyik paradoxonja, hogy az egyfelől az adott csoportok közötti fegyveres konfliktus, ugyanakkor a szemben álló felek kapcsolatba lépésének egyik módja is. A háború éppen ezért egyben a konfliktusban részt vevő felek között létrejövő társadalmi kapcsolatnak is tekinthető.⁵

Klasszikus értelemben a háború és a politika elválaszthatatlan párhuzamának, mindkettő befolyást gyakorol az emberek akaratára, és mindkettő ugyanazt a célt követi: emberek rábírást egy bizonyos viselkedésre. Az előbbi erőszakkal, a másik a meggyőzés pusztá erejével dolgozik.⁶ A klasszikus értelmezéshez képest azonban, ami változásként fogható fel, az az ideológia újbóli megjelenése, amelynek ütközése vezethet a meggyőzés lehetőségétől a véres erőszak irányába. Ezáltal a szemben álló felek paradoxonként értelmezett kapcsolatba lépése tulajdonképpen ideológiai összeütközés, amelyben az alkalmazott erőszak már nem feltétlen a meggyőzést, hanem inkább az ideológia győzelmi törekvését jelenti.

³ Rutger Bregman: *Emberiség – Mégis jobbakk lennénk, mint hittük?* HVG Könyvek, Budapest, 2021, 105.

⁴ Kéfer Ádám: *Tömeges éhhalál fenyegeti Észak-Koreát*. Index.hu, 2023. 03. 04. <https://index.hu/kulfold/2023/03/04/eszak-korea-ehhalal-fenyegetes-kim-dzsongun-del-korea/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 01.)

⁵ John Baylis et al.: *Világpolitika és globalizáció*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2021, 334.

⁶ Yvonne Hofstetter: *Láthatatlan háború*. Corvina Kiadó, Budapest, 2020, 23.

A korábbi ideológiákhoz képest az eltérés a 21. században az, hogy már nem a kapitalizmus áll szemben a kommunizmussal (vagy legalábbis nem direkt kontextusában), hanem a modern társadalomnak az észre, a tudományra, a demokráciára és az emberi együttérésre alapozott alapértékei köré felépített, média által befolyásolt és a közvéleményen alapuló közösség életében vagy bizonyos irányú tevékenységében érvényesülő alapvető elvek által létrehozott liberális ideológia áll szemben a realizmussal.

Ebben a megváltozott környezetben a háború – akár egy vírus – mutációkat hoz létre a túlélése érdekében. Az utóbbi évtizedekben a háborúk már a digitális fejlődés nélkül is „újfajta háborúkká” változtak – ahogyan Herfried Münkler német politológus nevezi őket.⁷ Ez a mutálódás lehetővé teszi a nem sokkal a hadüzenet küszöbe alatti hadviselést, amelynek Clausewitz korával ellentétben többé nem az a célja, hogy egy pontosan meghatározott ellenfelet egy pontosan meghatározott időpontban egyértelműen legyőzzenek.⁸

A DEMOKRÁCIA KIHÍVÁSAI

A modern kor kihívásai, illetve a globalizáció gazdasági és ideológiai hatásai a világbéke helyett egyfajta állandó feszültséget teremtettek a globális biztonságban, amelyre az országoknak képeseknek kell lenniük válaszolni. Az elmúlt évtizedben a gazdasági válság, a klímaváltozás, a pandémia, illetve a migrációs kihívások direkt és indirekt hatásai folyamatos kihívások elé állították az országok vezetését.

Az alapprobléma forrása pont abból a feltételezésből indul ki, hogy a válságok, illetve a fenyegetések egyfajta önmagába visszatérő spirálfolyamatba torkollanak. Ennek megfelelően például, bármi is lesz a végkifejlete a jelenleg húzódó orosz agresszióknak, az direkt vagy indirekt hatással lesz a továbbiakban a fegyverkezési versenyre, a migrációra, a gazdasági kihívásokra, valamint a súlyos infrastrukturális problémákkal küszködő Ukrajnában akár fertőző betegségek elterjedése is teret tud nyerni. Ezek a potenciális lehetőségek szinergiában vagy akár egyenként is további kockázatot jelentenek a regionális fizikai biztonságra.

Ezeknek a kihívásoknak a kezelése már eddig is dilemma elé állította a demokráciákat, mivel általánosságban kijelenthető, hogy egy adott ország pontosan a demokratikus értékek korlátozásával volt képes legjobban megbirkózni a válságokkal. Amennyiben a válságok valóban egyfajta önmagába visszatérő spirálfolyamatot vetítenek előre, azaz minden válság elveti a következő lehetséges válság magját, akkor felmerül az alapvető kérdés, hogy hosszú távon valóban a demokrácia-e a legjobb ideológiai berendezkedés egy állam részére a fennmaradás vagy túlélés érdekében.

Francis Fukuyama írta le a könyvében, hogy az emberiség ideológiai fejlődésének a végpontja és a kormányzás végső formája lesz a liberális demokrácia, és mint ilyen, a történelem vége lehet. Bár vannak országok, amelyek képtelenek stabil liberális demokráciává fejlődni, másokat meg a visszaesés fenyeget – olyan primitívebb rezsimek újjáéledése, mint a teokrácia vagy katonai diktatúra –, de a liberális demokrácia eszményét nem lehet meghaladni.⁹

Fukuyama a liberális demokrácia győzelmét – Hegel nyomán – az eszmék dimenziójára korlátozta, amely a legjobb keretet biztosítja az egyéni és a nemzeti önmegvalósításhoz. A liberális demokrácia a 20. század végére legyőzte nagy riválisait, és ideológiaként egyfajta

⁷ Uo. 29.

⁸ Uo. 43.

⁹ Francis Fukuyama: A történelem vége és az utolsó ember. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1992, 6.

hitvallássá vált.¹⁰ A demokrácia mint az államforma megnevezése azonban korántsem jelent garanciát arra, hogy azon értékek alapján zajlik a kormányzás, amelyeket maga a demokrácia ideológiája jelent.

A demokrácia ideológiáját nem osztó autokrata vezetők hamar felismerték, hogy a 21. században nem kívánatos ezen az ideológián kívül esni, ezért elkezdtek „meghekkelni” azt, ezáltal a demokrácia látszólagos köténye alatt gyakorolni tovább a hatalmat. Így kialakultak az „illiberális demokráciák”, vagyis a formálisan többpárti választásokat működtető, de a demokrácia „liberális” komponenseit, a polgári jogokat, a joguralmat, az állam semleges-ségét és a hatalomkorlátozást szűkítő vagy kiiktató rezsimek.¹¹ Ez a névleges demokrácia nem csupán a korábbi autokrata rezsimek álcája, hogy jobban kihasználják a nemzetközi jog és kapcsolatok hiányosságait, valamint megtartsák az abszolút kontrollt a lakosságon, hanem több esetben a már korábban stabilnak hitt demokráciák irányváltása is.¹²

Természetesen nem minden állam választja ezt a hibrid utat, hiszen a demokrácia alapvetően is visszaszorulóban van. „*A közelmúltban számos állam elfordult a demokráciától, példa erre Venezuela, Ukrajna, Oroszország és az arab tavasz bukása. Kína pedig továbbra is stabil alternatív gazdasági és politikai modellt kínál, ahol az uralkodó Kínai Kommunista Párt vezeti a gyors modernizáció folyamatát.*”¹³

Illetőleg hiábavalók a nemzetközi erő kifejtések az „amerikai ideológia fáklyája” alatt, a demokrácia tengerentúltra kiterjesztésével sem sikerült a liberális békezonát jelentősen bővíteni, sőt sok liberális állam komoly kihívásokkal szembesül, amikor a demokratikus kormányzás hazai támogatásáról van szó.¹⁴ A folyamatos önmagába visszatérő biztonsági spirál okozta körülmények, illetve a felgyorsult globális kihívások miatt az állami vezetők gyakran hoznak társadalmi egyeztetés nélküli stratégiai döntéseket, amelyek sokszor közelégetlenséget váltanak ki. Az állami vezetők természetesen általában gondosan figyelnek arra, hogy a társadalom morális elégetlenségének küszöbét ne lépjk át, vagy olyan narratívát építenek a döntések köré, hogy elnyerjk a lakosság támogatását. Ha abból az irányelvből indulunk ki, miszerint az államoknak nincsenek érdekeik, mert érdekeik csak embereknek vannak, illetve a nemzeti érdek ott lehetett a gondolatokban, de a személyes politikai érdekek állnak a középpontban,¹⁵ akkor elmondható, hogy a demokrácia alapjain nyugvó vezetés önmagában hordozza azt a hajlamot, amely könnyen rávezet az illiberális demokrácia útjára.

A peloponnészoszi háború egyik legnagyobb bölcsessége sokáig alaptézisnek számított a globális politikában, miszerint egy állam cselekedeteit a dicsőség, a félelem és saját érdekei vezetik.¹⁶ A modern kor demokráciáiban azonban – és az illiberális demokráciáiban is – úgy tűnik, hogy ebből ugyan megmaradt a nemzeti érdek, de mellé a félelmet és a dicsőséget felváltotta egy olyan képlékeny ideológia, amit az adott társadalom aktuális – közösségi média által befolyásolt – hitvallása formál.

¹⁰ Filippov Gábor: A hibrid ellenforradalom kora. 24.hu, 2018. 07. 31. <https://24.hu/belfold/2018/07/31/filippov-gabor-a-hibrid-ellenforradalom-kora/2018> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 01.)

¹¹ Uo.

¹² Uo.

¹³ Baylis et al.: i. m. 190.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Bruce Bueno De Mesquita – Alastair Smith: Diktátorok kézikönyve. Gabo Kiadó, Törökbálint, 2014, 26.

¹⁶ Bret Devereaux: Collections: A Trip Through Thucydides (Fear, Honor and Interest). Acoup.blog, 05. 12. 2019. <https://acoup.blog/2019/12/05/collections-a-trip-through-thucydides-fear-honor-and-interest/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 03.)

A MEGÚJULT IDEOLÓGIÁK ÚJ ARANYKORA

A Fukuyama által megfogalmazott elismerésért való küzdelem napjainkra gyakorlatilag ideológiai hitvallássá fejlődött, amely alapján *értelemalapú* döntéshozatal helyett az *érzelemalapú* került Európa politikaformálási eljárásának középpontjába.

„A tapasztalat azt mutatja, hogy ha az emberek nem küzdhetnek egy igaz ügyért, mert az egy előző nemzedék idején már győzedelmeskedett, akkor az igaz ügy ellen fognak küzdeni.”¹⁷

Ezért a modern társadalom keresi azt az ügyet, amelynek az oldalán küzdhet. Ez lehet tisztán unalomból maga a békés jólétnek örvendő demokrácia elleni küzdelem, mivel nem tudják elképzelni, hogy olyan világban éljenek, amelyből hiányzik a küzdelem.¹⁸ Mivel a globális biztonságot veszélyeztető fenyegetések gyakorlatilag állandók, így a társadalom mindig tud magának találni egy „igaz” ügyet, amelyért küzdhet. Ennek megfelelően a modern nyugati felfogás alapján a béke az az érték, amit meg kell őrizni, hogy ezáltal lehetővé váljon a társadalmi haladás,¹⁹ annak ellenére, hogy a háború intézménye pontosan annak a változtatásnak a kikényszerítése, amelyben más lehetőség már kudarcot vallott.

Az állam, pontosabban a kormányzat által kontrollált hírszatornák könnyen képesek olyan narratívát kialakítani, amelyek befolyásolják az emberek érzelemalapú döntéshozatalát, ezáltal befolyásolják az adott ország lakosságának globális politikai véleményét. Az emberi agy nem arra fejlődött ki, hogy képes legyen fénysebességen áramló digitális információk feldolgozására, ezáltal az álhírek megkülönböztetése a valóságtól szinte lehetetlen.²⁰ A modern korra jellemző az információéhség – ami abból is ered, hogy a közösségi médiafelületeket úgy alakították ki a mérnökök, hogy az függőséget okozzon²¹ –, és a társadalom a digitális világból próbálja kinyerni a híreket. Ezek a hírek azonban, még ha nem is álhírek, akkor sem semlegesek a véleményformáló kialakítástól.

Az érzelemalapú döntéshozatal jelentős hátrányokat hordoz az értelemalapú döntéshozatalhoz képest. Az értelemalapú döntéshozatal racionális, általában realista és hosszú távra gondolkozik, figyelembe véve a döntések lehetséges végkimenetelét. Ezzel szemben az érzelemalapú rövid távú, csak és kizárólag az alapvető emberi értékek vagy érzelmek megtestesülése, a hosszú távú következmények elemzése nélkül. Az érzelemalapú döntéshozatal ezáltal ugyanolyan korlátokkal rendelkezik, mint egy esetleges háborúban csak a győzelemre koncentrálni utólagos következmények elemzése nélkül, aminek eredményeként az erőlködés túlságosan kimerülhet, így nem képes a békéből profitálni.²² Pedig a háború célja optimális esetben mindig egy jobb béke elérése kell hogy legyen.²³

A közösségi média által befolyásolt világban az emberek még inkább arra törekszenek, hogy el tudják ismertetni értéküket, vagy azoknak a személyeknek, dolgoknak, elveknek az értékét, akiket vagy amelyeket becsülnek. Azt a hajlandóságot, hogy önünknek bizonyos értéket tulajdonítunk, és megköveteljük ennek az értéknek az elismerését, a mai köznyelv „önérvetnek” nevezné. Az önérzetességre való hajlam a lélek *thümosz*nak nevezett részéből

¹⁷ Fukuyama: i. m. 52.

¹⁸ Uo. 552–553.

¹⁹ Hofstetter: i. m. 25.

²⁰ P. W. Singer – Emerson T. Brooking: *LikeWar: The weaponization of social media*. Mariner Books, New York, 2019, 137.

²¹ Uo. 3.

²² B. H. Liddell Hart: *Strategy*. Praeger, 2nd Revised edition, 1967, 151.

²³ Uo.

származik.²⁴ Ez az önérték gyakorlatilag formálja és alakítja azokat a közösségi értékeket, amelyek aztán a nagyobb közvélemény kialakulása esetén egy újfajta ideológiává válnak.²⁵

Ezek az ideológiák egyfajta klasszikus értékrendi fogalom alapjaira épülnek ugyan, de alapvetően érzelmi alapon kiragadnak egy adott tulajdonságot vagy értéket, és azt helyezik előtérbe, még akár a saját biztonság vagy jólét rovására is. Ez az ideológia – vagy hitvallás – jelenti azt a modern jellegű öntudatot, amely az elismeréséért vívott élet-halál harcot képezheti napjainkban Fukuyama *thümosztézise* alapján.²⁶

A közösségi média által kialakított öntudat, azaz *thümosz* magában hordozza annak a veszélyét is, amit a pszichológiában csoportos ignoranciának is neveznek. Ennek alapján ugyan lehet, hogy sokan nem tudják követni, azaz értelmezni az aktuálisan trendnek számító öntudatirányt, ám mivel azt látják, hogy a társaik feszülten figyelnek, mindenki azt feltételezi, hogy biztos csak ő nem érti, viszont nem akar lemaradni a tömegtől.²⁷

Az érzelemalapú döntéshozatal, illetve az ember vágya az igaz küzdelem ügyéért egy további jelentős problémát is hordoz magában, mégpedig a globális problémák fókuszának elvesztését. Bár kiemelt biztonsági kockázatot jelent, illetve reális emberi értékek is sérülnek az orosz–ukrán konfliktusban, mégis kijelenthető, hogy a klímaváltozás hatásai sokkal jobban fenyegetik a biztonság objektív és szubjektív jellegét. Ennek ellenére az agresszió kezdete óta a klímaváltozás hatásainak csökkentésre irányuló érzelmek, félelmek és erőkiéjtések gyakorlatilag háttérbe szorultak.

GAZDASÁG, GLOBALIZÁCIÓ ÉS KLÍMAVÁLTOZÁS

Fukuyama tézisével ellentétben – miszerint az emberiség történelme a társadalomfejlődés útján írható le – a marxista gondolkodás a történelem materialista felfogása. A központi állítás ebben az esetben az, hogy a történelmi változás folyamatai végső soron a társadalom gazdasági fejlődését tükrözik, tehát a gazdasági fejlődés a történelem motorja. A termelőeszközök és a termelési viszonyok közötti feszültség alkotja az adott társadalom gazdasági alapját.²⁸

Ez alapján tulajdonképpen a globális gazdaság adott állapota befolyásolta a jelenlegi társadalmi berendezkedéseket országoként. Amilyen társadalmi berendezkedéssel legjobban tud profitálni a nemzeti érdekek – vagy a nemzet vezetője –, annak megfelelően alakul az állami berendezkedés. A kanti háromszög alapján a demokrácia a legnyitottabb a nemzetközi együttműködések felé, de ez korántsem jelenti azt, hogy ne tudna egy illiberális demokrácia vagy egy nem demokratikus jellegű ország hasznot húzni a globalizációból. A globalizáció azonban korántsem igazságos, és ha felborul az a szintű globális gazdasági egymásra utaltság, amely az eddigi kényes egyensúlyt valamennyire fenntartotta, akkor az megindíthatja a társadalmak történelmi változását is.

Magát a globalizációt hajlamosak vagyunk úgy elképzelni, mint egyfajta globális jóléti egyensúlyt, amelynek hatásaként az átlagember is élvezheti mindennapjaiban a globális luxusjavakat, illetve mint egyfajta hatékonyabb gazdasági eloszlást a világ országai között. A globalizációs folyamat veszteségeinek a száma azonban egyre nagyobb. Ez azért van, mert a globalizáció a liberális kapitalizmus látszólagos „sikerét” képviseli a gazdaságilag megosz-

²⁴ Fukuyama: i. m. 15.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo. 251.

²⁷ Bregman: i. m. 223.

²⁸ Baylis et al.: i. m. 198.

tott világban. A folyamat egyik következménye talán az, hogy a globalizáció lehetővé teszi a szegényebb államok, illetve a gazdagabb államok bizonyos szegmenseinek hatékonyabb kizsákmányolását, mindezt a „nyitottság” nevében. A globalizációval összekapcsolódó technológiák a világ leggazdagabb gazdaságainak kedveznek, és lehetővé teszik, hogy azok érdekei felülírják a helyi közösségek érdekeit.²⁹ Tehát a globalizáció nemcsak imperialista, hanem kizsákmányoló is, ahol a domináns termelési centrum kihasználja a kevésbé fejlett termelési perifériát.³⁰

A vilárendszer-elmélet teoretikusai szerint kizsákmányoló kapcsolat köti össze a világ-gazdaság három területét, amelyben a jólét a perifériáról a centrumba szivárog el. Ennek következményeképpen a területek egymáshoz viszonyított pozíciója még inkább bebetonozódik: a gazdagok még gazdagabbak, a szegények még szegényebbek lesznek.³¹ A kapitalizmus a monopolkapitalizmus kialakulásával új szintre lépett: a legfelsőbb, utolsó fokára. A monopolkapitalizmusban kétrétegű struktúra alakult ki a világgazdaságban, ahol a domináns termelési centrum kihasználja a kevésbé fejlett termelési perifériát.³²

Mivel a jólétet a termelési centrum képes élvezni a fogyasztói társadalmi életvitellel, ami miatt a legjelentősebb károsanyag-kibocsátás is onnan ered, emiatt nagymértékben nekik kellene a klímaváltozás ügyével is foglalkozniuk. A klímaváltozás az a globális szintű probléma, ahol a felelősség a folyamat kialakulásáért, illetve alakulásáért nem egységes, de a következmények közel azonos mértékben fogják érinteni a különböző országokat.³³

A fosszilis tüzelőanyagok égetésével a légkörbe került szén-dioxid több mint felét az emberiség az elmúlt három évtizedben bocsátotta ki,³⁴ és 2011-től kezdve milliós nagyságrendű szíriai bevándorlót szabadított Európára egy polgárháború, amely kirobbanásának okaiban a klímaváltozás és az aszály hatásai is szerepet játszottak. A klímaváltozás okozta további lehetséges katasztrófák tízszer ennyi menekültet tesznek majd földönfutóvá, illetve az ivóvíz és a termőföld hiánya miatt meghatározhatatlan nagyságú migráció indulhat meg Afrikából, Latin-Amerikából és a világ többi részéről is. Az eddigi elemzések alapján megközelítőleg 140 millióan fognak még elvándorolni, ami létszámában sokszor annyi, mint ahányan az eddigi válságot okozták Európában.³⁵

A klímaváltozás kézzelfogható hatásaként a Nagy-korallzátony fele már most elpusztult, metán szivárog a sarkvidéki permafrosztból, ami soha többé nem fog újra megfagyni, a gabonatermést pedig csupán négyfoknyi globális felmelegedés is akár 50%-kal visszavetheti.³⁶ A globális gabonaellátás problémáit a mezőgazdasági szektor már az orosz–ukrán háború hatásaként is érzékeli a műtrágya árának változásában, illetve az ukrán gabona Európában maradása által.

A műtrágya a modern növénytermesztés egyik meghatározó alapanyaga, ezáltal mind a világgazdasági elérhetősége, mind a világgazdasági ára jelentősen befolyásolja az európai országok mezőgazdaságait. A műtrágya előállításához nélkülözhetetlen a földgáz, amelynek áremelkedése egyértelműen magával húzta a nitrogénalapú műtrágya árát is. Oroszország 2021-ben

²⁹ Uo. 34.

³⁰ Uo. 200.

³¹ Uo.

³² Uo.

³³ David Wallace-Wells: *Lakhatatlan Föld – Élet a felmelegedés után*. Animus Könyvek, Budapest, 2020, 34.

³⁴ Uo. 12.

³⁵ Uo. 15.

³⁶ Uo. 216.

a világ első számú műtrágyaexportőre volt, a globális ellátás 30%-át Kínával közösen biztosította. A megugrott nemzetközi kereslet miatt Oroszország saját ellátása érdekében 2021-től exportkvótát vetett ki a nitrogénalapú műtrágyára, ezzel jelentősen megemelte az egyébként is magas árakat.³⁷

Ukrajna a világ negyedik legnagyobb gabonaexportőre, de a humanitárius folyosón keresztül Afrikának és Közel-Keletnek szánt búza jelentős része megrekedt Európában, ahol komoly kihívás elé állítja az agrárszektor. Az olcsó ukrán gabona kiszorítja a magas európai termelési költségek árán előállított búzát, emellett Ukrajna esetleges európai uniós csatlakozása a földalapú támogatások miatt hosszú távon gyakorlatilag tönkretenné az EU országainak agrárszektorait.³⁸

A statista.com honlap szerint a 2023. április 17-éig Ukrajnának nyújtott pénzügyi, humanitárius és katonai segélyek összesített értéke meghaladta a 138 milliárd eurót.³⁹ Ha összeadjuk azokat a költségeket, amelyeket eddig globálisan Ukrajna pénzügyi, illetve anyagi támogatására biztosítottak, valamint azokat a kiadásokat, amelyeket az európai országok jelenleg a hadiipari fejlesztésekre fordítanak, akkor megállapíthatjuk, hogy ezeket az erőforrásokat a klímaváltozás hatásainak csökkentésére és/vagy a válságos afrikai országok megsegítésére – így a migráció csökkentésére – fordítva a világ jelentős sikereket könyvelhetett volna el. Ha most rögtön lépéseket tennénk a szén-dioxid-kibocsátás ügyében, továbbá betartanánk a párizsi egyezményben tett, de még sehol meg nem valósított vállalásokat, akkor is valószínűleg 3,2 Celsius-fokos felmelegedéssel lehetne számolni, vagyis nagyjából háromszor akkora, amekkora az iparosodás kezdetétől végbement a bolygón.⁴⁰

A világgazdaság integrációja olyan fokú, hogy egyetlen állam sem képes elméletben elszigetelni a gazdaságát a globális piacoktól, az esetleges gazdasági instabilitása sokezer kilométerrel odébb is kihat a munkaerőpiacra, a termelésre, a megtakarításokra és a befektetésekre.⁴¹ Ez még jobban kiterjesztette Clausewitz egyik tézisét, miszerint a háború sohasem egy izolált cselekmény.⁴² A globalizációra eddig úgy tekintett a világ, hogy még a legerősebb kormány sem rendelkezik elegendő forrással ahhoz, hogy a gazdaságpolitikája kitarson az ellene irányuló spekulációnak vagy embargónak.⁴³ Emellett a nemzetközi szervezetek jellegük alapján képesek katonai szövetség révén elrettenteni más országokat a háborútól, vagy nemzetközi közösségként képesek olyan intézkedések elfogadására, amelyek katonailag vagy gazdaságilag kényszerítik az agresszort a háború elkerülésére vagy esetleges befejezésére.

Az orosz–ukrán háború esetében a bevezetett szankciók eddigi eredményei még nem voltak képesek Oroszországot tárgyalóasztalhoz kényszeríteni, a globalizáció azonban más területen már mutatja a hatását. A jelenlegi szankciók, nemzeti érdekek és globális politikai

³⁷ Oroszország rengeteget keresett a műtrágya exportján. Mandiner.hu, 2023. 03. 23. https://makronom.mandiner.hu/cikk/20230321_orszorszag_reneteket_keresett_a_mutragya_exportjan (Letöltés időpontja: 2023. 04. 03.)

³⁸ Faragó István: Így teszi tönkre a magyar mezőgazdaságot az olcsó ukrán gabona. Index.hu, 2023. 02. 18. <https://index.hu/belfold/2023/02/18/mezogazdasag-ukrajna-elelmiszerbiztonsag/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 03.)

³⁹ Total bilateral aid commitments to Ukraine between January 24, 2022 and January 15, 2023, by type and country or organization. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1303432/total-bilateral-aid-to-ukraine/statista.com> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 03.)

⁴⁰ Wallace-Wells: i. m. 19.

⁴¹ Baylis et al.: i. m. 38–39.

⁴² Carl von Clausewitz: A háborúról. Szabó Júlia fordításában. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 43.

⁴³ Baylis et al.: i. m. 39.

játszmák eredményeként a hadiipari ellátási láncok elveszítették a pontos tervezési és programozási képességüket.

Emellett a jelentős hadi készleteket eladományozó országok védelmi képessége jelentősen lecsökkent, ami kihát a kollektív NATO-képességekre is. A modern kor befagyott konfliktusainak a „rendezését” egyrészt valóban a globalizmus hatása rettentette el, másrészt a katonai szövetségeknek a nemzetközi jogrend elveinek megfelelő lehetséges reakciói. Azáltal azonban, hogy a hadianyagok átadásának jelentős képességkiesés lett a következménye, így ez lehetőséget jelenthet bizonyos országoknak a befagyott konfliktus rendezésére.

A NEMZETKÖZI JOG ÉRTELMEZÉSE

A kanti háromszöggént elterjedt elv alapján a gazdasági interdependencia, a demokrácia jellege és a nemzetközi szervezetek léte békésebb hatást gerjeszt. Eszerint a nemzetközi béke stabilabb, a nemzetek igyekeznek saját gazdasági helyzetükhöz és földrajzi vagy regionális stabilitásnak megfelelően a legoptimálisabb koncepcióra törekedni.⁴⁴ A demokráciák azonban nagyon is hajlamosak a háborúzásra, erre kiváló példa az Amerikai Egyesült Államok „globális harca a terror ellen”. Igaz ugyan, hogy demokráciák közötti háborúk nem fordultak elő a történelem során, viszont nagy múltra tekintenek vissza az illiberális államok elleni háborúk. Ráadásul a demokráciák rutinszerűen alkalmaznak titkos műveleteket más liberális rendszerek ellen.⁴⁵ Ezek a háborúk vagy titkos műveletek azonban igyekeztek a nemzetközi jog alapján tevékenykedni, vagy legalábbis azt a megfelelő mértékben tiszteletben tartani. Az orosz–ukrán háborúban viszont úgy tűnik, a nemzetközi jog kihívásokkal szembesül annak betartásában és érvényesítésében.

A modern nemzetközi jog rendszere olyan szokásjogi normákon alapszik, amelyek a szuverén államok jogi egyenlőségét, az önrendelkezéshez való jogot és a belügyekbe való beavatkozás tilalmát vallja. Az önrendelkezés és a belügyekbe való be nem avatkozás pont azok a jogi normák, amelyeket az illiberális demokráciák és nem nyugati államok legjobban pártolnak, hiszen ezzel képesek kezükben tartani a hatalmat.⁴⁶

A nemzetközi jog azonban nem valódi jog, és ennek megfelelően nem lehet ugyanaz a szabályozó hatása. A valódi jogot központi hatóság alkotja – amely a legtöbb esetben egy állam –, és az erőszak legitim alkalmazásának jogával felruházott, központositott hivatalok hajtják végre. A nemzetközi jog egyik ilyen tulajdonsággal sem rendelkezik: a szuverén államok tárgyalásainak eredményeként jön létre, és végrehajtási mechanizmusai vagy gyengék vagy teljesen hiányoznak.⁴⁷

Emellett a nemzetközi jog megítélése is érzelemalapú döntéshozatal, illetve az új keletű ideológiák befolyása alá esik. A nemzetközi jog lényege, hogy egységes értelmezést kap a szuverén országok elfogadása után, amely minden országra egységesen igaz. Tehát a keret-körülmények nem befolyásolják a jogsértés tényét, illetőleg nem lehet úgy értelmezni, hogy bizonyos nemzetközi jogszabályok érvényesek és bizonyosak pedig nem. Az orosz–ukrán háborúban tényleges bizonyíték rendelkezésre állása nélkül is feltételezhető, hogy mindkét

⁴⁴ Bruce M. Russett – John R. Oneal: *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. W. W. Norton, New York, 2001.

⁴⁵ Baylis et al.: i. m. 190.

⁴⁶ Uo. 467.

⁴⁷ Uo. 481.

fél követett el háborús bűncselekményeket a konfliktus kirobbanása óta,⁴⁸ viszont a médiában megjelenő hírek és vélemények mégsem kezelik egyenragúnak a felek jogsértéseit.

A világ szintén előítélettel kezeli azt a nemzetközi jogszabályt, amely alapján nem lehet az Oroszországtól vásárolt haditechnikai eszközöket egy harmadik fél – jelen esetben Ukrajna – részére Oroszország engedélye nélkül átadni. A jogsértés érzelmi, avagy ideológiaalapú megszegését ugyanazon jelleg támogatja, mint a háborús bűncselekmények megítélését.

Mivel a nemzetközi jog elméleti toposz, nem valódi jog, a végrehajtási mechanizmusának gyengeségeit a világ megosztottsága pedig a felszínre hozta, mégsem lehet kijelenteni, hogy ez egyértelműen csak az orosz–ukrán háború következménye. Például Kína már korábban felismerte azokat a stratégia előnyöket, amelyekkel megvalósíthatja politikai céljait a jogi jellegű hadviselésben, amelynek keretében az egyezmények és a nemzetközi jog manipulálása és kiskapuk – nem egyértelmű megfogalmazások – kihasználásával érvényesíti a stratégiai szándékait.⁴⁹

Összességében megállapítható, „*hogy a nemzetközi jog csak azért létezik, mert a hatalommal rendelkezők érdekét szolgálja*”.⁵⁰ Amennyiben a nemzetközi jog nem teljesen képes az elvárt rendszert működtetni, úgy a peloponnészoszi háború másik legnagyobb bölcsesége – „*az erős azt tesz, amit akar, a gyenge pedig azt szenved el, amit kell*”⁵¹ – úgy tűnik, örök életű maradt.

A NEMZETKÖZI SZERVEZETEK MODERN PRÓBÁJA

A demokratikus békeépítés az imperializmus egyfajta új formája, amellyel a világ a kanti háromszög pilléreinek erősítésével kívánja a lehetséges jövőbeli konfliktusok számát csökkenteni. A háború vagy válság sújtotta országok megsegítésére a fejlettebb országok globális intézmények útján (mint például az ENSZ Biztonsági Tanács) lehetőséget nyerne arra, hogy kiterjesszék érdekeiket a világ olyan, geostratégiai szempontból fontos részeire, mint Észak-Afrika, Nyugat-Ázsia és a Közel-Kelet.⁵²

Az ENSZ alapfeladataiban a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért, az emberi jogok védelméért, humanitárius segélyek nyújtásáért, a nemzetközi jog betartásáért és a klímaváltozás kezeléséért felel. A nemzetek ilyen jellegű szövetsége az az elsődleges globális fórum, amely arra hivatott, hogy az emberiség alapvető jogait legjobban lehessen érvényesíteni, és meg lehessen vitatni azokat a nézeteltéréseket, amelyek veszélyeztetik a biztonságot.⁵³

A szervezet az alapítása óta rengeteg kihívással szembesült, amelyeket különböző mértékben és különböző hatékonysággal volt képes kezelni. Az orosz „különleges katonai művelet” megindulása azonban olyan kihívás elé állította az ENSZ-t, amilyenre még nem volt példa. A kihívás jellege nem csupán abból adódik, hogy Oroszország állandó tagja a Biztonsági Tanácsnak, hanem abból is, hogy nem fordult még elő olyan léptékű direkt érdekütközés

⁴⁸ Sasvári Marcell: USA: össze sem mérhetőek az orosz és az ukrán háborús bűnök. Napi.hu, 2022. 11. 22. <https://www.napi.hu/nemzetkozi-gazdasag/usa-ossze-sem-merhetőek-az-orosz-es-az-ukran-haborus-bunok.763717.html> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 05.)

⁴⁹ Singer–Brooking: i. m. 184.

⁵⁰ Baylis et al.: i. m. 481.

⁵¹ Fikrejesus Amahazion: The strong do what they can and the weak suffer what they must... Madote.com, 07. 11. 2018. <http://www.madote.com/2018/11/the-strong-do-what-they-can-and-weak.html> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 05.)

⁵² Baylis et al.: i. m. 190.

⁵³ UN official webpage. <https://www.un.org/en/our-work> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 05.)

nagyhatalmak között, amely közvetlen politikai konfrontáció mellett ennyire cselekvésre ösztönözte volna a további globális politikai szereplőket.

Az ENSZ hatékonyságát ugyan több esetben is lehet kritizálni, de a szervezet egyik talán legfontosabb szerepe, hogy biztosítja azt a fórumot, ahol a nemzetek meghallgatják egymás érdekeit, érveléseit és törekszenek a közös megoldás kialakítására és megvalósítására. Amikor azonban Szergej Lavrov orosz külügyminiszter 2022. március 1-jén elkezdte beszédét az ENSZ emberi jogok tanácskozásán, akkor több mint 100 diplomata felállt és elhagyta a termet,⁵⁴ ami bizonyos értelemben ellentmond az ENSZ alapelveinek. A feszültséget tovább növelte, hogy az ENSZ BT soros elnökségét 2023. április 1-jétől Oroszország tölti be, amit az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok „áprilisi tréfának” nevezett.⁵⁵ Az ilyen jellegű megnyilvánulások sajnálatos módon aláássák az ENSZ alapvető értékeit, és ahelyett, hogy a közelebb hoznák a feleket egy esetleges megegyezéshez, inkább jobban szétfeszítik a kanti háromszög egyik alappillérét.

Természetesen korai lenne véleményt nyilvánítani a szervezet hatékonyságáról vagy jövőjéről a konfliktus tükrében, mivel még lehet fontos szerepe a folyamat alakulásában vagy lezárásában. Kijelenthető azonban, hogy az ENSZ domináns próbatétele zajlik, melynek eredménye ki fog hatni a jelenlegi befagyott konfliktusok jövőjére.

Az ENSZ mellett a legmeghatározóbb szervezet a NATO, amely a legnagyobb elrettentő erőként szolgál olyan konfliktusok esetében, amelyek bármelyik tagországát fenyegetnék. Mégsem lehet kijelenteni, hogy a NATO-ban nincsenek jelen az orosz–ukrán háború okozta direkt vagy indirekt hatások kockázatai.

A NATO-t a tagországok szabadságának és biztonságának megőrzése érdekében hozták létre 1949-ben. A tradicionális katonai szövetségek általában egy kijelölt fenyegetés ellen vagy egy előre meghatározott kötelezettség érdekében létesülnek azzal a kitételrel, hogy közös a nemzeti érdekük és egységes a fenyegetettség érzetük.⁵⁶ A NATO szervezete folyamatos fejlődésen ment keresztül, és jelenleg 31 taggal a történelem egyik legsikeresebb katonai szövetségének van elkönnyelve.⁵⁷ Természetes, hogy az orosz „különleges katonai művelet” megkezdése óta a NATO megnevezte Oroszországot⁵⁸ mint a legfontosabb fenyegetést az euroatlanti régióra.

A Varsói Szerződés léte (1955–1991) alatti hidegháborús fenyegetés gyakorlatilag három tényezőtől adódott össze, amelyek az ideológiai, a gazdasági és a nukleáris szegmens. Az ideológiai fenyegetésben a szocializmus állt szemben a liberalizmussal, a gazdasági szegmensben pedig a kapitalizmus a kommunizmussal.⁵⁹ Mindkét fél a saját ideológia vagy gazdasági modelljének terjesztésével kívánta legyőzni a másik felet, amelyben a katonai, illetve a nukleáris erő támogató szerepet jelentett. Ebben a „hármass” fenyegetésben

⁵⁴ Dozens of diplomats walk out on Russian foreign minister's speech. Aljazeera.com, 02. 03. 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/2/dozens-of-diplomats-walk-out-on-lavrovs-un-speech> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 05.)

⁵⁵ Peter Kristof: Áprilisi tréfához hasonlította az orosz ENSZ BT-elnökséget Josep Borrell, az EU külügyi képviselője. Euronews, 07. 04. 2023. <https://hu.euronews.com/2023/04/02/aprilisi-trefahoz-hasonlitotta-az-orosz-ensz-bt-elnokseget-josep-borrell-az-eu-kulugyi-kep> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 08.)

⁵⁶ Henry Kissinger: Diplomacy. Simon and Schuster, New York, 2008, 247.

⁵⁷ NATO official webpage. <https://www.nato.int/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 08.)

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Heimer György: Milyen háború volt a hidegháború? Egy világtörténelmi könyv margójára. Nepszava.hu, 2020. 08. 01. https://nepszava.hu/3086752_milyen-haboru-volt-a-hideghaboru-egy-vilagtortenelmi-konyv-margojara (Letöltés időpontja: 2023. 04. 08.)

a NATO-tagállamok nemzeti érdekeinek alárendelése, illetve a közös fenyegetésérzet kialakítása gyakorlatilag nem jelentett kihívást.

Napjainkban azonban az ideológiai jelleg új köntöst vett fel, amelynek keretében beszélünk vagy a Huntington-féle civilizációkról, vagy pedig a közösségi média által befolyásolt új, érzelemalapú hitvallásokról. Emellett erős határvonal húzódik egy gazdasági és egy katonai fenyegetés között, hiszen a globalizáció egyik markáns hatása az olyan szintű gazdasági egymásrautaltság a világban, hogy a fizikai jellegű biztonsági fenyegetés ellenére is a fenyegetett ország meghatározó szerepet játszik a fenyegető ország gazdaságában.

Ennek tükrében egy 31 tagot számláló mai katonai-politikai szövetségben lehetséges, hogy 31 eltérő mértékű nemzeti érdek és 31 eltérő fenyegetettségi érzet jelenik meg. Ez nem jelenti azt, hogy a NATO ne lenne sikeres szervezet, inkább azt, hogy a jelleg magában hordozza a kockázatot a megosztottság kialakulására egy lehetséges konfliktus esetén. Igaz, kijelenthető, hogy az elmúlt 32 évben nem merült fel olyan globális jellegű biztonsági kihívás, mint az orosz agresszió, amely ennyire megosztotta a nemzeti érdekeket, de sajnos ahogyan a demokráciák formálódnak, úgy a tagok elkezdtek az egyéni politikai érdekeiket előtérbe helyezni, ezáltal a Szövetség az igazi kihívásokkal még csak most kezd találkozni.

A KONFLIKTUSOK DINAMIKÁJÁNAK VÁLTOZÁSA

Felmerül a kérdés, hogy ha a haditechnikai fejlesztések ilyen léptékű változásokon mennek keresztül, akkor miért nem látunk forradalmi változásokat a hadtudományban, és miért alakult az orosz–ukrán háború jellege, illetve karaktere egyfajta első világháborús, felemészítő anyagháborúvá. A válasz valószínűleg többrétű, valamint azt sem lehet kizárni, hogy éppen ennek a változásnak az előestéjén vagyunk.

Legyen szó a haditechnikában bármilyen felforgató jellegű technikai újításról, a stratégiai elemzőknek két fontos elv alapján kell megtervezniük a műveleti koncepciójukat. Az első, hogy mi a rendelkezésre álló erőforrás, amivel a hatásokat és a célkitűzéseket el kell – vagy el lehet – érni, a másik pedig, hogy mi az a valószínűsíthető reakció, amellyel a szemben álló fél részéről számolni lehet.⁶⁰ Ez a fajta elemzés folyamatosan egy akció–reakció–ellenakció ciklus alapján fut, amelyben modellezni lehet a műveleti elgondolás megvalósíthatóságát.

A felforgató technológia – ahogyan a nevéből is adódik – valami olyan képesség meglétét jelzi, amely nem igazodik a hagyományosakhoz, ezáltal meg tud valósítani bizonyos stratégiai célokat, és újak meghatározására is alkalmas, amire eddig a korábbi rendszerek nem voltak képesek. Ezek a fenyegetések vagy képességek elsöre csábítóan hangzanak, de magukban hordozzák azt a kockázatot is, hogy kiszámíthatatlanná teszik a szemben álló fél reakcióit. Amíg a klasszikus – például gépesített jellegű – hadviselésben megbecsülhető az adott akcióra egy reakció vagy ellenakció, addig a felforgató technológia alkalmazásakor ez az elemzés nem képes működni.

A másik jelentős befolyásoló tényező az erőforrás, azaz a meglévő készletek jellege. Amennyiben felhalmozott készlet van páncélozott eszközökből, tüzérségi rendszerekből stb., akkor ezeknek az anyagoknak a megléte már determinálja azok bevetését, mivel egy konfliktus mindig képes jó okot szolgáltatni a meglévő készletek kiürítésére, illetve a minőségi csere végrehajtására.

⁶⁰ Campaign Planning Handbook. United States Army War College Department of Military Strategy, Planning, and Operations, Carlisle Barracks, Pennsylvania, Academic Year 2023, 102–113. https://warroom.armywarcollege.edu/wp-content/uploads/AY23_Campaign_Planning_Handbook.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 04. 08.)

Ezek a tények a lehetséges okok arra, hogy még egy 21. századi konfliktus is a gépesített hadviselés jellegét mutatja, mégis bizonyos támogatóeszközök jelentőségének növekedése figyelhető meg. A háború egyfajta dehumanizálása vagy távvezérlése, azaz a pusztítás minél nagyobb távolságról történő végrehajtása régóta meghatározó célja a hadviselő feleknek. Bármilyen fejlett is egy adott ország kiképzési rendszere, nem kerülhető meg, hogy az emberben alapvetően benne van a saját fajtársa elleni erőszak elvetésének alap gondolata. Az átlagos és egészséges egyed általában nem tudatos ellenállást tanúsít a másik ember megölésével szemben, önszántából nem oltja ki mások életét. A legtöbb embernek az agressziótól való félelme a lelki berendezkedés része.⁶¹

Emellett minél nagyobb a manővererők közvetlen harcbevetésének nagysága, annál nagyobb lesz a veszteség kockázata, amely könnyedén befolyásolhatja a clausewitzi háromszög akaratához fűződő jellegét.⁶² A nép támogatása meghatározó jelentőségű a háborúban, amely könnyedén változhat, ha a katonák – különösen a fiatalok – elfogadhatatlanul nagy számban esnek el a harcokban.

A tüzérség már a második világháborúban is a katonák általános veszteségeinek 75%-át okozta.⁶³ Ez a tendencia gyakorlatilag csak növekedett a tüzérségi rendszerek fejlődésével, azon belül is a hatótávolság, a pontosság és a közvetlen célfelderítés, illetve -megfigyelési képesség finomításával. A harcmező dehumanizálása a tüzérség és a drónok alkalmazásával egyrészt képes növelni a pusztítási hatékonyságot, másrészt pedig olyan morális sokkot képes okozni a szemben álló félnek, amely gátolja az erők koncentrálásának képességét, ami meghatározó feltétel a siker kifejtésénél. E sérülékenység kiküszöbölésére a koncentrált manőverek vesztek jelentőségükből, és helyettük kisebb taktikai alegységek igyekeznek feladatokat végrehajtani direkt hadműveleti szintű támogatással.

Ugyanakkor nemcsak a reguláris haderő alkalmazási jellege megy keresztül változásokon, hanem a zsoldos vagy félkatonai szervezetek jelentősége is evolúcióját éli. Egy konfliktusban a zsoldos vagy félkatonai szervezetek megjelenése korántsem számít újdonságnak, de az alkalmazás mértéke már inkább egyfajta előjele a változásnak a konfliktusok dinamikájában.

A Wagner-csoport nem csupán az ukrán fronton tevékenykedik, hanem Oroszország profittermelői és geopolitikai tevékenysége részeként Líbiában, Szudánban, Mozambikban, a Közép-afrikai Köztársaságban, Maliban és a Kongói Demokratikus Köztársaságban is.⁶⁴ Amiben jelentős eltérést lehet megfigyelni a Wagner-csoport alkalmazásában Ukrajnában, az a meghatározott feladatok nagysága, illetve a „kapott” felszerelések mennyisége és minősége. A Wagner-csoport rendelkezik harckocsikkal, repülőgépekkel, továbbá olyan konvencionális felszereléssel is, amilyen más zsoldos vagy félkatonai szervezetre eddig nem volt – legalábbis ekkora léptékben – jellemző.⁶⁵

Az ilyen jellegű csoportok alkalmazásnak legnagyobb stratégia előnye egy konfliktusban, hogy egyrészt ezekre a szervezetekre nem vagy nehezen értelmezhető a nemzetközi hadijog, másrészt pedig nem befolyásolják a clausewitzi háromszög egyik érzékeny alappillért,

⁶¹ Bregman: i. m. 81.

⁶² Clausewitz: i. m. 55–56.

⁶³ Bregman: i. m. 190.

⁶⁴ Alessandro Arduino: Wagner Group in Africa: Russia's presence on the continent increasingly relies on mercenaries. *The Conversation*, 09. 02. 2023. <https://theconversation.com/wagner-group-in-africa-russias-presence-on-the-continent-increasingly-relies-on-mercenaries-198600> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 05.)

⁶⁵ Hotaka Nakamura: Russia's new military: The rise of Prigozhin and the Wagner Group. *Middle East Institute*, 16. 12. 2022. <https://www.mei.edu/publications/russias-new-military-rise-prigozhin-and-wagner-group> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 05.)

a lakossági akaratot. Mivel a szervezet a jellegéből adódóan nem sorozott hazafiakból áll, így a veszteségeik még magas száma sem érzékenyíti el a lakosságot, avagy nem befolyásolja az alkalmazó nemzet akaratát. Ez azonban nem vonatkoztatható a szemben álló félre, mivel a nemzetközi hadijog alapelveit képező megkülönböztetés, arányosság, emberiség, elővigyázatosság, fegyverekre vonatkozó tilalom⁶⁶ megszegésével egy zsoldos vagy félkatonai szervezet egy demokratikusabb ország esetében jelentős stratégiai hatásokat képes előidézni.

A zsoldos, illetve félkatonai szervezetek mellett a magánvállalatok (vagy személyek) direkt támogatása is formálja a konfliktusok dinamikáját. A világtörténelemben nem számítanak egyedinek az ilyen jellegű támogatások, viszont egy olyan képesség biztosítása, mint a Starlink, egyedinek mondható. Elon Musk a konfliktus kirobbanása óta több tízezer terminált szállított Ukrajnának annak érdekében, hogy biztosítsa a műholdas kommunikáció képességet az ukrán fél részére.⁶⁷ Ez már csak azért is jelentős képesség, mert az orosz elektronikai zavaróképességek nagy mértékben tudják fogni az ukrán kommunikációt, ami pedig elengedhetetlen a megfigyelők és a tüzéség között.

Bár Elon Musk 2023. február 14-én közleményt adott ki az internet korlátozásáról, mivel nem akart hozzájárulni, hogy a konfliktus eszkalálódjon, a tényleges korlátozásokról nem lehet sokat tudni. Bárhogy is, a képesség meghatározó az ukrán ellenállás szervezésében és végrehajtásában egy olyan konfliktusban, ahol nagyhatalmi érdekek ütköznek. Ennek tükrében egy ilyen kulcsfontosságú képesség biztosítása az egyik fél számára ideológiai alapon egy független üzletembertől jelentős üzenet a jövő konfliktusait illetően.

A jövő konfliktusai a jelenlegi tendencia alapján nem fogják nélkülözni azokat a külső szereplőket, akiknek/amelyeknek a ténykedése gyakorlatilag képes lehet annak kimenetelét közvetlen vagy indirekten eldönteni. Ez abból a szempontból kockázatos, hogy könnyedén képes regionális jellegű konfliktusokat globális szintre emelni.

ÖSSZEFOGLALÁS

A jelenlegi világrend, a globális gazdasági berendezkedés, illetve a társadalomfejlődésben kialakult feszültségek további kockázatot jelentenek a globális biztonságra. Akárhol is tart most az orosz–ukrán háború, az igazi forradalmi változások a hadtudományban még nem zajlottak le. Ahogyan a jelenlegi harcmezőn még nem jelent meg minden olyan felforgató technológia, amelyek fejlesztése már évek óta zajlik, úgy a további konfliktusok igazi jellege még nehezen megbecsülhető, de esély alig van arra, hogy kevésbé lesz véres. A nemzetközi jognak és a nemzetközi szervezeteknek is reagálniuk kell, hogy képesek legyenek jelenlegi formájukban teljesíteni szerepüket ebben a változó világban.

Bárhogy is alakul az orosz–ukrán háború a továbbiakban, az mindenképpen alakítani fogja a világ jelenlegi berendezkedését annak minden aspektusában. Valamint bárhogy is zárul majd a konfliktus, Clausewitz tézise valószínűleg helytálló marad, miszerint „*a háború végeredménye sohasem abszolút*”,⁶⁸ ezáltal egy szegmensben bekövetkező változás

⁶⁶ Alan Cole et al.: A művelet-végrehajtási szabályok kézikönyve. A Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete, Sanremo, 2009, 5. <https://iihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-Hand-Book-Hungarian.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 08.)

⁶⁷ Elon Musk: Azért korlátozzuk az internetet, mert nem akarunk harmadik világháborút. Mandiner.hu, 2023. 02. 14. https://mandiner.hu/cikk/20230214_elon_musk_tesla_spacex_ukrajna_oroszorszag_haboru_internet_starlink (Letöltés időpontja: 2023. 04. 08.)

⁶⁸ Clausewitz: i. m. 45.

forradalmi változásokat fog generálni másutt. Ahogyan átalakul a globális gazdasági berendezkedés, úgy fog változni az államok berendezkedése, és úgy változik majd a társadalom jellege és ideológiája is.

Nehéz lenne megjósolni, hogy melyik konfliktus fogja követni a jelenlegi orosz–ukránt, de kijelenthető, hogy Afrika megmarad érdekeltségi hadszíntérnek Kína, Oroszország és a nyugati államok között, és további forrásokat tud nyújtani leendő biztonsági kihívásokhoz, ha a jelenlegi befagyott konfliktusok melegedésének kockázata önmagában nem lenne elég.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Amahazion, Fikrejesus: *The strong do what they can and the weak suffer what they must...* Madote.com, 07. 11. 2018. <http://www.madote.com/2018/11/the-strong-do-what-they-can-and-weak.html>
- Arduino, Alessandro: *Wagner Group in Africa: Russia's presence on the continent increasingly relies on mercenaries*. The Conversation, 09. 02. 2023. <https://theconversation.com/wagner-group-in-africa-russias-presence-on-the-continent-increasingly-relies-on-mercenaries-198600>
- Baylis, John – Smith, Steve – Owens, Patricia: *Világpolitika és globalizáció*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2021.
- Bregman, Rutger: *Emberiség – Mégis jobbak lennénk, mint hittük?* HVG Könyvek, Budapest, 2021.
- Campaign Planning Handbook. United States Army War College Department of Military Strategy, Planning, and Operations, Carlisle Barracks, Pennsylvania, Academic Year 2023. https://warroom.armywarcollege.edu/wp-content/uploads/AY23_Campaign_Planning_Handbook.pdf
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Cole, Alan – Drew, Phillip – McLaughlin, Rob – Mandsager, Dennis: *A művelet-végrehajtási szabályok kézikönyve*. A Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete, Sanremo, 2009. <https://iihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-Hand-Book-Hungarian.pdf>
- Devereaux, Bret: *Collections: A Trip Through Thucydides (Fear, Honor and Interest)*. Acoup.blog, 05. 12. 2019. <https://acoup.blog/2019/12/05/collections-a-trip-through-thucydides-fear-honor-and-interest/>
- Dozens of diplomats walk out on Russian foreign minister's speech. Aljazeera.com, 02. 03. 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/2/dozens-of-diplomats-walk-out-on-lavrovs-un-speech>
- Edwards, Frederick: *Mi a humanizmus?* Ateizmus honlap. <http://www.szabadgondolkodo.hu/ateizmushonlap/edwordsh.html>
- Elon Musk: *Azért korlátozzuk az internetet, mert nem akarunk harmadik világháborút*. Mandiner.hu, 2023. 02. 14. https://mandiner.hu/cikk/20230214_elon_musk_tesla_spacex_ukrajna_orszorszag_haboru_internet_starlink
- Faragó István: *Így teszi tönkre a magyar mezőgazdaságot az olcsó ukrán gabona*. Index.hu, 2023. 02. 18. <https://index.hu/belfold/2023/02/18/mezogazdasag-ukrajna-elelmiszerbiztonsag/>
- Filippov Gábor: *A hibrid ellenforradalom kora*. 24.hu, 2018. 07. 31. <https://24.hu/belfold/2018/07/31/filippov-gabor-a-hibrid-ellenforradalom-kora/2018>
- Fukuyama, Francis: *A történelem vége és az utolsó ember*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1992.
- Heimer György: *Milyen háború volt a hidegháború? Egy világtörténelmi könyv margójára*. Nepszava.hu, 2020. 08. 01. https://nepszava.hu/3086752_milyen-haboru-volt-a-hideghaboru-egy-vilag-tortenelmi-konyv-margojara
- Hofstetter, Yvonne: *Láthatatlan háború*. Corvina Kiadó, Budapest, 2020.
- Kéfer Ádám: *Tömeges éhhálál fenyegeti Észak-Koreát*. Index.hu, 2023. 03. 04. <https://index.hu/kulfold/2023/03/04/eszak-korea-ehez-es-fegyverkezes-kim-dzsongun-del-korea/>

- Kissinger, Henry: *Diplomacy*. Simon and Schuster, New York, 2008.
- Kristof, Peter: *Áprilisi tréfához hasonlította az orosz ENSZ BT-elnökséget Josep Borrell, az EU külügyi képviselője*. Euronews, 07. 04. 2023. <https://hu.euronews.com/2023/04/02/aprilisi-trefahoz-hasonlitotta-az-orosz-ensz-bt-elnokseget-josep-borrell-az-eu-kulugyi-kep>
- Liddell Hart, B. H.: *Strategy*. Praeger, 2nd Revised edition, 1967.
- Mesquita, Bruce Bueno De – Smith, Alastair: *Diktátorok kézikönyve*. Gabo Kiadó, Törökbálint, 2014.
- Molnár Szabina – Bereznay István: *Putyin elrendelte a katonai műveletet Ukrajna területén*. Index.hu, 2022. 02. 24. <https://index.hu/kulfold/2022/02/24/putyin-katonai-muvelet-ukrajna-orosz-donbasz-donyec-luhanszk-haboru/>
- Nakamura, Hotaka: *Russia's new military: The rise of Prigozhin and the Wagner Group*. Middle East Institute, 16. 12. 2022. <https://www.mei.edu/publications/russias-new-military-rise-prigozhin-and-wagner-group>
- NATO official webpage. <https://www.nato.int/>
- Oroszország rengeteget keresett a műtrágya exportján. Mandiner.hu, 2023. 03. 23. https://makronom.mandiner.hu/cikk/20230321_oroszorszag_reneteket_keresett_a_mutragya_exportjan
- Russett, Bruce M. – Oneal, John R.: *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. W. W. Norton, New York, 2001.
- Sasvári Marcell: *USA: össze sem mérhetőek az orosz és az ukrán háborús bűnök*. Napi.hu, 2022. 11. 22. <https://www.napi.hu/nemzetkozi-gazdasag/usa-ossze-sem-merhetoek-az-orosz-es-az-ukran-haborus-bunok.763717.html>
- Singer, P. W. – Brooking, Emerson T.: *LikeWar: The weaponization of social media*. Mariner Books, New York, 2019.
- Total bilateral aid commitments to Ukraine between January 24, 2022 and January 15, 2023, by type and country or organization. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1303432/total-bilateral-aid-to-ukraine/statista.com>
- UN official webpage. <https://www.un.org/en/our-work>
- Wallace-Wells, David: *Lakhatatlan Föld – Élet a felmelegedés után*. Animus Könyvek, Budapest, 2020.

Harai Dénes ny. ezredes:

NAGYÍVŰ TABLÓ A 175 ÉVES ÚTRÓL

Születésnap i kötet a Magyar Honvédségről

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség idén ünnepli fennállásának 175. évfordulóját, mely az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kitöréséhez kötődik. A jeles dátumhoz kapcsolódva jelentette meg a Zrínyi Kiadó A Magyar Honvédség 175 éve – 175 Years of the Hungarian Defence Forces című kötetet, amely a magyar haderő egy és háromnegyed évszázados történetét foglalja össze. Az impozáns, magyar és angol nyelvű kiadvány nagyívű tablót fest a dicsőséges és olykor viszontagságokkal teli útról. A gazdagon illusztrált kötet méltó emléket állít mindazon katonáknak, akik a Magyar Honvédség történetét formálták háborúban és békében egyaránt.

KULCSSZAVAK: A Magyar Honvédség 175 éve, 175 Years of the Hungarian Defence Forces, jubileum, Zrínyi Kiadó, Harai Dénes

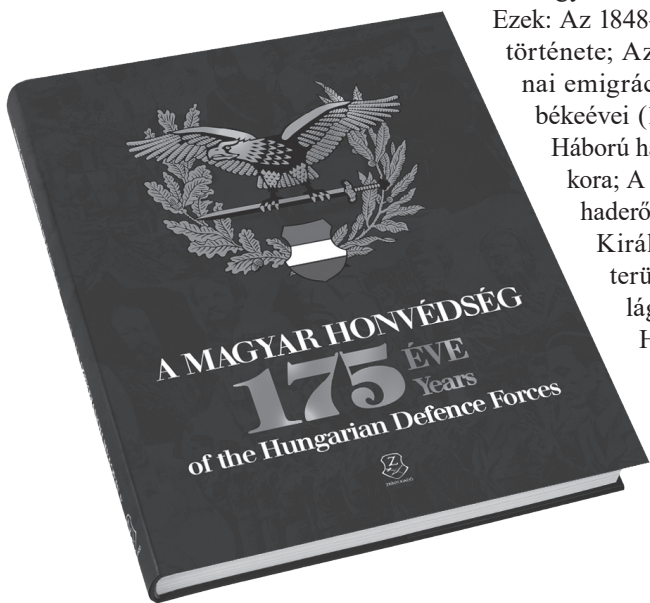
A SZERZŐRŐL:

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD), professzor emeritus (MTMT: 10001865)

A modern magyar hadtörténet forrásanyaga közel két évszázadra nyúlik vissza, ami jelentős időtávtat; a Zrínyi Kiadó erre alapozva nyújtja át az olvasónak e sokrétű és jól tagolt kötetet, amely nemcsak kiállításában méltó a jubileumhoz, de tartalmát tekintve is jelentős vállalkozás.

A vaskos mű – melynek gerincét a 170. évfordulóra megjelentetett kötet anyaga alkotja – korok szerint tagolt, eddig kevésbé ismert és eredeti dokumentumokat is bemutató, számtalan színes képpel illusztrált, gazdag hadtörténeti munka.

A tárgyalt időszakot 11 fejezetre osztva tekinti át. Ezek: Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története; Az 1848–49. évi szabadságharc katonai emigrációja; A Magyar Királyi Honvédség békeévei (1868–1914); Magyar katonák a Nagy Háború hadszínterein (1914–1918); Forradalmak kora; A Magyar Királyi Honvédség és a rejtett haderő az 1920–1930-as években; A Magyar Királyi Honvédség részvétele a részleges terület-visszavételekben és a második világháború küzdelmeiben (1938–1945); Honvédségből néphadsereg. A haderő újjászervezésétől a forradalom és szabadságharc leveréséig (1944–1956); A Magyar Néphadsereg a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek kötelékében (1957–1991); Magyar Honvédség (1989–2017); A Magyar Honvédség a haderőfejlesztés útján (2018–2022).

A szerkezeti egységek tartalmi mondanivalója a rendkívül gazdag, igényesen válogatott és felhasznált irodalmon nyugszik. Egy-egy fejezet olyan neves szerzőkhöz fűződik, mint például Hermann Róbert történész, a Magyar Történelmi Társulat elnöke – aki az előszót is jegyzi –, vagy Horváth Miklós hadtörténész, továbbá olyan vezető táborno kokhoz, mint Benkő Tibor vagy Végh Ferenc nyugállományú vezérezredek. Feltétlenül kiemelendő továbbá a kötet végén szereplő táblázat, amely az elmúlt ötven évben a magyar katonák nemzetközi békeműveletekben történt részvételét tekinti át, ami minden helyzetben eredményes és sikeres volt.

A bevezetésben említett tagoltság jellemző a fejezeteken belül is, ezzel jelentősen segítve a téma áttekinthetőségét. Ahogy a történelem fókuszában az *ember*, úgy a hadtörténelem középpontjában a *katona* áll. Már most megjegyezhetjük: a magyar katona mindig jelen volt s nyomot hagyott a történelmi változásokban, azaz nélküle ezek a változások nem a már ismert módon zajlottak volna le. Minderről az akkori generációknak is volt élménye. És minél jobban visszamegyünk a történelemben, annál inkább megmutatkoznak a változások-változtatások kemény-erőszakos jellemzői.

A Magyar Honvédség – már kezdeti időszakában is – olyan jelentős személyiségeket tudott felmutatni, mint *Petőfi*, *Klapka*, *Bem*, *Görgei*, akik nemcsak maradandó nyomot hagytak, de történelmünk kiemelkedő alakjai, s egyben azóta is *tudatformáló példaképei* a fiatal generációknak. Úgy vélem, a kiemelkedő történelmi személyiségek és életművük hatásának a jelenleginél jelentősebb szerepet kell tulajdonítanunk. Csak utólag, akár több évtized elteltével igazolódtott, hogy a kiemelkedő személyiségek messzebbre láttak, felismerték a többszörösen összetett történelmi és társadalmi helyzeteket, s tisztában voltak a jövő feladataival is.

A recenzens számára nehéz feladat, hogy melyik részt, időszakot, eseményt emelje ki a hatalmas anyagból. A magam részéről a kezdeteket tárgyaló fejezetre és a napjaink eseményeit, feladatait taglaló részre irányítanám a figyelmet. Ezen pontokra fókuszálva jól látható, milyen történelmi időszakban, honnan indulva és hogyan jött létre a Magyar Honvédség, és jelenleg hol tart, milyen irányban halad.

Ez a 175 év történelmi és hadtörténeti vonatkozásban egyaránt rendkívül eseménydús volt, nem is beszélve az ez idő alatt végbemenő technikai fejlődésről. Így elmondható, hogy természetesen valamennyi időszak hozzájárult a modern Magyarország és benne a modern Magyar Honvédség kialakulásához.

A kötet nyitófejezete az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kora, mely történelmi időszakaink közül az egyik legjelentősebb és talán a legnépszerűbbnek is mondható. A honvédséget illetően a legmeghatározóbb, hogy Magyarország első felelős független kormányában a hadügy, Mészáros Lázár miniszteri kinevezésével önálló tárcát kapott; a cs. királyi hadsereg négy magyarországi főhadparancsnokságát a Batthyány-kormány alá rendelték; felállították a március 15-ei 12 pontban „nemzeti őrseregként” követelt szervezetet. Lényegében ezen alakulatokból jött létre a honvédség, az a fegyveres erő, amelynek az ország önállóságának megvédése volt a feladata. Toborzott önkéntes, majd később sorozott alakulatokból állt össze a szervezet. Részt képezte a lovasság, a határőr gyalogezredek, illetve a hadihajós zászlóalj is. Fontos feladata volt a tüzérség és a műszaki csapatok megszervezése, valamint a magyarországi fegyvergyártás beindítása.

A szervezetépítési folyamatok mellett párhuzamosan zajlottak a különböző harci cselekmények, amelyekről izgalmas leírást olvashatunk tényekkel, adatokkal alátámasztva, egészen a (tévesen) Világosnál történt fegyverletételig. (A tévedés pedig abban áll, hogy a sajnálatos esemény 1849. augusztus 13-án Szőlősnél következett be, és nem Világosnál.)

Illusztrációként a korszakról szép művészi munkákban – főként csatajeleneteket ábrázoló festményekben – gyönyörködhetünk a kötet lapjain.

Az utolsó fejezetet, vagyis a 2018-tól 2022-ig terjedő időszakot Benkő Tibor ny. vezérredez írta, aki ekkor miniszterként volt felelős Magyarország honvédelméért. A romló nemzetközi biztonsági környezet fokozott védelmi képességeket követelt, ezért a kormányzat jelentős fejlesztésbe fogott; a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program kiterjed a honvédség egészére.

A fejezetből megismerhetjük többek között a program emberierőforrás-fejlesztéssel kapcsolatos intézkedéseit csakúgy, mint a haditechnikai eszközbeszerzés, valamint a kutatás-fejlesztés területén elért eredményeket. A leírtakból egyebek mellett kitetszik: a honvédség kiemelt hangsúlyt helyez a NATO-tagságunkból eredő kötelezettségek teljesítésére, valamint a régió belüli katonai szerepének erősítésére a Koszovóban, illetve Bosznia-Hercegovinában zajló műveletek révén. A zárófejezet szerzője külön kitér a nem mindennapi feladatok kihívásaira, köztük kiemelten a Covid-19 világjárvány megfékezése érdekében végzett tevékenységre. Nem maradhatott ki ezen időszak tárgyalásából az orosz–ukrán háború sem, hiszen a már több mint másfél éve tartó konfliktus rányomja bélyegét nemcsak hazánk mint szomszédos ország, de egész Európa mindennapjaira is.

A Magyar Honvédség 175 éve című munka a katonákon kívül a civil olvasóközönség érdeklődésére is számot tarthat. Jó szívvel ajánlom a kötet forgatását mindazok számára, akiket érdekel a téma, valamint azoknak, akik elkötelezettséget éreznek a haza védelme történetének megismerése iránt.

A Magyar Honvédség 175 éve – 175 Years of the Hungarian Defence Forces
Zrínyi Kiadó, Budapest, 2023, 408 oldal

Szöts Zoltán Oszkár:

RÉSEK A PAJZSON? HÁROM FELKELÉS, AMELY HOSSZÚ TÁVON ALÁÁSTA A KOMMUNIZMUST

Beszámoló egy nemzetközi konferenciáról

ÖSSZEFOGLALÓ: *A kelet-közép-európai régió a második világháború után a Szovjetunió érdekszférájába került. Államaiban sorra vették át a hatalmat a közvetlen szovjet befolyás alatt álló kommunista pártok, amelyek diktatórikus rendszereket hoztak létre. Az ezekkel szembeni társadalmi ellenállás elsőként a Német Demokratikus Köztársaságban torkolt felkelésbe 1953. június 17-én. Az esemény hetvenedik évfordulójára emlékezve 2023. június 20-án a Nemzeti Emlékezet Bizottsága és a Konrad Adenauer Alapítvány közös nemzetközi konferenciát rendezett Berlin–Poznań–Budapest címmel. A rendezvény nemcsak a kelet-németországi eseményekről szólt, hanem mint címe is utalt rá, az 1956-os lengyelországi és magyarországi forradalmakat is elemezték, sőt a közös tanulságokat is igyekeztek levonni.*

KULCSSZAVAK: *népfelkelés, forradalom, 1953, 1956, Németország, Lengyelország, Magyarország, nemzetközi konferencia*

A SZERZŐRŐL:

Dr. Szöts Zoltán Oszkár (PhD) történész, a HM Zrínyi NKft. – Zrínyi Kiadó szerkesztője (ORCID: 0009-0008-0636-7256; MTMT: 10038746)

KÖZÖS KIKRISTÁLYOSODÁSI PONTOK

A *Berlin–Poznań–Budapest* című konferenciát Földváryné Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának elnöke és Michael Winzer, a Konrad-Adenauer-Stiftung magyarországi képviselővezetője nyitotta meg, majd a megjelenteket Julia Gross, Németország magyarországi nagykövete és Panyi Miklós, a Miniszterelnökséget vezető miniszterhelyettes köszöntötte. Földváryné Kiss Réka hangsúlyozta, hogy 1953-at és 1956-ot a közép-európai emlékezet közös kikristályosodási pontjainak tartja, amelyek közös, egyetemes kulturális kóddá váltak a vasfüggöny mindkét oldalán. Michael Winzer népfelkelésnek nevezte 1953-at, és hangsúlyozta, hogy a bátor polgári társadalom végül mégis győzelmet aratott, ami összeköti Magyarországot és Németországot. Julia Gross kifejtette, hogy a hidegháború éveiben a szabadságért folytatott harc nem nyugatról haladt kelet felé, hanem éppen fordítva: keletről indult, és onnan jutott el nyugatra. Rámutatott, hogy a június 17-ei és az október 23-ai emléknap szimbólumok, a szabadság szimbólumai, amiért közösen kell kiállni. Panyi Miklós szerint Közép-Európa sorsa a második világháború alatti nagyhatalmi osztozkodás során dőlt el, amelynek tragikumát a kettészakított Németország szimbolizálja, s nem véletlen, hogy itt tört ki először felkelés a kommunista diktatúra ellen. Rámutatott, hogy szerinte e régióknak meg kell őriznie szabadságát. Emlékeztetett, hogy a történelem nem ért véget, a vele foglalkozás nem egy szakma belügye, hanem a jelenkori feladatok megoldásának elengedhetetlen szükséglete.

NÉMET TÖRTÉNELSI MEGÍTÉLÉSEK

A szakmai előadások sorát Hubertus Knabe német történész nyitotta meg *Harc a szabadsáért az NDK-ban* címmel, amelyben a kelet-németországi felkelés előzményeit és lefolyását mutatta be saját, *17. Juni 1953. Ein deutscher Aufstand* címmel megjelent monográfiája alapján. Knabe elemi erejű robbanásnak nevezte az 1953. júniusi eseményeket, amely meglepő módon akkor tört ki, amikor a hatalom birtokosai enyhítettek valamennyit a társadalomra helyezett nyomáson. A keletnémetek tömegesen menekültek Nyugatra, és a nagymértékű kivándorlás aggasztotta a szovjeteket. 1953. június elején Moszkvába rendelték Walter Ulbricht pártfőtítkárt és Otto Grotewohl miniszterelnököt, akiket utasítottak, hogy osszassák fel a termelőszövetkezeteket, több fogyasztási cikket termeljenek, és törekedjenek az állampolgári jogok védelmére. A tömegek úgy értelmezték a kedvezményeket, hogy a kommunisták felvállalták múltbéli hibáikat, és igyekeztek kihasználni az alkalmat újabb engedmények kiharcolására. Az elégedetlenség középpontjában a munkásság állt, akiknek a bére egy korábbi normaemelés miatt 10%-kal csökkent. Június 15-én a Stalinallee építőmunkásai sztrájkolni kezdtek, és egy normaemelés eltörlését követelő levelet fogalmaztak meg Grotewohnak címezve.

A tiltakozásnak gyorsan híre ment, és a sztrájkhoz más építkezéseken is csatlakoztak. Mivel nem érkezett válasz a levélre, az építőmunkások a Minisztériumok Házához vonultak, s mire megérkeztek, a tömeg létszáma több ezer főre növekedett. Június 16-ra az egész ország megmozdult, hogy véget vessen a diktatúrának. A rendőrség meglepő módon nem avatkozott közbe, mert nem tudták, hogy miként kellene reagálniuk. Június 17-én több helyen nyílt felkelésbe csaptak át a megmozdulások. Válaszként kihirdették a rendkívüli állapotot, és mozgósították az NDK-ban állomásozó félmillió szovjet katonát. A felkelést estére vérbe fojtották, június 18-ra gyakorlatilag újra rend volt az országban. A rendkívüli állapotot július 11-ig tartották fenn. Knabe az előadás végén felhívta a figyelmet arra, hogy mivel Németországban nem ünnepnap június 17-e, a hetven évvel ezelőtti felkelésről csak szakmai fórumokon szoktak megemlékezni, a köztudatban nincs benne úgy, mint Magyarországon 1956. október 23-a.

Michael Borchard (főosztályvezető, Konrad-Adenauer-Stiftung Tudományos Kutatási Szolgálat / Kereszténydemokrata Politikai Archívum) *A június 17-i események fogadtatása Nyugat-Németországban* címmel tartott előadást. Borchard hangsúlyozta, hogy a történettudomány minden korszakban törekszik az objektivitásra, azonban művelői nem tudják függetleníteni magukat sem a korszaktól, sem a helytől, ahol élnek. Ez ahhoz vezet, hogy adott események megítélése is rendszerint eltér, de a feldolgozásokban megfigyelhetők bizonyos földrajzi és kronológiai alapú tendenciák.

Borchard szerint a június 17-ei felkelés német szövetségi köztársaságbeli értelmezése fokozatosan megváltozott. Az első 1953. június 17-től 1969-ig tartott. Ekkor a felkelést a totalitarizmus elleni fellépésnek tartották, s tudatosan összekötötték az 1945 előtti náciellenes megmozdulásokkal, amivel a német nép egységét is igyekeztek kifejezni. Az 1960-as években áthelyeződött a hangsúly: az NSZK-t az egész német nép képviselőjének kezdték tekinteni, s ezzel a nemzeti egység mint addig gondosan ápoltszimbólum veszített a jelentőségéből. Június 17-e elveszítette konfrontatív harcos értelmezését. Ehelyett katasztrófába torkolló spontán tüntetésnek nevezték, amely az életkörülmények romlása és a tüntetők nem reális helyzetértékelése miatt robbant ki. A szocialista hatalombirtokosoktól való távolságtartást sokan továbbra is fontosnak tartották a június 17-ei megemlékezések során. Az újraegyesítés után a felkelés napja nem lett ünnepnap. Az egykori keletnémet területeken ma is ápolják az emléket, ám az egykori nyugatnémet területeken egyáltalán nincs a köztudatban.

LENGYELORSZÁGI PÁRHUZAMOK

Maciej Szymanowski, a varsói Waclaw Felczak Lengyel–Magyar Együttműködési Intézet igazgatója magyar nyelven, *Poznańtól Budapestig: a lengyel tanulságok* címen tartott előadást. Magyarországon talán kevésbé ismert, hogy 1956-ban Lengyelországban is történt egy felkelés a kommunista rendszerrel szemben, mégpedig június 28. és 30. között Poznańban. A tüntetések itt is a normaemeléssel és a fizetés csökkentésével függtek össze. A munkások a munkafeltételeik javítását és a kormány távozását követelték. A tüntetők a Cegielski gyárból indultak el Poznań központjába, megmozdulásuk rövidesen százezer fős tömeggyűléssé vált. A feldühödött emberek fegyvereket zsákmányoltak, és a börtönt is megostromolták. Az eseményeknek a Lengyel Néphadsereg vetett véget mintegy tízezer katona és közel négyszáz harcokosi bevetésével. A harcok június 30-ig tartottak. A lengyel emlékezet ezt a felkelést második varsói felkelésnek is nevezi (az első még a második világháború alatt a németek ellen tört ki), mivel ez is egy idegen totalitárius hatalom ellen irányult. Az előadó szerint a lengyelek erősen szimpatizáltak az 1956. októberi magyarországi felkeléssel, amit jól mutat, hogy október 25. és november 15. között tizenöt repülőgép összesen negyvennégy tonnányi vért, vérplazmát, oltóanyagot, gyógyszert és kötszert juttatott el Varsóból Budapestre. Szymanowski arra is felhívta a figyelmet, hogy a lengyeleknek részben sikerült elérnie 1956-ban azt, amiért a magyarok is harcoltak. Véget ért a mezőgazdaság kollektivizálása, visszakapták a saját földhöz való jogot, emellett tényleges vallásszabadságot nyertek, és gyengült a cenzúra szerepe.

A MAGYARORSZÁGI ESEMÉNYEK NEMZETKÖZI KONTEXTUSBAN

Máthé Áron, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnökhelyettese *Az 1953-as év Magyarországon* című előadását három kérdés felvetésével kezdte: Valóban új szakasz kezdődött ekkor a magyarországi politikában, mint ahogy a történetírás tartja? Ha igen, akkor miben állt az újdonsága? Gyakorolt hatást a kelet-németországi felkelés Magyarországon? 1952 végén a budapesti nagykövet arról tájékoztatta Moszkvát, hogy Magyarországon rossz a hangulat, és óriási a lemaradás az ötéves terv végrehajtásában. A Sztálin halála után a szocialista blokk országokban enyhítési politikát kezdeményező szovjet vezetés Rákosit Moszkvába rendelte, ahol az életszínvonal növelésére, a hadikiadások visszafogására, valamint a párt- és az államhatalom személyi szétválasztására szólították fel. Mivel nem történt látható változás Magyarországon, újabb meghívó érkezett, ezúttal már nemcsak Rákosi Mátyásnak, hanem vele együtt egy egész küldöttségnek, amelynek valamennyi tagját előre megnevezték, köztük a Rákosi utódjának kiszemelt Nagy Imrét is. Az 1953. június 13-án kezdődő háromnapos tanácskozásokon személyes kritikával illették Rákosi Mátyást, utasították, hogy a miniszterelnöki tisztséget adja át Nagy Imrének, és határozott utasításokat adtak a követendő irányelvekre vonatkozóan. Nagy a július 4-én meghirdetett kormányprogramjában ígéretet tett arra, hogy leállítja az erőltetett iparosítást, a nehézipar helyett a könnyű- és az élelmiszeripar fejlesztésére összpontosít, csökkenti az egyéni gazdák terheit, engedélyezi a kilépést a termelőszövetkezetekből, eltörli a kuláklisztákat, befejezi a kitelepítés és az internálás gyakorlatát.

A nemzeti ellenállással szembeni fellépés ugyanakkor folytatódott. Az államvédelmet beolvasztották a Belügyminisztériumba, nem szüntek meg a politikai indíttatású letartóztatások, halálos ítéletek. Bár a kényszermunkatáborok egy részét feloszlatták, nem mondtak le a kényszermunkáról. A néphadsereg bányászalakulatainak létszámát például megemelték, és sok rendszerellenest osztottak be ide munkaszolgálatra. Más intézkedéseket is visszásan hajtottak végre. A kitelepítettek például elhagyhatták a nekik kijelölt lakóhelyet, de nem

térhettek vissza eredeti otthonukba, és vagyonukat sem kaphatták vissza. Berija bukása után Rákosi azonnal fellépett az új szakasz politikája és az enyhítések ellen. Szavainak a kelet-németországi felkelésre hivatkozva adott nyomatékot, és 1955 első felében sikerült újra magához ragadnia a szovjet támogatást a hatalommal együtt.

Földvárné Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnöke *Az 1956-os magyar forradalom elfeledett jellemzői* című előadását – amelyet az előadó másirányú elfoglaltsága miatt Dergán Ádám olvasott fel – Albert Camus egy 1957-es írásának felidézésével kezdte, amely szerint Kelet-Berlin, Poznań és Budapest a kommunista rendszer megremegését jelezte. A francia íróval egyetértve megállapította, hogy e három esemény sor valóban összefügg. Az 1956. októberi események kapcsán számos kérdés vetődhet fel. Miért éppen Magyarországon tört ki ez a forradalom? Milyen jellemzőkkel bírt? Milyen nemzetközi környezet vette körül? 1956 elsődleges előzményének azt tekinthetjük, hogy Közép-Európa a második világháború utáni rendezés során a szovjet érdekszféra része lett. A szovjetek és a szovjetbarát kommunisták a térség valamennyi országában hasonlóan bántak a néppel, ugyanazt a társadalmi rendet kívánták megvalósítani, egyformán drasztikus eszközökkel. Rákosi Mátyás és a magyarországi kommunisták különösen eminensek voltak a szovjetizálás végrehajtásában.

A magyarság 1945-ös demokratikus reményei sajnos nem bizonyultak reálisnak, mert a szovjet érdekszférába kerülés nem tette lehetővé, hogy megvalósuljanak. A magyar társadalom viszont olyan tapasztalatot szerzett az átmenet éveiben a demokrácia ügyében, amelyhez szívesen nyúlt vissza a későbbiekben. A magyarországi kommunisták teljes mértékben negligálták a nemzeti értékeket. 1956 egyik tapasztalata az ő szempontjukból éppen az volt, hogy ezt a későbbiekben nem tehetik meg. 1953-ban, Sztálin halála után kisebb korrekciókkal akarták kezelni a problémákat. Ilyen volt az elitcsere is, de Nagy Imre belebukott a belső hatalmi harcokra, és a korábbi vezető klikk visszatért.

A terror mindennapos tapasztalata, a frusztráció és az elnyomottság összessége vezetett 1956-hoz. A forradalom legfontosabb követelései a szovjet csapatok kivonása, a nemzeti függetlenség és a többpárti demokrácia voltak. A sztálini diktatúra gyorsan omlott össze, és ezért kértek hamar szovjet segítséget a kommunista vezetők. A magyar forradalom spontán volt, nem előre megtervezett, nem állt mögötte szervezet. Nagy Imrét az események hatására emelték vissza a hatalomba a kommunisták. Nagy tárgyalásokkal akarta volna rendezni a helyzetet, a reform azonban nem bizonyult járható útnak. A forradalom társadalomtörténetével foglalkozó kutatók úgy kalkulálnak, hogy egymillióra tehető azoknak a száma, akik valamilyen formában kapcsolódtak az eseményekhez.

A kialakult helyzetre a Szovjetunióknak mindenképpen reagálnia kellett, a fegyveres fellépés pedig mepecsételte a forradalom sorsát. 1956-nak Nyugaton, paradox módon, belpolitikai következményei lettek. A keleti blokkban a társadalmak megtanulták, hogy együtt kell élni a Szovjetunióval. A kommunista vezetők pedig azt a tanulságot vonták le, hogy lázadás lesz, amennyiben nem tesznek bizonyos engedményeket. Ez a megállapítás rányomta a bélyegét a kádári vezetés gyakorlatára, s egészen a bukásig meghatározta a cselekvéseit.

SAJÁTOSÁGOK ÉS KÖZÖS JELLEMZŐK

Az előadások után a közönség részéről több kérdés elhangzott, amelyek kapcsán Maciej Szymanowski fontosnak tartotta elmondani: ahogy a fasizmusról is néha többszámban beszélünk, úgy a kommunizmusról is lehet, mert többféle kommunizmus létezett, mindenhol máshogyan valósult meg a gyakorlatban. Hubertus Knabe hozzátette, hogy bizonyos párhuzamok mégis megfigyelhetők. Az 1953 előtti kurzus Magyarországon és az NDK-ban

egyaránt kemény, sztálinista módon működött, és utána mindkét országban más módszereket kezdtek használni. Mindkét országban hasonló, szovjet irányítású módon próbálták kezelni a válsághelyzetet. A Nyugat reakciója mindkét esetben a kivárás volt, és csendjük a szovjetek értésére adta, hogy nyugodtan intézhetik az ügyeket.

A konferencia kiváló példája volt annak, hogy ha az adott történelmi eseményt nemzetközi kontextusba helyezzük, akkor sokkal mélyebb összefüggések bontakozhatnak ki előttünk, mint ha önmagában vizsgálánk. Mind a három felkelés hasonló helyzetből és hasonló indokokkal indult el, s teljes célját egyik sem érthette el a Szovjetunió megkérdőjelezhetetlen fölénye és folyamatos jelenléte miatt. A kommunista diktatúrát azonban mindhárom esemény megváltoztatta: utána már egyik országban sem térhettek vissza a korábban jellemző nyers, sztálinista gyakorlathoz, kénytelenek voltak burkoltabb módszereket használni.

A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségei

A technológia, valamint a mesterséges intelligencia jelentette filozófia kiemelkedően fontos a 21. században, korunk hadseregeiben is, hiszen a mesterséges intelligenciára alapozott katonai vezetési rendszerek vagy akár a fegyverirányítási rendszerek mind hatékonyságunkban, mind sikerességükben már ma is bizonyítják e technológia létjogosultságát, és ez prognosztizálható már a közeli jövőre is. A kötet alapos összefoglalót ad a mesterséges intelligencia elméleti hátteréről, majd megvizsgálja számos ország mellett a NATO stratégiai elképzelését erről a forradalmian új területről.

Szerző: Négyesi Imre
Megjelenés éve: 2022
kartonált
232 oldal

3150 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Filler utca 14.) vásárolható meg.

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

A SZERZŐRŐL:

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD), a Magyar Honvédség korábbi parancsnoka, vezérkari főnöke, nyugalmazott nagykövet (ORCID: 0000-0003-1688-6574; MTMT: 10087268)

A NATO ÉS A STRATÉGIAI VERSENY: IDEJE A SZÖVETSÉGESEKNEK NAGYOBB SZEREPET VÁLLALNI

A TANULMÁNYSZERZŐJÉRŐL: Mark Webber a Birminghami Egyetem nemzetközi politika professzora és a NATO Védelmi Akadémia (NDC¹) nem rezidens munkatársa. Eisenhower-ösztöndíjas volt a NATO Védelmi Akadémiáján 2022 szeptemberétől 2023 januárjáig. A szerző ebben a cikkben azzal érvel, hogy az európai elkötelezettség még mindig elmarad a várttól. Tekintettel a kihívás sürgősségére, nagyobb erőfeszítésekre és prioritások meghatározására van szükség.

FORRÁS: Mark Webber: *NATO and strategic competition: time for Allies to step up*. NDC Policy Brief No. 04 – 03. 2023. https://twitter.com/NDC_Research; https://facebook.com/NDC_Research (Letöltés időpontja: 2023. 04. 10.)

2022-ben a NATO-szövetségek egy sor magas szintű stratégiai dokumentumot publikáltak: az Amerikai Egyesült Államok a Nemzetvédelmi Stratégiát (NDS²), a franciák nemzeti stratégiai felülvizsgálatot, a hollandok a védelmi fehér könyvet, a dánok pedig kül- és biztonságpolitikai stratégiát. 2023 januárjában Észtország frissítette nemzetbiztonsági koncepcióját. Az Egyesült Királyság 2021-es integrált felülvizsgálatának frissítése 2023 tavaszán esedékes. Németország hidegháború utáni első nemzetbiztonsági stratégiája várhatóan ugyanebben az időszakban jelenik meg. Ezek a dokumentumok egyaránt foglalkoznak azzal, amit a NATO saját 2022-es Stratégiai Koncepciójában „növekvő stratégiai versenyként” emleget egy „bizonytalan és kiszámíthatatlan” világban.

Ez a stratégiai konvergencia a szolidaritás megerősödését jelzi, tekintettel Oroszország Ukrajna elleni agressziójára és a globális lépések kiterjesztésére tett kínai erőfeszítésekre. Az, hogy a NATO hogyan reagál hosszú távon, az amerikai prioritásoktól függ. Az Amerikai Egyesült Államok „lehet, hogy nem tudja olyan mértékben garantálni Európa védelmét, mint korábban”, mivel figyelme az indiai–csendes-óceáni térségre összpontosul. Következésképpen „az európaiaknak” többet kellene tenniük a katonai erő megeremtése érdekében. A németek és a franciák lényegében ugyanígy érvelnek.

¹ NATO Defense College.

² National Defense Strategy.

Magas a tét

A felhívás az európai fegyverkezésre részben az EU stratégiai felelősségének növeléséről szól, de arról is, hogy az európaiakat erősebbé tegyük a NATO-n belül. A nagyobb európai erőfeszítésekre történő felhívás természetesen egyidős a Szövetséggel. Az orosz és a kínai kihívás sürgőssége további jelentőséget ad a jelenlegi vitának.

Orosz agresszió

Ukrajna orosz inváziója a szerző szerint a legsúlyosabb európai biztonsági válság, amellyel a NATO-nak az 1949-es megalakulása óta meg kellett küzdenie. A háborút Moszkva indította megelőző manőverként a NATO-bővítés ellen. Az orosz erők azóta súlyos atrocitásokat követtek el. Oroszország Ukrajna leigázására irányuló törekvése kevésbé enged kompromisszumot, így minden esély megvan arra, hogy a konfliktus elhúzódjon. Feltéve, hogy az orosz vezetés megőrzi a racionális gondolkodás elemét, az ukrajnai erőegyensúly valósága végül rákényszeríti egy „befagyott konfliktus” elfogadására, amely megszilárdítja az elfoglalt ukrán területek orosz birtoklását. Amennyiben a konfliktus eskalációhoz vezet, akkor Oroszország közvetlen agressziót (vagy valószínűbb, hogy hibrid hadviselést) vállal a NATO-szövetségesek, például Lengyelország és a balti államok ellen. A NATO ennek a veszélynek a minimalizálását nem bízza a véletlenre, a Szövetség szándékosan erősíti az elrettentést és a védelmet a keleti szárnyán.

Kínai ambíció

Az európai szövetségesekre nehezedő nyomást a NATO-ban történő komolyabb szerepvállalásra az is befolyásolta, amit a 2022-es NATO Stratégiai Koncepció kihívásként emleget: nevezetesen Kína ambíciói és kényszerítő erejű politikája. Egyes európai szövetségesek egyre szkeptikusabban nézik Peking szándékait. A 2022-es fenyegetésértékelés szerint „Peking felgyorsítja azoknak a kulcsfontosságú képességeknek a fejlesztését, amelyekről úgy véli, hogy fontosak lesznek, amikor a Népi Felszabadító Hadseregnek (PLA³) szembe kell néznie az Egyesült Államokkal egy nagyszabású, tartós konfliktusban”. Az Amerikai Egyesült Államokat érintő súlyos, Tajvannal kapcsolatos válságot az egyik legveszélyesebb és legvalószínűbb eshetőségnek tekintették, amellyel az amerikai döntéshozók szembesülnek. Kína (Oroszországgal ellentétben) továbbra is ellenálló és feltörekvő hatalom. A Covid-19 világjárványból kilábaló Kína valószínűleg éles gazdasági fellendülést fog tapasztalni 2023 második felében, így helyreáll a kormányzó kommunista párt tekintélye és ambíciója. Kína márciusban kiadott védelmi költségvetési tervezete 7,6%-os kiadásnövekedést vázolt fel, ez a növekedés visszatérés a járvány előtti ütemhez.

Eltúlzott amerikai reakció

Az, hogy a NATO-t hogyan lehet a legjobban elhelyezni egy Oroszországgal és Kínával folytatott stratégiai versenyben, az már az Amerikai Egyesült Államokban hozott döntések által alakított kérdés.

³ People's Liberation Army.

Az Amerikai Egyesült Államok számára az Oroszországnak Ukrajnával folytatott háborúja és a Kínával szembeni növekvő feszültség egyre közelebb hozta a kétfrontos háború „egyidejűségi problémáját”. A Trump-kormányzat 2018-as Nemzeti Védelmi Stratégiája már felismerte a probléma súlyosságát. Azt feltételezte, hogy az amerikai haderő három szintéren képes elrettenteni az agressziót: Európában (azaz Oroszországban), az indiai–csendes-óceáni térségben (azaz Kínában) és a Közel-Keleten (Iránban). Az Amerikai Egyesült Államok az első öbölháború óta azt tervezte, hogy két közepes méretű hatalom (pl. Irak, Irán, Észak-Korea) ellen harcol és háborút nyer, de ennek az új megfogalmazásnak az a következménye, hogy egyidejű háborúk zajlanak két nagyhatalommal.

A Biden-kormányzat 2022-es nemzeti védelmi stratégiája még hangsúlyosabban azt javasolja, hogy az Amerikai Egyesült Államok törekedjen „győzelemre jutni a konfliktusban, a Kínai Népköztársaság kihívását helyezve előtérbe az indiai–csendes-óceáni térségben, majd az oroszországi kihívást Európában”. A feladat itt óriási. Amerika katonai képességének független értékelései arra a következtetésre jutottak, hogy az Amerikai Egyesült Államokat a végsőkig próbára teszik a Kínával vívott háborúban, és minden bizonnyal rosszul van felszerelve két jelentős regionális vészhelyzet (MRC – Major Regional Contingencies) egyidejű kezelésére.

A NATO feladata

Egy Kínával Tajvan miatt vívott háborúban az Amerikai Egyesült Államoknak rá kell bíznia az Oroszország elleni egyidejű elrettentést a NATO-szövetségeseire. Amerika kiterjesztett nukleáris elrettentő ereje megmaradna, de az európai szövetségeseket a NATO történetében először köteleznék arra, hogy a hagyományos védelmet az amerikai katonai vezetés nélkül oldják meg. A transzatlanti felelősség ilyen eltolódásának jelentősége nyilvánvaló, ha összehasonlítjuk Amerika több indiai–csendes-óceáni háborújával. Sem a koreai, sem a vietnámi konfliktus esetében nem csökkent az Amerika által nyújtott támogatás a NATO-szövetségesek számára (sőt, a koreai háború az amerikai jelenlét jelentős növekedését váltotta ki Európában).

Egy Kínával vívott mai háború más lenne. Kína félelmetesebb ellenség, mint akár Peking észak-koreai képviselője, vagy akár a Vietkong. Kína már nem „másodrendű csapat”. A hidegháború idején az Amerikai Egyesült Államok geostratégiai elsőbbséget adott a nagyobb szovjet fenyegetésnek. A stratégiai verseny a 2020-as évekre megfordította ezt a sorrendet.

Egy kínai–amerikai háború hatása is hosszan tartó lenne. Amíg Amerika kivívná a győzelmet, addig vagy ki kellene vonulnia a világ egyéb részeiből (Irak és Afganisztán *de facto* elhagyása lehetséges precedens), vagy át kellene térnie az offshore egyensúlyozásra. Mindkét cselekvési mód csökkentené a NATO-ban az amerikai túlsúlyt.

Ilyen háború hiányában mind Amerika, mind a NATO választási lehetőségei láthatók maradnak. Az Amerikai Egyesült Államok elkötelezett Kína és Oroszország elrettentése mellett. Az előbbi az utóbbival szemben mind a 2022-es NDS-ben, mind annak szülődokumentumában, a 2022-es amerikai Nemzetbiztonsági Stratégiában elsőbbséget élvez. Ezt a rangsort némileg elhomályosította a Biden-kormányzat Ukrajnának nyújtott katonai támogatása és elkötelezettsége a NATO és az európai védelem mellett (az orosz inváziót követően további mintegy 20 ezer amerikai katonát küldtek Európába). Az egyidejű nagyhatalmi fenyegetések azonban azt jelentik, hogy Washingtonnak nagyobb erőfeszítéseket kellett tennie szövetségesei irányába.

Az Amerikai Egyesült Államok nem keresi a NATO biztonsági szerepét az indiai–csendes-óceáni térségben. A 2022-es NDS szerint a cél inkább a szövetségesek megerősítése

Oroszország fenyegetésének elrettentése érdekében, azzal a felvetéssel párosulva, hogy az Amerikai Egyesült Államok Európában a vezetésre és az irányításra fog összpontosítani.

A NATO 2022-es brüsszeli és madridi csúcstalálkozóin elfogadott intézkedések iránti európai elkötelezettség (nagyobb harci alakulatok, jelentősebb mennyiségű előkészített felszerelés, készletek a keleti szárnyon és az új haderőmodell) vélhetően az első lépése ennek az új orientációnak a megvalósítása felé.

A Biden-adminisztráció eddig diplomatikusan, udvariasan nyilatkozott. A 2022-es NDS megjegyzi, hogy az Amerikai Egyesült Államok változást fog elérni a NATO rendszeres védelmi tervezési folyamatán (NDPP⁴) keresztül. Az NDPP következő négyéves ciklusára vonatkozó politikai iránymutatás 2023-ban esedékes. Washington már most is a 2019-esnél magasabb ambíciószint elfogadását sürgeti. A következő NDPP-ciklus 2024-ben átnyúlik az amerikai elnökválasztáson, és ekkor Amerika NATO iránti elkötelezettsége valószínűleg ismét sajátos kérdés lesz.

E politikai vízvázlat előtt két NATO-csúcsot tartanak. A 2023. júliusi vilniusi csúcstalálkozó az NDPP-vel kapcsolatos nagy stratégiai kérdéssel foglalkozik, jóváhagyva a keleti szárny védelmére vonatkozó hosszú távú terveket. A fejlődés azonban eddig megtorpant. A NATO nyolc többnemzeti harccsoportja közül egyik sem kapott jelentős megerősítést. Úgy tűnik, kicsi az esély az új erőmodellre történő átállás 2023 végi céldátumának teljesítésére.

A NATO 2024-es csúcstalálkozóját Washingtonban tartják. Számítanunk kell a tehermegosztási viták újjáéledésére, valamint a NATO GDP-arányos, 2%-os kiadási céljával kapcsolatos túlságosan is ismert érvelésre. Sok baj van a GDP-referenciaértékkel. De a 2%-os mutató még mindig érvényes. A NATO újratervezése – jobb együttműködés az EU-val, a nemzeti védelmi tervek szorosabb összehangolása és intelligensebb beszerzés – is számít, de a nagyobb védelmi költségvetés a NATO keleti menetrendjében megfogalmazott ambíciók teljesítésének elengedhetetlen előfeltétele – legyen szó az elrettentésről és a védelemről, vagy Ukrajna egyre drágább felfegyverzéséről.

Fegyverek vagy vaj

Az elmúlt években az állami kiadások lehívása rendkívüli volt. A Covid-19 világjárvány arra készítette az EU-tagállamokat, hogy aláírják a 2364 milliárd eurós gazdasági támogatási csomagot. A hasonló támogatás költsége az Egyesült Királyságban 2022 júniusában a becslések szerint elérte a 376 milliárd fontot (ez több mint kétszerese annak a 154 milliárd fontnak, amit az ország 2020–2022-ben védelemre költött). A jövőre nézve az egyéb költségek nőnek. A nettó nulla szén-dioxid-kibocsátási cél elérésének teljes költsége az EU számára a kombinált GDP 3%-át is elérheti a 2050-ig tartó időszakban. A kormányok ezeket a hatalmas pénzügyi ráfordításokat elkerülhetetlen szükségletként indokolják a globális világjárvány és az éghajlati vészhelyzet esetén. A honvédelem sok NATO-tagállamban nem rendelkezik hasonló politikai vonzerővel.

Ebben az összefüggésben vegyük figyelembe a NATO védelemmel kapcsolatos 2014-es teljesítményét. Ez szigorúan véve csak arra kötelezi a szövetségeseket, hogy a 2% felé haladjanak. Egy évtizeddel később a NATO-ban a legtöbben e szerény cél elérése felé tartanak: Törökország kivételével valamennyien – és ironikus módon az Amerikai Egyesült Államokban – a védelmi kiadások GDP-arányos növekedését tapasztalták. 2022-ben csak kilenc szövetséges (az Amerikai Egyesült Államokon kívül) költötte a 2%-ot vagy azt meghaladó

⁴ NATO Defence Planning Process.

összeget védelemre. Ez nagy ugrás a 2014-es két országhoz képest, de még mindig csak a NATO-tagság harmada. Továbbá kiemelkednek a NATO kisebb szövetségei, Görögországgal az élen. Legnagyobb mértékben Lettországbán, Litvániában és Szlovákiában nőtt a védelmi költségvetés GDP-aránya. Lengyelországon kívül (amely elkötelezte magát amellest, hogy a GDP 3%-át költi védelemre), a nagyobb európai szövetségek késésben vannak.

Az Egyesült Királyságban a kiadások 2014 óta változatlanok (még akkor is, ha az ország Ukrajna legnagyobb európai fegyveradományozója). Németország a 2022 májusában elfogadott egyszeri 100 milliárd eurós védelmi emelés ellenére a jelenlegi előrejelzések szerint ugyanúgy nem fogja elérni a 2%-os célt. Olaszország elkötelezett amellest, hogy ezt csak 2027-ben teljesítse. Franciaország 2020-ban teljesítette a NATO 2%-os célját, de 2021-ben és 2022-ben visszaesett. Januárban bejelentették a védelmi kiadások jelentős emelését, ami 2025-re a 2%-os cél fölé vinné Franciaországot (de csak akkor, ha a Nemzetgyűlés meghozza a szükséges jogszabályokat).

A szövetségek körében tehát a védelmi kiadások terén vegyes a kép. A NATO vezetői a 2023-as vilniusi csúcstalálkozón valószínűleg nem emelik a 2%-os küszöböt. A 2022-es madridi csúcstalálkozón a szövetségek elképzelést fogalmaztak meg a stratégiai prioritások meghatározásáról és a megfelelő erőforrások létrehozásáról. A szövetségeknek, miután felismerték, hogy egy stratégiai verseny korszakában vannak, egységesen kell fellépniük és össze kell hangolniuk szavaikat a tetteikkel. A kormányok bebizonyították, hogy képesek erőforrásokat mozgósítani a sürgős ügyek megoldására a biztonsági kihívások, illetve a közegészségügy és a környezet területén. Ugyanilyen erőfeszítésre van szükség egy hagyományosabb, de ugyanolyan kényszerítő nemzetbiztonsági problémával szemben – zárja mondanivalóját a szerző.

2023 – ELJÖTT A KATONAI VÁLTOZÁSOK IDEJE ÉS ESÉLYE UKRAJNÁBAN

A TANULMÁNY SZERZŐJÉRŐL: Glen Grant többek között a Sandhursti Katonai Akadémián diplomázott. Harminchét éves katonai pályafutása alatt a brit haderő és a NATO számos posztján bizonyított. Egyebek mellett védelmi és biztonsági szakértőként dolgozott Ukrajna, Lettország, Észtország, Macedónia, Lengyelország és több más állam védelmi minisztériumában. Üzleti tanácsadóként telekommunikációs és mezőgazdasági vonalon is tevékenykedik.

FORRÁS: Glen Grant: 2023 – a time and chance for military change in Ukraine. Maidan.org, 20. 02. 2023. <https://maidan.org.ua/en/2023/02/glen-grant-2023-a-time-and-chance-for-military-change-in-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 17.)

Ez a cikk néhány lehetséges kulcskérdéssel foglalkozik annak világos megértése érdekében, hogy az orosz–ukrán háború nem fog egyhamar befejeződni, és valószínűleg még rosszabb lesz, ha még nagyobb követelményeket támasztanak a hadsereggel, különösen a frontkatonákkal szemben. A cikkíró számos lehetséges megoldást kínál a védelempolitikai döntéshozók számára a helyzet befolyásolására.

Több mint egy év alatt az ukrán hadsereg nagyszerű harci sikereket ért el. A teljesítménye messze túlmutat azon, amit bárki is el tudott volna képzelni. Ez meglepte az orosz kormányt és a nemzetközi közösséget is. Ukrajna megnyerheti ezt a háborút, de ez az ország számára

nagy költségekkel jár – ahogyan Zaluzsnij vezérkari főnök mondta –, és a hadsereg súlyos veszteségeket szenved. Ez a jelenlegi katonapolitika és egyes törvények átgondolását kell eredményezze a kormány, a parlament és a katonai vezetés részéről. Az ukránok mindent elkövetnek a harcban, de a vezetés hozzáállása és módszereik már nem megfelelőek.

Világos kormányzati célnak kell lennie, hogy drámai módon csökkentsék a frontvonalon megölt katonák számát. Ez a háború könnyen folytatódhat még akár kettő–négy évig is. Veszélyes és helytelen továbbra is arra alapozni, hogy az ukrán motiváció, bátorság és vér elég a győzelemhez, amikor vannak dolgok, amelyeket másként lehetne és kell is csinálni. A NATO-tagállamok bevált gyakorlati iránymutatásainak számos példáját le kell másolni. Lehet, hogy az eredmények nem jönnek azonnal, de maga a tanulási folyamat is új ötleteket és gondolkodást szül.

A győzelmek és az egyes helyeken (mint Bahmut) tanúsított elképesztően makacs védekezés ellenére nincs minden rendben az ukrán hadvezetéssel. Ez természetes és elkerülhetetlen, számítani is kell rá, de a háború tanulságait gyorsan elemezni kell, és le kell vonni a tanulságokat. A rossz eredményekkel, amikor bekövetkeznek, őszintén kell szembenézni, és nem szabad elfedni öntömjénezéssel vagy a kormány beszédeivel. A közösségi médiában egyre növekszik a nyilvános kritika az ukrán műveletek számos aspektusával kapcsolatban, kezdve a harcjelzásoktól, a vezetéstől az olyan törvényektől, mint a 8271., a bürokrácián, a képzésen és a beszerzésen át az elhunytak és eltűntek családjainak emberi jogaiig. Amennyiben lehetséges javítani ezeken, akkor nincs ok olyan védelempolitika és gyakorlat folytatására, amely további halálozási kockázatot jelent a csapatok számára, károsítja a harci szellemet, és akár hosszabb távú negatív politikai következményekkel is járhat.

Az ukrán hadsereg vezetésének talán legnagyobb problémája egy új hadseregkultúra kialakítása. A haderőbe minden nap újabb és újabb, de katonai múlttal nem rendelkező emberek érkeznek, akik hetekkel vagy hónapokkal azelőtt civilek voltak. Sokan érettek, erős üzleti és szakmai háttérrel rendelkeznek, és korlátozottan tolerálják a háború előtti hadseregben megszokott, hierarchikus vezetési módszert. Ez a változtatási elvárás különösen azokra vonatkozik, akik vezető pozíciót töltöttek be az üzleti életben vagy felsőfokú végzettséggel rendelkeznek. Természetesen ezeknek az embereknek hozzá kell igazítaniuk munkakultúrájukat és szokásaikat a hadsereg bonyolult működési módjaihoz, ugyanakkor a hadsereg felső vezetésének azt is meg kell értenie, hogy az általuk irányítottak közül sokan nem fognak vakon engedelmeskedni a parancsoknak. Akárcsak a finnek a téli háborúban, ők is „intelligens” haderő tagjai akarnak lenni, akik használhatják elméjüket, különböző készségeiket, belső motivációjukat és kezdeményezőképességüket, és akik rátermett parancsnokok alatt szolgálnak. Felismerik, ha korrupciót, lustaságot és butaságot látnak. Ez a kulturális megosztottság problémásnak bizonyul. Az emberek úgy ítélik meg, hogy sok parancsnok egyszerűen nem alkalmas a vezetésre. Ahogy az áldozatok száma tovább növekszik, a hadsereg összetétele egyre inkább „civil” lesz, és jobban tükrözi a társadalmat is.

További kihívást jelent, hogy a rendszeren belül egyre nagyobb a különbség a vezetői képességekben. A legjobbak napról napra egyre jobbak és nyugatibb a megközelítésük, de egyes parancsnokok velejükig régimódiak maradnak. A legrosszabb parancsnokok egyre gyakrabban fordulnak a bürokráciához és a szabályokhoz, hogy elkerüljék a felelősséget és elfedjék a vezetői képességekben mutatkozó nyilvánvaló hiányosságait.

FÖLDRAJZI (SÁV)HATÁROK

Ukrán szemmel a földrajzi sávhatárok mentén folytatott harc, világos hadműveleti határokkal és parancsnokokkal az egyik legkevésbé értett NATO-szabvány. Röviden: minden egységnek, a legalapvetőbb lövészszelegről felfelé világos földrajzi határokkal kell rendelkeznie. Soha nem szabad kétségbe vonnia egyetlen harcoló szervezet bal és jobb oldali, hátsó és előlő sávhatárát. Ezeket vagy meg kell jelölni a térképen, vagy szóban kell megadni, jól látható tereptárgyak, például utak vagy folyók segítségével. Tisztában kell lennie azzal, hogy kié a felelősség az adott területen.

Ezek a határok a harctér felelősségi körzeteit jelzik. A parancsnoknak adott írásbeli (zászlóalj és afeletti) vagy szóbeli (zászlóalj alatti) parancsok minden területen legyenek egyértelműek, és az egyes körzeteken belül a rangidős parancsnok legyen az adott hely ura. Bárki, aki arra a területre lép, utasítás alapján az adott parancsnok vezetése alatt kell hogy álljon, kivéve, ha egyértelmű írásos parancsok vannak, amelyek ennek ellenkezőjét mondják, és pontosan megmagyarázzák, miért. Jelenleg ez nem mindig történik meg, és katonák halnak meg az egyértelmű határok hiányában. A zászlóaljak gyakran találják magukat más szervezetek mellett, amelyek átlépik a határaikat, de nincs előzetes kommunikáció arról, hogy ki miért, mikor és mit tesz.

Szoledarban zászlóaljakkal erősítették meg a védelmet anélkül, hogy meghatározták volna a pontos tevékenységi körzetet, és a megerősítők láthatóan nem vették fel a kapcsolatot a meglévő dandárok parancsnokaival. Világos sávhatárok nélkül egyetlen parancsnok sem lehet biztos parancsai teljesítésében, a szomszédokkal és a tüzéséggel történő együttműködésben. Így a parancsnokok nem lehetnek biztosak alárendeltjeik jogosultságában a sávhatárokon átnyúló tüzelés vagy repülés, esetleg drónműködtetés, manőverezés, előrenyomulás vagy visszavonulás kapcsán. Amikor erősítést küldenek a harcba a fenti feladatok tisztázása nélkül, az növeli a kudarc kockázatát.

A földrajzi egyértelműség hiánya veszélyes, mert akadályozza az egész szervezet optimális teljesítményét az arra vonatkozó ismeretek hiánya, hogy ki parancsnokol egy adott területen és milyen erőforrások állnak rendelkezésre. Míg a legjobb parancsnokok felismerik ennek fontosságát, sokan újak és képzetlenek ahhoz, hogy felfogják a tisztázatlan határokkal járó harc veszélyeinek jelentőségét és a parancsnoki egység fontosságát. Az előlőjáró parancsnokoknak komolyan kell venniük ezt a kérdést, és fizikailag ellenőrizniük kell, hogy a határok minden szinten világosak-e mindenki számára. Biztosítaniuk kell azt is, hogy minden területen egyetlen parancsnok legyen (általában a dandárparancsnok), és hogy más szervezetek, például különleges alakulatok, nemzeti gárda, határőrség, területi vagy önkéntes egységek, tengerészgyalogság és az új drónhasználó alakulatok tiszteletben tartásuk a szabályokat, és mindig hadseregszervezetként viselkedjenek, ne csak a saját feladataikat és ambícióikat kövessék. A legutóbbi harcok azt mutatják, hogy sürgősen szükség van új irányelvekre és a parancsnokok képzésére a földrajzi telepítési szabályokkal, valamint a harcban álló csapatok vezetési és irányítási rendszerével kapcsolatban. A felelősségi körzet ismerete és a parancsnokok utasításaival kapcsolatos felelősség minden szinten teljesen egyértelműnek kell lennie. Manapság gyakran nem az, és ez felesleges véráldozatokat okoz.

A második kihívás az, hogy a harctéren ne legyenek független egységek, alegységek. Amikor ezeknek a katonai szervezeteknek egy adott területen kell tartózkodniuk, akkor egy dandárhoz kell őket beosztani, és a dandárparancsnok alá kell helyezni. Szükség esetén az átszoportosítást követően haladéktalanul módosítani kell a dandár földrajzi határait és

parancsait az új körülményeknek megfelelően. Ennek az irányelvnek minden típusú alakulatra, fegyverre és szolgáltatásra vonatkoznia kell.

Az „egy hadsereg” koncepció

A fentiekhez hozzáfűzve: az ukrán hadseregnél hiányzik az „egy hadsereg” koncepció politikája. Egyszerűen túl sok szervezet működik egymástól elkülönítve. Ez létrehozta az „első-, másod- és harmadosztályú” besorolásokat, ahol egyes csapatok megfelelően felszereltek és kiképzettek, míg mások nem. Napjaink egyik komoly problémája a sok tekintetben egyszerűen másodosztályúként kezelt területvédelmi szervezet, különös tekintettel a parancsnokok kiválasztására és a kiképzésre, noha ezek valójában az ország hadművelési tartalékát alkotják. A dandárok ma elsőosztályú besorolásúak, attól függetlenül, hogy megfelelően képzettek-e és hogy milyen erőforrásokkal rendelkeznek. A közös koncepció hiánya a szervezeti arroganciát ösztönzi, amikor a katonai rendszer egyes részeit jobbnak vagy fontosabbnak tekintik másoknál, és így is cselekednek. Ez a hozzáállás azt kockáztatja, hogy katonákat és önkénteseket küldenek a korai halálba, mert a rendszer nem értékelte őket kellőképpen ahhoz, hogy megfelelően felkészítse őket a harc valóságára. A jövőbeni „egy hadsereg” politikája szerint valamennyi egyenruhást ugyanolyan minőségben kell vezényelni, kiképezni és felszerelni. Irányelv- és törvénymódosításra van szükség annak biztosítására, hogy a területvédelem ne maradjon olyan másodosztályú helyzetben, mint most. Az ukrán hadsereggel történő teljes és megfelelő integrációra van szükség.

Egy másik probléma az állami hírszerzést és a különleges erőket érinti, amelyeknek a szerepe nem egyértelmű és összemosható. Az állami hírszerzés központosított tevékenységet folytat, és elkülönül attól a hadseregszervezettől, amelyet támogatnia kell. Nincs megfelelő katonai J2 szervezet, így a felderítési adatokat gyakran nem adják át használható formában azoknak, akiknek szükségük van rá. Ugyanilyen problémás egység szinttől felfelé a felderítés. Ezen túlmenően: a különleges erők a mélységben tevékenykednek (az amerikaiak képezték ki őket). Megfelelő mélytámadási doktrína hiányában azonban a különleges erők szerepét az állami hírszerzés vette át. A különleges alakulatokat gyakran könnyűgyalogságként alkalmazzák, így pazarolják a drága amerikai kiképzés eredményét. Világos törvényekre, irányelvekre és doktrínákra van szükség a decentralizált katonai hírszerzés érdekében és a mélységi támadásokhoz, illetve egyértelművé kell tenni mindkét szervezet szerepét.

Vezetés és irányítás: az ötös szabály

Sok tudományos bizonyíték van arra, hogy a siker érdekében senkitől sem várható el, hogy ötnél több bonyolult alárendelt szervezetet vezessen. A nyugati hadseregekben ez a logika nem változott. Izraelben már három alárendeltet is elegendőnek tartanak. Ez az elv megmarad az elektronikus vezetési rendszerek bevezetése ellenére is. Egy ok a sok közül, hogy a parancsnokoknak szoros emberi kapcsolatot kell fenntartaniuk azokkal, akiket vezetnek, nemcsak egy, hanem két szinttel lejjebb is. Ez a kapcsolat létfontosságú a harci szellem és a parancsok átadásához. Ez a tevékenység időt vesz igénybe. Az is létfontosságú, hogy a parancsnokok szemtől szemben lássák az embereket, hogy megítélhessék a vezetői minőségüket és képességeiket, a fáradtságtűrésüket és a személyes céltudatosságukat. Ezután a legjobbakat kell ajánlaniuk a további nehezebb feladatokhoz, vagy le kell cserélniük a nem elég jókat. A második ok az információs túlterheltség csökkentése a döntéshozatal előtt.

A túl sok alárendelt túl sok információt jelent. A harmadik és vitathatatlanul legfontosabb pont az, hogy a parancsnoknak „látnia kell a terepet”, mielőtt eldönti, hogyan kell megvívni a harcot, és milyen erőforrásokat kell biztosítani a beosztottjainak. Amennyiben túl sok alárendeltet kell irányítani, az azt is jelenti, hogy a stresszes parancsnokok rosszul átgondolt vagy elhamarkodott parancsokat adnak. A két szinttel lejjebb álló vezetők megtudják, mit gondol és mit akar a parancsnokuk, és megtanulnak két szinttel feljebb (a parancsnok pedig két szinttel lejjebb) gondolkodni, így kisebb az esélye annak, hogy félreértsék az általános célokat. A kapott parancsok értelmezését követően a beosztott parancsnokok több lehetőséget kapnak a harcászati megoldások kiválasztására.

Ez az elv azt jelenti, hogy sok területen, például Bahmutban, ahol több dandár is van, egyetlen hadosztályszintű parancsnoknak kell lennie a dandárok és a regionális parancsnokság között, aki egyedül felelős a sikerért vagy a kudarcért. Ezt az elvet, miszerint a 3–5 dandárt vezető parancsnok a szárazföldi rangidős, logikusan alkalmazni kell minden összetett harcterületen. Ehhez a legjobb parancsnokokat kell kiválasztani. Hosszú távon gondolkodva talán ezeknek a parancsnokoknak nemzetközi felfrissítő képzésben kellene részesülniük, mielőtt parancsnokolnának.

Parancsnokok és vezetés

Úgy tűnik, hogy a vezetést és a parancsnokokat érintő kihívások két szintjén van szükség politikai vitára:

- A harcászati szinten is vannak kiváló és rossz parancsnokok, de nincs egyértelmű szabályzatrendszer, amely tanítaná őket a terepen végzendő tevékenységre. A NATO-irányelvek és a levont történelmi tanulságok szerint a parancsnokoknak többnyire elől kell működniük a csapataikkal, és a törzsfőnöknek kell vezetnie a harcálláspontot, utóbbi tart kapcsolatot a parancsnok és a csapatok, valamint a magasabb harcálláspont között. A harcálláspontról vezető parancsnokok túlterhelhetők apró részletekkel, és veszélyesen kevésbé képesek a helyszíni valóságot tükröző parancsokat adni. Nem világos, miért választottak egyes tiszteket parancsnoknak. Az ukrán parancsnokok képességeit a vezetettek rendszeresen dicsérték és bírálták a közösségi médiában. Az eljárás az legyen, hogy azokat a parancsnokokat, akik korlátozott létszámvesztéssel tudnak eredményt elérni, komolyabb parancsnoki szerepkörbe kell léptetni – ők az ország legértékesebb katonái. Azokat, akik képtelenek előretolt vezetési pontról vezetni, és szakszerűtlen stílusú, súlyos veszteségeket okozó, az alapigazságot nem tükröző parancsokat adnak, gyorsan más beosztásba kell helyezni. Nem ők azok a parancsnokok, akikre Ukrajnának szüksége van a háború megnyeréséhez.
- A harcvezetés kulcsa a felső parancsnokságnak az a képessége, hogy delegáljon, meghallgassa és tudomásul vegye az ifjabb parancsnokok aggályait, akik valóban harcolnak. A NATO-szabvány szerint az a meghatározó parancsnok, aki fizikailag ténylegesen részt vesz a harcban (vagyis tűz alá kerülhet). Még az is lehet, hogy őrmester vagy akár közkatona, aki a veszteségek miatt kénytelen volt átvenni a parancsnokságot. Az összes többi nála magasabb rangú parancsnoknak támogatnia kell őket. Nekik kell meghozniuk az élet-halál döntéseket. Ahol emberileg lehetséges, az előjáró parancsnokoknak biztosítaniuk kell a felderítési adatokat, az erkölcsi és a fizikai erőforrásokat a harctéri parancsnok győzelméhez. A magasabb rangú parancsnokok ne próbáljanak olyan parancsokat adni, amelyek nem illeszkednek ahhoz, ahogy a harctéri parancsnok

- látja a problémát. A tűz alatt álló harctéri parancsnok a legfontosabb. Ehhez támogatásra van szükség a legmagasabb szintek részéről, ezt várják el és tanítják a NATO oktatói.
- A parancsnokok minden szinten felelősek csapataik kiképzéséért és annak minőségéért. Azok a parancsnokok és törzsek, akik, illetve amelyek nem rendelkeznek a beosztottak képzéséhez szükséges ismeretekkel és képességekkel, ne töltsék be ezt a posztot. Azok a parancsnokok, akik a kiképzési időt azzal töltik, hogy szükségtelen, időpazarló jelentéseket követelnek, nem lehetnek parancsnokok. A képzés életeket ment meg, a jelentések nem.
 - A vezetés minden szintjén a bizalom a kulcsfontosságú összetevő. A harcoló katonáknak bízniuk kell vezetőikben és parancsaikban, ha teljes hatékonysággal akarnak harcolni. Ez létfontosságú. A bizalom a legértékesebb egy hadsereg számára, ha azt akarod, hogy a katonák harcoljanak és meghaljanak érted. Ez a bizalom változó. Ez természetes a háborúban és sok haláleset után. A bizalmat a kétirányú őszinteség alapozza meg és tartja fent. A bizalmat megerősítik a reális és józan ész parancsai, a vezetők személyes kapcsolata azokkal, akiket vezetnek és nyíltan támogatják őket.

A nemrég aláírt 8271. törvény komoly kihívást jelent a bizalom kérdésében. Sok szempontból ellenkezik az igazságszolgáltatás természetes menetével. Bár sokan úgy gondolják, hogy az ellenőrzés és a fegyelem szempontjából létfontosságú, azt is fel kell ismerniük, hogy egy olyan szovjet típusú törvény megalkotása, amely arra kötelezi az embereket, hogy olyan dolgokat tegyenek meg, amelyeket esetleg nem tudnak megtenni anélkül, hogy meghalnának, egyben gyors módja annak, hogy kérdéseket vessen fel az ukrán társadalomba vetett bizalmukat illetően. Ez a bizalom különösen akkor fontos, ha a csapatok nem rendelkeznek megfelelő erőforrásokkal a harchoz. Ugyanilyen veszélyes, ha megpróbáljuk meggyőzni a társadalmat és a katonákat is, hogy minden rendben van. A jelenlegi irányelvek és vezetői tevékenységek azt sugallják, hogy a vezetés egyes részei és a frontvonal között gyenge a kommunikáció, illetve olyan törések vannak, amelyek komoly politikai vitát eredményeznek.

2023 – ideje legyőzhetetlenné tenni a szárazföldi csapatokat

A szárazföldi erők alapjaként két dologra van szükség: a közvetlen támogatást végző tüzérségre (és aknavetőkre), valamint a megfelelően kiképzett és felszerelt gyalogságra. Az első erősen a nemzetközi közösségtől függ. Még korlátozott mennyiségű, új nehézfelszerelés mellett is javítható a második, ha a politika erősebben összpontosít a katona kulcsfontosságú képességeinek a fejlesztésére.

Oroszország és különösen a Wagner-csoport jelenlegi harcai és a harcászati módok változásai aggasztók, mert közvetlenül az ukrán gyalogság gyengeségeire játszanak, amikor a tömeges támadásokat eröltetik. Ezt használta korábban Oroszország a második világháborúban, amikor lerohanta Berlint, és hatalmas számú orosz katonát áldozott fel. Újra ezt fogják tenni. Az ukrán gyalogsági erők harci erejét sürgősen meg kell erősíteni, mielőtt újabb orosz mozgósítási hullám következik be. Az ukrán gyalogságot megfelelően fel kell szerelni az ilyen jellegű háború megvívásához. A csapatokat el kell látni sok drónnal, rádióval és internettel, minden katonát éjjellátó készülékkel, a szakaszokat 60 mm-es aknavetővel, gránátokkal és gránátvetőkkel, minden zászlóaljtal egy teljes 81/82 mm-es aknavetőtüeggel, rövid hatótávolságú rakétákkal, egyenruhával és biztonsági felszerelésekkel, és természetesen sokkal több kézi lőfegyverrel. Mindezt Ukrajnának belül kell kezelnie és megszerveznie, sürgős nemzeti szintű ipari termeléssel és beszerzéssel. A gyalogság megfelelő harci felszerelését

nem szabad csak az önkéntesekre és a nemzetközi közösségre bízni, mert a követelmények így soha nem fognak teljesülni. Ukrajnán belül lehet nagyüzemi ipari termelést létrehozni, ahogy más, hasonló helyzetben lévő országoknak hasonló körülmények között ez sikerült a történelem során.

Öld meg a bürokráciát

Politikai döntésre van szükség ahhoz, hogy a jelenlegi katonai rendszer ne működjön a szovjet stílusú dokumentumokkal, szabályokkal és előírásokkal. Ez közvetlen és sürgős vezetési kérdés, a késedelem szükségtelen haláleseteket okoz. A főbb dokumentumokat át kell írni a háborúban történő alkalmazásra, és azonnal új törvényt kell elfogadni, amelynek kulcs-eleme „az életmentés érdekében történő megfelelő cselekvés kritikus felelőssége a papírra nyomott szabályok betartása helyett”. Ennek kötelezőnek kell lennie minden kormánytag és a fegyveres erők számára. Az ellenőrzésnek a szabályok be nem tartása esetén a hatékonyság, valamint a válaszadás gyorsaságának és pontosságának javítására kell irányulnia. Ez az érv nem új. A hadsereg jobb működésével kapcsolatos munka nagy részét Zabrodskij tábornok végezte a védelmi bizottsági üléseken a koronavírus-járvány előtt. Sajnos ezt a munkát, akárcsak a katonai rendőrség és a megfelelőbb katonai jogi támogatás létrehozását, a parlamenti vezetők félretették.

Egy tipikus eset, amikor külföldről vásároltak drónokat. Aláírásra van szükségük ahhoz, hogy a védelmi minisztériumtól az őket megvásárló egységhez kiadják ezeket. Ezt négy hétig nem tették meg. Ez a késés azt jelenti, hogy katonák halnak meg a drónok hiányában. Irányelvre van szükség ahhoz, hogy az ilyen tevékenységeket legfeljebb 12 óras átfutási időre gyorsítsák fel.

Képzés és oktatás

A kiképzési elvek fejlesztése a hadsereg számára idén a legfontosabb feladat. A katona harc-készségét és minél több élet megmentését csak megfelelő és erősen célzott képzéssel lehet fejleszteni minden szinten, a katonától a tábornokig. A képzésnek folyamatosnak kell lennie, és minden lehetőséget ki kell használni az egyének és a csapatok fejlesztésére. Nem tévhit, hogy a legjobb kiképzés a háború, ugyanakkor ez hatalmas veszteségekkel jár. Elveszítjük a leendő parancsnokokat és a harcok győzteseit, és katonáink megsebesülnek és elesnek, a harci szellem megcsappan, a felszerelés odatesz, és a létfontosságú társadalmi kohézió széteshet. Politikailag is megosztó, mert úgy tűnik, hogy a vezetés nem törődik azokkal az emberekkel, akiket háborúba küldenek. Ez az elutasító hozzáállás nem egészséges, és annak a politikának kellene érvényesülnie, hogy soha senki se induljon harcba a feladatához szükséges képzés nélkül.

A frontvonalban levont tanulságok létfontosságúak, ezeket minden katonának és oktatónak tovább kell adnia. Az irányelvnek olyannak kell lennie, hogy a hadsereg parancsnokságán található kiképzési csoportfőnökségen napi szinten kell ezt figyelni, és sürgős figyelmeztetést kell küldeni az összes dandárnak, ha a taktika sikeresen változik valamelyik oldalon. Az irányelvnek azt is kell tartalmaznia, hogy az ilyen figyelmeztetés megváltoztassa az egységek felszerelési követelményeit, ilyenkor 24 órán belül sürgős beszerzést kell kezdeményezni. Az oktatás nem azt jelenti, hogy a katonákat ehhez mindig ki kell vonni a frontvonalból. A képzés fejleszthető és lebonyolítható normál közösségi médiaeszközök és alkalmazások segítségével, amelyek hatalmas kapacitással rendelkeznek. Az oroszok már így csinálják.

A képzési politika egyik alapvető területe, amely sürgős intézkedést igényel, az az igény, hogy a csapatokat részesítsék kötelékképzésben. A nagyobb NATO-országokban rendszeres a kötelékképzés zászlóalj- és dandárszinten, a nagyobb gyakorlatokon pedig akár hadosztályszinten is. Ha az új felszerelést hatékonyan akarjuk használni, akkor a manőver-hadviselést megfelelően kell gyakorolni. A harceljárások, a fizikai felderítés, a vezetés, a menet közbeni tűztámogatás és a kommunikációs folyamatok kemény gyakorlást igényelnek fentről lefelé és vissza. Enélkül az új harceszközök használatának értéke szuboptimális lesz, és talán még kárba is vesznek.

Az ukrán gyalogos katonák alapkiképzése ma korlátozott, és jóval elmarad attól, amit bármely nyugati ország jelenleg nyújt. Sokkal kevesebb, mint amit a korábbi, kevésbé kifinomult háborúkban a katonák kaptak. Újra kell gondolni azt, hogy meddig és mit tanítanak, és a kurzusokat hosszabbá, átfogóbbá és keményebbé kell tenni. Ehhez nemzetközi támogatást kell kérni. A legjobb dandárparancsnokokat is teljes mértékben be kell vonni azáltal, hogy elmondják, mi hiányzik a csapataiknál. Egy új irányelvnek kell meghatároznia, hogy milyen készségekre van szükségük a katonának.

A katonák alapkiképzésének tartalmaznia kell az összes gyalogsági fegyver kezelését, a személyes harci fegyelmet, a harcászati gyakorlatokat minden harci forgatókönyvhöz egészen szakaszszintig, városban és terepen, gyalogosan és járműveken, az aknák ismeretét, a vezetési folyamat megtanulását és gyakorlását, a kommunikációt és a harci elsősegélynyújtást. Az éjszakai harcra történő felkészítés létfontosságú. Az a felvetés, hogy nincs elég idő, matematikai nonszensz – egyszerűen toborozzák a katonákat korábban, hogy hosszabb kurzusaik legyenek. Jobban képzett katonákkal kevesebb lesz a haláleset.

Szintén fontolóra kell venni azt a lehetőséget, hogy mobil kiképzőbázisokat hozzanak létre, amelyek a front közelében vannak, hogy harc közben frissítsék a csapatok tudását a legújabb tanulságok figyelembevételével. Néhány dandár létrehozta saját kiképzőegységét, de legalább minden dandárnak és zászlóaljnak szüksége van egy kiképzőtisztre és egy kis támogatócsapatra. Itt lehetőség nyílik olyanok alkalmazására, akik megsebesültek, és nem tudnak harcolni.

Most káosz uralkodik a kiképzés terén, ami a régi szovjet rendszer, a NATO-tapasztalatok és az improvizáció keverékéből áll. Ezenkívül sok szakaszt őrmesterek, sőt néha a legjobb közlegények vezetnek, akik nincsenek felkészülve erre az összetett parancsnoki szerepre. Ezeket a parancsnokokat megfelelően ki kell képezni. Ha nem távolíthatók el a frontról rövid kurzusokra, akkor a doktrínát és a harcászatot online kell oktatni, hogy nyugodt pillanatokban tudjanak tanulni. Ukrajnának egységes katonai tanintézetekre, egységes szemléletű tanárookra, oktatókra és képzésre van szüksége a tisztek kiképzéséhez. Ez azért szükséges, hogy minden szakasz-, század- és zászlóaljparancsnok ugyanazt a katonai nyelvet beszélje, és ugyanúgy cselekedjen.

Ez a háború teljesen új gondolkodást igényel. A főiskolákon azonban ugyanaz a régi gondolkodásmód érvényesül. Az oktatásnak a kurzusok és az oktatók megváltoztatására kell irányulnia. A védelmi rendszer hosszú távú működése szempontjából létfontosságúak az új rövid, intenzív tanfolyamok, például a honvédelem hangsúlyozása, a harc új módjai, az informatika harci alkalmazással fejlesztése, valamint a társadalom sikeres integrálása a hadseregbe. Ehhez törvénymódosításra van szükség, mivel az oktatókra vonatkozó jelenlegi katonai oktatási törvények célja a békebeli *status quo* fenntartása.

Egy kis kiegészítés a képzési megjegyzésekhez. A kemény fizikai erőnlét létfontosságú a harcoló katonák számára. A fitness javítja a túlélési esélyeket, mivel jobban és gyorsabban tudnak mozogni a harctéren.

Változások a humánerőforrás rendszerében

Civilek alkalmazása

A szerző azt javasolja, hogy legyen most prioritás, hogy minden olyan katonát, aki nem végez frontvonal feladatokat, civilekkel helyettesítsék, illetve hasonló (vagy jobb) képességekkel rendelkező önkéntes tartalékosokat alkalmazzanak. Ez magában foglalja a humánerőforrás-kezelést, a toborzást, a hírszerzést, a logisztikát, a tervezést, a pénzügyi tervezést és sok más területet. Ez a politika számtalan tisztet és katonát szabadíthat fel, akiket harci és kiképzési beosztásokban lehet alkalmazni. Ehhez a cselekvéshez fantáziára és jobb humánerőforrás-gazdálkodásra van szükség.

A vezetők kiválasztása

A parancsnokok kiválasztása vitathatatlanul a legfontosabb emberi tényező minden háborúban. Ritka az igazi parancsnok, akinek vezetői képessége, intelligenciája, feddhetetlensége, fizikai és erkölcsi bátorsága mellett szerencséje is van.

A parancsnokoknak és az állománynak minden szinten legfontosabb feladata, hogy azonosítsák azokat a tiszteket és potenciális tiszteket, akik kevés veszteséggel tudnak harci eredményt elérni. Most olyan hozzáállásra van szükség, amely a szolgálati úton keresztül olyan folyamatot eredményez, amely azonosítja a potenciális előléptetésre szánt parancsnokokat és azokat, akik nem alkalmasak a parancsnokságra. Ez utóbbiakat el kell távolítani és le kell cserélni, mielőtt nagyobb kárt okoznának.

Beszerezés

2022. február 24. óta talán a legnagyobb tanulság, hogy a beszerzés és az ukrán hadseregeknek nyújtott ipari segítségnyújtás Ukrajnán belül nem az optimális szinten működik. Teljesen át kell gondolni a beszerzési és ipari támogatási politikát. A jelenlegi rendszer még mindig a szovjet gyakorlatot alkalmazza és fantáziátlan gondolkodású. A szerző a döntéshozók figyelmébe ajánlja az Egyesült Királyság által az első világháborúban alkalmazott módszereket, amikor Lloyd George azt a feladatot kapta, hogy támogassa a mostani ukránnál is nagyobb hadsereget. A háború miatt új ellátási minisztériumot hoztak létre, amelyet egy magas rangú miniszter vezetett, és a kor legjobb szakembereiből állt. A szükséglet minden aspektusa nyílt végű, fix áras szerződésekkkel (beépített fix szintű haszonnal) vásároltak vagy tárgyaltak. Az ipart hagyták, hogy azt csinálja, amit a legjobban tud, termeljen. Meg kell határozni, milyen törvények, szabályok, rendeletek és gyakorlatok változtathatók a hatékonyság és az eredményesség növelése érdekében. Felvetődik, hogy a háborús beszerzések megszervezését az alapelvektől újra kell gondolni.

Jelenleg a védelmi fegyverek beszerzését is gátolja az Ukroboronprom monopolisztikus hatalma. A vállalatok konglomerátuma fájdalmasan lassúnak bizonyult ahhoz, hogy teljesítse, amire szükség van. Az Ukroboronpromon keresztül végzett munka fegyverek és lőszer gyártása és beszerzése terén láthatóan a követelmények teljesítésének nem a leghatékonyabb vagy legeredményesebb módja. Nyitottabb és közvetlenebb kapcsolatokra van szükség az ukrán és a nemzetközi védelmi vállalatokkal. Ehhez a mostaninál sokkal irányítottabb kormányzati tevékenységre van szükség.

Drónok

A drónok az ukrán háború legfontosabb eszközei. Ugyanolyan értékkel kell kezelni őket a harc minden szintjén, mint például minden katona egyéni fegyverét. Komoly iparpolitikára

van szükség mind a megfigyelő, mind a támadó drónok ellátása terén, ahogy a legtöbb nyugati országban a tüzérségi löszerek esetében. A Vezérkar most dróntámadásokat indító alakulatokat állít fel a haderő számára.

Továbbra is komoly szükség van ezeknek az egységeknek a bevetési irányelveire, amelyek tükrözik a harci valóságot. A drónok ma már létfontosságú eszközök, de vannak korlátjaik. Hatékonyan kell őket használni nem csak a célpontok megsemmisítésére és a sikeres műveletek elősegítésére. Amennyiben a drónokat központilag irányítják, és nem a dandárok alárendeltségében, komoly esély van arra, hogy ezt a drága erőforrást a látható ellenség megölésére használják, és nem csak a lényeges célpontok ellen.

Továbbra is vitathatatlan tény, hogy csak a katonák tudnak területet birtokba venni és megtartani, a drónok nem, azok csupán a parancsnok eszközei a harcban. Ezért a drónirányító alakulatoknak mindig a dandár- vagy zászlóaljparancsnokok parancsnoksága alatt kell állniuk, és terveiket támogatniuk, nem pedig fordítva.

A drónok sem egyformák. Minden parancsnoki szintnek megfelelő képességű drónokra van szüksége a végrehajtandó feladatokhoz. Ez azt jelenti, hogy tisztán kell ismerni az eszközök képességeit és a harc minden szintjén szükséges számát, hogy a megfelelő drónokat vásárolják meg. Amennyiben harcászati szinten hiány van megfelelő drónokból, akkor fennáll a veszélye annak, hogy stratégiai drónokat kell használni az alacsony szintű harcászati célok elpusztításához. Ez katonai és gazdasági szempontból is rendkívüli pazarlás. Döntésre van szükség egy, a Védelmi Minisztériumtól független szervezet felállításához, amely a legátfogóbb megértéssel rendelkezik a védelmi szükségletekről és problémákról.

A drónhadviselés ismereteinek és képzésének tartalmaznia kell a drónok elleni hadviselést és a pilóták biztonsági intézkedéseivel kapcsolatos technikai támogatási képzést is. Jelenleg a drónok harcban történő sikeres alkalmazásához szükséges tudás, készségek és felszerelések még mindig szét vannak szórva a hadseregben.

Egészségügyi biztosítás

A teljes katonai egészségügyi rendszernek jelentős hiányosságai vannak. Az egészségügyet alapvetően túlterhelték a kihívások. A kihívásokat tükrözi a katonák korlátozott és koordinálatlan kiképzése a harctéri egészségügyi ellátás kapcsán, valamint a súlyosan sérültek vagy akár az alapvető orvosi gyógyszerekre szoruló támogatására és finanszírozására irányuló nemzeti szintű hibás hozzáállás. Egyetlen beteg vagy sérült katonának sem szabadna aggódnia amiatt, hogy milyen szintű támogatást kap a harctéren, a kórházba szállítás során, a kórházban vagy a gyógyulás után. Ennek a támogatásnak a mentális betegségekre is ki kell terjednie, és a 8271. törvény kockáztatja, hogy az elmebetegek bűnözővé váljanak, ugyanúgy, mint az első világháborúban. Erős nemzeti szintű egészségügyi támogatási politikára van szükség, amelyet az Egészségügyi Minisztérium irányít. A katonaozvlást gyógyításra és cselekvésre kell redukálni, nem pedig vezetésre. A nemzeti egészségügyi rendszernek teljes mértékben a háborús támogatásra kell összpontosítania, egészen addig, amíg a konfliktus hatásai érezhetők.

Család- és érdekvédelmi tiszték

Minden katonai szervezetnek szüksége van egy hivatalos család- és érdekvédelmi tisztre és csapatra. Ez fontos szakpolitikai követelmény a társadalom jövőbeli szükségletei szempontjából, és ahogy a háború előrehalad, törvénymódosításra van szükség. Az érdekvédelmi tiszt lehet hivatásos, nyugdíjas katona vagy akár civil önkéntes. Feladatuk, hogy formális érintkezési pontot jelentsenek az alakulat, a családok, a kormány, az ukrán hadsereg, az ön-

kormányzat és az egészségügyi rendszer között. Fontos, hogy minden egységben legyen egy tiszt, aki távol van a harcstérről, és aki el tudja készíteni a családok számára a szükséges dokumentumokat, ha egy katona meghal vagy súlyosan megsebesül. A traumát követő kritikus hetek létfontosságúak ahhoz, hogy a család azonnali segélyhez és pénzügyi támogatáshoz, különösen erkölcsi támogatáshoz jusson.

A csapatot a laktanyában vagy (ha a laktanya nem biztonságos) a helyi önkormányzati hivatalban kell elhelyezni. A tiszt az egységparancsnokok hivatalos és jogi képviselője az ott-honi bázison, neki és csapatának kell képviselnie és támogatnia az egységet és családjaikat, és jogi felhatalmazást kell kapnia arra, hogy minősített vagy érzékeny információkat kezeljen.

Logisztikai rendszer

A jelenlegi logisztikai rendszer (bármilyen rendszerről van szó) erősen központosított, nem optimális és működése akadózó. Az ellátás számos területén – mint például a külföldi felszerelések csapatokhoz történő szállítása – elképesztő minőségű. Más esetekben – mint például a katonák személyi felszerelése, az egészségügyi ellátás vagy a járművek karbantartása – még mindig a régi szovjet módszereket követik. A jelenlegi rendszer a lehető legtávolabb van a NATO-szabványtól. Folyamatos reformra van szüksége, amely koherens és „minden követelményben közös” irányelveken alapul. A valóság az, hogy a logisztikai rendszert az alapelvektől kezdve újra kell gondolni. A kulcsfontosságú ellátási területnek egyszerűnek és földrajzi alapúnak kell lennie, nem pedig olyanoknak, hogy most az élelmiszer-ellátók ide-oda járják az országot. A karbantartást és a javítást a harci terület közelében kell elvégezni, nem pedig Lengyelországban.

A logisztikai biztosítás fő feladatai:

- Egészségügyi ellátás és evakuálás.
- A csapatok harci készleteinek élelmiszerrel, üzemanyaggal, lőszerrel, akkumulátorokkal, járműalkatrészekkel és drónokkal történő ellátása.
- Minden típusú személyi felszerelés (informatikai regisztrációval, papír nélkül) biztosítása.
- A cseréhez és a javításhoz szükséges műszaki berendezésekhez, például telefonokhoz, számítógépekhez és rádiókhoz történő anyagellátás.
- Minden kerekes és páncélozott jármű karbantartása, javítása motorcseréig és kisebb karosszériajavításokig.
- Technikai berendezések, például fegyverirányzékok, drónok, rádiók stb. pótlása.

Amennyiben nem születik meg minden egyes dandár számára a jövőben érkező külföldi felszerelések logisztikai eljárásrendje, akkor problémák lesznek.

Következtetés

Az ország és a fegyveres erők nem lehetnek a jelenlegi védelmi rendszer rabszolgái. Ez a védelmi rendszer gyorsan bővült, hogy szembeszálljon Oroszországgal, és vannak problémái. A védelempolitika, a rendszer és a szervezet nem alkalmas erre a jelenlegi háborúra, ha az sokáig elhúzódik. A védelmi erők jelenlegi elképesztő harca sokkal inkább támaszkodik az ukrán nép jellemére és bátorságára, mint a megfelelő védelmi irányításra és szervezettségre, vagy a progresszív és folyamatos kiképzésre, illetve a hadműveletek során szerzett tapasztalatokra és készségekre.

Hosszú távon túl drága lesz Ukrajna számára a nép bátorságára történő alapozás. Jobb elemezni a leggyengébb védelmi területeket, és javítani az irányelveket, törvényeket,

rendszereket és szervezeteket. Most egy új megközelítésre van szükség, amely értékeli az életet és meghatározza, hogyan lehet a szűkös nemzeti erőforrásokat maximálisan kihasználni jobb stratégiák és harcászati eljárások révén.

VÉDELEM LAKOTT TERÜLETEN (AZ AMERIKAI HADSEREG ELVEI SZERINT)

A TANULMÁNY SZERZŐJÉRŐL: V. Vepreckij ezredes, a hadtudomány kandidátusa, egyetemi docens; Je. Liszenko őrnagy.

FORRÁS: V. Vepreckij – Je. Liszenko: Oborona v urbanyizirovannom rajone (po vzgljadam komandovanyija armiji SzSA). Military-portal.ru, 30. 01. 2023. <http://milportal.ru/oborona-v-urbanizirovannom-rajone-po-vzglyadam-komandovaniya-armii-ssha/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 15.)

A szerzők tanulmányukban az amerikai szárazföldi haderő FM 3-06 MOUT (Military Operations on Urbanized Terrain – Katonai műveletek lakott területen) szabályzatában foglaltak szerint mutatják be az ilyen környezetben folytatott védelem sajátosságait.

Az első csecsen háború harccselekményeinek elemzése, valamint a Szíriában és Ukrajnában végrehajtott különleges katonai műveletek azt sugallják, hogy modern körülmények között a lakott területeken egyre jelentősebb a fegyveres konfrontáció lehetősége. A városok (települések) közötti területeket arra használják fel, hogy a szemben álló felek előnyösebb pozíciókat foglaljanak el a további harctevékenységekhez. Ezt a következő tényezők teszik lehetővé: először is a felderítéshez és a megfigyeléshez kapcsolódó technikai eszközök, különös tekintettel a pilóta nélküli légi járművek és hőkamerák képességeinek megnövekedése; másodsor a nagy pontosságú tűzfegyverek fejlesztése és manőverezhetőségük növelése, a „tüzelj és válts pozíciót” elvén alapuló tevékenységek; harmadrészt a városi viszonyok elrejtik a védekező csapatok manővereit, lehetővé teszik számukra a levegő, a föld és a föld alatti tér használatát, ezzel bizonyos nehézségeket okozva a támadó aleggységeknek.

A városi körülmények között védekező aleggységek, katonai egységek túlélőképességét nagymértékben megnöveli az álcázás, az erődítés, a hamis és a megtévesztő akciók, valamint a védők építményekben és épületeken belüli elhelyezésének kényelmesebb feltételei. A városok védelmét célszerűtlennek tartják, ha nem állnak rendelkezésre elegendő erők és eszközök a megtartásukra, vagy ha a körülöttük lévő terep lehetővé teszi a támadó erők számára, hogy átkaroló manővereket hajtsanak végre.

A szabályzatban a „katonai műveletek városi és lakott területen” kifejezés az olyan összefegyvernemi fegyveres harcra vonatkozik a mesterségesen felállított, építményekkel telített, bonyolult terepen, amelyek meglete jelentős hatással van a parancsnokok adott feltételek mellett elfogadható döntéseinek megválasztására. A modern városok különböző konfigurációkkal és egyedi jellemzőkkel rendelkeznek, amelyek közé tartozik a többszintes épületek sűrűsége; sugárzási, vegyi és biológiai szempontból veszélyes létesítmények, bonyolult műszaki építmények és a föld alatti közművek meglete; a város és a külvárosok összeolvadása, valamint a nagy ipari területek. Ezeknek a jellemzőknek a helyes értékelése lehetővé teszi a védők képességeinek a lehető legpontosabb meghatározását a védelem előkészítésében és megvívásában.

A jól előkészített védelem egy városban (lakott területen) jelentősen befolyásolhatja a harc lefolyását és kimenetelét, mivel a település számos előnnyel rendelkezik a védekező erők számára. Például minden épület és minden negyed potenciális erődítmény lesz, és megbízható menedéket nyújt a csapatoknak. Úgy tartják, hogy még a sebtében védekezésre felkészített városok is meglehetősen stabil védelmi csomópontok és területek lehetnek. Elvesztésük a védelem stabilitásának gyengüléséhez vezethet nemcsak harcászati, hanem hadműveleti szinten is. A város (település) védelme során minden épület a védelmi terepszakaszok rendszerébe kerül, külön csomópontként, területként vagy erődként védhető, míg a harcselekmények többdimenziós harctérben hajthatók végre, beleértve a levegőt, a föld feletti, a föld alatti és földfelszíni zónákat.

Egy város (település) védelméhez meghatározzák az erők és eszközök összetételét, amelyhez konkrét feladatot jelölnek ki, meghatározzák a védelemre történő felkészülés sorrendjét, a városon kívüli védő alegységek biztosításának és támogatásának rendjét. Általános szabály, hogy egy város védelméhez egy dandárnak 8 km széles és 5 km mély védősávot határoznak meg. Az ezred 6 km széles és 4-5 km mély védőkörletet, a zászlóalj általában egy vagy több blokkot vagy egy kistelepülést véd, a század egy blokkot vagy több épületet, a szakasz pedig egy vagy két épületet. A védelem szélessége és mélysége egyaránt 2-3-szor kisebb lehet, mint normál körülmények között. Ez azt jelenti, hogy a védelmi szélesség kilométerenkénti erő- és eszközsűrűsége 2-3-szor nagyobb lehet az átlagosnál.

A városban a védelmet a fő szabály szerint teljes mélységében ki kell építeni, ezért a vegyes harcrendben működő magasabbegységeket, egységeket, alegységeket más fegyvernemekkel is támogathatják. A fontos objektumok, amelyek megtartásától a védelem szilárdsága függ, statikus védelemre készülnek. A köztük lévő rések és a nyitott szárnyak – erők és eszközök hiányában – manőverező védelemre készülnek. Ilyen körülmények között a védők képesek lesznek manőverező védelmi harcot megvívni a mélységben lépcsőzetesen létrehozott vonalakon, biztosítva a terep aláaknázását, valamint az aktív ellenlökéseket, ellentámadásokat a támadó alegységek szárnyába és hátába, ehhez a föld alatti infrastruktúrát is használva.

A védett település megközelítő útvonalain elhelyezkedő infrastrukturális létesítmények, természeti akadályok megfelelő erő és eszköz rendelkezésre állása esetén előretolt állások kialakítására is alkalmasak. Az egyes településeken található ipari létesítmények és lakóépületek akadályozzák az ellenség manőverét, és a megsemmisítésükre előkészített területekre kényszerítik őket, ami jelentősen növeli a védelem szilárdságát még az erők és eszközök hiánya esetén is.

Így egy Stryker páncélozott szállító harcjárművekkel rendelkező gépesített dandár védelmének harcrendi felépítése állhat erős támpontok és védelmi csomópontok rendszerének a valószínű támadási irányokban történő kiépítéséből, valamint a tűzrendszer és a védelem egyéb elemeinek létrehozásából, figyelembe véve a támadó csapatok felépítésének jellegét és annak a városnak a belső szerkezetét, ahol a védelmi harcot megvívják.

A város (település) védelme és megközelítései a következő elemeket tartalmazhatják: biztosítási öv, fő védelmi terület és hátsó védelmi terület.

A fedezőcsapatok általában a fő védelmi terület előtti megközelítési útvonalak mentén helyezkednek el. A fő védelmi területet védő alegységek a város kulcsfontosságú létesítményeinek megóvására összpontosítják erőfeszítéseiket, és a főutak mentén, illetve a velük szomszédos terepen helyezkednek el.

A szabályzat szerint a századtámpont szélessége 300–500 m. Városi jellegű településen 2-3 szintes, saját telek nélküli épületekkel, városi tömbökben 4-5 szintes épületekkel

400–600 m, falusias jellegű településeken 1-2 szintes nyaralóval beépített saját telkekkel 500–800 m, sokemeletes épületek területén (7-11 emelet) 500–900 m lehet.

Egy város (település) védelmének szélességét befolyásolhatja az erők és eszközök rendelkezésre állása, az alegység (egység) feladatának jellege, továbbá a belőhető területek nagysága a csomópontokban és a szárnyakon.

A védelem peremvonala a város szélén, az előrenyomuló csapatokkal szemben rendezhető be. A peremvonal ilyen elrendezése megakadályozza a támadó alegységek behatolását a városba és az épületek leple alatt történő csoportosulásukat.

Előfordulhat, hogy a peremvonalnak nincs világos vonalvezetése, így az előrenyomuló csapatok nem tudják koncentrálni a támogató eszközeik tüzeit. Amikor a védelem peremvonala a városon belül halad át, akkor az összes megközelítést és a külterületet fedező alegységek védik.

A védőkörleteket úgy készítik elő, hogy minden körkörösén látható és tűz alatt tartható legyen. Az itt elhelyezett alegységeket mind a peremvonal mentén, mind a mélységben telepítik. A védőkörlet úgy legyen berendezve, hogy biztosítsa a szomszédos alegységek peremvonala és szárnyai felé irányuló tüzelést, valamint a védőkörletek közötti tűzegyüttműködést. Az alegységek közötti sávhatárokat általában az utcák mentén és az utcai kereszteződésekben húzzák meg.

Az előzőek utalhatnak arra, hogy az első és a második állást védő városban a Strykerrel felszerelt dandár védelme két lépcsőben épülhet fel, ezenkívül előőrsöket és fedező alegységeket is kiküldenek. Az első állás védelmét a dandár két zászlóaljja, a második állását egy zászlóalj (tartalék) végzi.

Minden zászlóalj számára védőkörletet jelölnek ki sávhatárokkal, miközben a tartalékokat (második lépcsőket) általában olyan helyeken helyezik el, amelyek lehetővé teszik az erők és eszközök gyors előremozgását és manőverezését a védelmi harc során, hogy visszaverjék az ellenség előrenyomulását és a védők bekerítésére vagy blokkolására irányuló kísérleteket, valamint biztosítsák az ellenlökéseket, a szárnyak és a hát védelmét.

A Strykerrel felszerelt gépesített lövészzászlóalj harcrendje két lépcsőben épül fel: az első lépcsőben két gépesített lövészzászlóalj védekezik, egy század pedig tartalékban van, vagy a második lépcsőben véd.

Az elsőlépcsős gépesített lövészzászlóalj támpontot foglal és 2–4 háztömböt véd, általában az első lépcsőben két szakasz, míg a második lépcsőben, tartalékban egy szakasz véd. A védő alegységek között a dandár felderítő-zászlóaljja figyelőrendszert telepít.

A századok és a szakaszok egymástól kis távolságra helyezkedhetnek el, a kölcsönös tűztámogatás igénye alapján. A század aknavetőszakaszai, a hordozható páncéltörő rendszerek és a nehézfegyverzetű harcjárművek szakaszainak jelenléte megengedi, hogy a századok közötti térköz akár 500 m, a szakaszok között akár 200 m is lehet, a terület jellegétől függően.

A gépesített lövészzászlóaljok figyelő harcálláspontjai a peremvonalától 1,5-2 km-re rendszerint megerősített épületekben, annak alagsoraiban települnek. A törzsszázad aknavetőszakasza főként nyílt városi területeken, például tereken, parkokban és parkolóknak működhet. A törzsszázad felderítőszakasza a szárnyakon, az alegységek közötti térközökben lát el figyelési feladatokat, vagy a város (település) határában felderítőjárőrként tevékenykedhet.

A Stryker gépesített lövészdandár parancsnoki állásait és védő alegységeit az Avenger légvédelmi rakétarendszer ütegei védik az ellenség légi támadásától. A rakétaindítók általában párban működnek, a peremvonalától 2-3 km-es távolságra.

A tüzérsztyály tüzérségi műszeres felderítőszakasza a város feletti területen helyezkedik el, azzal a feladattal, hogy az AN/TPQ-53 radar segítségével a harcérintkezés vonalától

3-3,5 km távolságban észlelje a tüzelő aknavetőket, ezenkívül az AN/TPQ-54 radar látja el a tüzelő útegek helyzetének felderítését.

A felderítő-zászlóalj különleges felderítőszázadának erői és eszközei egy komplexumot képeznek, amely három alrendszerből áll: az elektronikai, a földi és a légi helyzet ellenőrzéséből, felügyeletéből. A földi alrendszer három AN/MLQ-40 Prophet állomást tartalmaz, mindegyik egy Hummer típusú terepjáró gépkocsira van felszerelve. A légi alrendszer négy RQ-7A Shadow 200 típusú harcászati pilóta nélküli repülőeszközt foglal magában, amelyek kiindulási pozícióit a peremvonalától legfeljebb 5 km távolságra helyezik el. Az elektronikai helyzetellenőrző alrendszer segítségével történik a légi és a földi alrendszerek feladatainak meghatározása és irányítása, valamint az azokból származó felderítési adatok gyűjtése, feldolgozása és előzetes értékelése. Ez biztosítja a felderítési információk cseréjét a dandár felderítőszervei között, ami lehetővé teszi az észlelt sugárzó objektumok adatainak valós idejű megjelenítését az egész város elektronikai helyzetképének kialakítása érdekében.

A páncéltörő fegyverek többnyire a város kevésbé lakott területein használhatók, és az utcák, körutak mélységében helyezhetők el. A páncéltörő tartalékok a külterületeken, szükség esetén a város mélyén, az utcai kereszteződések közelében, a síkátorokban és az udvarokban koncentrálódnak.

A tartalékok (második lépcsők) olyan helyeken helyezhetők el, ahonnan lehetséges a gyors előremozgás a védelem megerősítésére vagy ellenlökések végrehajtására. Az előrenyomuló csapatok átkaroló manőverének hatástalanítása, valamint a város megkerülésével és bekerítésével történő támadási kísérletek megzavarása érdekében erős mobil tartalékot lehet létrehozni, amely általában a városon kívül helyezkedik el. A harcrend egy ilyen elemének fő feladata az előrenyomuló csapatok támadásainak időben történő visszaverése, valamint a város bekerítésére vagy elzárására irányuló kísérletek hatástalanítása a támadó csapatok szárnyán vagy hátában végrehajtott ellenlökésekkel.

Valamelyik védelmi szektorba történő behatolás esetén a védekező egységek, alegységek erőfeszítései az előrenyomuló csapatok megsemmisítésére irányulnak. Amikor a betörő ellenséget az első lépcső alegységeinek erői nem tudják felszámolni, akkor a második lépcső alegységei előre megtervezett és előkészített rejtett útvonalakon mozognak előre az ellenlökésre kijelölt szétbontakozási terepszakaszig, hogy minden típusú fegyverből lött tűzzel ellenlökést indítsanak. A városban az ellenlökéseket kis erővel, összetartó irányokban célszerű végrehajtani.

A szárazföldi erők tevékenységével együtt figyelembe kell venni, hogy a csapatrepülő-erőket a városért folytatott küzdelem döntő elemének tekintik, és ez a város védelmében a siker egyik fő eszköze. A városi körülmények között a célok tűzpusztításában való részesedésük eléri a 65%-ot, és nagymértékben biztosítja a harc sikerét. A harci helikopterek többsége lehet az AH-64D Apache Longbow a csapásmérő felderítő-zászlóalj helikoptere, amely 16 félaktív lézeres vagy aktív radarvezérléssel rendelkező Hellfire levegő-föld irányított rakétával van felfegyverzve.

Az amerikai fegyveres erők FM 3-34 *A dandár-harccsoport műszaki műveletei* (Engineer Operations – Brigade Combat Team) című szabályzata meghatározza az aknatelepítés jellemzőit olyan városi területeken, ahol főleg kemény burkolatú utak vannak, ami nem teszi lehetővé az utcaszakaszok aknásítását a szántóföldi viszonyokra elfogadott szabályok szerint.

Így gyalogsági aknákat telepíthetők a gépesített lövészalegységek föld alatti és nyílt terepterületeken történő áthaladásának megakadályozására, és használhatók utcákon, tetőkön, épületekben, tereken és parkokban. A harckocsiaknak többszintes épületek közé, valamint

ipari területekre és közlekedési csomópontokra történő telepítése jelentős erőket és anyagi erőforrásokat igényel. Az aknamezők távtelepítése a támadó alegységek valószínű mozgási útvonalain, valamint a város külterületén a dandár műszaki zászlóaljának erőivel és eszközeivel, a tábori tüzérsgel és a csapatrepülőkkal együttműködve lehetséges.

A védelem szilárdsága az urbanizált területeken a következőktől függ: a védelem modern haditechnikai eszközökkel való bőséges ellátottságától; az erők és eszközök elhelyezésétől, nemcsak mélységben, hanem magasságban is; az erők és eszközök viszonylag nagy sűrűségétől; az erős tűzrendszer különféle akadályokkal történő kiegészítésétől (az összes elérhető irányban); az erős tartalékok létrehozásától, amelyek lehetővé teszik az előrenyomuló csapatok hátába és szárnyába mért csapásokat; a mélységi akadályrendszertől, kombinálva robbanó aknaakadályok alkalmazásával a védelem teljes mélységében.

A város védelmének gyenge oldalai a következők: nagyszámú rejtett megközelítési út és terület megléte, amelyeken nem lehet átlőni, s ez lehetővé teszi az ellenségnek a támpontok, erődök és az ellenállási terepszakaszok szárnyba és hátba támadását, ami megkönnyíti a védő erők feldarabolását, bekerítését és részenkénti megsemmisítését; a tartalékok és a tüzérsg elhelyezésének lehetősége egyszerűbb, mint a terepen, a beépítetlen területeken (parkokban, kertekben, stadionokban, parkolóknak stb.) történő elhelyezésük miatt; a föld alatti infrastruktúra megléte, amely lehetővé teszi az ellenség felderítő-alegysége számára, hogy titokban behatoljon a védelem mélységébe; a csapatok vezetésének és irányításának összetettsége annak decentralizációja miatt; végül az utánpótlás összetettsége.

A városban zajló védelmi harc megvívása a következő mozzanatokat foglalhatja magában.

A városhoz vezető utakon egyrészt lesállításokat lehet létesíteni, aknamezőket telepíteni, másrészt a város megközelítő útvonalain előretörő ellenség mozgását minden fegyver összefogott tüzével akadályozni.

A város közeli megközelítési útjain, erdős területen a felderítőerőkkel és -eszközökkel, az elektronikai harc eszközeivel, tűz és lesállítások segítségével a védők igyekeznek megzavarni a rohamcsoportok szervezett szétbontakozását és kijutását a város külterületére, és feltartják azokat.

Az ellenség blokkolása és további támadásának sikeres megakadályozása esetén a védők a páncéltörő eszközök tüzével, harckocsikkal, gyalogsági harcjárművekkel, kézi lőfegyverekkel, mesterlövésztűzzel, a csapatrepülők légicsapásaival támogatva visszaverik a támadókat, és a város peremének mentén megtartják védelmi állásaikat.

A védők városvédelmi tevékenységének lehetséges jellege magában foglalhatja a védőállások, támpontok makacs megtartását a fő védőkörleten belül, a védelmi körleten belüli manőverezéssel kombinálva.

Amennyiben az ellenség valamelyik irányban áttöri a védelmet, és lehetetlen az elfoglalt állások megtartása, a védők a föld alatti és az alagsori létesítményeket kihasználva igyekeznek visszahúzódní a védőkörlet mélységébe, ott az előkészített állásokat elfoglalni, tűzzel pusztítani a betörő ellenséget, majd a zászlóalj tartalékaival mért ellenlökéssel visszaállítani az eredeti helyzetet.

A fő védőkörletben a védők fő erőfeszítéseiket a támpontok, védelmi központok megtartására összpontosítják az „egy lépést sem hátra” elv alapján, minden rendelkezésre álló erőt és eszközt felhasználva a támadó csapatok tűzzel való megállítására. A tartalékok aktívan felhasználhatók a harcképességüket veszített alegységek pótlására és ellenlökések végrehajtására.

A rájuk bízott feladat teljesítésének fennakadása esetén a védőknek lehetőségük van a város (település) mélységébe visszavonulni az aknamezők, lesállítások, harckocsik, önjáró lövegek és mesterlövészek tűzfedezete mellett.

Súlyos veszteségek esetén a védők ugyancsak a védelem mélyére vonulhatnak, és a támadó csapatok útjába kerülő épületeket, építményeket felrobbantva igyekeznek a város kijárata felé haladni, míg a kijáratok folyosóit a meg nem támadott területeken védő erők biztosítják.

Egy város (település) védelmében tehát arra kell törekedni, hogy a védekező csapatok képesek legyenek sikeresen ellensúlyozni a támadó erők városfoglalási kísérleteit úgy, hogy a rendelkezésre álló erőkkel és eszközökkel a külső és a belső védelmi vonalak felhasználásával légi, földi, illetve föld alatti infrastruktúrák segítségével egyszerre és aktívan hajtanak végre különböző irányú harci feladatokat.

A HADIFINANSZÍROZÁS GAZDASÁGI ALAPJAI AZ ÓKORTÓL NAPJAINKIG

Az olvasó a kötet évszázadokon átívelő, Európa különböző államaihoz kapcsolódó tanulmányain keresztül ismerheti meg, hogy a különböző korok, az eltérő gazdasági súlyal rendelkező államok milyen módon biztosították hadseregük, illetve az egyes háborúk pénzügyi hátterét, milyen azonos, de mégis eltérő válaszokat adtak a felmerülő problémákra, és milyen hatással voltak a hadi vállalkozások a gazdaságra és annak szereplőire.

Szerkesztők: Pósán László,
Veszprémi László, Isaszegi János
Megjelenés éve: 2022
keménytáblás
432 oldal

7800 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Filler u. 14.) vásárolható meg.

Gál Csaba:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

A SZERZŐRŐL:

Gál Csaba ny. ezredes, katonai szakíró (ORCID: 0000-0003-3881-8054; MTMT: 10087274)

TAPASZTALATOK LEVONÁSA AZ UKRAJNAI HÁBORÚBÓL

Az ukrajnai háború rendkívüli lehetőséget biztosít az amerikai stratégiák és háborús tervezők számára, hogy tanulmányozhassák a jelenkor hagyományos hadviselését. Cikkében¹ Joshua Huminski amerikai elemző a témát vizsgálva kiemeli, hogy hasznos, ha az Amerikai Egyesült Államok tapasztalatokat gyűjt a háború történései alapján, ugyanakkor fennáll a veszélye annak, hogy túlságosan a Kelet-Európában zajló eseményekre hagyatkozik, amikor a világ más részein zajló küzdelem egészen másképp alakulhat. Az remélhető, hogy Ukrajna sikereinek és kudarcainak alapos megfigyelése során a nyugati hadseregek tanulni és alkalmazkodni fognak, hogy jobban felkészülhessenek a jövőbeli konfliktusokra. A megfigyelés és a tanulságok levonása az alkalmazkodás és az innováció szerves része.

Az Amerikai Egyesült Államok számára azonban a mechanikus megfigyelés és a tanulságok levonásának folyamata két kockázattal jár, amelyek szorosan összefüggenek a 21. század legsürgetőbb geopolitikai, katonai és biztonsági kihívásával – Kínával. Egyfelől fennáll annak a veszélye, hogy rossz leckéket tanul meg, és az Ukrajna sikereiből levont műveleti tanulságok nem teljesen alkalmazhatók egy Tajvan miatti indiai–csendes-óceáni konfliktusban. Másfelől nem az amerikai az egyetlen haderő, amely figyelemmel kíséri, mi történik Ukrajnában. Kína is figyeli Moszkva és Kijev tevékenységét, valamint Ukrajna nyugati támogatóinak sikereit és kudarcait – ami azt jelenti, hogy ha az Amerikai Egyesült Államok a csendes-óceáni térségben felhasználja a tanultakat, azzal az ukrajnai háború alapján felkészült kínai haderő ellenintézkedéseivel találkozhat.

AZ OROSZ HADERŐ RÉSZLEGES ÁTSZERVEZÉSE

Szergej Sojgu orosz védelmi miniszter még 2022 decemberében azt nyilatkozta, hogy az orosz fegyveres erők létszámát 1,5 millióra kell növelni, beleértve 695 ezer szerződéses katonát. Az orosz Védelmi Minisztérium folyóiratának júniusi számában megjelent cikkében Jevgenyij Burdinszkij vezérezredes, az orosz haderő vezérkari főnökének helyettese, mozgósítási főcsoportfőnök jelezte, hogy még 2023-ban felállítanak két hadsereget, egy hadtestet, az Azovi Haditengerészeti Körzetet, öt hadosztályt, 26 dandárt, valamint a Moszk-

¹ Joshua Huminski: The risks of learning the wrong lessons in Ukraine. *Breaking Defense*, 15. 05. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/05/the-risks-of-learning-the-wrong-lessons-in-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 29.)

megismerésének a jogát a Lockheed Martin vállalattól, így az monopóliummal rendelkezik felettük” – mondta Kendall.⁷

ROMÁNIA ABRAMS HARCKOCSIKAT VÁSÁROL

A román parlament alsóházának Védelmi, Közrendi és Nemzetbiztonsági Bizottsága jóváhagyta a Nemzetvédelmi Minisztérium kérését, vagyis engedélyezte 54 darab használt M1A2 SEPv3 változatú harcokosi beszerzését az Amerikai Egyesült Államoktól.⁸ A harcjárművek beszerzése a hozzájuk tartozó felszerelésekkel és szolgáltatásokkal együtt 1 milliárd euró körüli összeget tesz ki. A General Dynamics Land Systems által gyártott Abramseknek lehetővé kell tenniük a román szárazföldi erők számára, hogy lecseréljék néhány elavult szovjet harcokosjukat. Az Ukrajna elleni orosz támadást követően a román kormány felgyorsított számos beszerzést, köztük páncélozott harcjárművek, rakétarendszerek, hadihajók, 155 mm-es tarackok és az F-35 Lightning II vadászrepülőgépek vásárlását. A tervezett beszerzésnek köszönhetően Románia az Amerikai Egyesült Államokban gyártott harcokosi második üzemeltetője lehet Kelet-Európában, miután a lengyelek 2022 áprilisában mintegy 4,75 milliárd dollár értékű megállapodást írtak alá 250 darab ugyanilyen változatú Abrams harcokosi beszerzéséről, majd 2023 januárjában további 116 darab használt Abramset rendeltek 1,4 milliárd dollárért.

LENGYELORSZÁG FEJLESZTI LÉGTÉRELLENŐRZŐ KÉPESSÉGEIT

Mariusz Błaszczak lengyel védelmi miniszter bejelentette, hogy országa előrehaladott tárgyalásokat folytat Svédországgal korai előjelző repülőgépek vásárlásáról légierjük számára.⁹ Błaszczak nyilatkozata az Északi Csoport¹⁰ – egy biztonsággal foglalkozó szervezet – május 22-i ülése alkalmából hangzott el. A bejelentés után azonnal találgatások kezdődtek a repülőgépek számáról, típusáról, mígnem május 25-én Krzysztof Płatek alezredes, a lengyel Fegyverzeti Ügynökség szóvivője közölte, hogy egyelőre 2 darab, a Saab 340 típusú turbólégcsavaros repülőgép légtérellelőrző változatáról van szó.¹¹ A repülőgép törzse felett hosszában elhelyezett radar oldalirányban 120-120 fokos szögben képes észlelni hajókat, repülőgépeket és rakétákat 300-400 km távolsáig, 6000 m magasságban repülve. Płatek alezredes nem zárta ki azt, hogy Lengyelország a jövőben technológiailag fejlettebb előjelző repülőgépet is vásároljon. Ez pedig a GlobalEye, egy sugárhajtású repülőgép bázisán létrehozott korai előjelző és légtérellelőrző repülőgép lesz, szintén a Saab vállalat terméke. A lengyelek

⁷ Stephen Losey: US Air Force wants to avoid F-35 mistakes on sixth-gen fighter. Defense News, 22. 05. 2023. <https://www.defensenews.com/air/2023/05/22/us-air-force-wants-to-avoid-f-35-mistakes-on-sixth-gen-fighter/> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 29.)

⁸ Jaroslaw Adamowski: Romanian lawmakers vote to approve \$1.1 billion Abrams acquisition. Defense News, 17. 05. 2023. <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/05/17/romanian-lawmakers-vote-to-approve-11-billion-abrams-acquisition/> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 29.)

⁹ Jaroslaw Adamowski: Poland looks to buy early-warning aircraft from Sweden. Defense News, 23. 05. 2023. <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/05/23/poland-looks-to-buy-early-warning-aircraft-from-sweden/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

¹⁰ Tagjai: Dánia, az Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Hollandia, Izland, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Németország, Norvégia és Svédország.

¹¹ Bartosz Głowacki: Poland invests in early warning with 2 Swedish planes, eyes aerostats. Breaking Defense, 30. 05. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/05/poland-invests-in-early-warning-with-2-swedish-planes-eyes-aerostats/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

ezzel párhuzamosan vizsgálják annak lehetőségét, hogy rögzített aerosztátokon elhelyezett radarokkal oldják meg a légtérelenőrzést nagyobb távolságokra. A lengyel Fegyverkezési Ügynökség az Amerikai Egyesült Államokban működő négy ilyen rendszert tanulmányoz. A repülőgépekből és aerosztátókból álló rendszer létrehozása után a lengyel haderő képes lesz nagy távolságból észlelni az alacsonyan repülő, a földi radarállomások számára láthatatlan objektumokat, például a támadó robotrepülőgépeket és harci repülőgépeket. Ezt a tevékenységet jelenleg a NATO E-3A típusú repülőgépei végzik.

F-35 TÍPUSÚ REPÜLŐGÉPEK CSEHORSZÁG SZÁMÁRA

Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma hozzájárult ahhoz, hogy Csehország – igény esetén – beszerezhessen F-35 típusú repülőgépeket a szükséges kiegészítőkkel 5,62 milliárd USD értékben.¹² A végső összeg ennél várhatóan alacsonyabb lesz, függően a végső igényektől és a fizetési feltételektől. A cseh kormány 24 db F-35 és a típushoz tartozó fegyverzet, kiszolgáló berendezések, alkatrészek stb. beszerzése iránti igényét fogalmazta meg. Az amerikai külügyminisztérium értékelése szerint az üzlet megvalósulása nem fogja megváltoztatni a térségben tapasztalható katonai egyensúlyt. Csehország egy évvel korábban fejezte ki szándékát a 24 repülőgép megvásárlására, 2023 májusában pedig a két ország biztonsági szerződést is kötött.¹³ Amerikai részről a Lockheed Martin, a Raytheon és a Boeing vállalatok lesznek a fővállalkozók, a cseh fél pedig szokás szerint igényt tart a saját ipara bevonására is, annak mértékéről tárgyalások útján döntenek. A beszerzés részeként a cseh légierő többek között 25 db Pratt & Whitney F135-PW-100 hajtóművet, 70 db AIM-120C-8 korszerű közepes hatótávolságú levegő-levegő osztályú rakétát (AMRAAM14), 50 db AIM-9X Block II/II+ Sidewinder rakétát és 86 db GBU-53/B StormBreaker siklóbombát is kap.

A DÁN HADITENGERÉSZET TENGERALATTJÁRÓK BESZERZÉSÉT IS FONTOLGATJA

Dánia 2004-ben megvált tengeralattjáró-flottájától, viszont napjainkban egyes törvényhozóknak felvetődött a kérdés, hogy a haditengerészet beszerezzen-e ilyen eszközöket, vagy az ország továbbra is a „barátokkal” folytatott „szoros együttműködésre” hagyatkozzon.¹⁵ Dánia különleges stratégiai helyzetben van, hiszen az orosz haditengerészet Szentpétervárról vagy Kalinyingrádból indul minden hajójának át kell hajóznia a vizein, ha ki akar jutni az óceánokra. Michael Aastrup Jensen, a dán parlament Külpolitikai Bizottságának elnöke szerint ezért mélységben is meg kell erősíteni az ország védelmét. Az ukrajnai háború számos változást idézett elő Dánia védelmi helyzetében, ami érződött a 2022. júniusi népszavazás eredményében, amelynek következményeként az ország eltörölte az európai uniós biztonsági és katonai kérdésekből történő kimaradási szándékát. A védelmi kiadások

¹² Czech Republic – F-35 aircraft and munitions. DSCA, 29. 06. 2023. <https://www.dsca.mil/press-media/major-arms-sales/czech-republic-f-35-aircraft-and-munitions> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 02.)

¹³ Jonathan Lehrfeld: US State Dept. clears \$5.6 billion sale of F-35s for Czech Republic. Defense News, 30. 06. 2023. <https://www.defensenews.com/air/2023/06/30/us-state-dept-clears-56-billion-sale-of-f-35s-for-czech-republic/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 05.)

¹⁴ Advanced Medium Range Air-to-Air Missile.

¹⁵ Tim Martin: Denmark considering military submarines after almost 20 year gap: Danish lawmaker. Breaking Defense, 12. 06. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/06/denmark-considering-military-submarines-after-almost-20-year-gap-danish-lawmaker/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 17.)

növelésére irányuló erőfeszítések is jelentősek. „Az Ukrajna elleni invázió előtt GDP-nk körülbelül 1,35%-át költöttük védelemre, de idén elérjük a 2%-ot” – mondta Aastrup Jensen. „Ha a NATO és szövetségesei [a vilniusi csúcson] megállapodnak egy magasabb, 2,5 vagy 3%-os célban, akkor már kijelenthetjük, hogy ezt is a lehető leghamarabb elérjük.” Koppenhága a közelmúltban támogatta az F–16-os vadászrepülőgépek Kijevbe küldésének terveit. Aastrup Jensen elmondta, hogy amint az ősszel megkezdődik az F–35A típusú repülőgépek leszállítása, a feleslegessé váló F–16-osokat Ukrajnába küldhetik. Túl sokáig tartott, amíg a Biden-kormányzat engedélyezte ukrán pilóták kiképzését a típusra. „Az a szándékom, és úgy gondolom, széles parlamenti támogatással, hogy elkezdjük az F–16-osok személyi állományának a kiképzését, majd a repülőgépek leszállítását Ukrajnába” – tette hozzá Aastrup Jensen. „Az ukránok nagyon bátrak... de szükségük van légierőre.”

JELENTŐSEN NŐTT TÖRÖKORSZÁG HADIIPARI EXPORTJA

A megnövekedett kereslet és a folyamatos konfliktusok miatt a török védelmi ipar teljesítménye 2022-ben ugrásszerűen megnőtt, különösen a szárazföldi rendszerek és a pilóta nélküli repülőeszközök terén.¹⁶ Megemlítendő, hogy ukrán bejelentés szerint egy török cég gyárt épít Ukrajnában a Bayraktar TB2 drón gyártására. Çağlar Kurç, az Abdullah Gül Egyetem védelmi elemzője és professzora szerint a megnövekedett külföldi vásárlói igények kulcsfontosságú pillanatban jelentek meg Ankara számára, mert „[a] török védelmi ipar fenntarthatósága nagymértékben az exporttól függ. A török védelmi piac nem elég nagy ahhoz, hogy fenntartsa a növekvő ipart, különösen a Törökország által átélt gazdasági és pénzügyi válság idején”. A török védelmi ipar 12,2 milliárd dollár bevételt ért el 2022-ben, ami 20,05%-os növekedés 2021-hez képest. Bár a hazai védelmi megrendelések lényegében nem változtak, az exportból származó bevételek 36,32%-kal, 3,2 milliárdról 4,4 milliárd dollárra nőttek. Ezzel együtt a kutatás-fejlesztési beruházások terén 25,72%-os növekedés történt, az erre fordított összeg elérte a 2,1 milliárd dollárt. Törökország több területen is jó lehetőségeket talált az exportpiacon, például a páncélozott járműveket és a drónokat illetően. A török hadiipar új piacokat célt meg Afrikában, Délkelet-Ázsiában és Európában a jellemző közel-keleti, amerikai és európai vevők mellett. Az export 4,4 milliárd dolláros bevételének jelentősebb tételei: szárazföldi rendszerek – 835 millió; haditengerészeti eszközök – 561 millió; repülőeszközök – 546 millió; fegyverek, lőszer és rakéták – 535 millió; biztonsági eszközök – 65 millió; egyéb eszközök 457 millió dollár. A szárazföldi rendszerek értékesítése „könnyebb, mert alig vagy egyáltalán nem igényelnek infrastrukturális beruházást, [és] könnyen betaníthatók és használhatók”.

IRÁN BEMUTATTA ELSŐ HIPERSZONIKUS RAKÉTÁJÁT

Június 6-án Irán állami és katonai vezetőinek jelenlétében bemutatták az ország első hiperszonikus ballisztikus rakétájának a makettjét.¹⁷ Az állami média szerint a Fattah elnevezésű eszköz csúcsebessége eléri a hangsebesség 15-szeresét (5145 m/s), a hatótávolsága pedig

¹⁶ Agnes Helou: Turkish defense exports jump led by interest in land systems, drones: Report. Breaking Defense, 13. 07. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/07/turkish-defense-exports-jump-led-by-interest-in-land-systems-drones-report/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 17.)

¹⁷ Maziar Motamedi: Fattah: Iran unveils its first hypersonic missile. Al Jazeera, 06. 06. 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2023/6/6/fattah-iran-unveils-its-first-hypersonic-missile> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

1400 km. Az iráni Forradalmi Gárda (IRGC¹⁸) légierejének parancsnoka, Amir Ali Hajizadeh 2022 novemberében jelentette be, hogy dolgoznak egy hiperszonikus rakéta fejlesztésén, amelyet nem lehet megsemmisíteni egyetlen más rakétával sem, mivel repülési iránya és magassága változó, vagyis képes manőverezni. A Nyugat és Izrael többször is aggodalmát fejezte ki Irán rakétafejlesztése miatt. Izraeli szakértők szerint nem egyértelmű, hogy Iránnak valóban van-e az általa megadott paraméterekkel rendelkező repülőeszköze.¹⁹ Amos Yadlin, az izraeli katonai hírszerzés korábbi vezetője szerint a propagandacélokat szolgáló iráni katonai nyilatkozatokban szereplő adatok és az egyes eszközök valós képességei között óriási a szakadék. Nehéz elhinni, hogy az irániak leküzdötték azokat a problémákat, amelyekkel az amerikaiak még nem oldottak meg, és valószínű, hogy az irániak által használt „hiperszonikus”²⁰ kifejezés a sebességtartomány legalacsonyabb szintjére utal. Ráadásul ismert, hogy az irániak gyakran inkább lerövidítik a kutatási-fejlesztési folyamatokat, valamint a teljesítményt illetően propaganda- és stratégiai kommunikációs célok érdekében kompromisszumot kötnek. Ugyanakkor Tal Inbar szerint – aki már 25 éve követi több ország rakétafejlesztését – az iráni képek és videók „egy igazi hiperszonikus rakétát mutatnak be”. Megjegyzi, hogy a visszatérő egység rakétameghajtása innovatív megoldás, de a Fattahot egyben a „szegény ember rakétájának” is nevezi. Inbar 1998 óta soha nem tapasztalt dezinformációt vagy hazugságot a rakétákkal kapcsolatban. „A rakétáknál azt látjuk, amivel rendelkeznek, és nincs túlzás a hatótávolság és a sebesség terén.”

100 ÉVES A LÉGI UTÁNTÖLTÉS

A McConnell Légibázison (Wichita, Kansas) június 27-én ünnepelték az első sikeres légi utántöltés 100. évfordulóját.²¹ 1923. június 27-én San Diego egyik repülőteréről felszállva az amerikai szárazföldi erők két de Havilland DH-4B típusú kétfedeles repülőgépe mintegy 450 m magasságban, közel 200 km/h sebességgel repülve végrehajtotta a repülés történetének első légi utántöltését. Bár mindössze mintegy 280 liter tüzelőanyag került át egyik gépből a másikba, ez az úttörő lépés jelentősen kihatott a repülés jövőjére. Mindkét repülőgép kétüléses volt, és a 15 m hosszú gumitömlőt a hátsó ülésen utazók kezelték. A biztonság érdekében a tömlő mindkét végén manuálisan működtetett gyorsan záró szelep volt. Az első ilyen repülés csak 6 óra 38 percig tartott, mert a fogadó repülőgép motorja meghibásodott, így le kellett szállnia. 1923. augusztus 27–28-án két utántöltő repülőgéppel – így növelve a kísérlet sikerességének esélyét – sikerült az utántöltött repülőgéppel 37 óra 25 perc alatt egyhuzamban több mint 5000 km-t repülni egy kijelölt útvonalon, eközben 14 utántöltés hajtottak végre. Az 100. évforduló napján a McConnell Légibázison állomásozó 22. és 931. légi utántöltő wingek állományából KC-46A Pegasus és KC-135R Stratotanker repülőgépek előre meghirdetett útvonalakon számos város felett átrepülve két F-16 típusú vadászrepülőgép számára hajtottak végre légi utántöltéseket.²²

¹⁸ Islamic Revolutionary Guard Corps.

¹⁹ Seth J. Frantzman: Whether Iran's 'hypersonic' weapon is real or not, Israel has to plan to react: Experts. *Breaking Defense*, 19. 06. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/06/whether-irans-hypersonic-weapon-is-real-or-not-israel-has-to-plan-to-react-experts/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 19.)

²⁰ A hangsebesség ötszörösénél (Mach 5) gyorsabb repülőeszközöket nevezik hiperszonikusnak.

²¹ John Van Winkle: Air refueling turns 100 years old. *DVIDS*, 27. 08. 2023. <https://www.dvidshub.net/news/448076/air-refueling-turns-100-years-old> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 16.)

²² Air Refueling celebrates 100 years with flyovers. *McConnell Air Force Base*, 26. 06. 2023. <https://www.mccconnell.af.mil/News/Article/3439782/air-refueling-celebrates-100-years-with-flyovers/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 02.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adamowski, Jaroslaw: Poland looks to buy early-warning aircraft from Sweden. Defense News, 23. 05. 2023. <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/05/23/poland-looks-to-buy-early-warning-aircraft-from-sweden/>
- Adamowski, Jaroslaw: Romanian lawmakers vote to approve \$1.1 billion Abrams acquisition. Defense News, 17. 05. 2023. <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/05/17/romanian-lawmakers-vote-to-approve-11-billion-abrams-acquisition/>
- Air Refueling celebrates 100 years with flyovers. McConnell Air Force Base, 26. 06. 2023. <https://www.mccconnell.af.mil/News/Article/3439782/air-refueling-celebrates-100-years-with-flyovers/>
- Czech Republic – F-35 aircraft and munitions. DSCA, 29. 06. 2023. <https://www.dsca.mil/press-media/major-arms-sales/czech-republic-f-35-aircraft-and-munitions>
- Finnerty, Ryan: USAF officially opens bidding on sixth-gen fighter initiative. Flight Global, 18. 05. 2023. <https://www.flightglobal.com/fix-wing/usaf-officially-opens-bidding-on-sixth-gen-fighter-initiative/153362.article>
- Frantzman, Seth J.: Whether Iran’s ‘hypersonic’ weapon is real or not, Israel has to plan to react: Experts. Breaking Defense, 19. 06. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/06/whether-irans-hypersonic-weapon-is-real-or-not-israel-has-to-plan-to-act-experts/>
- Głowacki, Bartosz: Poland invests in early warning with 2 Swedish planes, eyes aerostats. Breaking Defense, 30. 05. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/05/poland-invests-in-early-warning-with-2-swedish-planes-eyes-aerostats/>
- Helou, Agnes: Turkish defense exports jump led by interest in land systems, drones: Report. Breaking Defense, 13. 07. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/07/turkish-defense-exports-jump-led-by-interest-in-land-systems-drones-report/>
- Huminski, Joshua: The risks of learning the wrong lessons in Ukraine. Breaking Defense, 15. 05. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/05/the-risks-of-learning-the-wrong-lessons-in-ukraine/>
- Lehrfeld, Jonathan: US State Dept. clears \$5.6 billion sale of F-35s for Czech Republic. Defense News, 30. 06. 2023. <https://www.defensenews.com/air/2023/06/30/us-state-dept-clears-56-billion-sale-of-f-35s-for-czech-republic/>
- Losey, Stephen: US Air Force wants to avoid F-35 mistakes on sixth-gen fighter. Defense News, 22. 05. 2023. <https://www.defensenews.com/air/2023/05/22/us-air-force-wants-to-avoid-f-35-mistakes-on-sixth-gen-fighter/>
- Martin, Tim: Denmark considering military submarines after almost 20 year gap: Danish lawmaker. Breaking Defense, 12. 06. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/06/denmark-considering-military-submarines-after-almost-20-year-gap-danish-lawmaker/>
- Motamedi, Maziar: Fattah: Iran unveils its first hypersonic missile. Al Jazeera, 06. 06. 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2023/6/6/fattah-iran-unveils-its-first-hypersonic-missile>
- Two Armies, 2 Military Districts, 31 Units to Be Formed in Russia in 2023 – General Staff. Sputnik, 02. 06. 2023. <https://sputnikglobe.com/20230602/two-armies-2-military-districts-31-units-to-be-formed-in-russia-in-2023---general-staff-1110850450.html>
- Van Winkle, John: Air refueling turns 100 years old. DVIDS, 27. 08. 2023. <https://www.dvidshub.net/news/448076/air-refueling-turns-100-years-old>

ABSTRACT

FOCUS

Lt. Col. Tibor András Fehér – Col. Imre Négyesi: *Military implications of digital malfeasances and the Russian model* 3

In their study, the authors outline a system for investigating digital malfeasances that is more complex than before and takes into account the protection aspects of citizens, the state and society at the same time. A paradigm shift in exercising pressure is briefly presented, allowing the readers to regard these digital malfeasances as both military and non-military soft operations. In the second part of the study, the digital protection model of the Russian state is presented as an example, including its exaggerations and reasons, which in itself can provide useful and up-to-date information.

Keywords: artificial intelligence, soft operations, digital sovereignty, digital ecosystem, Russia

About the authors:

Lieutenant-Colonel Tibor András Fehér, teaching assistant, Department of Information Technology, Faculty of Military Science and Officer Training, University of Public Service (ORCID: 0000-0002-8060-9056)
Colonel Imre Négyesi (PhD Habil), associate professor, Head of the Department of Information Technology, Faculty of Military Science and Officer Training, University of Public Service (ORCID: 0000-0003-1144-1912)

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Lt. Col. Géza Gémesi: *The role of volunteering in resistance to disinformation operations through the example of a group of the so-called Baltic Elves* 16

Information manipulation and the spread of disinformation have presented certain challenges to the Baltic States, especially since the Russian annexation of the Crimean Peninsula, part of Ukraine, which is in violation of international law, and since the outbreak of the Russo-Ukrainian war on 24th February 2022. However, voluntary organizations in the Baltic States play a key role in the struggle against disinformation. This article provides an overview of the role of volunteering in the Baltic region, in addition to state actors' measures taken against disinformation activities, and their impact on strengthening societal resilience. The study presents the activities carried out by the group of the Baltic Elves, the most important voluntary organization, such as fact-check, awareness-raising, and cooperation with other institutions. It highlights the results achieved, which support the prominent role of voluntary organizations combating disinformation operations. This model can be used to strengthen the resilience against this form of warfare in relation to other states as well.

Keywords: disinformation, Baltic States, voluntary organizations, societal resilience, information manipulation

About the author: Lt. Col. Géza Gémesi, PhD student (UPS Doctoral School of Military Science, ORCID: 0009-0006-6903-3937, MTMT: 10089255)

INTERNATIONAL

Eszter Zsófia Szenes: *Factors influencing decision-making in the foreign policy of Russia, related to the escalation of the Russo-Ukrainian conflict* 28

The Russo-Ukrainian conflict, having escalated on 24th February 2022, fundamentally questioned the rules of the international system of our time. Examining Russian decision-making related to this specific military aggression is essential for mapping the Kremlin's approach to foreign policy. This analysis can provide an opportunity to predict and proactively prevent potential future conflicts. With the use of SWOT analysis methodology, it analyses Russian decision-making, which can be evaluated as a novelty in the scientific field.

Keywords: Russo-Ukrainian war, Russian foreign policy, SWOT analysis

About the author: Eszter Zsófia Szenes is an MSc student in international security and defense policy at the University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training (however, she presented

the National Scientific Students' Associations Conference (OTDK) paper on which the article is based as a BA student in international studies at Pázmány Péter Catholic University) (ORCID: 0009-0008-5410-9403, MTMT: 10089435)

COMMAND, TRAINING

Gilles Clément: *Psychological and sociological issues of the selection of astronauts (2)* 46

Zoltán Bay's famous moon radar experiment marks the beginning of Hungarian space research and space activities, which have had a 75-year-long history by now. The capabilities of domestic research workshops, scientific institutes, and now even economic actors stand out internationally. It is in Hungary's strategic interest to preserve and develop the competences of its activities in outer space and to strengthen the country's positions. The government adopted Hungary's first space strategy in 2021. In line with the statements and objectives of this strategic document, the creation of an interdisciplinary knowledge platform has become crucial. Within the framework of the Hunor Program, currently eight candidates are being tested by the Hungarian Air Force at the Kecskemét Airbase. They were selected from among thousands of applicants, and one of them – following Bertalan Farkas – will be the second Hungarian to travel into space. In his three-part study, the author analyses the psychological and sociological aspects of the selection of astronauts.

Keywords: astronauts, selection, requirements, psychological profile

About the author: Gilles Clément, Professor Emeritus of Space Life Sciences at the International Space University (ISU), Strasbourg

Tamás Kun: *Appearance of military activities in social media and other communication applications* 58

With the appearance of social networks and the growth of their user base, a new platform was created in communications. Although they were originally invented for sharing private contents and keeping in touch with acquaintances, over the years they have grown into an industry and a medium of considerable influence. With the slow infiltration of political and military topics, the original concept faded into the background. In dependence on the content, the business profiles of such sites differ, but they are similar in the typical aspects of the communication channels. This article deals with the investigation of military activities published on social media, and based on the logic of information operations it presents the circumstances of the 2020 Nagorno-Karabakh war; the withdrawal from Afghanistan; the sabotage against the Nord Stream pipeline; and the leak of the Pentagon Papers, where social media and other means of communication were used in a targeted manner. During the events, the opportunities provided by social networking sites were used perfectly, the influence of public opinion and the shaping of narratives can be clearly observed.

Keywords: social media, psychological manipulation, information warfare, Gulf War, Nagorno-Karabakh War, Afghanistan War

About the author: Tamás Kun, doctoral student, Doctoral School on Safety and Security Sciences (ORCID: 0000-0002-6620-7157)

LOGISTICS

1st Lt. Ferenc Hegedűs: *Logistics support to distributed operations and the consequential opportunities for development of the military industry* 67

In the special literature on the concept of distributed operations, beyond the formulation of the basic requirements, there is little mention of logistical support, however, based on the lessons of the Russo-Ukrainian war, conclusions can be drawn about the logistical tasks at the combat level of the future. In this study, in addition to formulating the training tasks, the author presents the possible courses of development of the military industry and the international cooperation that enables their implementation, and – in the globalized economic situation typical of the international military industry – he examines the importance of regional cooperation by comparing the security of supply and profit maximization as well.

Keywords: distributed operations, light-infantry warfare, logistic support, military industry

About the author: 1st Lt. Ferenc Hegedűs, HDF Pál Kinizsi 30th Armoured Infantry Brigade, Logistics and Management Sub-Department, Management Department, acting head of department, student of the NKE Military Doctoral School (ORCID: 0000-0003-0447-2817, MTMT: 10080635)

MILITARY HISTORY

Col. (Ret.) Péter Mujzer – Col. László Ujházy: *Mission-oriented leadership during the deployment of the 11th Hungarian armour battalion on 27th July 1941*. 81

Human resources, including management, comprise the most important resource of organizations. History is a rich repository of examples when a smaller and less well-equipped force was able to triumph over a larger and better-equipped army, thanks to the former's better trained and more highly motivated human resources and professionally prepared leadership. These historical examples can mostly be linked to mission-oriented leadership. For the first time in a long time, the Hungarian Defence Forces has access to much greater financial resources than it had before, and there is also a political will to change the organizational culture and to return to and internalize the mission-oriented leadership philosophy, which had been applied with certain success before 1945. The study illustrates the effectiveness and practical implementation of this leadership approach in the past, with regard to Hungary, with an example taken from the operations of 1941 – the deployment of the Royal Hungarian 11th Tank Battalion on 27th July 1941.

Keywords: mission-oriented leadership, Royal Hungarian Defence Forces, operations in Ukraine in 1941, use of armoured personnel carriers

About the authors:

Col. (Ret.) Péter Mujzer, PhD (ORCID: 0000-0003-2199-3673)

Col. László Ujházy, PhD, head of department, habilitated university associate professor (University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Department of Military Management) (ORCID: 0000-0002-7820-819X)

Col. (Ret.) József A. Varga: *The history of the Protestant Military Bishopric (3)* 93

In 2023, the 100th anniversary of the establishment of the Protestant Military Bishopric will be commemorated. The Protestant chaplains distinguished themselves as early as the 1848–49 War of Independence, in the First World War, then in the interwar period, in the Second World War, and also afterwards in the prison camps the Protestant chaplains held their own. The service, which was deliberately withered in the early 1950s, was reorganized in 1994 after the regime change. In his three-part study, the author presents the history of the Protestant Military Bishopric from the establishment of the service to its termination in 1951.

Keywords: Protestant, military bishopric, 100th anniversary, Elemér Soltész

About the author: Col. (Ret.) József A. Varga, PhD, Military Historian (ORCID: 0000-0001-5774-6573)

FORUM

1st Lt. Zoltán Répás – Col. Attila Csaba Bakos – Col. Ferenc Hajdú – Orsolya Buzás-Bereczki – Zoltán Györi: *The modernization potentials in the catering of the Hungarian Armed Forces* 103

The Super Athlete Program developed as part of the Zrínyi Defence and Force Development Program provides an excellent basis for examining the modernization possibilities of the current catering system. The objective was to produce a recommendation that meets current expectations and takes into consideration reality. The authors categorized the days on duty in dependence on task execution, and determined the energy requirement accordingly. The recommended daily absolute and relative quantity and quality of macronutrients such as protein, fat and carbohydrates were determined. The recommendation also took into account the NATO recommendations, the international literature, and the latest research findings.

Keywords: food, modernization, nutrition, energy

About the authors:

1st Lt. Zoltán Répás (Hungarian Defence Forces 30th Kinizsi Pál Armoured Infantry Brigade), PhD student (University of Debrecen) (ORCID: 0000-0001-9463-1943; MTMT: 10089021)

Col. Attila Csaba Bakos (Hungarian Defence Force Modernization and Transformation Command) (ORCID: 0000-0002-7326-9639, MTMT: 10039209)

Col. Ferenc Hajdú (Óbuda University) (ORCID: 0000-0003-0449-7678, MTMT: 10002977)

Orsolya Buzás-Bereczki, PhD, molecular biology researcher (VisalPlus Kft.) (ORCID: 0000-0002-7297-8820, MTMT: 10029189)

Zoltán Györi (DsC), Professor Emeritus (University of Debrecen) (ORCID 0000-0003-4169-0514, MTMT: 10001300)

- Lt. Col. Imre Attila Tarjáni: *The dilemma of the 21st century: the fall of humanism or the age of violence?* 115

After the dissolution of the Soviet Union and thus the transformation of the bipolar world order, the majority of people developed the misconception that the world had become a better and more liveable place. However, when Russia launched its special military operation in Ukraine, it became clear that they were probably wrong. Nevertheless, the cause of this miscalculation is not only the conflict itself. Tensions had already developed in all segments, which had their consequences, so the status quo could no longer be maintained. The role and importance of society, beliefs, values, and international organizations have recently faced many challenges. In order to understand their interconnection, an assessment is needed based on a comprehensive approach.

Keywords: democracy, economy, globalization, climate change, society, ideology, Russo-Ukrainian war

About the author: Lt. Col. Imre Attila Tarjáni, Hungarian Defence Forces, 43rd Nagysándor József CIS Regiment, training, education, and preparation support group, senior staff officer. (ORCID: 0009-0000-1496-0887, MTMT 10087622) E-mail: attila.tarjani@eeas.europa.eu; attilatarjani@gmail.com

REVIEW

- Col. (Ret.) Dénes Harai: *A comprehensive overview of the 175-year-old road. A Birthday volume about the Hungarian Armed Forces* 131

This year, the Hungarian Defence Forces celebrates its 175th anniversary, which is connected to the outbreak of the 1848/49 revolution and war of independence. In connection with this important date, Zrínyi Kiadó published a book entitled “A Magyar Honvédség 175 éve – 175 Years of the Hungarian Defence Forces”, which reviews the history of the Hungarian Defence Forces over one and three quarters of a century. The impressive volume in Hungarian and English presents a broad picture of this glorious and sometimes tumultuous journey. The richly illustrated volume commemorates all those soldiers who shaped the history of the Hungarian Defence Forces in both war and peace.

Keywords: 175 Years of the Hungarian Defence Forces, jubilee, Zrínyi Publishing House, Dénes Harai

About the author: Col. (Ret.) Dénes Harai, PhD, professor emeritus (MTMT: 10001865)

- Zoltán Oszkár Szöts: *Holes in the shield? Three uprisings that undermined communism in the long term. Report on an international conference* 134

After the Second World War, the Central and Eastern European region became the sphere of interest of the Soviet Union. Communist parties successively took power in its states under direct Soviet influence and created dictatorial regimes. The societal opposition to such regimes first culminated in an uprising in the German Democratic Republic on 17th June 1953. To commemorate the seventieth anniversary of the event, the National Remembrance Committee and the Konrad Adenauer Foundation organized a joint international conference entitled “Berlin–Poznań–Budapest” on 20th June 2023. The focus of the event was not only on the events in East Germany, but as its title indicated, the revolutions in Poland and Hungary in 1956 were also analysed, moreover, attempts were made to draw common lessons learned.

Keywords: popular uprising, revolution, 1953, 1956, Germany, Poland, Hungary, international conference

About the author: Historian Zoltán Oszkár Szöts (PhD), editor of HM Zrínyi NKft. (ORCID: 0009-0008-0636-7256, MTMT: 10038746)

- Gen. (Ret.) Ferenc Végh: *Review of international scientific and special literature* 139

The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.

About the author: Gen. (Ret.) Ferenc Végh, PhD, former commander of the Hungarian Defence Forces, former Chief of Staff, retired ambassador (ORCID: 0000-0003-1688-6574; MTMT: 10087268)

- Col. (Ret.) Csaba Gál: *International military and military technology review* 160

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

About the author: Col. (Ret.) Csaba Gál, military writer (ORCID: 0000-0003-3881-8054; MTMT: 10087274)

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beleszámítva) tanulmányok, szakcikk megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stílizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Nonprofit Kft. a szerzővel *szereződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*havasi.mate@hmzrinyi.hu*).
- A dokumentum elején tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), intézményüket, tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám), illetve ORCID- és MTMT-kódjukat. Ez utóbbiak ma már mindenképpen szükségesek ahhoz, hogy az MTMT-ben és a Real Repozitóriumban elektronikus formában szerepelhessenek.
- A közcímeket lássák el jelzéssel (K1, K2, K3), hogy az egyes szövegblokkok alárendeltségét, szintjeit egyértelműsítsék a szerkesztők és a tördelők számára.
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban, nagy méretben. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő magyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrákhoz hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját, illetve a vonatkozó kulcsszavakat angolul és magyarul.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. Tudományos jellegű cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk, s ezeket a lap megjelenése után feltöltjük az MTMT-be. Kérjük, hogy senki ne töltsse fel ide cikkét magánúton, ez ugyanis fennakadáshoz vezethet. Amennyiben valamilyen okból a feltöltés halaszthatlanul sürgős, kérjük, jelezzék a szerkesztőségnek.

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző vezetékneve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. Kettőnél több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyük figyelembe az ABC-sorrendnél, pl. Cameron, Albert J. et al. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Külföldi szerző(k) esetében az előre helyezett vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Periodikumokban (időszakos kiadványokban) megjelent cikkek:

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4., 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36

Két szerzőnél a neveket – jellel válasszuk el egymástól. Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, XXXI. évf. 2014/30., 1197–1213.

Rollnick, Stephen et al.: *Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior*. The Guilford Press, New York, 2008.

Intézményi (szerző nélküli) kiadványoknál a cím szerepeljen elől, a kiadó intézmény utána, pl. *Al-Shabaab in East Africa, 2004–2022*. Council on Foreign Relations. London, 2023.

Internetes hivatkozásoknál:

Amenyiben a szerző neve ismeretlen, a cikk címének első betűje alapján helyezzük el a listában. Amennyiben a szerző fel van tüntetve, a már megszokott módon jelezzük.

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secret-cyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak, és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések (például kurzíválás) nélkül, *lábjegyzetként* (és ne végjegyzetként) történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiegész, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett névformát használjuk (vagyis a vezetéknevet itt ne helyezzük előre):

Walter Lippmann: *Public Opinion*. Free Press, New York, 1997, 34–35.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk oldalszám-jelzéssel:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójelű évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben kérjük feltüntetni (a forrásjegyzékben viszont ne szerepeljen):

Jackie Northam: *In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup*. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiasmilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

Köszönjük együttműködésüket!

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége

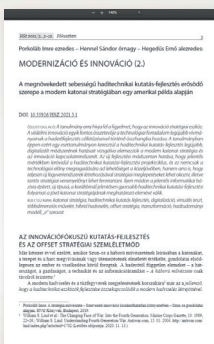
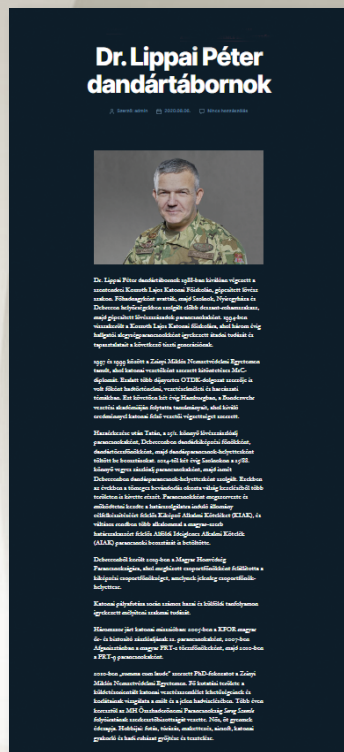
Cikkeink elérhetők honlapunkon is!

kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai honlapunkon is olvashatók: kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/

Csak kattintson a linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdeklí, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónkát, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egy szóval mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

Kellemes olvasást kívánunk!
A szerkesztőség

ZRÍNYI KIADÓ